T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Psikoloji Anabilim Dalı

ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNİN YAYGINLIĞI ve DAYANIKLILIKLA İLİŞKİLİ FAKTÖRLER

Prevalance of Child Abuse and Neglect and Resilience Factors

DOKTORA TEZİ

Türkan YILMAZ IRMAK

(Tezi Hazırlayan)

DANIŞMANI : Prof. Dr. Şeyda AKSEL

İZMİR-2008

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum "Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler" adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Türkan YILMAZ IRMAK

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 05/09/2008 tarih ve 36/6 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Psikoloji (Gelişim) anabilim dalı doktora öğrencisi Türkan YILMAZ IRMAK'nın aşağıda başlığı (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve adayı 17/10/2008 günü saat 10⁰⁰'da ..... süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

Prof Dr. Şeyda AKSEL

BAŞKAN

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Prof Dr. Cahide AYDIN

ÜYE

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Yrd Doç Dr. Bonu GENGECİ ÖZEKES

ÜYE

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Prof Dr. Suha MIRAL

ÜYE

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Prof Dr. Oya SORIAS

ÜYE

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Tezin Türkçe Başlığı : Çocuk istismarı ve ihmalinin Yaygınlığı ve Dayanıklılıkla İlişkili Faktörler

Tezin İngilizce Başlığı : Prevalence of Child Abuse and Neglect and Resilience Factors

* 1. Doktora Tezi savunma süresi asgari 90 azami 120 dakikadır.
2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır
3. **Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir**.
3. Doktora Tez savunmasında üyelerden en az birinin **üniversite dışından** olması zorunludur.

ÖNSÖZ

Yaşamımın yoğun dönemi olan doktora sürecinde beni yalnız bırakmayıp destekleyenlere minnettarım. Onların katkıları olmaksızın bu süreci sağlıklı biçimde tamamlamam mümkün olmazdı.

Öncelikle tüm psikoloji eğitimim boyunca ve doktora tezi sürecinin her döneminde en büyük desteğim olan sevgili hocam Prof. Dr. Şeyda Aksel'e sergilediği olumlu ve güç veren yaklaşımı ve karmaşık konulardaki açık ve net önerileriyle yaptığı katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Tez konumu belirleme ve tüm doktora sürecindeki katkıları için değerli hocam Prof Dr. Sezen Zeytinoğlu'na, her zaman öneriyle yardımcı olan Yard. Doç. Dr Banu Çengelci'ye ve tez izleme komitesindeki değerlendirmeleriyle bana ışık tutan Prof. Dr. Cahide Aydın'a teşekkür ederim.

Araştırma verilerinin analizinde Yapısal Eşitlik Modeli konusunda benimle birlikte çalışan Seda Dural'a, tezimin farklı alanlarında destek olan Doç Dr. Sonia Amado'ya, metnimi okuyarak cümlelerimi anlaşılır kılan Yard. Doç. Dr. Gülgün Meşe'ye ve odada tez sürecindeki tüm dağınıklığıma ve sorularıma maruz kalan Dr. Mert Teközel'e teşekkür ederim. Ayrıca psikoloji eğitimim boyunca bana emek veren tüm öğretim üyelerine ve başta Psikoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Nuri Bilgin olmak üzere tüm psikoloji bölümü çalışanlarına burada tek tek sayamayacağım yardımları için teşekkür ederim.

Tez uygulamaları ve veri girişi esnasında bana yardımcı olan Psikoloji Bölümü öğrencilerine, çok fazla kişiden yardım aldığım ve birisinin adını atlamaktan korktuğum için adlarını yazamadığımdan dolayı özür dileyerek çok çok teşekkür ediyorum.

Milli Eğitim'e bağlı uygulamaları yaptığım okullardaki idareci ve öğretmenlere ve en önemlisi soruları yanıtlamak gibi zor bir işi büyük bir özveriye gerçekleştiren ilköğretim ve lise ve lise dengi okullarındaki tüm katılımcılara teşekkür ederim.

Doktora tezi sürecinde ihmal ettiğim oğlumun "Anne tezin bitti mi?" sorularını artık "bitti" biçiminde yanıtlayabildiğim ve onunla zaman geçirebileceğim için mutlu bir anne olarak oğlum Barış'tan hem özür diliyorum hem de ona teşekkür ediyorum. Benim bıraktıklarımı üstlenerek yanımda olan ve desteğini hep hissettiğim sevgili eşim Salih Irmak'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

YEMİN BELGESİ ..... **ii**
TUTANAK ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**
GRAFİK LİSTESİ ..... **xv**
GİRİŞ **1**

I. KURAMSAL BÖLÜM

I. 1. Çocuk İstismarı ve İhmali …… 11
1. 1. 1. Tanım……..…...……... 11
I. 1. 2 Yaygınlık …….. 13
I. 1. 3. Çocuk İstismar ve İhmalinin Gelişimsel Sonuçları ……. 17
I. 2. Çocuk İstismarı ve İhmaline İlişkin Kuramlar …… 20
I. 2. 1. Psikolojik Modeller ……..... 20
I. 2. 2. Sosyolojik Modeller ……. 21
I. 2. 3. Ekolojik Modeller……. 22
I. 2. 4. Etkileşimsel model …….. 23
I. 2. 5. Ekolojik/Etkileşimsel Model ……..... 26
I.2.5.1. Makrosistem ……. 27
I.2.5.2. Eksosistem ……. 27
I.2.5.3. Mikrosistem …….. 28
I. 2.5.4.Bireysel Gelişim …… 30

I. 3. Dayanıklılık ……. 33

I. 3. 1. Tanım ……. 34

I.3.1.1. Dayanıklılık Çalışmalarında Güçlüğün Tanımlanması 37

I. 3.1.2. Dayanıklılık Çalışmalarından Yeterliliğin Tanımlanması 39

I. 3.1.3. Koruyucu Faktörler …….. 42

I. 3. 2. Dayanıklılık Konusundaki Modeller ……... 43

I. 3. 2. 1. Kişi Odaklı Model …….. 43

I. 3. 2. 2. Değişken Odaklı Model …….. 44

I. 4. Çocuk İstismar Ve İhmal Yaşantısının Ardından Sergilenen Dayanıklılık Araştırmalarına İlişkin Literatürün Tanıtımı …….. 51

I.4. 1. Yetişkinlerle Yapılan Çalışmalar ……... 52

I.4. 2. Çocuk ve Ergenlerle Yapılan Çalışmalar ……. 56

II. YÖNTEM

II. 1. Araştırmanın Modeli …….. 69

II. 2. Araştırmanın Amacı …… 71

II. 3. Araştırmanın Örneklemi ……. 75

II. 4. Araştırmanın Önemi …… 76

II. 5. İşlem …… 77

II. 6. Araştırmanın Sınırlılıkları ……... 77

II. 7. Veri Toplama Araçları …… 78

II. 7. 1. Bilgi Formu ……... 78

II. 7. 2. Kısa Semptom Envanteri ……... 81

II.7. 3. Ebeveyn ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri ……... 82

II. 7. 4 Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ……..... 84

II. 7. 5. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ……. 85

II. 7. 6. Algılanan Arkadaş Desteği Ölçeği …… 86

II.8. Araştırmadaki Güçlük ve Yeterliliğin Ölçütleri ……... 87

II. 8. 1. Araştırmada Fiziksel İstismar Koşulunun Belirlenmesi ……. 88

II.8. 2. Araştırmada Dayanıklılık Koşulunun Belirlenmesi …… 92

II. 8. 2. 1. Ruh Sağlığı Belirtileri Alanında Dayanıklılık Sergileyen Grubun Belirlenmesi …….. 92

II. 8.2.2. Risk Alma Davranışları Alanında Dayanıklılık Sergileyen Grubun Belirlenmesi …….. 94

II.8. 2. 3. Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışlarına Göre Dayanıklılık Sergileyen Grubun Belirlenmesi …..…… 95

III. BULGULAR

III.1. Sosyo-Demografik Özelliklere göre Fiziksel İstismar …… 96

III.1. 1. Fiziksel istismara uğrayan ve İstismara Uğramayan Grupların Karşılaştırılması …….. 96

III. 1. 2. Fiziksel İstismar Grubunun Yaş, Cinsiyet ve Fiziksel İstismarla İlişkili Özellikler Açısından İncelenmesi ……. 101

III.2. Fiziksel İstismara Uğrayan Ergenlere İlişkin Verilerin Kişi Odaklı Model Açısından İncelenmesi ……. 106

III. 2. 1. Ruh Sağlığı Belirtileri Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Karşılaştırılması …….. 106

III.2. 2. Risk Alma Davranışlarına Göre Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Karşılaştırılması …….. 115

III. 2. 3. Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışlarına Göre Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Karşılaştırılması ……. 123

III. 3. Verilerin Değişken Odaklı Model Açısından İncelenmesi …… 130

III. 3. 1. Fiziksel İstismara Uğrayan Ergenlere İlişkin Verilerin Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) Aracılığıyla İncelenmesi …….. 131

III.3.1. 1. Model 1 ve Model 2 …… 134

III.3. 1. 2. Model 3 ……... 138

III.3. 1. 3. Model 4 ……... 140

III.3. 1. 4. Model 5 …….. 142

III.3. 2. Fiziksel İstismara Uğrayan ve İstismara Uğramayan Ergenlere İlişkin Verilerin Değişken Odaklı Model Açısından İncelenmesi . 147

III.3. 2. 1. Ruh Sağlığı Belirtileri İçin Fiziksel İstismara Uğrayan Ve Uğramayan Grupların, Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı Ve Arkadaş Desteği Açısından Karşılaştırılması ……... 148

III.3.2.2. Risk Alma Davranışları İçin Fiziksel İstismara Uğrayan Ve Uğramayan Grupların, Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı Ve Arkadaş Desteği Açısından Karşılaştırılması …… 155

IV. TARTIŞMA ve ÖNERİLER..... 163

IV. 1. Ruh Sağlığı Belirtilerinde Yeterlilik …….. 166

IV.2. Risk Alma Davranışlarında Yeterlilik …… 168

IV.3. Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışlarında Yeterlilik …….. 172

KAYNAKÇA 178

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

ÖZET

ABSTRACT

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çocuk İstismarı ve İhmali İçin Risk Faktörleri ……. 24
Tablo 2: Çocuk İstismarı ve İhmaline Maruz Kalan Çocuk ve Ergenlerde Dayanıklılığı İnceleyen Çalışmalar …… 57
Tablo 3: Tüm Grupta Fiziksel, Cinsel Ve Duygusal İstismara Maruz Kalma Oranları …… 88
Tablo 4**:** Fiziksel İstismar Grubu, Hafif Fiziksel İstismar Grubu, Duygusal İstismar ve İhmale Maruz Kalan Grup ve İstismara Uğramayan Grupların Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışları Açısından Karşılaştırılmaları ……. 90
Tablo 5: Fiziksel İstismara Uğrayan ve İstismara Uğramayan Grubun Ebeveyn ve Aile Özellikleri Açısından Karşılaştırılması …….. 97
Tablo 6: Fiziksel İstismar Ve Karşılaştırma Grubunun Yaşam Olayları Açısından Karşılaştırılması …… 99
Tablo 7: Cinsiyet ve Yaş Değişkenlerine Göre Fiziksel İstismara Uğrama Oranları …….. 100
Tablo 8: Fiziksel İstismara Uğrayan Grubun Yaş Gruplarının Fiziksel İstismarın Başlama Yaşı, Bitiş Yaşı ve Fiziksel İstismara Uğrama Yılı Değişkenleri Açısından Karşılaştırılması ……. 101
Tablo 9: Yaş Gruplarının İstismara Uğrama Dönemleri Açısından Karşılaştırılmaları …… 102
Tablo 10: Fiziksel İstismar Davranışlarını Gerçekleştiren Kişilerin Yakınlık Derecesi Açısından Kız ve Erkeklerin Karşılaştırılması ……... 104
Tablo 11: Ruh Sağlığı Belirtileri Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Cinsiyete Göre Karşılaştırılması …… 107
Tablo 12: Dayanıklı Ve Yetersiz Grupların Anne Eğitimi, Baba Eğitimi, Annenin ve Babanın Çalışması Ve Aile Yapısı Açısından Karşılaştırılmaları …….. 108

Tablo 13: Ruh Sağlığı Belirti Puanları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Bağlanma, Benlik Saygısı Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenleri Açısından Karşılaştırılmaları ……. 109
Tablo14: Ruh Sağlığı Belirti Puanları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismarla İlgili Özellikler Açısından Karşılaştırılmaları 111
Tablo 15: Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismar Sonucu Yaralanma İfade Etme, Anne Tarafından, Baba Tarafından İstismar Edilme ve İstismarın Kendilerini Etkileme Özellikleri Açısından Karşılaştırılmaları …… 112
Tablo 16: Fiziksel İstismara Uğrayan Grupta Risk Alma Davranışlarını Sergileme Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Cinsiyet Bakımından Karşılaştırılmaları …… 115
Tablo 17: Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Anne, Baba Eğitimi, Anne, Baba Çalışması ve Aile Yapısı Açısından Karşılaştırılması …… 116
Tablo 18: Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Bağlanma, Benlik Saygısı Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenleri Açısından Karşılaştırılmaları …… 118
Tablo 19: Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismarla İlgili Özellikler Açısından Karşılaştırılmaları …….. 119
Tablo 20: Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismar Sonucu Yaralanma İfade Etme, Anne Tarafından, Baba Tarafından İstismar Edilme ve İstismarın Kendilerini Etkileme Özellikleri Açısından Karşılaştırılmaları …….. 120
Tablo 21: Ruh Sağlığı Belirtileri Puanları ve Risk Alma Davranışları Sergileme Değişkenlerinin Her İkisinde de Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Anne ve Baba Eğitimi, Annenin ve Babanın Çalışması ve Aile Yapısı Açısından Karşılaştırılmaları …… 124
Tablo 22: Ruh Sağlığı Belirti Puanları ve Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Arkadaş İlişkileri Değişkenleri Açısından Karşılaştırılmaları……... 126

Tablo 23: Ruh Sağlığı belirtileri ve Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismarla İlgili Özellikler Açısından Karşılaştırılmaları …….. 127
Tablo 24: Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismarla İlgili Özellikler Açısından Karşılaştırılmaları ……. 128
Tablo 25: Fiziksel İstismara Uğrayan ve Uğramayan Gruplarda Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenlerine Göre Ruh Sağlığı Belirtilerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ……. 149
Tablo 26: Fiziksel İstismara Uğrama ve Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenlerine Göre Ruh Sağlığı Belirtilerinin Karşılaştırılması …….. 150
Tablo 27: Fiziksel İstismara Uğrayan ve Uğramayan Gruplarda Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenlerine Göre Risk Alma Davranışları Puanının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ……. 156
Tablo 28: Fiziksel İstismara Uğrama ve Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenlerine Göre Risk Alma Davranışlarının Karşılaştırılması ……... 157

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: İstismarın Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışlarını Yordama İlişkisini Tanımlayan Model 1 …… 135

Grafik 2: İstismarın Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışlarını Yordama İlişkisini Tanımlayan Model 2 ve Yol Katsayıları …… 137

Grafik 3: Model 3 İstismarın 3 Aracı Değişken İle Kurulan Kısmi Aracılık Modeli ……... 138

Grafik 4: Model 4 İstismarın 2 Aracı Değişken İle Kurulan Kısmi Aracılık Modeli ……... 140

Grafik 5: İstismarın Tam Aracılık Modeli Olan Model 5 …….. 143

Grafik 6: Model 5 İçin Elde Edilen Standardize Katsayıları Grafiği ……. 145

Grafik 7: Fiziksel İstismara Uğrama ve Bağlanma Değişkenlerine Göre Ruh Sağlığı Belirtileri …….. 151

Grafik 8: Fiziksel İstismara Uğrama ve Benlik Saygısı Değişkenlerine Göre Ruh Sağlığı Belirtileri ……... 153

Grafik 9: Fiziksel İstismar Uğrama ve Denetim Odağına Göre Ruh Sağlığı Belirtileri …… 154

Grafik 10: Fiziksel İstismara Uğrama ve Bağlanma Değişkenlerine Göre Risk Alma Davranışları …… 158

Grafik 11: Fiziksel istismara Uğrama ve Algılanan Arkadaş Desteği Değişkenlerine Göre Risk Alma Davranışları …….. 160

GİRİŞ

Gelişim psikolojisi, insanların yaşamı boyunca bireye, çevresine, zamana ve bireyin çevresiyle etkileşimine bağlı olarak ortaya çıkan değişimleri incelemektedir. Çocuk istismarı ve ihmali, kişinin fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir deneyimdir ve bu nedenle gelişim psikolojisinin konuları arasındadır. İstismarın nedenlerinin ve gelişim üzerindeki etkilerinin anlaşılması insan gelişimi konusundaki bilgilerin kapsamı açısından önemlidir. Çocuk istismarı ve ihmali alanı için ise bu olgunun nedenlerinin, etkileşim sürecinin ve sonuçlarının anlaşılmasına ve müdahale programlarının geliştirilmesine gelişim psikolojisinin çok yönlü katkıda bulunacağı açıktır.

Çocuk istismarı, çocuktan sorumlu yetişkin ya da kurumlar tarafından çocuğun fiziksel duygusal, sosyal ve bilişsel alanda gelişimine zarar verebilecek davranışların gerçekleştirilmesidir. Çocuk ihmali ise çocuğun sağlıklı gelişimi için sergilenmesi gereken davranışların sergilenmemesi olarak tanımlanmaktadır. Çocuk istismarı ve ihmali davranışlarının betimlenmesinde kültür, çocuğun algısı ve davranışların gelişim üzerindeki olası etkileri önemlidir (Kozcu, 1989)

Çocuk istismarı ve ihmali, Kempe ve arkadaşlarının 1962 yılında yayınlamış oldukları makaleden bu yana, disiplinler-arası önem taşıyan, insan gelişimiyle ilgili süreçlerin daha iyi anlaşılabilmesi için önemli katkılar sağlayan bir araştırma alanı olagelmiştir. Bu araştırma alanı aynı zamanda çocuk sağlığı ve gelişimi konusunda büyük tehdit oluşturan istismar ve ihmal sorunuyla mücadele edilebilmesi için hizmet politikaları ve programları geliştirilmesi konusunda bilimsel dayanak oluşturmaktadır.

Çocuk istismarı ve ihmali konusundaki çalışmalar, ülkemizde 1980'lerde başlamış olmasına rağmen halen çok sınırlı sayıda yayın bulunmaktadır. Ülkemizde yapılan çalışmalara dayanarak bu davranışların yaygınlık oranını tam ve doğru olarak vermek mümkün görünmemektedir. Yaygınlık oranını ülke çapında betimleyen bir

araştırmaya rastlanamamıştır. Ancak çok sayıda çalışmanın gözden geçirildiği bir çalışmada fiziksel istismar için yaygınlık oranının .15 ile .75 arasında iken cinsel istismar için yaygınlık oranının ise .20 civarında olduğu belirtilmektedir (Aksel ve Yılmaz Irmak, 2005).

Çocuk istismarı ve ihmali ilk olarak psikolojik, sosyolojik kuramlar ve daha sonra sosyal öğrenme modeli tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kuramlar istismarın nedenlerine ilişkin bilgimizi arttırmış ancak birey üzerindeki etkileri ve bu süreçte yapılacak müdahaleler konusunda yetersiz kalmışlardır. Günümüzde ekolojik modellerin istismar ve ihmali en kapsamlı biçimde açıklayan modeller olduğu düşünülmektedir (Scannapieco ve Connell-Carrick, 2005).

Bronfenbrenner (1979) ekolojik kuramda insan gelişimini birbiri içine geçen dört düzeyde açıklamaktadır: mikrosistem, mezosistem, eksosistem ve makrosistem. Bu kuram, çocuk istismarının görüldüğü ekolojinin anlaşılması amacıyla Belsky (1980) tarafından çocuk istismarı alanına uyarlanmıştır. Ekolojik kuramın düzeylerine bireysel (ontogenic) düzey de eklenerek bireysel (ebeveyn özellikleri), mikrosisem (aile), eksosistem (istismara katkıda bulunan birey ve ailelere ilişkin özellikler) ve makrosistem (kültürdeki değer ve inanışlar) olmak üzere yine dört düzeyi kapsayan bir model oluşturulmuştur.

Cicchetti ve Rizley (1981) tarafından geliştirilen etkileşimsel (transactional) model, istismarın risk faktörleri arasındaki etkileşimlere odaklanmaktadır. Daha sonra Cicchetti ve Lynch (1993) istismarın ekolojik modelini ve etkileşimsel modeli temel alarak ekolojik/etkileşimsel modeli geliştirmiştir. Ekolojik kuram, çocuk istismarı ve ihmalinin nedenlerine odaklanırken ekolojik/etkileşimsel model nedenlerin yanı sıra çocuk üzerindeki etkileri ve risk faktörlerin etkisini ödünleyebilecek faktörleri de ele almaktadır. Dolayısıyla bu kuram çocuk istismarı ve ihmalini önleme ve kişiyi istismarın olumsuz etkilerine karşı koruma konusunda oldukça önemli bir çerçeveye sahiptir.

Ekolojik/etkileşimsel modelde, çocuk istismarı ve toplumsal şiddetin etkileşim içinde oldukları ve çocuk gelişimini olumsuz yönde etkiledikleri belirtilmektedir. Modele göre; şiddetle ilişkili olan istismarı arttırıcı ve ödünleyici faktörler, ekolojinin

her düzeyinde görülmekte ve hem istismarın görülmesini hem de çocuğun gelişimini etkilemektedir. Bu modelde tanımlanan gelişimsel düzeyler aşağıda açıklanmaktadır (Cicchetti ve Lynch, 1993).

Makrosistem: Bir toplumdaki kültürel değer ve çocuk büyütmeye ilişkin inanışlar çocuk istismarının varlığını etkilemektedir. Toplumun şiddeti tolere etmeye yönelik istekliliği hem eksosistemde hem de mikrosistemde şiddetin yaşanmasına neden olmaktadır (Cicchetti ve Lynch, 1993).

Eksosistem: Eksosistem çocuğun yakın çevresini etkileyen resmi ve resmi olmayan sosyal yapılara işaret eder. Anne eğitimi, işsizlik, düşük sosyo-ekonomik düzey, sosyal destek ve sosyal yalıtım gibi özellikler eksosistem içinde tanımlanan ve istismar ile ilişkili bulunan özelliklerdir (Cicchetti ve Lynch, 1993).

Mikrosistem: Mikrosistem çocuğun şiddete maruz kalabileceği ve çocuğun bireysel gelişimini etkileyebilecek karşılıklı ilişkilerin yaşandığı sistem olarak tanımlanmaktadır. Modele göre, aile dinamikleri, ebeveynlik sitilleri ebeveynin istismar geçmişi ve ebeveynin kişilik özellikleri mikrosistemi oluşturmaktadır (Cicchetti ve Lynch 1993).

Bireysel (Ontogenic) gelişim: Bireysel düzey, bireylerin yeterlilik ve uyumunu etkileyen bireysel faktörleri içermektedir. Ekolojik/etkileşimsel model ile ilgili araştırmaların çoğu bireysel düzeye odaklanmaktadır. Bireysel düzeyde yeterlilik, bireyin her bir gelişimsel dönemdeki temel konulardaki başarısı olarak tanımlanmaktadır. Bireysel gelişimle ilgili incelenen konular; bağlanma, duygu düzenleme, baş etme becerileri, özerk benlik (autonomous self), akran ilişkileri ve okula uyumdur (Cicchetti ve Lynch 1993).

Görüldüğü gibi, ekolojik/etkileşimsel model çocuk istismarı ve ihmali kavramını çok yönlü ele almaktadır. Model bu olgunun hem nedenlerini, hem de gelişimsel sonuçları için bireysel, çevresel ve etkileşimsel faktörleri kapsamaktadır. Ayrıca bu model dayanıklılık perspektifinden bu olguyu çalışmaya da olanak tanımaktadır.

Çocuk istismarı ve ihmali yaşantısı, çocukların yaşamları boyuca karşılaşabilecekleri yoksulluk, savaş, boşanma yaşantıları gibi bir güçlük (adversity) deneyimi olarak tanımlanmaktadır. Tüm güçlük deneyimlerinin olduğu gibi çocuk istismarı ve ihmali yaşantısının da gelişim üzerinde olumsuz bazı önemli etkileri olmaktadır. Ancak çalışmalarda bazı çocukların güçlükler karşısında olumsuz gelişimsel sonuçları sergilemedikleri gözlenmiştir. Literatürde, güçlük deneyimlerinin ardından yeterlilik gösteren bireyler olduğu belirtilmekte ve bu olgu dayanıklılık (resilience) olarak tanımlanmaktadır. Çocuk istismarı yaşantısının ardından da yeterlilik sergileyen çocuklar bulunmakta ve bu konu dayanıklılık kapsamında incelenmektedir (Masten ve Coatsworth, 1998).

Dayanıklılık, literatürde çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır. En sıklıkla başvurulan tanım, "bireyin gelişimine ve uyumuna yönelik ciddi tehditlere rağmen iyi sonuçların (good outcomes) görülmesi"dir (Masten, 2001, s. 227). Üstteki tanımda da olduğu gibi literatürde dayanıklılık kavramı tanıtılırken iki koşuldan sözedilmektedir. İlki, bireylerin yeterlilik sergilemeleri, ikincisi ise bu yeterliliğin güçlük koşulunda sergilenmesinin gerekliliğidir. Güçlük koşulunda sergilenmeyen uyum, dayanıklılık kapsamında değerlendirilmemektedir.

Dayanıklılık araştırmalarında amaç, koruyucu faktörler konusundaki bilgilerimizi arttırarak müdahale ve önleme çalışmalarının etkililiğine katkıda bulunmaktır. Literatürde yeterlilik üzerinde etkili olduğu belirtilen koruyucu faktörler: güvenli bağlanma ve etkili ebeveynlere sahip olmayı içeren ebeveynlerle ilişkiler; kendi davranışlarını yönetme (self regulation skills) becerileri, yüksek konsantrasyon becerisi ve IQ gibi zihinsel işlevler ve aile dışından alınan destektir (Masten, 2001, Masten ve Coatsworth, 1998).

Araştırmalarda dayanıklılığın incelenmesinde kullanılan iki yaklaşım bulunmaktadır. Kişi odaklı yaklaşımda güçlük koşulunda yeterlilik sergileyen ve sergilemeyen gruplar belirlenmekte ve bu iki grup, dayanıklılık sürecine katkıda bulunduğu düşünülen özellikler açısından karşılaştırılmaktadır. İki grup arasında farklılaşan özellikler koruyucu veya risk faktörleri olarak tanımlanmaktadır. Eğer dayanıklılık sergileyen grupta bir özellik yüksekse o özellik koruyucu faktör, yetersiz

grupta bir özellik yüksekse o özellik risk faktörü olarak tanımlanabilmektedir. Ancak Masten (1999) karşılaştırma grubundaki bireyleri analize katmadan bu etkileri doğru biçimde tanımlamanın mümkün olmayacağını bu nedenle çalışmalarda bir de karşılaştırma grubunun bulunmasını önermektedir. Değişken odaklı yaklaşımda güçlük koşulundaki bireylerin hangi özelliklerinin yeterliliğe katkıda bulunduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Çocuk istismarı ve ihmali yaşantısının ardından dayanıklılığı inceleyen araştırmalarda, çocuk istismar ve ihmalinin literatürde tanımlanan olumsuz etkilerinin görülmemesi, yeterliliğin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Araştırmalarda çocuk ve ergen gruplarında yeterlilik ölçütü olarak seçilmiş olan özellikler; ruh sağlığı belirtilerinin azlığı, davranış problemlerinin azlığı, eğitime devam etme, akademik başarı, yaşam doyumu, risk alma davranışlarının azlığı ve prososyal davranışların varlığıdır (Heller, Larrieu, D'Imperio ve Boris, 1999).

Heller, Larrieu, D'Imperio ve Boris (1999) çocuk istismar ve ihmaline maruz kalan gruplarda dayanıklılık konusundaki yapılan araştırmaları gözden geçirdikleri çalışmalarında istismarın ardından sergilenen yeterlilik sürecinde etkili olan koruyucu faktörleri üç grup altında toplamışlardır: bireysel özellikler, sıcak ve güvenli aile ilişkileri ve aile dışı destek (öğretmen ve akran).

İstismara uğrayan çocuk ve ergen grubunda bireyin mizaç ya da bireysel özellikleri olarak belirlenen koruyucu faktörler: yüksek benlik saygısı, iç denetim odağı, uyumsal baş etme becerileri, benlik-gücü, yüksek benlik kontrolüdür (Flores, Cicchetti ve Rogosh, 2005, Kim ve Cicchetti, 2003, Kim ve Cicchetti, 2004, Moran ve Eckenrode, 1992, Shonk ve Cicchetti, 2001, Tremblay, Hebert ve Piche, 1999). Aile ile ilgili özellikler ise güvenli bağlanma, çocuğundan bakımından sorumlu ebeveyn figürü ile sürekli bir ilişkinin varlığı ve ebeveynle olumlu ilişkidir (Kim ve Cicchetti, 2004, Toth, ve Cicchetti, 1996). Aile dışı destek açısından belirtilen özellik arkadaş ilişkileridir (Kim ve Cicchetti, 2004, Shonk ve Ciccetti, 2001). Dayanıklılıkla negatif ilişkili olduğu belirtilen istismar özellikleri, faille yakınlık derecesi (Tremblay, Hebert ve Piche, 1999), uzun süreli istismar ve ağır fiziksel istismarın varlığıdır (Collishaw,

Pickles, Messer, Rutter, Shearer ve Maugan, 2007, Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994).

Yukarıdaki çalışmalarda istismarın, anne çocuk ilişkilerinin kalitesi, benlik saygısı, denetim odağı ve akran ilişkileriyle ve bu özelliklerin de ruh sağlığı ve davranış problemleri gibi gelişimsel sonuçlarla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Ancak nasıl istismar edilen çocukların tümü güvensiz bağlanmıyor ise güvensiz bağlanan tüm çocukların da akran ilişkileri olumsuz değildir (Toth ve Cicchetti, 1996). Gelişimin çok yönlü doğası dikkate alındığında bu özellikler arasında kesintisiz bir paralellik varsaymak olanaksızdır. Bu nedenle istismar edilenlerde dayanıklılığa giden arayolların bulunması son derece önemlidir. Acaba benlik saygısının dayanıklılık sürecinde güvensiz/güvenli bağlanmanın etkisinden farklı nasıl bir katkısı vardır? Aynı soru denetim odağı ve arkadaş ilişkileri için de geçerlidir. Bu etki istismarın türlerine, içinde bulunulan gelişimsel döneme veya dayanıklılık sergilenen alana göre farklılaşmakta mıdır yoksa aynı mı kalmaktadır? Bu soruların yanıtlanması müdahale çalışmalarının etkililiği açısından önemlidir. Tek bir özelliğe odaklanmak yerine birkaç özelliği dikkate alan çalışmalar müdahale çalışmalarına ışık tutacaktır. Literatürde çocuk istismarı ve ihmali yaşantısının ardından güvenli bağlanma, denetim odağı, akran ilişkileri ve olumlu benlik gelişiminin koruyucu faktör olmalarının yanı sıra istismar yaşantısı ile ilgili olan istismarcının kimliği, yakınlık derecesi ve istismarın şiddeti gibi özelliklerin de risk faktörleri olarak gelişimsel sonuçlarla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Ayrıca istismarın türünün de gelişimsel sonuçları etkileyebileceği ve farklı türlerin, farklı gelişimsel sonuçları ve farklı dayanıklılık süreçleri olabileceği ifade edilmektedir. Örneğin; cinsel istismar konusunda yapılan araştırmalar önemli sonuçlara vurgu yapmaktadır. Ancak literatürde ağır fiziksel istismarın varlığının dayanıklılıkla negatif bir ilişki gösterdiği ve fiziksel istismarın gelişimsel sonuçlarının da oldukça önemli olduğu vurgulayan çalışmalar mevcuttur (Cicchetti ve Lynch 1993, Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994, Kaufman ve Cicchetti, 1989).

Ülkemizde çocuk istismarı ve ihmali yaşantısının ardından dayanıklılık sürecini inceleyen araştırma bulunamamıştır. Bu çalışma, çocuk istismarı ve ihmali yaşantısının ardından sergilenen dayanıklılık sürecinin aydınlatılması amacıyla planlanmıştır. Dayanıklılık sürecinde etkili olan koruyucu ve risk faktörlerinin

belirlenerek çocuk istismarına maruz kalan çocuk ve ergenlerle yapılacak önleme ve müdahale çalışmalarına katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

İstismar ve ihmalin ardından sergilenen dayanıklılıkta etkili olan risk ve koruyucu faktörlerin incelenmesini amaçlayan bu çalışmada, güçlük koşulu fiziksel istismar olarak belirlenmiştir. Fiziksel istismarın işlevsel tanımının duygusal istismara göre daha kolay yapılabilmesi, öz-bildirime dayalı toplu alınan ölçümlerde cinsel istismar bildiriminin düşük olma olasılığı ve fiziksel istismarın gelişim üzerinde önemli etkilerinin olması gibi özellikler güçlük koşulu olarak fiziksel istismarın seçilmesinde etkili olmuştur. Cinsel istismara uğradığını belirtenler araştırma örnekleminden çıkarılmıştır. Fiziksel istismara uğrayan grubun duygusal istismara da maruz kalacağı düşünüldüğünden, duygusal istismar grubuna ilişkin bir dışlama ölçütü kullanılmamıştır.

Literatürde fiziksel istismarın, ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları üzerindeki olumsuz etkileri tanımlanmaktadır. Bu nedenle fiziksel istismarın ardından sergilenen yeterliliği incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada, dayanıklılık için yeterlilik ölçütü olarak ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları seçilmiştir. Böylece hem ruh sağlığı hem de davranışsal alana ilişkin ölçümler dikkate alınmış olmaktadır.

Bu araştırmanın kuramsal çerçevesini olguyu tüm yönleriyle anlamayı mümkün kıldığı için ekolojik/etkileşimsel model oluşturmaktadır. Bu model çocuk istismarının ardından sergilenen yetersizlik sonuçları kadar yeterlilik sonuçlarının da anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Bu model kapsamında anne eğitimi, baba eğitimi, annenin çalışması, babanın çalışması ve ekonomik durum gibi değişkenler eksosistemi temsil etmektedirler. Ailenin parçalanmış olup olmaması, ebeveynlerden birinin kaybı, kardeş ölümü, mikrosistemi temsil eden değişkenlerdir. Bireyin anneye bağlanma derecesi, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş ilişkileri ise bireysel gelişim düzeyini temsil etmektedirler.

Literatürde istismarın süresi, şiddeti ve istismarcı ile yakınlığın, dayanıklılık süresinde risk faktörleri olabildikleri belirtilmektedir. Bu çalışmada da istismarla ilişkili olan bu özelliklerin dayanıklılık sürecindeki etkileri incelenmektedir.

Yukarıda tanıtılan çalışmalar incelendiğinde güvenli bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve akran ilişkilerinin, ruh sağlığı ve davranış problemleri için koruyucu faktör olduğu görülmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi literatürde çocuğun fiziksel istismarının süresi ve şiddetinin yeterliliği etkileyen risk faktörleri olduğu belirtilmektedir. Ancak koruyucu faktör ve risk faktörleri olarak işlev gösteren bu değişkenleri bir arada inceleyen bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bağlanma ve benlik saygısını ve arkadaş ilişkilerini bir arada inceleyen çalışma bulunmakta ancak denetim odağı bu çalışma kapsamında incelenmemektedir (Collishaw, Pickles, messer, Rutter, Shearer ve Maugan, 2007, Kim ve Cicchetti, 2004, Toth ve Cicchetti, 1996). Ya da benlik saygısı ve denetim odağını biararada inceleyen çalışma bulunmakta ancak bu çalışmada bağlanma incelenmemektedir (Moran ve Eckenrode, 1992). Dolayısıyla bu değişkenlerin tümü birarada alındığında hem birbirlerini nasıl etkiledikleri hem de birbirlerinden bağımsız tek başlarına çocuğun gelişimi üzerindeki etkileri anlaşılabilecektir. Bu değişkenlerin birarada incelenmesi koruyucu, düzenleyici ve aracı etkilerin anlaşılmasına da olanak tanımaktadır. Bu etkilerin belirlenmesi müdahale çalışmalarının etkililiği açısından son derece önemlidir.

Çalışmada klinik dışı bir örneklem grubu ile çalışılmıştır. Fiziksel istismar vakalarının tümümün kurumlara yansımadığı ve bu davranışın çocuk ve aile tarafından gizlendiği düşünülüğünde, klinik gruplarla yapılan çalışmalarda ulaşılan bilgilerin sınırlı olacağı ya da bu konularda çocukların defalarca sorgulanmış olmaları nedeniyle güvenilir olmayabileceği düşünülmektedir. Popülasyondan seçilen bir örneklemle çalışmanın kurumlara yansımamış vakalara ilişkin de bilgi edinmemizi sağlayacağı düşünülmüştür. Çalışmada veriler ergenlerden kişisel bildirim yolu ile toplanmıştır. Başka bir bilgi kaynağına başvurulmamıştır. Çünkü ebeveyn ya da öğretmenlere ulaşılabilmesi için ergenlerden isimlerinin istenmesi durumunda ergenlerin yaşantıları konusunda açık olmayabilecekleri düşünülmüştür. Bu nedenle ergenlerden isimleri alınmamış ve tek kaynaktan bilgi toplanmıştır.

Dayanıklılığın incelenmesi için hem kişi hem de değişken odaklı yaklaşım kullanılmıştır. Kişi odaklı modele ilişkin analizlerde istismara uğrayan grupta dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar, koruyucu ve risk faktör olduğu düşünülen özellikler açısından karşılaştırılmıştır. Değişken odaklı yaklaşımla ise istismara uğrayan

grupta ruh sağlığı ve risk alma davranışları için koruyucu ve risk faktörlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Bu araştırmada, fiziksel istismara maruz kalan ergenlerin ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları konusunda, bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı, arkadaş ilişkileri, istismarın süresi, istismarın şiddeti, istismarcının kimliği ve yaşam olaylarının katkısı incelenmiştir. Bu çalışmanın, ülkemizde istismara uğrayan ergen grubu için koruyucu faktörlerin belirlemesini sağlaması ve müdahale çalışmalarına katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Araştırma kapsamında kullanılan kavramlarının tanımları aşağıda sunulmaktadır.

Çocuğun fiziksel istismarı (child physical abuse): 18 yaşından küçük bir çocuğun, ebeveyn ya da ebeveyn yerine geçen bir kişi tarafından gerçekleştirilen el ya da bir nesne ile yaralayan ya da yaralama riski taşıyan davranışlara maruz kalmasıdır.

Çocuk istismarı (child abuse): Çocuktan sorumlu yetişkin ya da kurumlar tarafından çocuğun fiziksel duygusal, sosyal ve bilişsel alanda gelişimine zarar verebilecek davranışların gerçekleştirilmesidir.

Çocuk ihmali (child neglect): Çocuğun sağlıklı gelişimi için sergilenmesi gereken davranışların sergilenmemesi olarak tanımlanmaktadır.

Dayanıklılık (resilience): Güçlük yaşantısının ardından bireylerin yeterlilik sergilemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada dayanıklılık, fiziksel istismar yaşantısının ardından bireylerin düşük ruhsal belirti, düşük risk alma davranışları sergilemesi biçiminde tanımlanmaktadır.

Yeterlilik (competence) : Kültür ve toplum tarafından kişinin yaş ve cinsiyetine uygun biçimde o bireyden beklenen gelişimsel başarıları ve uyumdur. Bu çalışmadaki yeterlilik ölçütleri; düşük ruhsal belirti ve düşük risk alma davranışlarıdır.

Güçlük (adversity): Bireyin herhangi bir alandaki gelişimini olumsuz etkileyebilecek risk ya da travma yaşantılarıdır. Bu çalışmanın güçlük koşulu fiziksel istismar yaşantısıdır.

Risk faktörü (risk factor): İstismarın gelişim üzerindeki olumsuz etkilerini arttıracağı düşünülerek araştırma kapsamında incelenen istismarla ilişkili özelliklerdir. Bu çalışmada incelenecek risk faktörleri istismarın süresi ve şiddeti ve faille yakınlık derecesidir.

Koruyucu faktör: İstismarın gelişim üzerindeki olumsuz etkilerini azaltan faktörlerdir. Güvenli bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş desteği, bu çalışmada etkisi incelenen koruyucu faktörlerdir.

I. KURAMSAL BÖLÜM

Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruh sağlığı ve risk alma davranışları için sergilenen dayanıklılık sürecinde etkili olan koruyucu ve risk faktörlerinin incelenmesini amaçlayan çalışmanın kuramsal bölümünde ilk olarak çocuk istismarı ve ihmalinin tanımı ardından yaygınlık oranı ve çocuk istismarı ve ihmalinin gelişimsel sonuçlarına ilişkin bilgiler sunulacaktır. İkinci bölümde çocuk istismarı ve ihmalini açıklamaya çalışan kuram ve modeller tanıtılacaktır. Üçüncü bölümde ise dayanıklılık kavramı ve çalışılma yöntemleri açıklanacaktır. Son bölümde ise çocuk istismarı ve ihmaline maruz kalan bireylerin sergilediği dayanıklılığı inceleyen literatür özetlenecektir.

I. 1. Çocuk İstismarı ve İhmali

1. 1. 1. Tanım

Kempe ve ark'larının 1962 yılında "the battered child" adıyla yaptıkları yayınla çocuk istismarı kavramı, ilk kez bilimsel bir yayında kullanılmıştır. Böylece kavram, politik ve yasal konular dışında ilk kez tıbbi bir kavram olarak da tanımlanmış olmaktadır (Buchanan, 1996, Giovannoni, 1989, Scannapieco ve Connell-Carrick, 2005).

Çocuk istismarı ve ihmali, literatürde farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir. Garbarino ve Gilliam (1980), çocuk istismarı ve ihmalini, anababaların ya da toplumda çocuğun bakımından ve eğitiminden sorumlu olanların yaptıkları ya da yapmaları gerekmesine rağmen yapmadıkları, çocuk için uygunsuz veya zararlı olduklarına toplum

değerleri ve uzman bilgisinin birleştirilmesiyle karar verilen davranışlar biçiminde tanımlamaktadırlar. Bu tanımla davranışların değerlendirilmesi amacıyla hem uzman hem de toplum değerlerinin birlikte kullanımı önerilmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün 1999'daki Çocuk İstismarını Önleme Toplantısı Raporunda, çocuk istismarı ve ihmali, çocuktan sorumlu olan kişilerin kendilerine duyulan güveni ya da fiziksel güçlerini kullanarak çocuğun gelişimine, sağlığına ya da yaşamına zarar veren ya da vermekle sonuçlanabilecek davranışlarda bulunması olarak tanımlanmıştır (Dünya Sağlık Örgütü Raporu, 1993 Bkz. Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan ve Ramiro, 2002). Bu tanımda çocuğun gelişimine yönelik tehditler vurgulanmaktadır. David Gil 1981 yılında çocuk istismarı ve ihmalini, "insanların yaptıkları (veya yapmaları gerektiği halde yapmadıkları) davranışlardan ya da insanların yarattıkları veya tolere ettikleri koşullardan dolayı, çocuğun gizilgüçlerini ortaya koymasının, yeteneklerini geliştirmesinin engellenmesi" biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tanımla çocuğun gelişiminin engellenmesine yol açabilecek davranışların da çocuğun istismarı ve ihmali kapsamına alındığı görülmektedir (Gill, 1981, Bkz. Zeytinoğlu, 2002, s.29).

Üçüncü Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmali Vaka Oranı (NIS-3) toplantısında çocukların fiziksel istismarı, 18 yaşından küçük bir çocuğun, ebeveyn ya da ebeveyn yerine geçen bir kişi tarafından gerçekleştirilen el ya da bir nesne ile vurma, tekmeleme, sarsma, yakma, bıçak ve benzeri sivri bir alet ile yaralama ya da boğma davranışları sonucu yaralanması ya da yaralanma riski yaşaması biçiminde tanımlanmıştır (Sedlak ve Broadhurst, 1996, Bkz. Kolko, 2002). 1983 yılındaki Uluslararası Çocukların Psikolojik İstismarı Kongresinde, çocukların duygusal istismarı, varlığı ya da yokluğunun psikolojik olarak zarar verici olduğuna uzmanların ve toplumsal standartların birleştirilmesiyle karar verilen eylemler biçiminde tanımlanmıştır (Proceedings, 1983 Bkz, Hart, Brossard, Binggelli ve Davidson, 2002, APSAC).

Çocuk istismarı ile ilgili ilk çalışmalar daha çok fiziksel istismar, ardından cinsel istismar daha sonra duygusal istismar ve ihmal ile ilgili olmuştur. Çocuk istismarı ve ihmali konusunda, başlangıçta istismar ve ihmalin seyrek olarak görüldüğü, ruhsal olarak problemli insanların bu tür davranışları yapabileceği, istismarın düşük sosyo ekonomik düzeyde görülebileceği, istismarcıların çocukluklarında istismara maruz

kalmış oldukları ve yıllar geçtikçe istismarın yaygınlılığının arttığına ilişkin bazı mitler bulunmaktadır (Gelles, 1987).

Yapılan çalışmalar, çocuk istismarı ve ihmalinin çok seyrek olmadığını ve pek çok toplumda varolduğunu bildirmektedir. Çocuk istismarı ve ihmali faillerinin ruhsal açıdan problemli kişiler oldukları konusundaki düşünce de araştırmalarca çok fazla destek bulmamıştır. İstismar ve ihmal faillerine özgü bir ruhsal problem olmadığı ve ruhsal problemi olmayan kişilerin de bu tür davranışları gerçekleştirebildiği belirtilmektedir. Ayrıca, bu tür davranışların her sosyo-ekonomik düzeyde varolduğu, çocukluğunda istismar edilenlerin tümünün istismarcı olmadığı ve bazı istismar edilmeyenlerin de istismarcı olabileceği belirtilmektedir. Son olarak yıllar içinde çocuk istismarı ve ihmali davranışlarında gözlenen artışın ise bu konudaki araştırmaların ve farkındalığın artışına bağlı olabileceği belirtilmektedir (Gelles, 1987) .

I.1. 2 Yaygınlık

İstismarın yaygınlığı ile ilgili çalışmalar bu olgunun toplumda hiç de seyrek olmadığını göstermektedir. Hatta araştırmalarla belirlenenlerden daha fazla olduğu düşünülmektedir (Gelles, 1987). Çocuk istismarı ve ihmali olgusu doğası gereği (aile içinde, kapalı ortamlarda görülmesi, çocuğun söylememesi için tehdit edilmesi, çocuğun da kendini suçlu hissetmesi, utanması, sevdiklerinin zarar görmemesini isteme ve onlardan ayrılmak istememe gibi nedenlerle) incelenmesi zor bir konudur.

Çocuk istismarı ve ihmali alanında yapılan yaygınlık oranı (prevalence rates) ve vaka oranı (incidence rates) araştırmalarının önemli bir bölümü, çeşitli istismar ve ihmal türlerinin toplumlarda ne sıklıkta görüldüklerinin belirlenmesini ve bu yolla konuyu kamu gündemine getirme amacını taşımaktadır. Çocuk istismar ve ihmalinin, toplumda görülme sıklığını inceleyen yaygınlık oranlarını saptamaya yönelik araştırmalarda, aynı zamanda, istismar ve ihmalin gerçekleştiği ailelerin, çocukların, toplulukların, çeşitli sosyal, ekonomik, kültürel, demografik özellikleri de incelenerek

sorunun çoklu nedenlerine ilişkin bilgilere ulaşılmaktadır. İstismar ve ihmal konusunda sistemli bilgi kaydı tutulan hastane, polis ve sosyal hizmetler gibi kurumların olduğu toplumlarda, vaka oranlarını saptamaya yönelik araştırmalar da yaygındır. Bu çalışmalar, çocuk istismarı ve ihmalinin görülme oranını belirlemek kadar, halen sunulmakta olan hizmetlerin toplumda gerçekleşen istismar ve ihmal olaylarının ne kadarına ulaşabildiğini belirlemekte ve bu hizmetlerin yaygınlık ve yeterliliklerini arttırmaya katkıda bulunmaktadırlar. Yaygınlık oranları ve vaka oranlarını saptamaya yönelik araştırmaları yöntemsel açıdan birbiriyle karşılaştıran, her iki yöntemin de avantaj ve sınırlılıklarını tartışan Helie, Clement, ve Larrivee (2003) ve Goldman ve Padayachi'nin (2000) literatürü gözden geçirme çalışmaları değerli bilgiler içermektedir.

Yaygınlık oranına, genel nüfusta çocuk istismar ve ihmaline maruz kalan bireylerin sayısının genel nüfus sayısına bölünmesi ile ulaşılmaktadır. Son bir yıl içinde yaşanan çocuk istismar ve ihmal olayları ele alındığında yıllık yaygınlık oranı, yaşam boyu görülen çocuk istismar ve ihmal olayları ele alındığında ise yaşam boyu yaygınlık oranları elde edilmektedir. Vaka oranı ise araştırma için belirlenen sürede çocuk istismar ve ihmal nedeniyle hastane, polis ve sosyal servisler gibi kurumlara başvuran ve çocuk istismar ve ihmaline maruz kaldığı kesinleşen yeni vakaların nüfusa oranıdır. Vaka oranına, tekrarlayan vakalar ve araştırma süresinden önce başvurmuş olan vakalar dahil edilmemektedir. Bu nedenlerle vaka sayısı oranının yaygınlık oranına göre daha küçük olması beklenmektedir ve araştırmalar da bu beklentiyi doğrulamaktadır (Helie, Clement, ve Larrivee, 2003, Goldman ve Padayachi, 2000). Ayrıca, bilinçlenme düzeyinin daha düşük, bildirme/başvurma gibi hizmet taleplerinin daha az, belirleme/teşhis açısından beceri ve isabetliliğinin daha geri, tarama ya da risk belirleme çalışmalarının eksik, ve kurumlar-arası işbirliğinin daha zayıf olduğu toplumlarda, bu oranlar arasındaki farkın çok daha yüksek olacağı kuşkusuzdur.

A.B.D'de 1998 yılı için Sağlık ve İnsani Hizmetler Bölümü tarafından Çocuk koruma hizmetlerinin verileri kullanılarak 2.8 milyon çocuğun istismara maruz kaldığı ifade edilmektedir. Bunların %23'ünün fiziksel, %54'ünün ihmal, %12'sinin cinsel ve %6'sının duygusal istismara maruz kaldığı bildirilmektedir. Fiziksel istismarda yaş ve

cinsiyet için farklılık bildirilmemektedir (U. S. Department of Health and Human Services, 2000, Bkz. Kolko, 2002).

Romanya'da ulusal çapta yapılan yaygınlık çalışmasında çocuk istismar ve ihmalinin farklı türleri için yaygınlık oranının %1 ile %68 arasında değiştiği belirtilmektedir (Browne, Cartana, Momeu, Paunescu, Petre ve Tokay, 2002). Dünyada aile çevresinde istismar (WorldSAFE) projesinde beş ülkede fiziksel istismarın yaygınlığı incelenmiştir ve bu ülkeler için yaygınlık oranlarının; A.B.D. ve Şili'de %4-%85, Filipinlerde %21-%82, Mısır'da %26-%72 ve Hindistan'da %36-%70 arasında değiştiği belirtilmektedir (Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan ve Ramiro, 2002).

Yukarıda sunulan çalışmalarda istismar ve ihmal vakalarının yaygınlık oranlarının istismar ve ihmal türlerine göre ve ülkeler arasında çeşitlilik gösterebildiği görülmektedir. Ülkemizdeki kayıt sistemlerinin yetersizliği nedeniyle toplumda çocuk istismarı ve ihmalin görülme sıklığı ve gelişimsel sonuçlarına ilişkin bilgilerimiz oldukça sınırlıdır.

Ülkemizde vaka ve yaygınlık oranı konusunda ulusal çapta ve tüm istismar türlerini değerlendiren bir çalışmaya ulaşılamadığından tek bir oran belirtmek mümkün olmamaktadır. Ancak ülkemizde vaka sayısı belirlemek için yapılan çeşitli çalışmalara bakıldığında; 1985—1986 yıllarında Ankara, İzmir ve İstanbul'da mahkemelere yapılan başvuruların incelendiği bir çalışmada, başvuruların %1.46'sını hakkında çocuk istismar ve ihmali kararının kesinleştiği ifade edilmektedir (Konanç, Zeytinoğlu, Kozcu, 1988). Bir başka çalışmada, 1987–1999 yılları arasında Şişli Etfal Çocuk Cerrahisi kliniğine ya da polikliniğine başvuran hastalardan %0,3'ünün cinsel ve fiziksel istismar iddiasıyla geldikleri belirtilmiştir (Baskın, Yalbaz, Evciler, Serim, Çevik ve Gaffarizonoz, 2000).

Ülkemizde yaygınlık oranı konusundaki çalışmalar, vaka oranı çalışmalarına göre daha fazla sayıdadır. Çalışmalarda farklı ölçme yöntemleri, farklı istismar tanımlarından kaynaklanmış olabileceği düşünülen çok farklı yaygınlık oranları görülmektedir (Aksel ve Yılmaz Irmak, 2005). Bu konuda ulusal çapta yapılmış olan tek çalışmanın sonuçlarına bakarak ülkemizde fiziksel istismarın oldukça yaygın biçimde görüldüğü söylenebilmektedir. 1980'lerde 50.473 çocuğun annesi ile Türkiye'nin 16 ilinde yapılan çalışmada 4-12 yaş arasındaki çocukların %62'sine

fiziksel ceza verildiği belirtilmiştir. Bu çalışmada tüm yaş grubunda fiziksel ceza alan çocukların sayılarının almayanlara göre daha fazla olduğu da ifade edilmektedir (Bilir, Arı, Dönmez ve Güneysu, 1991, Bilir, Arı, Dönmez, Atik ve San, 1991).

İnsanların şiddet deneyimlerinin incelendiği ve İzmir'de tesadüfü örnekleme ile oluşturulan yetişkin örnekleminde bireylere fiziksel şiddeti en çok, öğretmen (%32,5) baba (%28,5), anne (%25,4), arkadaş (%13,8), eş (%10,2), polis (%14,9) ve asker (%17,6) uygularken; sözel şiddeti, anne (%41,7), baba (%38,3), öğretmen (%31,5), arkadaş (%21.2), eş (%20.2), polis (%18.7) ve asker (%16.49) uygulamaktadır. Araştırmada ayrıca katılımcıların; kavga durumunda karşı tarafa (%18.6), çocuklara (%16.7), kardeşlere (%16.4), eşlere (%11.7), ebeveynlere (%4.4), öğrencilere (%2) ve diğerlerine (%16.7) karşı şiddet uyguladıkları belirtilmektedir. Bu çalışmada, yetişkinlerin yaşamları boyunca hem aile hem de okulda şiddete uğrama oranlarının yüksek olduğunu ve en çok şiddet kullandıkları alanın da aileleri olduğunu söylemek mümkün görünmektedir (Göregenli, 2004).

Bir başka çalışmada, yukarıdaki araştırmanın bulgularıyla çelişmeyen bir biçimde; eşlerinin şiddeti nedeniyle kadın sığınma evlerinde kalan kadınların %87'sinin çocuklarına karşı şiddet uyguladığı belirtilmektedir (Yıldırım, 1998). Yetişkinlerin tanık oldukları çocuklara uygulanan fiziksel istismar davranışları ile ilgili yapılan bir başka çalışmada katılımcıların %41'inin fiziksel istismara tanık oldukları ifade edilmektedir (Zeytinoğlu ve Kozcu, 1989). Yetişkinlerle yapılan yaygınlık çalışmaları, fiziksel ve duygusal istismarın çocuklara karşı çeşitli mekânlarda oldukça sık biçimde uygulandığını göstermektedir.

Okullarda ergenlerle yapılan çalışmalar da üstteki bilgileri doğrulayan yöndedir. Ulusal örneklemde, ergenlerin sorunlarının incelendiği bir çalışmada, ergenler, dayağa evde %10.5 oranında, okulda ise %22.4 oranında maruz kaldıklarını bildirmektedirler. Aynı çalışmada ergenlerin, dövmeyen anne isteme oranlarının %35 ve dövmeyen baba isteme oranlarının %75 olduğu ifade edilmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1997). Başka bir çalışmada okula devam eden ergenler, problemleri arasında dayağı, okulda %85, evde %65 oranında; duygusal istismarın çeşitli alanlarını okulda %60 ile %85; evde %40 ile %65 arasında bildirmektedirler (Çeltikçi Oktay ve

Çetin, 1999). Cinsel istismarla ilgili olarak üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada, öğrencilerin cinsel istismara maruz kalma oranın %21 olduğu belirtilmektedir (Görak, Bahçecik, Yıldız ve Gülçiçek, 1999).

Ülkemizdeki çocuk istismarı ve ihmali için kesin bir yaygınlık oranı vermek mümkün değildir. Ancak yapılan pek çok çalışmanın gözden geçirildiği bir çalışmada, fiziksel istismar için yaygınlık oranının .15 ile .75 arasında iken cinsel istismar için yaygınlık oranının ise yaklaşık .20 civarında olduğu belirtilmektedir (Aksel ve Yılmaz Irmak, 2005).

I.1. 3. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Gelişimsel Sonuçları

Çocuk istismarı ve ihmalinin, maruz kalan çocuklar üzerindeki kısa ve uzun süreli sonuçlarını ortaya koymak amacıyla yapılan çoğu araştırmada hizmet kurumlarında tanı almış olan çocuklarla çalışılmaktadır. Araştırmalarda (beyin zedelenmeleri, çeşitli bedensel hasarlar, çeşitli sakatlıklar, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, istenmeyen gebelikler, ölüm gibi fiziksel sonuçların dışında) çocuk istismarı ve ihmalinin, çocuğun davranışsal, sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimi açısından çeşitli olumsuzluklarla sonuçlanabildiği saptanmıştır (Kendall-Tackett, 2002, Nurcombe, 2000; Springer, Sheridan, Kuo ve Carnes, 2003; Tanner ve Turney, 2003). Güvensiz bağlanma, düşük benlik saygısı, okul başarısızlığı, davranış problemleri, suça yönelme, yüksek düzeyde depresyon, dissosyatif semptomlar, psikolojik distres, kişilik bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu, IQ'da düşüklük akran ilişkilerinde bozukluklar, kendine zarar verme ve intihar, içe kapanma veya saldırganlık, gelişimsel gecikme, yeme ve uyku bozuklukları, erken yaşta cinsel temalı davranışlar sergileme bunlardan bazılarıdır**.** (Ammerman, Cassisi, Herseni ve Hassselt, 1986, Coulton, Korbin Su ve Chow, 1995, Crittenden, 1985, Farber ve Egeland, 1987, Kendall-Tackett, 2002, Kendall-Tackett, Williams ve Finkelhor, 1993, Mueller ve Silverman, 1989, Nurcombe, 2000, Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan ve Ramiro, 2002, Shonk ve Cichetti, 2001, Springer, Sheridan, Kuo ve Carnes, 2003, Youngblade ve Belsky, 1990, Williams ve

Finkelhor, 1993). Bu sonuçlar çocuğun yaşı, istismar ve ihmalin türü, şiddeti, süresi, istismarcının çocukla yakınlık düzeyi, çocuğa götürülen hizmetin niteliği gibi faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir (Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan ve Ramiro, 2002),

Kendall-Tackett (2002) istismarın sağlığı etkileyebildiği dört alan tanımlamaktadır. Bu alanlar; davranışsal, sosyal, bilişsel ve duygusal alanlardır. Araştırmacıya göre istismar ve ihmale uğrayanlar, sözkonusu alanlarda uğramayanlardan daha çok problem yaşamaktadırlar. Çocuk istismar ve ihmalinin gelişimin çoğu alanında olumsuz etkilere sahip olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Çocuk istismar ve ihmali konusunda yapılan çalışmalarda farklı istismar ve ihmal türlerinin farklı gelişimsel etkileri olabileceği de belirtilmektedir. Fiziksel istismara uğrayan bireylerde; fiziksel yaralanma, uzun dönemde engele sahip olma, duygusal uyum problemleri; cinsel istismara uğrayan bireylerde daha çok güven, heteroseksüel ilişkiler konularında sorunlar ve ihmale maruz kalan bireylerde ise bilişsel işlevlerde gerilik gözlendiğini belirtmektedir **(**Ammerman, Cassisi, Herseni ve Hassselt, 1986, Herrenkohl ve Herrenkohl, 1981, Herrenkohl, Egolf ve Herrenkohl, 1997, Kendall-Tackett, Williams ve Finkelhor, 1993). İhmalin gelişim üzerindeki etkisini değerlendiren bir gözden geçirme çalışmasında Tanner ve Turney (2003) bilişsel, sosyal ve duygusal işlevlerde, eğitim alanında, duygusal ve davranışsal gelişimde, sosyal ilişkilerde ve kendini sunma (social presentation) ve kendine bakım becerileri (self-care skills) konusunda problemler görüldüğü belirtmektedirler. Fiziksel istismarın davranış problemleri, depresyon ve içselleştirilmiş davranışlarla ilişkili olduğunu belirten çalışmalar bulunmaktadır (Kim ve Cichetti 2003, Lansford, Malone, Stevens, Dodge, Bates ve Pettit, 2006). Bir çalışmada, fiziksel istismar grubunun diğer istismar grupları ve kontrol grubuna göre görevlerini yerine getirebilmek için öğretmenin desteği ve yardımına en çok ihtiyaç duyan grup olduğu belirtilmektedirler. Bu çocuklar düşük benlik saygısı, düşük yaratıcılık ve yüksek problem davranışlar sergilemişlerdir (Egeland Sroufe ve Erickson, 1983).

Farber ve Egeland (1987), farklı çocuk istismarı türleri ve ihmalin etkilerini ayrı ayrı inceledikleri çalışmalarında, fiziksel, duygusal istismara uğrayan ve ihmal

edilen çocuk gruplarında problem çözme sırasında daha çok öfke ve engellenme yaşandığını belirtmektedirler. Bunlara ek olarak fiziksel olarak istismar edilen grupta itaatsizlik ve saldırganlık; ihmale uğrayan grupta ise itaatsizlik (noncompliant) özelliğinin görüldüğü ifade etmektedirler. Aynı çalışmada; fiziksel istismara uğrayanların hiperaktif, dikkati dağınık (distractible) ve kontrol edilemeyen biçimde davranan; duygusal istismara uğrayanların, zayıf benlik kontrolü (ego undercontrol) ve negatif duygulanım gösteren, ihmale uğrayanların ise düşük esneklik gösteren bireyler oldukları bildirilmiştir. Araştırmacılar çocuk istismarı ve ihmali türlerinin birey üzerindeki etkilerinin farklılık gösterebileceği dolayısıyla istismar türlerinin etkilerinin ayrı incelenmesini önermektedirler.

Ülkemizde yapılan çalışmaları derleyen bir çalışmada duygusal istismarın benlik kavramı, umutsuzluk, düşük benlik saygısı, anksiyete, akademik başarı, davranışsal ve duygusal problemler ve kişilik özellikleri ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Aksel ve Yılmaz Irmak, 2005).

Cinsel istismar konusunda ülkemizde yapılan çalışmalarda cinsel istismarın, dissosyatif bozukluk, ruh sağlığı belirtileri, psikolojik ve davranışsal problemler ile ilişkili olduğu ortaya konmaktadır (Eröcal, Alyanak ve Motavallı Mukaddaes, 1995, Kaptanoğlu, Seber ve Tekin, 1993, Yüksel, Ender, Baral ve Öktem, 1994).

Bedensel yakınmalar sergileme, akademik problemler, intihar girişimi, ruhsal problemler ve sigara ve alkol kullanımı davranışlarının ise fiziksel istismarla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bazı araştırmacılar, fiziksel istismara maruz kalan çocuklarda davranış bozuklukları, korkular, tuvalet problemleri, uyku bozuklukları, konuşma bozuklukları ve tiklerinin görüldüğünü ifade etmektedirler. Ergenlerle yapılan araştırmalarda fiziksel istismarın, düşük özsaygı, saldırganlık ve depresyon ve kaygıya yol açtığı ortaya konmuştur (Aksel ve Yılmaz Irmak, 2005, Bilgin, Toros, Çamdeviren, Şaşmaz ve Mert, 2004, Bilir, Arı, Dönmez ve Güneysu, 1991, İzmirli ve Polat, 2001).

Çocuk istismarı ve ihmalinin gelişimin tüm alanlarında etkili olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Bu kadar yaygın etkilerinin olması araştırmacıların ve çocukla ilgilenen uzmanların dikkatini bu konuya yöneltmelerine katkıda bulunmuştur. Tüm dünyada görülen bu tür davranışların etiyolojisini anlamak için pek

çok araştırma yapılmış ve modeller geliştirilmiştir. Sonraki bölümde çocuk istismarı ve ihmalini anlamayı amaçlayan model ve kuramlar açıklanmaya çalışılacaktır.

I.2. Çocuk İstismarı ve İhmaline İlişkin Kuramlar

Çocuk istismarı ve ihmali konusundaki kuramlar istismar tiplerine özgü değildirler. Kuramlar tüm istismar ve ihmal tiplerini bir bütün olarak ele almakta ve açıklamaya çalışmaktadırlar. Literatürde çocuk istismarı ve ihmalini açıklamaya çalışan kuramlar genellikle üç gruba ayrılmaktadır. 1960'lardaki ilk kuramlar psikolojik, 1970'lerdeki kuramlar sosyolojik ve 1980'lerden itibaren ortaya atılan kuramlar ekolojik kuramlar olarak adlandırılmaktadır (Ammerman ve Hersen, 1990, Hutchison, 1990, Scannapieco ve Connell-Carrick, 2005). Aşağıda bu kuramlar kısaca özetlemeye çalışılacaktır.

I.2. 1. Psikolojik Modeller

1960'larda ve 1970'lerin başlarında çocuk istismar ve ihmalinin etiyolojisinin açıklamasında psikolojik modeller hakim olmuştur. Bu modele göre; çocuk istismarı ve ihmalinin nedeni ebeveynin psikopatolojisidir. Bu modeli temel alan çalışmalarda çocuk istismarı faillerinin klinik bir tanı almaları gerektiği ve bu durumun bir hastalık olduğu belirtilmiştir. Bu konuyu ilk kez bilimsel bir yayınla duyuran Kempe ve arkadaşları da bu görüşü savunmuşlardır (Buchanan, 1996, Giovannoni, 1991). Bu görüşün savunulması istismarcı profilinin belirlenmesinin mümkün olduğunu düşündürmüşse de tüm istismar türleri birarada düşünüldüğünde belli bir istismarcı profiline ulaşılması mümkün olmamıştır. Günümüzde istismar faillerinin çok küçük bir bölümünün (%10) psikopatolojiye sahip olduğu bilinmektedir (Gelles, 1987).

Psikolojik model istismarın özelliklerinin belirlenmesi yanı sıra istismarcının özelliklerinin de belirlenmesini amaçlamıştır. Bu modelde çocuk istismarı faillerinin, çocukluklarında istismara uğrayan kişiler oldukları belirtilmektedir (Buchanan, 1996, Giovannoni, 1991, Scannapieco ve Connell-Carrick, 2005). Daha sonra da benzer görüşleri ifade edenler olmuş ve bu görüş yaygın biçimde doğru kabul edilegelmiştir (Zigler ve Hall, 1991). Kaufman ve Zigler (1987, 1989), istismarın kuşaklararası geçişini inceledikleri çalışmalarında, istismara maruz kalmış kişilerin istismarın faili olma olasılıklarının oldukça yüksek olmasına rağmen tüm istismar mağdurlarının fail olmadığını belirtmektedirler. Bu çalışmada istismar mağdurları arasında fail olma oranının %30 ($\pm$5) olduğunu ifade etmektedirler.

1970'lerin ortalarında psikolojik modellerin etkilerini yitirdiği görülmektedir. Sonraki bölümde sunulacak olan sosyolojik modellerden farklı olarak psikolojik modeller, tüm anne babaların çocukların bakımı için toplumda benzer kaynaklara sahip olduğunu dolayısıyla çocuk bakımı konusundaki farklılıkların bireysel ve aile farklılıklarından kaynaklanacağını varsaymaktadır (Ammerman ve Hersen, 1990, Hutchison, 1990, Garbarino, 1977, Garbarino ve Gilliam, 1980, Scannapieco ve Connell-Carrick, 2005).

I. 2. 2. Sosyolojik Modeller

Sosyolojik modeller, çocuk istismarı ve ihmalini, sosyal tutum, sosyal yapı ve kaynak dağılımı bağlamında tanımlamaktadır. Bu modeller, çocuk istismarı ve ihmalinin nedeni olarak yoksulluk, sosyoekonomik statü, sosyal statü, yalıtılmışlık ve toplumda şiddetin kabulü gibi sosyal faktörlerin önemine işaret etmektedir (Hutchison, 1990, Scannapieco ve Connell-Carrick, 2005).

Sosyolojik modeller, bireylerin toplumla ilişkisindeki strese vurgu yapmakta ve sosyal desteğin önemini vurgulamaktadırlar. Ebeveyn toplumsal ilişkilerden yalıtılırsa stresi artacak ve istismara başvurabilecektir. Örneğin, aile sık göç ediyorsa

toplumsal ilişkileri azalacağından stresi artacak ve sonuçta istismar gözlenebilecektir. Bu modelde, iş veya gelir kaybı, ekonomik faktörler yanısıra işinden hoşnutsuzluk gibi özelliklerin de stres kaynağı olarak istismarla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu modeller, çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi için yalıtılma ve stresi azaltacak destek sistemlerinin kullanımını önermektedirler (Zigler ve Hall, 1991).

Çocuk istismarı ve ihmali ilk olarak psikolojik, sosyolojik kuramlar tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kuramlar istismarın nedenlerine ilişkin bilgilerimizi oldukça arttırmıştır. Ancak bu bilgiler istismarın ortaya çıkışını açıklamada görece yeterli iken birey üzerindeki gelişimsel etkileri ve bu etkileri değiştirmek için yapılabilecek müdahaleler konusunda yetersiz kalmışlardır. Günümüzde ekolojik modellerin çocuk istismarı ve ihmalinin etiyolojisini ve gelişimsel etkisini en kapsamlı biçimde açıklayan modeller olduğu düşünülmektedir (Scannapieco ve Connell-Carrick, 2005).

I. 2. 3. Ekolojik Modeller

Belsky, çocuk istismarının etiyolojisini açıklamaya çalışan farklı modellerin önerdiği çok sayıdaki çeşitli görüşü bütünleştirerek istismarın ekolojik modelini geliştirmiştir. Bu modeli oluştururken Tinbergen'in davranış gelişim şemasını çocuk istismarı alanına uyarlamaya çalışan Burger'in 1978'deki çalışmasını temel aldığını ve buna Bronfenbrenner'in ekolojik kuramını eklediğini ifade etmiştir. Belsky, bu modelde; çocuk istismarının birey ve aile içine yerleşmiş (embedded) olan bireysel, aile, toplum ve kültürde işleyen çoklu belirleyicilerini, bu belirleyicilerin bir diğerinin içine ekolojik olarak gömülü (nested) olduğunu ve çocuk istismarı ve ihmali konusundaki çalışmalarda tanımlanan kuramsal çelişkilerin gerçekte olduğundan daha görünür (apparent) olduğunu göstermeyi amaçladığını belirtmektedir (Belsky, 1980).

Bu modelde, davranış analizi için üç konu vurgulanmaktadır. Bunlardan ilki, istismarcı ya da ihmalci bir biçimde davranan ebeveynin davranışının nasıl geliştiğini

sorarak ebeveynin bireysel gelişimine dikkati çekmektedir. İkincisi, davranışın hemen öncesinde neler olduğunu sorarak istismarın gerçekleştiği zaman yaşananlara işaret etmektedir. Üçüncüsü ise davranışın sonrasında neler olduğunu sorarak istismar ya da ihmalin işlevine öne çıkarmaktadır (Belsky 1980).

Yukarıda davranış analizi için belirtilen ilk düzeyde, ebeveynin çocukluğunda istismara uğramış olup olmaması ya da şu anda beceri ve ihtiyaçlarına uygun bir işte çalışıp çalışmaması gibi istismarcı ebeveynin özellikleri ve geçmişte yaşadıkları önem kazanmaktadır. Ekolojik kuram ise bireysel gelişimden ziyade gelişimin ortaya çıktığı bağlamı dikkate almaktadır. Ekolojik modelde, ekolojik kuramda tanımlanan, mikrosistem (yakın ev ve çevresi), eksosistem (ailenin içinde yer aldığı geniş sosyal ve iş sistemi) ve makrosistemin (mikrosistem ve makrosistemi etkileyen kültürel inanç ve değerler), ebeveynin bireysel gelişimi ile birlikte düşünüldüğünde çocuk istismarı ve ihmali bağlamının kapsamlı biçime tanımlanacağını belirtilmektedir (Belsky, 1980).

Belsky (1980) araştırmalarda her bir sistem özelliğinin birarada ele alınabileceğini ve birbirleri ile ilişkilerinin incelenebileceğini belirtmektedir. Bu modelin yaklaşımını temsil eden araştırmalar ve projeleri tanıtarak bu modelin sadece çocuk istismarı ve ihmaline değil aynı zamanda diğer gelişimsel sorunlara da uygulanabileceğini belirtmektedir.

I.2. 4. Etkileşimsel Model

Cicchetti ve Rizley (1981) çocuk istismarının kuşaklararası geçişini ve çeşitli risk faktörlerini açıklamak için etkileşimsel (transactional) bir çerçeve geliştirmişlerdir. Yazarlar, bu modeli oluşturma aşamasında Samefoff ve Chandler'in gelişimin etkileşimsel modelini çocuk istismarı ve ihmali alanına uyarladıklarını ifade etmişlerdir. Gelişimin etkileşimsel modeli, çocuğun gelişiminin tek bir olumsuz olaya dayanarak açıklanmasının olanaksızlığına işaret ederek çevresel güçler, ebeveyn özellikleri ve çocuk özellikleri arasından dinamik ve karşılıklı etkilere dikkat çekmektedir. Buna göre;

çevre, çocuğun davranışını ve gelişimini etkileyebildiği gibi çocuk da çevreyi ve kendi gelişimini etkileyebilmektedir (Sameroff ve Chandler, 1975, Bkz. Cicchetti, 1991).

Çocuk istismarı ve ihmalinin etkileşimsel modelinde risk faktörleri iki başlık altında toplanmaktadır; istismarı arttırıcı (potantiating) ve ödünleyici (compansetory) olabilecek faktörler. Ayrıca her iki faktör için ikili bir ayrım daha yapılmaktadır; geçici (transient) ve kalıcı (enduring) faktörler (Cicchetti ve Rizley, 1981) . Böylece Tablo 1'de izlenebileceği gibi dört faktöre ulaşılmaktadır.

Tablo 1: Çocuk İstismarı ve İhmali İçin Risk Faktörleri*

SÜRE (TEMPORAL) BOYUTU	*ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER*	
	Artırıcı Faktörler	**Ödünleyici Faktörler**
Kalıcı Faktörler	İncinebilirlilik Faktörleri *Riski arttıran koşullar ya da kalıcı faktörler*	Koruyucu Faktörler *Riski azaltan özellik ya da kalıcı faktörler*
Geçici Faktörler	Zorlayıcı Faktörler *Geçici ama önemli stresörler*	Tampon Faktörler *Stres ya da zorlayıcı özelliklerdeki geçici artışlara karşı tampon olarak işlev yapan koşullar*

*(Kaynak: Tablo Cichetti ve Rizley, 1981, s. 43)

İncinebilirlilik (vulnerability) faktörleri: İstismar riskini ve onun kuşaklararası geçişini arttıran kalıcı olan özellik, koşul ya da faktörleri kapsamaktadır. İncinebilirlilik faktörleri, çocuğun güç mizacı veya özürlü olması gibi biyolojik olabileceği gibi, ebeveynin çocukluğunda istismar edilmiş olması gibi tarihsel de olabilir. Ya da düşük engellenme toleransı, psikopatoloji, yüksek saldırganlık eğilimi gibi psikolojik

olabileceği gibi kültürel olarak benimsenmiş çocuk büyütme ve disiplin yöntemleri gibi sosyolojik/kültürel veya yoksulluk, düşük iş fırsatları, fakir fiziksel çevre, zayıf ebeveynlik becerileri gibi durumsal özellikler de olabilmektedir. İncinebilirlik faktörleri, ebeveyn, çocuk ya da çevre ile ilişkili olabilirler (Cicchetti ve Rizley, 1981).

Zorlayıcı (challengers) faktörler: Ebeveynin çocuğu istismar etme eğilimini arttırabilecek bireyi ve aileyi rahatsız edecek geçici stres ya da zorlayıcılardır. Eş ya da sevilen birinin kaybı ya da statü ya da ekonomik kayıplar gibi kayıp yaşantıları, fiziksel yaralanma ya da hastalanma, evlilik ya da aile problemleri ve disiplin problemleri gibi özellikler olabilecekleri ifade edilmektedir. Zorlayıcılar kısa süreli streslerdir (Cicchetti ve Rizley, 1981).

Koruyucu (protective) faktörler: İstismar riskini ya da onun kuşaklararası geçişini azaltabilecek kalıcı koşul ya da özelliklerdir. İyi mizaç, yüksek zeka, esneklik, yüksek uyum becerisi, fiziksel çekicilik, sosyal ve kişilerarası beceriler, yetenekler, başarılı baş etme becerileri, problem çözme becerileri ve iyi ebeveyne sahip olma geçmişi gibi özelliklerdir (Cicchetti ve Rizley, 1981).

*Tampon (buffers) Faktörler***:** Aileyi ve kişiyi stresten ve zorlayıcılardan koruyabilecek ya da bunları engelleyebilecek geçici özellik ya da faktörlerdir. Olası tamponlar; iyi derecede maddi kazanç, iyi bir iş ve sosyal destek sistemi gibi özellikler olabilmektedir (Cicchetti ve Rizley, 1981).

Modelde, çocuk istismarı ve ihmalini anlamak için arttırıcı ve koruyucu risk faktörlerinin ve onların zaman içindeki etkileşimlerinin incelenmesi gerektiğini ifade edilmektedir. Bu modele göre, istismarı arttıran faktörler, kouyucu faktörlerden daha fazla olduğunda istismar gerçekleşmektedir. Modele göre; istismarın kuşaklararası geçişi de koruyucu faktörlerin azalması ve arttırıcı faktörlerin artması durumunda gözlenebilecektir (Cicchetti ve Rizley, 1981).

I.2. 5. Ekolojik/Etkileşimsel Model

Cicchetti ve Lynch, (1993) Belsky'nin (1980) ekolojik ve Cicchetti ve Rizley'in (1981) etkileşimsel modelini temel alarak ekolojik/etkileşimsel modeli geliştirmişlerdir. Çocuk istismarı ve toplumsal şiddetin nedenlerinin ve sonuçlarının açıklanmaya çalışıldığı bu modelde her bir ekolojik/etkileşimsel düzeyin incelenmesi ile çocukların gelişimindeki yetersizliklerin daha iyi anlaşılabileceği ifade edilmektedir. Ekolojik ve etkileşimsel modeller, istismar ve ihmalin nedenlerine odaklanırken ekolojik/etkileşimsel model nedenlerin yanı sıra istismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkilerini ve gelişimsel arayollarını da kapsamaktadır. Ekolojik/etkileşimsel düzeylerin her birinde istismarı arttırıcı ya da ödünleyici olan risk faktörleri birbiri ile etkileşime girmektedir. Her bir ekolojik düzeydeki faktörler birbirlerini etkilemekte ve tüm bunlar istismarı ve ihmalinin ortaya çıkışını ve çocuğun gelişim ve yeterliliğini etkilemektedirler.

Ekolojik/etkileşimsel modelde, çocuk istismarı ve toplumsal şiddetin etkileşim içinde oldukları ve çocuk gelişimini olumsuz yönde etkiledikleri ifade edilmektedir. Şiddetle ilişkili olan arttırıcı ve ödünleyici faktörlerin, ekolojinin her bir düzeyinde var olduğu ve hem istismarın görülmesini hem de çocuğun gelişimini etkilediği belirtilmektedir. Örneğin, makrosistem ve eksosistemdeki arttırıcı faktörler, şiddeti arttırarak; ödünleyici faktörler ise şiddet olasılığını düşürerek etkili olmaktadırlar. Aile içindeki şiddetin varlığı ya da yokluğu da ödünleyici ve artırıcı faktörlerin varlığı ya da yokluğundan etkilenmektedir. Modelde, her bir gelişim düzeyindeki koruyucu ve tampon faktörlerin incelenmesinin, ailelerinde ya da toplumda şiddete maruz kalan çocukların nasıl başarılı yeterlilik sergilediklerini anlamamıza katkıda bulunacağı belirtilmektedir. Bireysel düzeydeki incinebilirlilik ve zorlayıcı faktörler bu çocukların gelişimsel konuları çözmelerini zorlaştırır ve yetersizliğe yol açabilirken koruyucu ve tampon faktörler sağlıklı gelişime yol açabilirler. Bu model daha uzak faktörlerin, yakın faktörlerin etkisine nasıl aracılık edebileceğini göstermektedir. Modelde dört gelişimsel düzey tanımlanmaktadır: Makrosistem, eksosistem, mikrosistem ve bireysel

düzey (Cicchetti ve Lynch, 1993). Bu modelde tanımlanan gelişimsel düzeyler aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

I.2. 5. 1. Makrosistem

Ekolojik/etkileşimsel model ve ekolojik modelde ele alınan makrosistem kapsamları açısından örtüşmektedirler. Makrosistem, bireysel gelişimi, mikrosistemi ve eksosistemi etkileyerek çocuk istismar ve ihmalini besleyebilecek kültürel inanç ve değer sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Şiddetin daha yaygın olarak görüldüğü toplumlarda, çocuk istismarı ve ihmalinin tolere edilme eğiliminin de yüksek olacağı ifade edilmektedir. Birçok toplumda fiziksel cezanın bir disiplin yöntemi olarak kabul edilmesi ve çocukların ebeveynlerin bir mülkü olarak algılanması gibi kültürel özellikler makrosisteme ilişkin özelliklerdir. Makrosistemdeki bu ve benzeri özelliklerin varlığının istismarı arttıracağını belirtilmektedir. Toplumun şiddetin yüksek düzeylerini tolere etmeye yönelik istekliliği, hem eksosistemde hem de mikrosistemde şiddetin artmasına neden olabilecek bir incinebilirlilik faktörü olarak düşünülmektedir (Belsky, 1980, Cicchetti ve Lynch 1993).

Makrosistemdeki arttırıcı faktörler eksosistem, mikrosistem ve bireysel düzeyde şiddetin yaşanmasına katkıda bulunabilmektedir. Sonraki bölümde eksosistem tanıtılacaktır.

I.2.5.2. Eksosistem

Eksosistem, iş, komşular, sosyal ilişkiler sunulan hizmetler ve aile ortamı gibi resmi ve resmi olmayan sosyal yapılara işaret etmektedir. Kişinin bu yapılarla doğrudan ilişkide olması gerekmemektedir. Bunlar kişiyi etkiliyorlarsa bu özellikler eksosisteme

dahil edilmektedir. Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eksosistemi temsil eden en önemli risk faktörlerden birisi işsizliktir. Eğer ebeveyn işini kaybetti ise ve geçmiş deneyimleri onu bu tür değişimlere saldırgan tepki vermeye eğilimli kılıyorsa ebeveyn çocuk istismarı davranışı sergileyebilir (Gill, 1977, Bkz. Belsky, 1980).

Çocuk istismarı ile ilişkisi incelenen eksosisteme ilişkin diğer bazı özellikler, anne eğitimi, düşük sosyo-ekonomik düzeydir. Sosyo-ekonomik düzey, işsizlik, anne eğitimi ve olumsuz çevre koşullarıyla da ilişkilidir. Literatürde çocuk istismarının her sosyo-ekonomik düzeyde görüldüğü belirtilmesine rağmen düşük sosyo-ekonomik düzeyde daha sık görüldüğü de eklenmektedir. (Aber ve Allen, 1987, Cicchetti ve Lynch, 1993, Trickett, Aber, Carlson ve Cicchetti, 1991). Düşük sosyo-ekonomik statülü ailelerde istismarın daha sıklıkla görüldüğü belirtilmesine rağmen tek etkili faktörün düşük sosyo-ekonomik düzey olmadığı da ifade edilmektedir. İstismar ve yoksulluğun zayıf gelişimsel sonuçlar için etkileşime girebildiklerini ya da tek başlarına bağımsız etkilerinin varolduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Aber ve Allen, 1987, Kaufman ve Cicchetti 1989, Tricket, Aber, Carlson ve Cicchetti, 1991, Vondra Barret ve Cicchetti, 1990).

Çevreden yalıtılmanın ya da sosyal destek sistemlerinden uzak kalmanın istismarla ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Bu tür destek sistemlerinden uzaklık kişilerin stresini arttırmaktadır. Ebeveynler, problemlerini çözerken yardım almadan yalnız çabalamak durumunda kalmaktadırlar. Araştırmalarda istismar eden ailelerde bazen sosyal destek ağının dar olmasına rağmen çoğu zaman sosyal desteği kullanmada başarısızlığın daha dikkat çekici bir özellik olduğu belirtilmektedir (Garbarino, 1977).

I.2.5.3. Mikrosistem

Ekolojik/etkileşimsel modelde mikrosistem, çocuğun şiddete maruz kalabileceği, çocuğun bireysel gelişimini etkileyebilecek, karşılıklı ilişkilerin yaşandığı sistem olarak tanımlanmaktadır. Belsky, ekolojik modelde mikrosistemi tanımlarken

daha çok aile, ebeveyn ve çocuklara ilişkin özelliklere işaret etmektedir. Cichetti ve Lynch (1993), Bronfenbrenner'in (1979) mikrosistem tanımının sadece aileyi değil işyeri ve okul gibi çocuğun doğrudan ilişkiye girdiği ortamları kapsadığını ifade etmektedirler. Dolayısıyla çocukların aile dışında farklı mikrosistemlerde maruz kaldıkları şiddetin gelişim üzerinde doğrudan etkileri olduğunu belirterek ekolojik/etkileşimsel kuramda sadece ailenin değil çocuğun doğrudan etkileşim kurduğu tüm ortamların mikrosisteme dahil edildiğini belirtmektedirler. İstismarın ekolojik modelinde bireysel gelişim düzeyinde incelenen ebeveynin istismar geçmişini Ekolojik/etkileşimsel modelde, mikrosistem düzeyinde incelenmektedir. Aile dinamikleri, ebeveynlik sitilleri, ebeveynin istismar geçmişi ve ebeveynin kişilik özellikleri mikrosistem içinde ele alınmaktadır (Belsky, 1980, Cicchetti ve Lynch, 1993).

Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili incelemelerde mikrosistem genellikle aile, ebeveyn ve çocukların özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir. İstismarın Ekolojik modelinde, istismar yaşantılarının nedenlerinin iç içe geçtiği belirtilmektedir. Çocuğun erken doğum, düşük fiziksel çekicilik, düşük sosyal yanıtlayıcılık gibi bazı özellikleri istismarı arttırabilmektedir. Modele göre, çocuğun istismara katkısını ve istismarın etkileşimsel doğasını anlamak için aile mikrosisteminin diğer görünümlerinin de incelenmesi gerekmektedir. Örneğin; ebeveyn çocuk sistemi, eşler arasındaki ilişkinin içine yerleşmiştir. Çocukların istismar edildiği ailelerde daha çok evlilik problemleri olduğunu belirtilmektedir. Sonuç olarak modelde, ebeveynlerin kendi gelişimsel tarihleri, eşler arasındaki ilişkilerin eşlerin ihtiyaçlarına uygunluğu, ebeveynlerin ebeveyn rollerine sağlıklı geçiş yapabilmeleri, uyum becerileri, çocuğun özellikleri, ebeveynin bu yeniliklere tepki verme biçimi gibi aile içindeki pek çok özelliğin birada çocuk istismarı ve ihmalinin görülüp görülmemesini etkileyeceğini belirtmektedir (Belsky, 1980, Cichetti ve Lynch, 1993)

Ekolojik/etkileşimsel modelde istismar eden ebeveynlerin psikolojik özellikleri, ebeveyn tutumları ve eşlerarası ilişkilerdeki farklılıklar vurgulanarak bu ailelerin, bağlanma, okul başarısı, akran ilişkileri gibi önemli gelişimsel dönemlerdeki görevlerinde çocuklarına çok az destek olabileceklerine işaret edilmektedir (Cichetti ve Lynch, 1993).

Makrosistem, eksosistem ve mikrosistem yanı sıra ekolojik etkileşimsel modelde tanımlanmış olan bireysel gelişim düzeyi Bronfenbrenner tarafından tanımlanmamıştır. Bu düzey ilk kez istismarın ekolojik kuramında tanımlanmıştır. Ancak istismarın ekolojik modelindeki ve ekolojik/etkileşimsel modeldeki bireysel gelişim düzeyi kapsamı açısından farklılık göstermektedir. Sonraki bölümde ekolojik/etkileşimsel modelde tanımlanan bireysel gelişim düzeyi tanıtılacaktır.

I.2.5.4. Bireysel (Ontogenic) Gelişim

Ekolojik/etkileşimsel model, bireysel düzeyde, istismara maruz kalan kişilerin yeterlilik ve uyumunu etkileyen bireysel faktörleri incelenmektedir. Ekolojik/etkileşimsel model ile ilgili araştırmaların çoğu bireysel düzeye odaklanmaktadır. Bireysel düzeyde yeterlilik ve ya yetersizliğin en önemli belirleyicisi, bireyin her bir gelişimsel dönemdeki temel konulardaki başarısı olmaktadır. Bireysel gelişimle ilgili incelenen konular; bağlanma, duygu düzenleme, baş etme becerileri, özerk benlik (autonomous self), etkili akran ilişkileri ve okula uyumdur (Cicchetti ve Lynch 1993).

Literatürde çocuk istismarı ve ihmaline maruz kalan çocukların kalmayanlardan farklı özellikler gösterdiklerini belirtilmektedir. İstismar edilenler edilmeyenlerden daha çok güvensiz bağlanma statüsünde bulunmaktadırlar. Bağlanma kuramında "yabancının varolduğu durum" (strange situation) ile yapılan değerlendirmeler sonucu bağlanmanın değerlendirilmesi için üç kategori önerilmiştir. Yapılan çalışmalarda da fiziksel istismara uğrayanların daha çok güvensiz-kaçınmacı (insecure-avoidant), ihmale uğrayanların ise güvensiz-dirençli (insecure-resistant) bağlanma gösterdiklerini belirtilmiştir. Daha sonra ise daha çok istismar ve ihmale uğrayan gruptakilerin bağlanma ilişkilerini tanımlayan organize olmamış/dağınık bağlanma (disorganized/disoriented) kategorisi önerilmiştir. Günümüzde "yabancının varolduğu durum" ile yapılan bağlanma değerlendirilmelerinde dört kategori kullanılmaktadır (Howe, 2005, Youngblade ve Belsky, 1990, Calson, Cicchetti, Barnett

ve Braunwald, 1989). Farber ve Egeland (1987) da boylamsal çalışmalarında istismar ve ihmale uğrayan bebeklerin kontrol grubuna göre daha güvensiz bağlandıklarını belirtmişlerdir. Güvensiz bağlanma, çocuk istismarı ve ihmaline maruz kalan tüm gruplarda, istismar edilmeyenlere göre daha yüksek oranda gözlenmektedir. 7–13 yaş arası çocuklarda bağlanmayı inceleyen diğer bir çalışmada istismara uğrayanların %30'unun anneleriyle çatışmalı ilişkililik örüntüsü (confused relatedness pattern) gösterdiklerini belirtilmiştir. Çalışmada bebeklikte tanımlanmış olan bağlanma sorunlarının önergenliğe değin sürdüğünü de belirtilmiştir (Lynch ve Cichetti, 1991).

Benlik gelişimindeki konular da istismar çalışmalarında yer almaktadır. Çocuk istismarı ve ihmaline maruz kalanlar, kendilerini bir bütün ve sürekliliği olan bir kişi olarak algılamada ve ihtiyaçlarının, düşüncelerinin ve içsel ifadelerinin farkına varmada sorunlar yaşamaktadırlar. Genel olarak kendini değerli algılamada problem yaşamakta ve hem spesifik konularda hem genel olarak benliklerini diğer karşılaştırma gruplarına göre daha olumsuz algılamaktadırlar. Literatürde çocuk istismarı ve ihmaline maruz kalan grupların edilmeyen gruplara göre düşük benlik saygısına sahip olduğu da belirtilmektedir (Harter, 1999, Nurcombe, 2000).

İstismara uğrayan gruplar benlik saygısı yanı sıra duygu düzenleme konusunda da uğramayanlara göre daha çok sorun yaşamaktadırlar. Çocuklar, sözel olmayan duyguları tanımlamayı ve kontrolü ebeveynlerinin sözel ifadeleri yardımıyla öğrenmektedirler. İstismar eden ebeveynin duygularını aşırı kontrollü ya da aşırı sergileyici tarzlarının, çocuklar tarafından da geliştirebileceği belirtilmektedir (Hesse ve Cicchetti, 1982, Bkz. Cicchetti ve Lynch 1993).

Çocuk istismarı ve ihmaline maruz kalan çocukların sorun yaşadığı bir başka alan ise akran ilişkileridir. Fiziksel istismara maruz kalan çocuklarda saldırganlık ya da içe çekilme özelliklerinin gözlenebildiği belirtilmektedir. Ayrıca istismar edilen çocuklar okula uyum ya da okul başarısı konusunda da edilemeyenlere göre daha çok sorun yaşamaktadırlar (Mueller ve Silverman, 1989)

Görüldüğü gibi istismar edilen çocuklar neredeyse döneme özgü gelişim konularının tümünde sorun yaşamaktadırlar. Bu tekrarlayan güçlükler, istismar edilen çocukların sonraki gelişim görevlerindeki yeterlilikleri için incinebilirlilik faktörüne

dönüşmektedirler. Gelişimin farklı alanlarında sorun yaşayan tüm çocuklar psikopatoloji geliştirmese de yaşanan bu güçlükler çocukları psikopatoloji için risk altına sokmaktadır. Pek çok çalışma istismara maruz kalan çocuk, ergen ve yetişkinlerin psikolojik belirtilerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir (Cicchetti, 1989, Cicchett ve Lynch, 1993, Cicchetti ve Toth, 1995, Collishaw, Pickles, Messer, Rutter, Shearer ve Maugan, 2007).

Ekolojik/etkileşimsel modeli temel alan araştırmaların bir kısmında çocuk istismarı ve ihmaline maruz kalan bireylerin uyum/uyumsuzluk veya yeterlilik/yetersizlik süreçleri açıklanmaya çalışılmaktadır. İstismar edilen çocuklar, deneyimledikleri farklı aile çevresi ve farklı çocuk büyütme pratiklerine uyum gösterme sürecinde edilmeyenlerden farklı birtakım özelliklere veya gelişimsel arayollara sahip olabilmektedirler. Ayrıca farklı çocuk istismarı ve ihmali türlerinin farklı etkileri de gözlenebilmektedir. Ekolojik/etkileşimsel modelde, istismara maruz kalanların yeterliliğini etkileyen arttırıcı ve ödünleyici faktörler, bireysel gelişim düzeyinde incelenmektedir. Modelde bireylerin yeterliliğini etkileyen faktörlerin belirlenerek yeterliliğin geliştirilmesine yönelik etkili müdahale çalışmalarının planlanabileceği ifade edilmektedir (Cicchetti ve Lynch, 1993).

Cicchetti ve Lynch, (1993), bireyler, aileler ve toplumlar için çocuk istismarı ve toplumsal şiddetin nedenlerini ve sonuçlarını anlamayı amaçladıkları bu modelle her bir ekolojik/etkileşimsel düzeyi inceleyerek çocukların yetersiz gelişimine katkıda bulunan faktörlerin daha iyi anlaşılabileceğini ifade etmektedirler. Bir tek düzeyde risk faktör ve sonuç değerlendirmesindense birkaç düzeyde birden çalışılması ve aradaki etkileşimlerin incelenmesinin daha bilgi sağlayıcı olduğunu belirtmektedirler. Yazarlar toplumsal şiddet ve çocuk istismar ve ihmalinin neden ve sonuçlarını incelerken yaşam boyu gelişimsel perspektifin kılavuz bir çerçeve olarak kullanılmasını önermektedir. Modeldeki arttırıcı ve ödünleyici faktörlerin belirlenmesi ve karşılıklı etkileşimlerinin incelenmesi önemlidir. Bu etkileşimler, çocuğun yeterli ya da yetersiz olarak tanımlanabilecek gelişimsel sonuçlarını anlamamıza katkıda bulunacaktır. Yazarlar tarafından, ekolojik/etkileşimsel modelin şiddetin ardından gözlenen dayanıklılık sonuçlarının anlaşılmasına katkı sağlayacağı da belirtilmektedir.

Ekolojik/etkileşimsel model, çocuk istismarı ve ihmalinin hem nedenlerini hem de çocuk üzerindeki gelişimsel sonuçlarını kapsamaktadır. Ayrıca çocuğun çevresindeki etkileşimsel ve çevresel özellikleri ve birbirleri ile etkileşimlerini dikkate almaktadır. Çocuk istismarı ve ihmali kavramını kapsamlı biçimde inceleyen bir modeldir. Ayrıca bu model istismarın ardından sergilenen yetersizlik sonuçları kadar yeterliliği açıklayacak çerçeveye de sahiptir. Literatürde istismarın ardından bazı bireylerin sağlıklı yeterlilik sergilediği belirtilmektedir. Bu çalışmada, istismarın ardından sergilenen yeterlilik ve yetersizlik sürecinde etkili olan arttırıcı ve ödünleyici faktörlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bundan sonraki bölümde güçlük koşullarında sergilenen yeterliliğin çalışılması için bir çerçeve sunan dayanıklılık kavramı tanıtılacaktır.

I.3. Dayanıklılık

Yukarıdaki bölümde çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve gelişimsel sonuçları ve bu konuda geliştirilen kuramsal açıklamalar tanıtılmıştır. Ekolojik/etkileşimsel modelde, çocuk istismarı ve ihmalinin varlığı ve bireyin gelişimi üzerindeki etkilerinin arttırıcı ve ödünleyici faktörlerin etkileşimine bağlı olduğu ve bu etkileşimin dayanıklılığın açıklanmasına katkıda bulunacağı belirtilmektedir. Araştırmalarda diğer güçlük yaşantıları gibi istismar yaşantısının ardından yeterliliği sürdüren ya da bozulmanın ardından iyileşme gösteren bireyler olduğu belirtilmektedir. Bu bölümde dayanıklılık kavramı ve çalışılma yöntemleri sunulacaktır. Daha sonraki bölümde ise çocuk istismarı ve ihmali yaşantısının ardından sergilenen dayanıklılığı inceleyen araştırmaların sonuçları özetlenecektir.

I.3. 1. Tanım

Dayanıklılık konusundaki ilk çalışmalar, 1960'larda psikopatoloji için risk altında olan çocuklarla yapılmıştır. Araştırmacılar, çocuklardan bazılarının sağlıklı gelişim gösterdiğini fark ederek 1970'li yıllardaki yayınlarında, bu çocukların önemini vurgulamaya başlamışlardır (Anthony, 1974, Garmezy, 1974, Murphy, 1974, Masten, 2001). Masten ilk yayınlarda, "invincible" "stres-resisdent" tanımlamalarının kullanılarak bu çocukların olağanüstü birtakım özeklikleri olduğuna ilişkin yargının uzun süre varlığını koruduğunu belirtmektedir. Yazar, dayanıklılık sürecini tanımladığı "ordinary magic" adlı makalesinde dayanıklılık sergileyen çocukların, olağanüstü birtakım özellikler taşıyan bireyler olmadıklarını, dayanıklılıkta etkili olan koruyucu faktörlerin çoğunun normal gelişim süreçleri içinde bildiğimiz özellikler (bilişsel kapasite, bağlanma, sosyal destek gibi) olduğunu vurgulamaktadır. İnsanın doğal gelişim sürecinde varolan ve koruyucu etkisi gözlenen bu özellikler geliştirilirse risk altında yaşayan bireylerin yeterliliğini arttırabilecek sonuçlara ulaşılabileceği ifade edilmektedir (Masten, 2001, s.227).

Dayanıklılık literatüründe çeşitli tanımlara rastlanmaktadır. En sıklıkla alıntılanan tanım "bireyin gelişimine ve uyumuna yönelik ciddi tehditlere rağmen iyi sonuçların görülmesi"dir (Masten, 2001, s. 227). Bir başka tanım ise "güçlüklerin hüküm sürdüğü bir bağlamda pozitif uyum (adaptasyon) sağlamayı içeren dinamik süreçler"dir (Luthar, Cichetti ve Becker, 2000, s. 543). İlk tanımda, güç koşullarda sergilenen uyum ya da yeterlilik vurgulanmakta iken ikinci tanımda, güçlük koşulundaki yeterlilikten daha çok bu sonuçların oluşum sürecinde etkili olan koruyucu faktörler dikkate alınmaktadır.

Dayanıklılık yerine kullanılmış ve kullanılmakta olan incinmez, süper, dirençli gibi tanımlamalar, insanlar için zarar görmeyen, riskten etkilenmeyen ve bu özelliklerin değişken olmadığı bir yapıya işaret etmektedir. Dayanıklılık kavramı bu özellikleri kapsamamaktadır. Masten, Best ve Garmezy dayanıklılığı yetersizliği başlatan stresli olayın ardından yeterliliğin sürdürülmesi ya da davranışların düzeltilmesi ve iyileşme kapasitesi olarak tanımlamıştır (Masten, Best ve Garmezy, 1990 aktaran, Kumpfer,

1999). Bu tanım dayanıklılık sürecinde bireylerin riskten etkilenilebildiğini ancak zamanla bu etkinin azaltılması ve eskiye geri dönülmesinin gözlenebildiğini ifade etmektedir. Literatürde bir güçlük ya da risk yaşantısı açısından dayanıklılık sergileyenlerin başka bir risk ya da güçlük sözkonusu olduğunda dayanıklılık sergilemeyenler arasında olabildikleri belirtilmektedir. Benzer biçimde bir kişi bir gelişim alanı için dayanıklılık sergilerken başka bir gelişim alanı için dayanıklılık sergilemeyebilmektedir. Literatürde dayanıklılığın kişilik özelliği olarak değil bir süreç olarak incelenmesinin önemini vurgulanmaktadır. (Kumpfer, 1999, Luthar ve Cicchetti ve Becker, 2000, Masten, 1999, Masten, 2001, Masten ve Coatsworth, 1998).

Luthar, Cicchetti ve Becker (2000) dayanıklılığın araştırmalarda bazen hem kişilik özelliği hem de gelişimsel bir süreç olarak birbirlerin yerine kullanılabildiği belirtilerek bu karışıklığın benlik dayanıklılığı (ego resiliency) kavramından kaynaklandığını ifade etmektedirler. Benlik dayanıklılığı, güçlülük, çalışma sebatkarlığı, çeşitli çevresel koşullara yanıtta esnekliğe işaret eden bir kişilik özelliğidir. Bu tanım dikkate alındığında benlik dayanıklılığının bir kişilik özelliği, dayanıklılığın ise gelişimsel bir süreç olduğu görülmektedir.

Dayanıklılıkla karışabilen diğer bazı kavramların incelenmesi dayanıklılığı daha iyi anlamayı mümkün kılacaktır. Aşağıda dayanıklılıkla karıştırılabilen bazı kavramlar açıklanacaktır. Umut (hope): psikolojide pozitif beklentilere sahip olmak biçiminde tanımlanabilir. Pozitif beklentilere sahip olmak için güçlük koşulunda olmak gerekli değildir oysa dayanıklılığın tanımı güçlük koşulunda bulunmayı gerektirmektedir. Ayrıca umut kavramında sadece beklentiler değerlendirilmektedir, dayanıklılık ise gelişimsel sonuçlarla tanımlanmaktadır. İyimserlik (optimism): iyimserlik kişinin yaşamda iyi sonuçlar yaşayacağına ilişkin beklentisidir. İyimserler genellikle yaşamdaki pozitif sonuçlar için kişisel sorumluk alırken negatifler için almazlar. İyimserler güçlüklerin olumsuz etkilerini görmezden gelebilirler. Dayanıklılık sergileyenler güçlükle daha gerçekçi, ya da daha etkili biçimde baş edebililer. İyimserlikte dayanıklılık koşulunda sözkonusu olan güçlük yaşantısının varlığı gerekli değildir. Benlik yeterliği (self efficacy) bireyin belli bir görevde başarılı olacağına ilişkin inancı olarak tanımlanabilir (Luthans, Vogelgesang ve Lester, 2006). Burada sıralanan özelliklerin dayanıklılık sürecini kapsama konusunda yetersiz kaldıkları

görülmektedir. Bu özellikler kişilerin riskli koşullarda sergilenen dayanıklılık sürecinde etkili olabilmektedirler. Örneğin Shonk ve Cicchetti (2001) ego dayanıklılığının istismar yaşantısının ardından problem davranışlar için koruyucu faktör olarak etkili olduğunu belirtilmektedir. Dayanıklılığın değerlendirilmesinde, güç koşula rağmen iyi sonuçların, stres altında sürdürülen yeterliliğin ve travmadan sonraki iyileşmenin değerlendirilmesi önerilmektedir (Masten Best ve Garmezy, 1990 Akt, Luthar ve Cushing, 1999).

Literatürde dayanıklılığın kalıcı bir özellik olmadığı da belirtilmektedir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000). Araştırmalarda bir gelişim döneminde dayanıklı olarak tanımlananların sonraki gelişim dönemlerinde dayanıklı olmayan grupta yer alabildikleri ya da bir dönemde dayanıklı olmayanların sonraki dönemde dayanıklı gruba seçilebildikleri belirtilmektedir. Tam tersi söz konusu olabilmektedir (Dumont, Widom ve Craja, 2007, Farber, ve Egeland, 1987, Herrenkohl, Herrenkohl, ve Egolf, 1994, McGloin, ve Widom, 2001). Dayanıklılık, birey ve çevre ve zamanın etkileşiminin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve bu etkileşime bağlı olarak dayanıklılığın sergilenmesinin süresi, zamanı, kapsamı ve düzeyinde farklılıklar görülebilmektedir. Nasıl riskler mutlak olumsuz gelişimsel sonuçlara yol açmıyorsa dayanıklılığın sergilenmesini garantileyen birtakım özellikler de bulunmamaktadır. Dolayısıyla dayanıklılık, birey ve çevre özelliklerinin etkileşimine bağlı olmaktadır. Dayanıklılık çalışmaları güçlük deneyimi olan gruplarda çocuk ve çevre arasındaki etkileşimleri incelemekte ve bu gruplarda yeterliliğin geliştirilmesini hedefleyen müdahale çalışmalarına ışık tutmaktadırlar (Masten ve Coatsworth, 1998).

Dayanıklılığın tanımlanmasında iki konunun önemi vurgulanmaktadır. Birincisi; gelişim ve yeterlilik için varolan riskin (tehdit veya güçlük) tanımlanmasıdır. İkincisi ise gelişimsel alanlardaki yeterlilik ya da uyumun tanımlanmasıdır (Masten, 2001, Luthar ve Cushing, 1999). Aşağıdaki bölümde dayanıklılık çalışmalarında güçlük ve yeterliliğin tanımlanmasına ilişkin konular sunulacaktır.

I.3. 1. 1. Dayanıklılık Çalışmalarında Güçlüğün Tanımlanması

Bireyin sergilediği yeterliliğin, dayanıklılık olarak tanımlanabilmesi için güçlük koşulunda sergilenmesi gerekmektedir. Bireyin yeterli gelişimi, güçlük koşulunda gerçekleşmemişse bu bireyin yeterliliği dayanıklılık olarak tanımlanmamaktadır. Dayanıklılık için yeterliliğin mutlaka güçlük koşulunda gözlenmesi gerekmektedir. Çalışmalarda güçlük koşulunu belirlemek amacıyla bazen tek bir güçlük koşulu ya da kümülatif güçlük yaşantıları seçilebilmektedir. Yoksulluk, yaşam boyu ya da belirli bir dönemde görülen yaşam olaylarının sayısı, düşük doğum ağırlığı, ebeveynlerin boşanması, savaş, şiddetli bir ruhsal hastalığı olan ebeveynle yaşama, aile içi şiddet, çocuk istismarı, doğal afetler gibi değişkenler dayanıklılık literatüründe güç koşulu tanımlamak için seçilmiş olan değişkenlerdir (Masten, 2001, Masten ve Coatsworth, 1998).

Luthar ve Cushing (1999) dayanıklılık çalışmalarındaki yöntemleri inceledikleri çalışmalarında güçlük ölçümü için üç yöntem kullanıldığını ifade etmektedirler. *Birincisi,* güçlüğün çok sayıda madde içeren ölçümlerle değerlendirilmesidir. Bu yöntemin en sık kullanıldığı risk alanı da olumsuz yaşam olaylarının değerlendirilmesidir (Herrenkohl, Herrenkohl, ve Egolf, 1994, Masten, Hubbard, Gest, Tellegen, Garmezy ve Ramirez, 1999). Bu yöntemde ölçümün geçerliliği önemli olmaktadır. Geçerliliğin değerlendirilmesi için güç koşullardaki bireyleri güç koşulda olmayanlarla karşılaştırarak güç koşuldaki grubun güç koşullarda olmayanlara göre daha düşük yeterlilik sergilediğinin belirlenmesinin, güçlüğün ölçümünün geçerliliğine ilişkin kanıt olabileceği belirtilmektedir (Masten, Morison, Pellegrini ve Tellegen, 1990). Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde risk alma ve yardım davranışları için dayanıklılığın incelendiği bir çalışmada, istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin, risk alma ölçümleri açısından farklılaştığının belirtilmesi ölçümün geçerliliğini göstermektedir (Perkins ve Jones, 2004). Yüksek güçlük ve düşük yeterlilik arasındaki ilişkinin sadece anlamlı olmasının değil bu ilişkinin büyüklüğünün de ölçüm geçerliği açısından önemli olduğu belirtilmektedir. Güçlük ve sonuç arasındaki düşük doğrusal (linear) ilişki her zaman ölçümün düşük geçerliliğine işaret

etmeyebilir; iki özellik arasındaki (curvelinear) ilişkinin olması durumunda olduğu gibi. Dolayısıyla değişkenler arası ilişkilerin iyi değerlendirilmesi gereklidir. Çalışmalarda yüksek ilişki gözlendiği zaman dahi araştırmacılar güçlüğü daha net bir biçimde tanımlamak amacıyla genellikle grup ortalama ve standart sapma değerlerini sunma yolunu izlemektedirler (Luthar ve Cushing, 1999).

İkincisi, stresli bir yaşam koşulunun seçilerek güçlüğün değerlendirilmesidir. Bu şekilde güçlüğün belirlendiği çalışmalarda, çocuk istismarı, boşanma, savaş ve ebeveyn psikopatolojisi gibi yaşam olayları araştırmanın güç koşulu olarak seçilmektedirler. Tıpkı çoklu ölçümlerde olduğu gibi belirli bir yaşam olayının belirlenmesinde de güçlük ve sonuç arasındaki ilişkinin geçerliliği önemli bir konudur (Luthar ve Cushing, 1999). Shonk ve Cichetti çocuk istismarının ardından sergilenen dayanıklılığı inceledikleri çalışmada, istismara uğrayan ve uğramayan grupların sosyal yeterlilik ve davranışsal yeterlilik açısından farklılaştıklarını belirtmektedirler (Shonk ve Cicchetti, 2001). Luthar ve Cushing (1999) risk faktörlerini, uzak (distal) risk faktörleri ve yakın (proksismal) risk faktörleri olarak ikiye ayırmaktadırlar. Yazarlar boşanmanın uzak bir risk faktörü olduğunu dolayısıyla çocuğun gelişimini doğrudan etkilemediğini ancak boşanmanın bireyin yaşamındaki yakın süreçleri (ebeveyne ulaşım, kaynakların sınırlılığı gibi) etkileyerek çocuğun gelişimini etkilediğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla uzak bir risk alanıyla ilgili yapılan bir çalışmada kişilerin yeterliliklerinin düşük olması belki de onların karşılaştıkları yakın risklerin yüksek olmasından kaynaklanabilir. Bu nedenle bir uzak risk ile çalışılırken ilgili yakın risklerin de ele alınması ve aracılık ilişkilerinin belirlenmesi, müdahale çalışmaları için önemli olmaktadır.

Tek bir güçlük koşulunun seçilmesinde ortaya çıkan önemli sorunlardan biri, ölçülen güçlüğün genellikle tek başına görülmeyip diğer risk ya da güçlüklerle birlikte varolmasıdır. Örneğin, ebeveyn psikopatolojisi ve yoksulluk gibi. Bu nedenle ölçülmesi hedeflenen güçlüğün yanısıra ilişkili olabilecek diğer güçlük alanlarına ilişkin de ölçüm alınması önerilmektedir (Luthar ve Cushing, 1999).

Üçüncüsü, düşük gelir, kalabalık aile ve psikopatolojisi olan anne gibi çoklu sosyo-demografik ve aile özelliklerini birlikte değerlendiren yöntemlerdir. Bu

ölçümlerde çok sayıdaki güçlük ölçümü birleştirilir ve bu amaç için farklı yöntemler kullanılabilir. Güçlüklerin toplanması yaklaşımı, bazı açılardan eleştirilirse de tek ölçümden daha güvenilir olduğu belirtilmektedir. Güçlüklerin bu yöntemle toplu biçimde değerlendirilmesi, gerçek yaşamda güç koşulların bir arada varolması durumunu incelemeye olanak tanımaktadır. Bu tür ölçümlerde geçerlik ve güvenirlik de daha yüksek olacaktır. Ölçümlerin, geçerlik ve güvenirliğinin sağlanmasının müdahale çalışmalarının etkililiği açısından önemlidir (Luthar ve Cushing, 1999).

I.3. 1. 2. Dayanıklılık Çalışmalarından Yeterliliğin Tanımlanması

Dayanıklılık araştırmalarında ikinci önemli konu, yeterliliğin tanımlanmasıdır. Yeterlilik çevreye uyum olarak da tanımlanabilmektedir. Her toplumda kişinin yaş ve cinsiyetine uygun olan beklentileri karşılaması yeterlilik olarak tanımlanmaktadır. Bilimsel araştırmalarda da yeterlilik, toplumsal beklentilerle paralellik gösteren gelişimsel görevlerle tanımlanmaktadır. Dolayısıyla dayanıklılık, bilimsel bulgular kadar kültürel ve sosyal faktörlerden de etkilenmektedir. Araştırmalarda yeterlilik, akademik ve sosyal başarı, prososyal davranışlar, risk alma davranışları, suç davranışları, yaşam doyumu, ruhsal hastalık tanısı, okula devam, ruh sağlığı belirtileri gibi özelliklerden biri olabildiği gibi birkaç özellik birlikte de yeterliliği tanımlamak için seçilebilmektedir. Literatürde araştırmalarda yeterliliğin işlevsel tanımlarının gelişimsel dönemlere göre değişebildiği belirtilmektedir. Örn; erken gelişim döneminde, motor gelişim, dil gelişimi, benlik güveni, oyun, problem çözme becerileri; okul yıllarında akranlarla ilişkiler, kurallara uyma davranışı, sosyal olarak uygun davranış, akademik başarı ve ergenlikte işyerindeki yeterlilik, antisosyal davranışın azlığı, akademik başarı olabilmektedir (Masten, 2001, Masten ve Coatsworth, 1998).

Literatürde dışsal bir yeterlilik kriteri (davranışsal puanlar, akademik başarı gibi) yanısıra psikolojik iyi olma veya stresin olmaması gibi içsel bir kriterin de yeterlilik kriteri olarak ele alınması gerektiği belirtilmektedir. Çünkü kişinin bir alanda dayanıklılık sergileyen grupta yer alırken başka bir alanda yetersiz grupta yer alabildiği

belirtilmektedir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000, Masten, 2001). Bir çalışmada olumsuz yaşam olaylarını daha çok yaşayan ergenler arasında, öğretmen, akran ve okuldan alınan davranış ölçümlerine göre dayanıklılık sergiledikleri belirlenen grubun, düşük stres yaşayan yeterli akran grubundan daha yüksek anksiyete ve depresyon yaşadığını belirtilmiştir (Luthar, 1991). Dolayısıyla literatürde bir içsel bir dışsal ölçümün birlikte alınmasının sağlıklı dayanıklılık araştırmaları açısından önemli olduğu belirtilmektedir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000).

Dayanıklılık ile ilgili dikkate alınması gereken bir özellik de bu kişilerin normal gelişim gösteren kişiler olmalarıdır. Yoksa bu kişiler birer kahraman ya da olağanüstü kişiler değillerdir. Gösterdikleri gelişimin olağanüstü ya da çok yüksek olması da gerekmemektedir. Bu kişiler güçlük koşullarında normal gelişim gösteren bireyler olarak tanımlanmaktadırlar (Masten ve Reed, 2005).

Yeterliliğin belirlenmesinde güçlük alanına özgü doğru bir yeterlilik alanının seçilmesi, yeterliliğin geçerli bir biçimde tanımlanması açısından önemlidir. Bunun için güçlüğün literatürde tanımlanmış etkilerin değerlendirilerek o güçlüğe özgü yeterlilik alanının tanımlanması uygun olacaktır. Örneğin yoksulluğun literatürde tanımlanan etkisi akademik başarıda düşüklük ise yoksulluk konusundaki dayanıklılığı inceleyen bir çalışmada akademik başarının yeterlilik için seçimi uygundur. Ancak yeterliliği belirlenmesinde tek bir ölçütü dikkate almaktansa birkaç ölçütü birarada değerlendirmek uygun olacaktır (Luthar ve Cushing, 1999).

Luthar ve Cushing (1999) çalışmalarında güçlüğün değerlendirmesinde olduğu gibi yeterliliğin değerlendirilmesinde kullanılan üç yaklaşım olduğunu belirtmektedirler. *İlki,* çok maddeli ölçeklerle elde edilen sürekli değişken verilerinden kullanarak yeterliliğin tanımlanmasıdır. Bu durumda bir kesme puanı kullanılarak yeterli olan ve olmayan grupları belirlenmektedir. Bunun için genellikle bir standart sapma altta ve üstte puan alanlar ayrılarak dayanıklı olan ve olmayan iki grup oluşturulmaktadır. Masten ve Reed (2005) dayanıklı olan ve olmayan grupların oluşturulmasında, medyan, kesme puanı veya ortalama gibi değerlerin de kullanılabildiğini belirtmektedirler. Dayanıklı olan ve olmayan grupların oluşturulması aşamasında yüksek güçlük grubundaki en iyi, bir başka deyişle dayanıklı grup olarak

belirlenen grubun aslında düşük yeterlilik sergileyen gruptaki en iyiler olma olasılığı dayanıklılığın belirlenmesinde dikkate alınması gereken bir konudur. Dolayısıyla güçlük grubunda dayanıklı olarak tanımlanacak olan grubun düşük güçlük grubundaki kontrol grubundakilerle ya da en azından genel popülasyondan seçilmiş gruplarla karşılaştırılması önerilmektedir. Dayanıklı grup olarak tanımlanacak olan grubun kontrol grubundan ya da popülasyondan seçilecek bir karşılaştırma grubundan daha düşük yeterlilik göstermediği koşulda araştırmadaki dayanıklı grubun doğru biçimde belirlendiği iddia edilebilir.

İkincisi, yeterliliğin olup olmamasının kategorik biçimde değerlendirilmesidir. Bu tür ölçümlerde seçilen konuda doğru bilgiyi verebilecek kaynakların seçimi önemlidir. Örneğin bazı konularda öğretmenler bazılarında ebeveynler bazılarında ise çocuk ve ergen daha doğru bilgi kaynakları olabilirler. Ayrıca görüşme ya da bazı testlerle değerlendirmeler yapılacaksa görüşmecinin eğitimi de önem kazanmaktadır. Örneğin görüşme ile kişinin depresyonda olup olmadığına karar verilecekse karar verici olan görüşmecinin eğitimi önemli olmaktadır. Bu tür ölçümlerde farklı kodlayıcıların olması durumunda kodlayıcılar arası güvenirlilik katsayılarının sunulması gerekmektedir (Luthar ve Cushing, 1999).

*Üçüncüsü***,** yeterliliğin farklı alanlarından elde edilmiş olan ölçümleri bütünleştirilerek yeterliliğin belirlenmesidir. Ölçümlerin bütünleştirilmesi bir kuram temel alınarak yapılabileceği gibi analizler yardımıyla da yapılabilir. Bu yöntemleri kullanırken araştırmacıların geçerliliği sağlamak açısından, inceledikleri özel örneklemde popülasyondakinden farklı olarak varolabilecek ilişkiler, dolayısıyla da farklı indeks ve teoriler konusunda dikkatli olmaları gerekmektedir (Luthar ve Cushing, 1999).

I.3. 1. 3. Koruyucu Faktörler

Dayanıklılık araştırmalarında güç koşullardaki bireylerin yeterlilikleri ve yeterliliğin gelişiminde etkili olan koruyucu faktörlerin de aydınlatılması amaçlanmaktadır. Çünkü dayanıklılık çalışmalarında hedef, koruyucu faktörler konusundaki bilgileri arttırılarak müdahale ve önleme çalışmalarının etkililiğine katkıda bulunmaktır. Masten ve Coastworth (1998) önleme ve müdahale çalışmaları konusunda üç desenden söz etmektedirler; risk odaklılar, kaynak (resource) odaklılar ve süreç odaklılar. *Risk odaklı* çalışmalarda erken doğum gibi risk faktörlerine yönelik çalışmalar yapılarak bunların azaltılması hedeflenmektedir. Travmatik deneyimlerin hemen ardından uygulanacak destek programları, risk ya da riskin etkilerinin azaltılmasını amaçlamaktadır. *Kaynak odaklı* yaklaşımlarda riskin etkisini dengeleyebilecek kaynaklar çocuğun yaşamına eklenmekte ve çocuğa bazı özellikler kazandırılmaya çalışılmaktadır. *Süreç odaklı* yaklaşımlarda dayanıklılıkla yakından ilişkili görülen bağlanma ya da benlik ile ilgili etkileşimsel süreçlerin geliştirmesi hedeflenmektedir.

Güçlük deneyiminin ardından yeterlilik sergileyen gruplarla yapılan araştırmalarda, yeterlilikle ilişkili olduğu belirlenen çocuk ve çevre özellikleri, bireysel, aile ve aile dışı özellikler olarak gruplandırılmaktadır. Bireysel özellikler olarak, yüksek bilişsel işlevler, kolay mizaç, yüksek benlik saygısı, kendine güven, öz yeterlilik, yetenek, inanç ve sosyal çekicilik gibi değişkenler ele alınmaktadır. Aile ile ilgili özellikler, ebeveyn figürüyle yakın ilişki, sosyo-ekonomik avantaj, yetkeci ebeveynlik, destekleyici geniş aile ile ilişkileri gibi değişkenleri içermektedir. Aile dışı bağlam ise aile dışından yardımsever bir yetişkinle ilişki, prososyal örgütlere katılım ve etkili okullara devam olarak tanımlanmaktadır (Masten ve Coatsworth, 1998).

Masten ve Coatsworth (1998), dayanıklılık konusundaki araştırmaların, ebeveynlerle ilişkilerin, bağlanma ilişkisinin, IQ ve bilişsel becerilerin yeterlilik üzerindeki önemli etkilerini vurgulayarak bu faktörlerin insan gelişimindeki önemine yeniden işaret ettiklerini belirtmektedirler.

I. 3. 2. Dayanıklılık Konusundaki Modeller

Dayanıklılık çalışmalarında değişken odaklı ve kişi odaklı olmak üzere iki ana model bulunmaktadır. Sonraki bölümde öncelikle kişi odaklı ardından değişken odaklı model tanıtılacaktır.

I. 3. 2. 1. Kişi Odaklı Model

Kişi odaklı modeli temel alan çalışmalarda düşük ve yüksek güçlük ortamlarındaki düşük yeterlilik ve yüksek yeterlilik gösteren bireylerin özellikleri incelenmektedir. Yüksek yeterlilik gösteren grubu belirlemek için araştırmalarda standart sapma, kesme puanı, ortalama ya da medyan değerleri kullanılmaktadır. Bazı çalışmalarda genel indekslerde yüksek yeterlilik ya da birkaç alanda zayıf olmayan yeterlilik de ele alınabilmektedir (Luthar ve Cushing, 1999, Masten, 2001, Masten ve ark., 1999, Masten, 1999). Bazen okuldan ayrılma gibi kategorik ölçümler de kullanılabilmektedir (Herrenkohl, Herrenkohl, ve Egolf, 1994). Klasik kişi odaklı çalışmalarda yüksek güçlük koşulunda yeterlilik sergileyen ve sergilemeyenler karşılaştırılmaktadır (Luthar ve Cushing, 1999, Masten, 1999, Masten, 2001, Masten ve ark., 1999). Boylamsal bir çalışmada düşük doğum ağırlığı ve yoksulluk gibi yüksek güçlük özelliklerini taşıyan grup, 10 ve 18 yaşlarında yeterlilik ölçümleri değerlendirilerek yeterli olan ve olmayanlar belirlenmiştir. Yeterli olarak tanımlananların, daha iyi bilişsel becerilere, daha iyi ebeveynlik ölçümlerine ve daha pozitif benlik ölçümlerine sahip oldukları görülmüştür (Werner ve Smith, 2001).

Kişi odaklı modellerde, yüksek güçlük koşulundaki yüksek yeterlilik gösteren bireylerin, yeterlilik düzeylerine doğru biçimde karar verilip verilmediğini değerlendirmek için düşük güçlükteki gruplarla karşılaştırma yapmak gerekmektedir. Eğer düşük güçlükteki grubun yeterliliği çok daha yüksek ise bu durumda yüksek güçlük altında yüksek yeterlilik gösteren grubu dayanıklılık sergileyen bir grup olarak

tanımlamak doğru olmayacaktır. Bu durumda bu grubun da düşük yeterlilik gösteren bir grup olarak tanımlanması uygundur (Luthar ve Cushing, 1999, Masten, 1999, Masten, 2001, Masten ve ark., 1999) Düşük güçlük gruplarını da içeren bir çalışma Masten, Hubbard, Gest, Tellegen Garmezy ve Ramirez (1999) tarafından yapılmıştır. Böylece düşük güçlükte yüksek (yeterli) ve düşük yeterlilik (incinebilir) gösterenler ve yüksek güçlükte düşük (yetersiz) ve yüksek yeterlilik (dayanıklı) gösterenler olmak üzere dört grup oluşturularak bu gruplar özellikleri açısından karşılaştırılmışlardır.

Kişi odaklı modelde kullanılan istatistiksel analizler gruplar arası farklılıkları bulmaya dayalı analizlerdir. Bu analizler, varyans, discriminant ve cluster'dır (Luthar ve Cushing, 1999, Masten, 1999, Masten, 2001, Masten ve ark., 1999).

Kişi odaklı model çalışmalarında kişinin yaşamında dönüm noktalarının önem kazanabildiği vurgulanmaktadır. Bu çalışmalarda temel alınan teoriler, insan gelişiminin, büyük bir sistem içine gömülmüş organizmaların etkileşimleri sonucu ortaya çıktığını ve bu nedenle de boylamsal çalışmaların gerekli olduğunu vurgulamaktadırlar. Ancak kişinin yaşamında olumlu etkiye sahip yaşantılar boylamsal çalışmalarda oldukça seyrek biçimde bulunabilmektedir. Örneğin kılavuz bir modelle tanışmanın etkisinin değerlendirilmesinde, boylamsal bir çalışma içinde bu tür olayların seyrek olması ve tüm olasılı olumlu yaşantıların ölçülmesinin imkânsızlığı nedeniyle zorluklar yaşanacaktır. Dayanıklılığın arayol modelleri Head Start, AÇEV gibi çoklu sistemleri hedefleyen ve gelişimsel sistem perspektifine sahip müdahaleleri önermektedirler (Masten, 2001).

I. 3. 2. 2. Değişken Odaklı Model

Değişken odaklı modelde, güçlük, yeterlilik ve güçlüğün negatif etkilerinden bireyi koruyabilecek birey ve çevre özellikleri arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Değişken odaklı modelde kullanılan analiz yöntemleri, regresyon, yol (path) ve yapısal eşitlik modeli (structural equation modeling) analizleridir. Bu modelde analizlerde

normal dağılım varsayım koşulunun karşılandığı düşünüldüğünde grubun içinde her zaman diğerlerine göre daha yüksek yeterlilik sergileyenler bulunmaktadır. Ancak bu yüksek yeterlilik sergileyenler dayanıklılık kriterini karşılamıyor bir başka deyişle düşük güçlük altındaki ya da genel popülasyondan seçilen bir örneklemden daha düşük yeterlilik sergiliyor olabilirler. Bu durumda bu kişilerden dayanıklılık sürecine ilişkin elde edilen bilgiler gerçeği yansıtmayacaktır. Ayrıca bu modelde elde edilen değişkenler arasındaki ilişkileri açıklayan analiz sonuçları ile gerçek yaşamdaki bireylerin özellikleri örtüşmeyebilir. Elde edilen bilgilerin geçerliliğini anlamak için tekrarlama çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Ayrıca değişken odaklı modeller yaşamdaki etkilerin iki yönlü doğasına da uyum gösterememekte, araştırmalarda genellikle tek yönlü ilişkiler incelenmektedir (Luthar ve Cushing, 1999).

Değişken odaklı modelle yapılan çalışmalarda dayanıklılığa katkısı incelenen faktörlerin adlandırılması konusunda literatürde çeşitlilik gözlenmektedir. Bu bölümde Masten (2001) ve Luthar, Cicchetti ve Becker, (2000) tarafından önerilen kavramsallaştırmalar açıklanacaktır. Özelliğinin ve güçlüğün, yeterlilik ölçütü üzerinde ana etkilerinin olması; bu güçlük ve özelliğin sonuç üzerinde birbirinden bağımsız etkilerinin varlığını göstermektedir. Ana etkinin bulunması durumunda, özelliğin yüksek derecesine sahip olanların, özelliğin düşük derecesine sahip olanlardan, hem düşük güçlük hem de yüksek güçlük bağlamında daha yüksek yeterlilik puanlarına sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuçları temel alarak planlanan müdahale çalışmalarında ana etkisi olduğu görülen özellikler bireylerin yaşamlarına eklenerek güçlüğün olumsuz etkisinin azaltılması hedeflemektedirler. Analizlerde gözlenen ana etkiler Masten (1999) tarafından ödünleyici (compansetory) ya da koruyucu (protective), Luthar, Cicchetti ve Becker (2000) tarafından koruyucu (protective) olarak adlandırılmaktadır.

İstatistiksel analiz sonuçlarında ana etkilerin yanı sıra ya da özelliğin ana etkisi olmaksızın ortak etki de bulunabilir. Ortak etkinin varlığı güçlüğün etkisinin bir başka değişkene bağlı olarak değişebildiğini göstermektedir. Bu değişken düzenleyici (moderator) değişken olarak adlandırılmaktadır. Eğer özellik ve güçlüğün ortak etkisi varsa bu durumda düzenleyici değişken, riskin olumsuz etkilerine karşı koruyucu faktör (protective) olabildiği gibi güçlüğün olumsuz etkisi için incinebilirlilik (invulnerability) faktörü de olabilir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000).

Güçlüğün gelişim üzerindeki etkisi için bir özelliğin koruyucu olması durumunda; özelliğin yüksek derecede sahip olanların güçlükten etkilenmedikleri, özelliğin düşük derecede sahip olanların ise güçlükten etkilendikleri belirtilmektedir. Güçlüğün yeterlilik değişkeni üzerindeki etkisi için bir özelliğin incinebilirlilik faktörü olması durumunda, özelliğin yüksek derecesine sahip olanların güçlükten etkilendikleri, özelliğin düşük derecesine sahip olanların ise güçlükten etkilenmedikleri belirtilmektedir (Luthar, 1991, Masten, 1999, Masten, 2001).

Luthar, Cicchetti ve Becker, (2000) koruyucu ve incinebilir kılıcı değişkenleri şu şekilde adlandırmışlardır. *İlk olarak* düzenleyici değişken olarak bir koruyucu faktör sözkonusu olduğunda; Özelliğin düşük derecesine sahip olanların yüksek güçlük koşulunda yeterlilikleri düşerken özelliğin yüksek derecesine sahip olanların güçlükten etkilenmemeleri şeklinde gözlenen etkileşim ilişkisindeki özellik *istikrarlı koruyucu* (protactive-stabilizing) faktör biçiminde adlandırılmıştır.

Özelliğin düşük derecesine sahip olanların yeterlilikleri güçlükten etkilenmezken özelliğin yüksek derecesine sahip olanların yüksek güçlükte yeterliliklerinin arttığı biçiminde gözlenen etkileşim ilişkisindeki özellik, *koruma-sağlayıcı* (protactive-enhancing) faktör biçiminde adlandırılmıştır (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000).

Özelliğin yüksek derecesine sahip olanların düşük derecesine sahip olanlara göre daha yüksek yeterliliğe sahip olduğu ancak yüksek güçlük koşulunda özelliğin yüksek derecesine sahip olanların yeterliliklerinin düşmesi biçimindeki etkileşim ilişkisinde özellik güçlük*ten etkilenen* koruyucu (protective but reactive) faktör şeklinde adlandırılmaktadır (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000).

İkinci olarak düzenleyici olarak incinebilir kılıcı faktör sözkonusu olduğundaki etkileşim ilişkileri sunulacaktır. Özelliğin yüksek derecesine sahip olanların güçlükten etkilenmemesi ve özelliğin düşük derecesine sahip olanlardan daha düşük yeterlilik göstermeleri *istikrarlı-incinebilirlilik* (vulnerable stabil) faktörü olarak adlandırılmaktadır (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000).

Özelliğin yüksek derecesine sahip olanlar, özelliğin düşük derecesine sahip olanlara göre daha az yeterlilik sergilemektedirler ancak yüksek güçlük koşulunda yeterlilikleri özelliğin düşük derecesine sahip olanlara göre daha çok düşmektedir. Bu özellik güçlük*ten etkilenen incinebilirlilik* (vulnerable but reactive) faktörü olarak adlandırılmaktadır (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000).

Literatürde istatistiksel açıdan anlamlı olan çok az ortak etki bulunmuştur. Bunların da önemli kısmı birbiri ile çelişmektedir. Literatürde yaygın olarak düzenleyici olarak belirtilen değişkenler bilişsel kapasite ve etkili ebeveynlik tarzlarıdır. (Masten, 2001).

Araştırmalarda gözlenen aracılık (mediation) ilişkileri özellikle müdahale çalışmalarının planlanmasında önemlidir. Aracılık etkisinde güçlük bir özelliği etkilemekte daha sonra bu özellik de çocuğun gelişimini etkilemektedir. Bu tür aracılık ilişkileri dikkate alınarak planlanan müdahalelerde de aracı değişkenlerin geliştirilerek bireyin gelişimi üzerinde güçlüğün etkisinin azaltılması hedeflenmektedir. Literatürde ebeveynliğin birçok güçlük yaşantısı için aracılık etkisine sahip olduğu görülmektedir. (Masten, 2001).

Güçlük koşulundaki grupta sergilenen yeterlilik ile bir özelliğin ilişkili olduğunun görülmesi özelliğin bazen bu grup için koruyucu faktör olarak adlandırılmasına yol açabilmektedir. Oysa, düşük güçlük koşulundaki grupları analizlere katmadan güçlük koşulundaki yeterlilikle ilişkili bulunan özelliğin ana etkisi mi yoksa ortak etkisi mi olduğunu bilmek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle araştırmalarda bir düşük güçlük koşulu grubunun olması ana ve ortak etkileri ayırt etmek açısından da önem taşımaktadır (Masten, 1999).

Masten ve arkadaşları (1999) değişken odaklı modelle analiz edilen verileri yeniden kişi odaklı modelle analiz etmek için düşük ve yüksek puan alan grupları belirleyerek dört grup tanımladıklarını belirtmektedirler. Yazarlar, düşük güçlükte yüksek yeterlilik (yeterli) grubu, düşük güçlükte düşük yeterlilik (incinebilir) grubu, yüksek güçlükte yüksek yeterlilik (dayanıklı) grubu, yüksek güçlükte düşük yeterlilik (yetersiz) grubu tanımlayarak bu gruplar karşılaştırmışlardır. Dayanıklı ve yeterli grubun, akademik, davranış, sosyal ve bilişsel alanlarda, ebeveynlik kalitesi ve pozitif

benlik saygısı alanlarında benzer yeterlilik profilini paylaştıklarını ve yeterli ve dayanıklı grubun yukarıda sıralanan özellikler açısından yetersiz gruptan faklılaştıklarını ifade etmektedirler.

Görüldüğü gibi dayanıklılık araştırmaları çok farklı grupları çeşitli güçlük koşullarını ve çok çeşitli gelişimsel konuları kapsamaktadır. Bu alanda farklı araştırma desenleri bulunmaktadır. Kumpfer (1999) bunları beş başlık altında toplamaktadır.

1) *Geriye dönük, tek örneklemli ya da kesitsel çalışmalar*: Bu desen başka alanlarda kullanılsa da genellikle yaşam olayları araştırmacıları tarafından kullanılmakta ve yaşam olayları ve yeterlilik arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu çalışmalar genellikle üniversite öğrencileri, çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmalardır. Daha önceki güçlük yaşantılarına rağmen yeterli yeterlilik göstermiş yetişkin gruplarla derinlemesine görüşmeler yapılarak çalışılmaktadır (Kumpfer, 1999).

2) *Geriye dönük, kesitsel, çok değişkenli çalışmalar:* Bu araştırma desenindeki kesitsel çalışmalar, çevre özellikleri, kişilik özellikleri ve etkileşimsel süreçler gibi farklı değişkenlerin araştırmaya dahil edildiği çalışmalar olmaktadırlar. Genellikle yüksek ve düşük güçlük koşullarındaki gruplar karşılaştırılmaktadır. Bazen yüksek güçlük gruplarından ve genel popülasyondan seçilen örneklemler de karşılaştırılabilmektedirler. Bu desenin verileri için daha karmaşık çoklu değişken analizleri kullanılmaktadır. Bu çalışmalar model geliştirme ve test etmede yararlıysa da dayanıklılığın anlaşılması boylamsal çalışmalarla mümkün olabilecektir (Kumpfer, 1999).

3) *Kısa dönemli, etkileşimsel ve boylamsal çalışmalar*: İnsan ve çevresinin karşılıklı etkileşimsel modelleri, gelişimsel sonuçlardaki çeşitliliği açıklamada basit doğrusal ilişki modellerinden çok daha etkili olmaktadır. Bazı araştırmacılar, üç aydan birkaç yıla uzanan boylamsal çalışmalarla risk ve koruyucu faktörlerin etkisini ve süreci incelemektedirler. Boylamsal çalışmalarda çevresel koşullar ve bireyin yeterliliği arasındaki iki yönlü ilişkiler gözlenmektedir (Kumpfer, 1999).

4) *Uzun dönemli, ileriye dönük, kontrol grubu içermeyen gelişimsel çalışmalar*: Bazı araştırmacılar genel popülasyondan örneklemlerle 30 yıl gibi uzun süren boylamsal çalışmalar yapabilmektedirler. Bu araştırmalarda bazen yüksek güçlük grupları da seçilmektedir. Bu çalışmalar karşılaştırma grubu içermeyebilmektedir. Bu

durumda araştırma örneklemi içindeki yüksek ve düşük güçlük grubundakiler karşılaştırılmaktadır. Bu çalışmalarda normal kontrol grupları dayanıklılığı anlamak için oldukça önemlidir. Eğer araştırmalar yüksek güçlük grubundaki çocuklarla yapılıyorsa güçlük yaşantısından önce çocukların yeterliliği konusunda bilgi sahibi olmama konusunda eleştirilebilmektedirler (Kumpfer, 1999).

5) *İleriye dönük, çok örneklemli çalışmalar*: Bu araştırma deseni, yüksek güçlük koşulundaki ve genel popülasyondaki grupları karşılaştırmayı hedefleyen gelişim araştırmacıları tarafından kullanılmaktadır. Bazen eşleştirilmiş gruplar karşılaştırılmaktadır. Bu desen bir gruba müdahale uygulandığı diğer gruba ise uygulanmadığı durumları da kapsamaktadır. Dayanıklılık sürecini anlamak için en yararlı desen olarak tanımlanmaktadır (Kumpfer, 1999).

Masten (1999), dayanıklılık çalışmalarını iki döneme ayırmaktadır. İlk dönemdeki çalışmalarda dayanıklılık kavramının tanımlanmaya çalışıldığını kapsamının belirlenmeye çalışıldığını ve koruyucu faktörlerin belirlendiğini ve dayanıklılığın çalışılma yöntemleri gibi temel konuların incelendiğini belirtmektedir. İkinci dönemdeki araştırmacıların yapması gerekense risk ve koruyucu faktörler konusunda elde edilmiş olan bilgileri kullanarak güçlük atında yaşayan çocuklarda dayanıklılığın gelişiminin sağlanıp sağlanamayacağı sorusunu yanıtlamaktır. Yazar'a göre, ikinci dönemdeki çalışmalar açısından iki konu önem taşımaktadır. Bunlardan ilki, çocuk gelişimini etkileyen yoksulluk ve şiddet gibi acil sorunlarla baş etmektir. İkincisi ise insan gelişiminin çok sistemli, çok faktörlü ve süreç yönelimli teori ve araştırmalar kapsamında incelenmeye başlanmış olmasıdır. Bu iki konuyu dikkate alan yazar normal örneklemlerde çok faktörlü boylamsal çalışmaların yapılmasını önermektedir.

Literatürde karşılaştırma grubunun önemi, hem güçlüğün hem de yeterliliğin belirlenmesi aşamasında vurgulamaktadırlar. Yüksek güçlük koşulunda yaşayan grubun, düşük güçlük koşulunda yaşayanlardan ya da popülasyondan daha düşük yeterlilik puanına sahip olması, güçlüğün doğru bir biçimde ölçüldüğünü göstermektedir. Yüksek güçlük grubundaki yüksek yeterlilik gösteren grubun yeterlilik puanlarının, düşük güçlük koşulunda yaşayanlardan ya da popülasyondan seçilen bir gruba yeterlilik puanları açısından benzer olması ise bu grubun yeterliliğinin doğru biçimde değerlendirildiğini işaret etmektedir (Masten, 2001, Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000).

Dayanıklılık çalışmalarında bir araştırmada koruyucu faktör olarak incelenen bir değişkenin, başka bir araştırmada dayanıklılığa karar vermek için kullanılan gelişimsel bir sonuç değişkeni olduğu görülebilmektedir. Örneğin depresyon ve benlik saygısı değişkenleri; acaba hangisi yeterlilik ölçütü, hangisi koruyucu faktör olarak seçilmelidir. Değişken, çalışmada incelenen güçlük ya da güçlüklerin olumsuz gelişimsel sonucu olarak tanımlanmışsa o çalışmada yeterlilik değişkeni olabilir. Bu konuda kuramların getirdiği açıklamalar da önemlidir. Neden sonuç ilişkileri, gelişimsel süreçte önce oluşma v.b. gibi ölçütler dikkate alınarak yeterlilik değişkenleri belirlenebilir (Masten, ve Coastworth, 1998, Masten, 2001).

Sonuç olarak, dayanıklılık çalışmaları için gelişimsel bir perspektifin önerildiği görülmektedir. Dayanıklılık kavramı, gelişimin çok yönlü doğasını kapsama kapasitesi taşımaktadır. Bu kavram kapsamında, çok sayıda güçlüğün, yeterliliğin ve koruyucu faktörün bir arada değerlendirildiği çalışmaların yapılması mümkündür. Dayanıklılık risklerin ve güçlük yaşantılarının olumsuz etkilerini değiştirebilme, gelişimi olumlu yönde etkileyebilme konusundaki umut veren bir çalışma alanıdır. Araştırmaların perspektifini gelişimin olumsuz ya da zayıf yönlerini anlamaktan olumlu yönlerini anlamaya yönelttiği için insana bakışımızı ve olumlu değişimleri gerçekleştirebilme potansiyel ve gücümüzü arttıracağı düşünülmektedir (Masten, 1999).

Ülkemizde dayanıklılık konusunda yapılan iki tez çalışmasına ulaşılmıştır İlki yoksul çocuklarda akademik yeterliliğin incelendiği çalışmadır (Gizir, 2004). İkincisi sokakta yaşayan çocukların dayanıklılığının incelendiği bir çalışmadır (Eminağaoğlu, 2006). Ülkemizde bu kültüre özgü etkili risk ve koruyucu faktörlerin belirlenebilmesi için dayanıklılık kapsamı çerçevesinde yapılacak çalışmalar da oldukça önemlidir ve bizim kültürümüzde risk ve koruyucu faktörlerin nasıl etkileşime girdiğini anlamamıza katkıda bulunacakları düşünülmektedir.

Ülkemizde istismarın ardından sergilenen dayanıklılık konusunda bir çalışmaya rastlanamamıştır. Sonraki bölümde istismar deneyiminin ardından sergilenen dayanıklılık konusunda Batıda yapılan araştırmaların sonuçları özetlenmeye çalışılacaktır.

I.4. Çocuk İstismar Ve İhmal Yaşantısının Ardından Sergilenen Dayanıklılık Araştırmalarına İlişkin Literatürün Tanıtımı

Heller, Larrieu, D'Imperio ve Boris (1999), istismar gruplarında dayanıklılığı inceleyen çalışmaları gözden geçirdikleri yayınlarında, araştırmaların sonuçlarının çelişkili ve çeşitli olması nedeniyle sonuçları özetlemede güçlük yaşandığını ifade etmektedirler. İstismar konusundaki dayanıklılık çalışmalarında, güçlük, dayanıklılık ve yeterliliğin işlevsel tanımlamalarına rehberlik edecek az sayıda standart olduğunu belirtmektedirler. Yazarlar aynı zamanda literatürde, istismarın tanımlanması, örneklem seçimi, ölçme ve yöntem konusunda farklılıklar olduğunu da vurgulamaktadırlar.

İstismar yaşantısının ardından dayanıklılığı inceleyen araştırmaların çoğu geriye dönük çalışmalardır (Valentine ve Feinauur, 1993, Himelin ve Mc Elrath, 1996, Lansford ve ark, 2006, Shonk ve Cicchetti, 2001). Bu çalışmalarda istismar bilgisi kişisel bildirim yoluyla (Bal, Oost, De Bourdeaudhuij ve Crombez, 2003, McGee, Wolfe ve Olson, 2001) toplanabildiği gibi bu amaçla resmi tanı ve kayıt sistemleri de (Kim ve Cicchetti, 2006, Shonk ve Cicchetti, 2001) kullanılabilmektedir. Araştırmalarda katılımcıların resmi kurumlara başvurmuş dolayısıyla çocuk istismarı tanısı kesinleşmiş bireyler olduğu çalışmalara (Shonk ve Cicchetti, 2001, Vondra Barnett ve Cicchetti, 1990) literatürde daha sıklıkla rastlanmasına rağmen katılımcıların risk grupları veya popülasyondan seçilen kişilerden oluştuğu çalışmalar (Lansford ve ark., 2006, Perkins ve Jones, 2004) da mevcuttur.

Araştırmalarda örneklemlerin yaş grupları da çeşitlilik göstermektedir. İstismarda dayanıklılık çalışılan araştırmaların önemli bir kısmı, çocukluğunda cinsel istismara uğramış yetişkin kadınlarla yapılmıştır (Feinauer ve Stuart, 1996, Valentine ve Feinaur, 1993). Çalışılan bir diğer grup ise çocuk ve ergenlerdir (Moran ve Eckenrode,

1992, Shapiro ve Levendosky,1999). Çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmaların önemli bir kısmında da cinsel istismar mağduru kızlarla çalışılmıştır (Spaccarelli ve Kim, 1995, Tremblay, Hebert ve Piche, 1999). Çocuk ve ergenlerle yapılan araştırmalarda bazen tek bir istismar türü belirlenerek çoğunlukla ise her iki cinsiyetle ve her tür istismara uğrayanların varolduğu gruplarla çalışılmıştır (McGee, Wolfe ve Olson, 2001, Moran ve Eckenrode, 1992). Araştırmalar, incelenen istismar türleri yanı sıra ele alınan istismar ya da ihmalin işlevsel tanımları açısından da farklılıklar göstermektedirler (Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994, Lansford ve ark., 2006, Spaccarelli ve Kim, 1995).

Araştırmalarda çocuk istismarı ve ihmalinin gelişim üzerindeki etkileri incelenirken akademik başarı, ruh sağlığı, davranış problemleri sosyal yeterlilik gibi bir gelişim alanı seçilebilmekte ya da bunlardan birkaçı birarada ele alınabilmektedir (Moran ve Eckenrode, 1992, Shonk ve Cicchetti, 2001, Vondra Barnett ve Cicchetti, 1990).

Son olarak literatürde etkisi incelenmiş olan risk ve koruyucu faktörler de çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla araştırmaların sonuç ve önerilerini değerlendirirken araştırmaların tüm bu özelliklerine de dikkat etmek gerekmektedir. Ancak bu farklı araştırmalarda benzer süreç ve özelliklere dikkat çekilmesi bir yandan bu sonuçların geçerliliğine ilişkin birer kanıt olarak da düşünülebilir (Heller, Larrieu, D'Imperio ve Boris, 1999).

Heller, Larrieu, D'Imperio ve Boris (1999) çocuk istismarı ve ihmaline maruz kalan gruplarda dayanıklılık konusunda yapılan araştırmaları gözden geçirme çalışmalarında yeterlilik sürecinde etkili olan koruyucu faktörleri üç grup altında toplamışlardır: bireysel özellikler, sıcak ve güvenli aile ilişkileri ve aile dışı destek (öğretmen ve akran). Yapılan çalışmaların sonuçlarını incelenirken önce yetişkinlerle yapılan araştırmaların sonuçları ardından çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmaların sonuçları sunulacaktır.

I.4.1. Yetişkinlerle Yapılan Çalışmalar

Yetişkinlerle yapılan çalışmaların önemli bölümünün, cinsel istismara maruz kalan kadınlarla ve geriye dönük olarak yapıldığı görülmektedir (Feinauer ve Stuart, 1996, Muller ve Leminex, 2000, Valentine ve Feinauer, 1993, Whaytt ve Newcomb, 1990). Üniversite öğrencileri ile yapılan ve hem erkek hem de kadınların bulunduğu çalışmalar da bulunmaktadır (Runtz ve Schallow, 1997, Weber ve Cummings, 2003). Yapılan çalışmalara etkileri incelenen koruyucu faktörler açısından baktığımızda çocukluk ve yetişkinlikteki bağlanma ilişkilerinin, istismar deneyimi ile ilgili atıfların ve denetim odağının, sosyal destek ağının ve çocukluk ve yetişkinlikte kullanılan başaçıkma mekanizmalarının incelendiği görülmektedir. İlk olarak bağlanma ve aile ilgili özellikler konusunda yapılan çalışmalar tanıtılacaktır.

İstismara maruz kalan yetişkinlerle yapılan çalışmalar istismara uğrayan grubun daha çok güvensiz bağlanan, daha yüksek stres yaşayan ve daha düşük aile desteği algılayan bir grup olduğu görülmektedir (Feinauer ve Stuart, 1996, Futa, Nash, Hansen ve Garbin, 2003, Valentine ve Feinauer, 1993, Whaytt ve Newcomb, 1990, Weber ve Cummings, 2003). Bağlanma kuramının öngörülerine paralel biçimde, cinsel istismar ve yetersiz ebeveyn bakımının, yetişkinlikteki aşk ilişkileri ile ilişkili olduğunu ve yetişkinlikteki iyi aşk ilişkilerinin düşük ruh depresyon düzeyi ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla yetişkinlikteki ilişkilerinin, ruh sağlığı için aracılık rolü üstlenebileceği belirtilmektedir (Byatt, Rollinson, Feinauer, Callahan ve Hilton, 1996, Hill, Pickles, Burnside, Byatt, Rollinson, Davis ve Harvey, 2001).

Çocukluğunda cinsel istismara maruz kalmış ve travmatik stres için terapiyi tamamlayan kadınlarla yapılan bir çalışmada, yetişkinlikteki bağlanma ilişkileri ve bağlanmanın içsel temsillerine odaklanan terapilerin, cinsel istismar mağdurlarının yeterliliğinde (bağlanma figürünü kaybetme korkusu, belirti şiddeti, travmaya maruz kalma süresi, bazı demografik değişkenler) değişikliklere yol açtığı belirtilmektedir. Yetişkinlikte, sosyal destek ve bağlanmanın ilişkili olduğu ve sosyal desteğin azalmasıyla bağlanma figürünü kaybetme korkusunun da arttığı belirtilmektedir. Ayrıca yazarlar, düşük sosyal desteğe sahip ve bağlanma figürünü kaybetme korkusu yaşayan

cinsel açıdan istismar edilmiş kadınların, terapiden daha az yararlandığını ifade etmektedirler (Stalker, Gebotys ve Harper, 2005). Bağlanma sitilleri yanı sıra sosyal desteğin de dayanıklılık konusundaki koruyucu faktör olarak katkısı başka bir çalışmada da belirtilmektedir (Lam ve Grosmann, 1997).

Güvensiz bağlanma ilişkisinin, benliğini olumsuz algılama ve diğerlerini olumsuz algılama biçiminde ayrılarak değerlendirildiği çalışmalarda psikopatoloji için en güçlü yordayıcının benliğin olumsuz algısı olduğu görülmektedir. Araştırmalarda benliğin olumsuz algısı denkleme konduğunda sosyal desteğin, ruh sağlığı belirtileri için daha önce gözlenen etkisinin de kaybolduğu belirtilmektedir. Araştırmada, benliğin olumsuz algısının, posttravmatik stres belirtilerini anlamlı biçimde yordarken diğerlerinin olumsuz algısının belirtileri yordamadığı ifade edilmektedir (Muller ve Leminex, 2000, Muller, Lemineux ve Sicoli, 2001, Muller, Sicoli ve Lemineux, 2000). Bağlanma ve benlik saygısının bir arada incelendiği bir çalışmada ise iki değişkenin de yeterliliğe katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Lam ve Grossmann, 1997).

Cinsel istismara uğramış kadınlarla yapılan çalışmalarda, dayanıklılıkta etkili olan aile özelliklerine bakıldığında çocukluk döneminde, aile üyelerinin kaybı, boşanma ya da ebeveynin hastalığı gibi risk faktörlerinin varlığından söz edilmektedir. Bu grupta ebeveyn figürünün daha sıklıkla değiştiği görülmüştür. Dayanıklı kadınların daha çok düzenli evlerden geldiklerini, daha az taşındıklarını ve ebeveynlerin uyuşturucu kullanımı oranının daha düşük olduğunu belirtmektedirler. Büyük bölümü liseden mezun olmuştur. Bu çalışmada aile çevresine ilişkin özelliklerin dayanıklılığı yordadığı belirtilmektedir (Liem, James, O'Toole ve Boudewyn, 1997, Hyman ve Williams, 2001).

Yetişkinlerle yapılan çalışmalarda aile ile ilgili özellikler yanı sıra bireysel özelliklerin de dayanıklılık sürecindeki katkısı incelenmektedirler. Sonraki bölümde, başaçıkma, kendini suçlama ve denetim odağı konusunda yapılan çalışmalar tanıtılacaktır.

Çocukluğunda cinsel olarak istismar edilmiş kadınların sergilediği dayanıklılığı inceleyen çalışmalarda, ayrılma (disengagement) kaçınma (avoidant) başaçıkma mekanizmasının daha sık kullanıldığı ve kaçınma başaçıkma

mekanizmasının psikolojik belirtilerle ilişkili olduğunu da belirtilmektedir (Coffey, Leitenberg, Henning, Turner ve Bennett, 1996, Merril, Guimond, Thomsen ve Milner, 2003). Ancak, Futa, Nash, Hansen ve Garbin, (2003) başaçıkma mekanizmalarının hem istismar edilen hem de edilmeyenlerde yeterliliğe katkıda bulunduğunu da belirtmektedirler.

Kaçınma başaçıkma mekanizmanın cinsel eş sayısının azlığı ve cinsel problemlerin fazlalığı ile kendine zarar verici başa çıkma mekanizmalarının ise işlevsiz cinsel davranışlara ve cinsel eşlerin sayısıyla pozitif ilişkili olduğu belirtilmektedir. Çalışmada, cinsel istismara maruz kalan kadınlarda başaçıkma mekanizmaları ve işlevsel olmayan cinsel davranışlarının, cinsel eşlerinin sayısı konusunda aracılık rolü üstlenebildikleri ifade edilmektedir (Merril, Guimond, Thomsen ve Milner, 2003). Kadın ve erkelerle yapılan bir başka çalışmada yetişkinlikteki istismarın yeterlik üzerindeki etkisine sosyal destek ve başaçıkmanın aracılık yaptığını oraya konmuştur. Kadın ve erkeklerde bu açıdan benzerdiler (Runtz ve Schallow, 1997)

Yukarıdaki bulguların aksine çocukluktaki fiziksel ve cinsel istismar geçmişi ile araştırma sürecinde değerlendirilen başaçıkma mekanizmaları ve çocukluktaki istismarla başaçıkma mekanizmaları arasında bir ilişki bulunmadığını belirten çalışmalar da mevcuttur (Futa, Nash, Hansen ve Garbin, 2003, Himelein ve McElrath, 1996).

Çocukluğunda cinsel istismara maruz kalmış yetişkin kadınlarla kendini suçlama konusunda yapılan çalışmalarda, faili suçlayanların en düşük psikolojik belirti gösteren grupta iken kendini suçlayanların en yüksek psikolojik belirti gösteren grupta olduğu belirtilmektedir. Düşük belirti gösteren kadınların, sosyal destek sistemlerinin daha geniş ve güçlü olduğu ve istismarın kendi yeteneklerini geliştirdiğine inandıkları bulunmuştur (Feinauer ve Stuart, 1996, Futa Nash, Hansen ve Garbin, 2003, Valentine ve Feinauer, 1993, Whaytt ve Newcomb, 1990).

Niteliksel yöntemle yapılan çalışmalarda, cinsel istismara uğrayan dayanıklı kadınların, cinsel istismar deneyimi konusunda diğerlerine açılan, bu konuda konuşan, bu deneyimi olumlu şekilde yeniden biçimlendiren ve konuya takılıp kalmayı reddeden bilişsel stratejilere bağlanma eğilimlerinin, kişilerarası beceriler, kendine güven,

kolaylaştırıcı yaşama koşulları, başaçıkma mekanizmaları, yeniden odaklanarak olumlu özellikleri başka alanlara taşıyabilme, iyileşmede aktif olma ve istismar deneyiminin tüm yaşamlarını etkilemesine izin vermeme gibi özellikleri düşük yeterlilik sergileyenlere göre daha yüksek oranda sergiledikleri belirtilmektedir (Bogar ve Hulse-Killacky, 2006, Himelein ve McElrath, 1996). Yukarıda belirtilen kendini suçlama konusundaki çalışamlardan farklı olarak bu grupta denetim odağını inceleyen çalışmalarda iç denetimli olmanın ruh sağlığı ile negatif yönde ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Himelein, ve McElrath, 1996, Lam ve Grosmann, 1997)

Kadınlarla cinsel istismar konusunda yapılan çalışmalarda dayanıklılık sürecinde etkili olan istismarla ilişkili risk faktörlerinin, duygusal ve fiziksel istismara ailede maruz kalma, cinsel istismar sırasında fiziksel güç kullanılmış olması, istismarda cinsel ilişkinin olması ve ensestin varlığı olduğu belirtilmektedir (Feinauer, Callahan ve Hilton, 1996, Hyman ve Williams, 2001, Liem, James, O'Toole ve Boudewyn, 1997).

Yetişkinlikte istismarın ardından gözlenen dayanıklılıkla ilişkili bulunan özellikler; kişilik, anne baba ve eş ile kurulan destekleyici ve olumlu ilişkilere sahip olma, yüksek bilişsel beceriler, sağlıklı başaçıkma mekanizmaları ve sosyal destektir. Çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmaların sonuçları aşağıdaki bölümde özetlenecektir.

I.4.2. Çocuk ve Ergenlerle Yapılan Çalışmalar

Araştırma kapsamında ulaşılmış olan çocuk istismarı ve ihmalinin ardından dayanıklılığı inceleyen ve çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmalar, örneklem, istismarın belirlenme biçimi, yeterlilik ölçütü ve dayanıklılıkla ilişkili bulunan faktörler açısından incelenmiştir. Dayanıklılık konusunda çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmalar Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2: Çocuk İstismarı ve İhmaline Maruz Kalan Çocuk ve Ergenlerde Dayanıklılığı İnceleyen Çalışmalar

Araştırma	Örneklem	Karşılaştırma grubu	İstismar bilgisinin nasıl edinildiği	Desen	Yeterlilik Ölçütü	Dayanıklılıkla ilişkili bulunan faktörler
Herrenkohl, Roy, Herrenkohl & Egolf (1994)	Gündüz bakımı, Head Start, özel anaokulu gruplarındaki çocuklar ergenlik sonunda inceleniyor.	Var	Resmi kurumlardan istismar bilgisi edinilmiş.	Boylamsal	Ergenliğin son döneminde liseye devam etme	Bilişsel kapasite Fiziksel istismarın yokluğu Sürekli bir ebeveyn figürünün olması Ebeveyn beklentileri
Vondra, Barnett & Cicchetti (1990)	12 istismara uğramış çocuk (düş SED) 12 karşılaştırma (düş SED 12 karşılaştırma (orta SED)	Var	İstismar resmi çocuk istismar kayıtlarından belirlenmiş Çocuktan, ebeveynden ve öğretmenden bilgi toplanmış.	Kesitsel	Bilişsel, fiziksel ve sosyal yeterlilik	Ev çevresine ilişkin çeşitli ölçümler
Moran & Eckenrode, (1992)	12-18 yaş arası tüm istismar türlerine maruz kalan ve kalmayan ergenler	Var	Kurumlara başvurmuş vakalarla çalışılmış.	Kesitsel	Depresyon	Denetim odağı Benlik saygısı

Tremblay, Hebert & Piche (1999)	7-12 yaş arası son 6 ay içinde cinsel istismara uğrayanlar	Yok	Kurumlara başvurmuş vakalarla çalışılmış	Kesitsel	İçselleştirilmiş ve dışsallaştırlmış davranışlar	Başaçıkma mekanizmaları Sosyal destek İstismarcının yakınlık derecesi
Shonk & Cicchetti (2001)	146 istismar edilmiş alt SED 65 karşılaştırma grubu alt SED	Var	İstismar kurumlar tarafından belirlenmiş	Kesitsel	Akademik yeterlilik Davranışsal yeterlilik	Okula bağlanma (engagement) Sosyal yeterlilik Benlik dayanıklılığı
Kim & Cicchetti (2003)	5-12 yaş arası 305 istismar edilmiş 195 edilmemiş çocuk	Var	İstismar kurumlar tarafından belirlenmiş	Kesitsel	İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlar	Çatışma durumunda Algılanan yüksek benlik yeterlliği 8 yaşından küçükler için içselleştirilmiş davranışlarda koruyucu (sadece istismar grubunda) Sekiz yaş üstünde hem istismar edilen hem de edilmeyenlerde koruyucu
Kim & Cicchetti (2004)	206 istismar edilmiş 139 edilmemiş	Var	Sosyal servislerce yönlendirilmiş	Boylamsal	İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış	Sosyal yeterlilik
Kim & Cicchetti (2006)	142 fiziksel, duygusal, cinsel istismar 109 istismar edilmemiş6-11 yaş arası çocuk	Var	Sosyal servislerce yönlendirilmiş	Boylamsal	Depresif belirti	Benlik saygısı
Perkins & Jones (2004)	12-17 yaş arası 16.000 ergen	var	Kişisel bildirim yolu ile toplanmış	Kesitsel	Risk alma davranışı Yardım davranışı	Akran grubu özellikleri Pozitif okul iklimi Diğer yetişkinlerin desteği Aile desteği Gelecekle ilgili görüşler Ekstra faaliyetlere katılım.

Lansford, Malone, Stevens, Dodge, Bates & Pettit (2006).	8. sınıfa devam eden 585 çocuk 681i istismar edilmiş 517'si edilmemiş.	Var	Fiz istismar bilgisi annelerden 5 yaş altı için toplanmış.	Boylamsal	İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlar	Yüksek düşmanca atıflar.
Toth & Cicchetti (1996)	8-12 yaş arası 52 istismar edilen 40 karşılaştırma grubundan çocuk	Var	Resmi kayıt sisteminden yararlanılıyor	Kesitsel	Depresyon Algılana yeterlilik (okul yeterliliği, sosyal kabul, atletik yeterlilik fiziksel görünüm ve davranım)	İlişkililik örüntüleri (patterns of relatedness)
Flores, Cicchetti & Rogosh (2005)	133 latin kökenli çocuk 76'sı istismar edilmiş57'si karşılaştırma grubu	Var	Resmi kayıtlar	Kesitsel	İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlar (davranışsal ve sosyal yeterlilik)	Ego resilience Ego kontrol
McGee, Wolfe & Olson (2001)	11-17 yaş arası 160 çocuk istismar ve ihmaline uğrayan grup	Yok	Resmi kayıtlara başvurulmuş İstismar şiddeti değerlendirmesi self report yapılmış	Boylamsal	İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlar	Atıflar
Chaffin, Wherry & Dylman (1997)	7-12 yaş arası 84 cinsel olarak istismar edilen çocuk	Yok	Resmi kayıtlara başvurulmuş	Kesitsel	İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlar	Başaçıkma mekanizmaları

Shapiro & Leendosky (1999)	14-16 yaş arası 80 kız	Yok	Sosyal hizmet sunan kurumlar yardımıyla ergenlere ulaşılmış. İstismar bilgisi bir ölçekle toplanmış	Kesitsel	Depresyon Travma sonrası gözlenebilecek belirtiler Kişilerarası çatışma	Bağlanma Başaçıkma mekanizmaları
Bal, Oost, De Bourdeaudhuij & Crombez (2003)	11-19 yaş arası 970 okula devam eden ergen	Var	İstismar bilgisi kişisel bildirim yoluyla toplanmış Tüm istismar türleri dahil edilmiş.	Kesitsel	Benlik Travma sonrası ruhsal belirtiler	Başaçıkma mekanizmaları
Spaccarelli & Kim (1995)	43 cinsel istismara uğramış 10-17 yaş arası	Yok	Kliniğe terapi için yönlendirilmiş vakalar	Kesitsel	Depresyon Anksiyete İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlar	Başaçıkma mekanizmaları Ebeveyn desteği İstismar şiddetinin derecesi
Farber & Egeland (1987)	Ebeveynlerlele görüşme, gözlem ve anlketler yardımıyla belirleniyor.	Var	Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki aileler	Boylamsal	Problem Çözme Okulöncesinde Sosyal yeterlilik Benlik gelişimi ölçümleri	Duygusal destek Yanıtlayıcılık Bağlanma
DuMont, Widom & Czaja (2007)	676 istismar edilmiş ergen	Yok	Mahkeme kayıtlarından elde edilmiş.	Boylamsal	İşsizlik Evsizlik Eğitim Sosyal ekativite Psikiyatrik bozukluk	Cinsiyet Destekleyici ilişki Stresli yaşam olayları Ev çevresinin düzenliliği Bilişsel yetenek

					Madde kullanımı Kayıtlı suçlar Self-report şiddet davranışları	
Collishaw, Pickles, Messer, Rutter, Shearer & Maugan (2007)	571 ergen ve ebeveynleri 364 yetişkin	Yok	Ergenlikte kurumlardan bilgi toplanmış Yetişkinlikte kişisel bildirim yolu ile toplanmış	Boylamsal	Psikopatoloji	Algılanan ebeveyn bakımı Akran ilişkiler Yetişkinlikteki destekleyici ilişkiler Ergenlikte destekleyici ilişkiler Ergenlikteki psikiyatrik problemler Kişilik İstismarın şiddeti Aile güçlükleri
McGloin & Widom (2001)	676 istismar edilen 520 edilmeyen gruplar Ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde inceleniyor.	Var	Mahkeme kayıtlarından elde edilmiş.	Boylamsal	İşsizlik Evsizlik Eğitim Sosyal aktivite Psikiyatrik bozukluk Madde kullanımı Kayıtlı suçlar Self-report şiddet davranışları	Cinsiyet

Çocuk ve ergenlerde dayanıklılığı inceleyen çalışmalarda aile ilgili incelenen özellikler, güvenli bağlanma, çocuğundan bakımından sorumlu ebeveyn figürü ile sürekli bir ilişkinin varlığı, ebeveynle kurulan olumlu ilişki, ebeveyn beklentileri ve aileden algılanan destektir. Bu özellikler konusunda yapılan çalışmalar aşağıda tanıtılmaktadır.

Çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmalarda incelenen önemli özelliklerden biri, dünyaya gelen bebeğin ilk önemli ilişkisini tanımlayan bağlanmadır. İstismara maruz kalan çocuklarda bağlanmayı inceleyen araştırmalarda, bebek ve çocukların yaklaşık üçte ikisinin güvensiz bağlandığı belirtilmektedir (Cicchetti ve Toth, 1995). Sayıca az olmakla birlikte okul yaş grubu çocuklarla yapılan çalışmalarda da bağlanma ilişkilerinde sorunların sürdüğü belirtilmektedir (Lynch ve Cicchetti, 1991). Dayanıklılık literatüründe koruyucu bir faktör olarak işlev gösteren en önemli temel uyum sisteminin bağlanma olduğu da belirtilmektedir (Masten, 2001).

Farber ve Egeland (1987) alt sosyo-ekonomik düzey ailelerdeki yenidoğan bebeklerle yaptıkları boylamsal çalışmada, bu bebeklerin sergiledikleri yeterli gelişimi incelemişlerdir. Bu amaçla bağlanma, 12. ve 18. aylarda "yabancı oda durumu" kullanılarak değerlendirilmiştir. Fiziksel olarak istismar edilen ve duygusal açıdan ihmal edilen çocukların yaşamlarının ilk 5 yılı boyunca gelişimlerinde gerilik gözlendiği belirtilmektedir. Çalışmada yeterli gelişim gösterenlerin önemli bölümünün güvenli bağlananlar arasında olduğu vurgulanmaktadır. Fiziksel açıdan istismar edilen ve ihmal edilen çocuklarda ailede bir kişi ile kurulan sağlıklı ilişkinin (anne, baba ya da büyükanne olabilir) çocukların yeterli gelişimine destek olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada fiziksel istismar ve duygusal ihmale karşı incinmeyi azaltan en önemli koruyucu faktörün, çocuğa sağlanan duygusal destek ve yanıtlayıcılık olduğu ifade edilmektedir.

Çocuk ve ergenlerle yapılan bir çalışmada, bağlanma sitillerinin, istismarın başaçıkma ve ruhsal belirtiler üzerindeki etkisi için aracı bir değişken olduğu bulunmuştur (Shapiro ve Levendosky, 1999). İstismara maruz kalan okul çağı çocuklarında depresyon ve algılanan yeterlilik için dayanıklılık sürecinde ilişkililik

örüntülerinin (patterns of relatedness) katkısının incelendiği başka bir çalışmada, istismar edilen çocukların daha düşük yeterlilik sergiledikleri ve anneyle ilişki örüntüsünün, sosyal kabulün bozulmuş algısı ve depresyon için en büyük etkiye sahip değişken olduğu görülmüştür (Kim ve Cicchettti, 2004, Toth ve Cicchetti, 1996).

Aileden algılanan desteğin dayanıklılık sürecindeki önemi, pek çok araştırmada vurgulanmaktadır. Bu çalışmalarda ruhsal belirtilerin azlığı, yaşına uygun sosyal yeterlilik sergileme, risk alma davranışları ve içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlar için aile desteğinin koruyucu faktör olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmalarda aile desteği yanı sıra yüksek IQ, fiziksel istismara uğramama ve ebeveyn beklentileri akran grup özellikleri, olumlu okul iklimi, dindarlık, diğer yetişkinin desteği, aile desteği, geleceğe ilişkin olumlu düşünceler ve boş zaman faaliyetlerine katılmanın koruyucu faktör olduğu belirtilmektedir (Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994, Perkins ve Jones, 2004, Spaccaelli ve Kim, 1995, Tremblay, Hebert ve Piche, 1999).

Ergenlikten yetişkinliğe geçiş aşamasında dayanıklılığı inceleyen bir çalışmada, eğitim, psikiyatrik bozukluk, madde kötüye kullanımı, tutuklanma kayıtları kişisel bildirimle toplanan şiddet davranışlarına ilişkin ölçümler, işsizlik, evsizlik ve sosyal aktivite konusunda resmi kaynaklardan toplanan bilgilere dayanarak bu sekiz alandan altısında başarılı olanlar dayanıklı gruba atanmıştır. Bu çalışmada, kadınların daha yüksek dayanıklılık sergiledikleri belirtilmektedir. Ergenlikte dayanıklı grupta olup yüksek destekleyici ilişkiye sahip olanlar, dayanıklılığı sürdürürken yüksek destekleyici ilişkiye sahip olmayanlar, yetişkinlikte dayanıklı grupta yer almamışlardır. Ergenlikte dayanıklı grupta yer almayan ancak yüksek destekleyici ilişkiye sahip olanlar ise yetişkinlikte dayanıklı gruba seçilmişlerdir. Dolayısıyla ergenlikten yetişkinliğe geçişte ve dayanıklılığın yetişkinlikte sürdürülmesinde destekleyici ilişkilere sahip olma önemli görünmektedir. Stresli yaşam olaylarının azlığı da dayanıklılığa katkıda bulunmaktadır (DuMont, Widom ve Czaja, 2007, McGloin ve Widom, 2001).

Ergenlik ve yetişkinlikte dayanıklılığı inceleyen bir başka çalışmada 14-15 yaşında psikiyatrik bozukluk, akran ilişkiler ve aile işleyişi, 44-45 yaşında ise psikiyatrik bozukluk, kişilik, sosyal işlevler ve geriye dönük olarak çocuk istismarı ve ihmali deneyimi ölçülmüştür. Çalışmada istismarın hem ergenlik hem de yetişkinlikte

psikiyatrik bozukluklara yol açtığı görülmüştür. Çalışmada yetişkinlikte değerlendirilen dayanıklılık sürecinde, kişilik, yaşanan aile güçlükleri, ergenlikteki psikiyatrik bozulma, ergenlik ve yetişkinlikteki destekleyici ilişkilerin etkili olduğu belirtilmektedir (Collishaw, Pickles, Messer, Rutter, Shearer, Maugan, 2007).

Ebeveynlerle kurulan destekleyici ilişki ve güvenli bağlanma her alanda sergilenen dayanıklılıkla ilişkili görünmektedir. Yaşamın ilk iki yılında uygun bakım alanların %80'inin gelişimsel değişimleri olumlu yönde değiştirebilecekleri ifade edilmektedir (Garmezy ve Masten, 1986, Bkz., Garbarino, 2001).

Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf (1994) ebeveyn modellerinden farklı olma, amaç oluşturma ve davranışı planlamaya işaret eden pozitif benlik imajı ve içsel denetim odağının çocuklardaki dayanıklılık sürecinde etkili olabileceğini belirtmektedirler. Çocuk ve ergenlerde dayanıklılığı inceleyen çalışmalarda koruyucu faktör olarak etkisi incelenen bireysel özellikler benlik saygısı**,** benlik dayanıklılığı, benlik kontrolü, benlik yeterliliği, denetim odağı, kendini suçlama ve başaçıkma mekanizmalarıdır. Aşağıdaki bölümde bu özelliklere ilişkin sonuçlar tanıtılacaktır.

İstismar yaşantısı, kişi ile ilişkili olanların ve benliğin olumsuz temsiline yol açmaktadır. Fiziksel istismar ve ihmale maruz kalanların düşük benlik saygısı gösterdiğini oraya koyan çalışmalar mevcuttur (Harter, 1999, Kendall-Tackett, Williams ve Finkelhor, 1993, Ammerman, Cassisi, Hersen ve Hasselt, 1986).

Benlik saygısının yeterlilikteki etkisinin incelendiği çalışmalarda istismarın ardından sergilenen dayanıklılık sürecinde, benlik saygısının, depresyon ve içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri için koruyucu faktör olduğu belirtilmektedir (Kim ve Cicchetti, 2004, Kim ve Cicchetti, 2006, Moron ve Eckenrode, 1992). Bir çalışmada benlik saygısı yanı sıra benlik yeterliliğinin depresyon için koruyucu olduğu ifade edilmektedir (Kim ve Cicchetti, 2006).

Benlikle ilgili olarak çocuk istismar ve ihmalinde dayanıklılığı inceleyen çalışmalarda incelenen diğer özellikler ise benlik dayanıklılığı ve benlik kontrolüdür. yüksek benlik dayanıklılığının ve davranış ve sosyal yeterlilik alanında değerlendiren dayanıklılıkla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Ayrıca dayanıklılığın benlik

dayanıklılığının sosyal yeterlilik ile birlikte istismarın davranışsal yeterlilik üzerindeki etkisi için tam aracı olduğu ifade edilmektedir. Benlik kontrolü konusunda farklı sonuçlar bulunmaktadır. Bir çalışmada istismar edilen ve edilmeyen gruplar arasında benlik kontrolünün farklılaşmadığı belirtilirken, başka bir çalışmada istismar edilen grupta yüksek benlik kontrolü dayanıklılıkla ilişkili değilken orta dereceli benlik kontrolünün dayanıklılıkla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Flores ve Cicchetti ve Rogosh 2005, Shonk ve Cichetti, 2001).

Benlik yeterliliğinin etkisinin incelendiği bir araştırmada 5-12 yaş arası grupla çalışılmıştır. 8 yaş altındaki grupta içselleştirilmiş davranış problemleri için çatışma durumunda algılanan benlik yeterliliğinin sadece istismara uğrayan grupta koruyucu olduğu belirtilirken, 8 yaşın üstündeki grupta çatışma durumunda algılanan benlik yeterliliğinin hem istismara uğrayan hem de uğramayan grupta koruyucu faktör olduğu ifade edilmektedir (Kim ve Cicchetti, 2003)

Denetim odağı, çocuk ve ergenlerde benlik saygısı yanı sıra incelenen bir başka bireysel özelliktir. Moran and Eckenrode (1992), kız ergenlerde depresyon için benlik saygısı yanı sıra iyi olaylar ve kötü olaylar için denetim odağının etkisini de incelemişlerdir. İyi olaylar için denetim odağı istismar edilen grupta koruyucu faktör olarak işlev görürken, kötü olaylar için denetim odağının böyle bir etkisi bulunmamıştır. Yazarlar istismara uğrayan grupta, iyi olaylar için içsel denetim odaklı olmanın dayanıklılık sürecinde etkili olmasının nedenini spekülatif olarak şu şekilde açıklamaktadırlar. İstismar edilenler dünyayı temelde daha düşmanca bir yer olarak algıladığından iyi olaylar için algıladığı kontrol duygusu, bu olayların yaşanma olasılığını arttırabileceğine ilişkin düşüncesini de kuvvetlendirecektir. İstismara uğramayan kişi için ise dünya düşmanca bir yer değildir. İyi şeyler arada olabilir ve kişinin kontrolü altına alınamazlar. Dolayısıyla istismara uğrayan grupta iyi olaylar için içsel denetimli olmak kişinin iyi olay yaşamaya ilişkin kontrol ve umudunu arttırmakta dolayısıyla depresyonunu düşürmektedir.

İstismar edilen çocuklarda düşmanca atıfları değerlendiren bir çalışmada 8. sınıfa devam eden ve fiziksel istismara maruz kalan çocuklarla çalışılmaktadır. Bu çalışmada yüksek düşmanca atıfların düşük içselleştirilmiş davranış problemleri ile

ilişkili olduğu belirtilmektedir. Oysa istismar edilmeyen çocuklarda yüksek düşmanca atıflar, içselleştirilmiş davranış problemleri ile ilişkili bulunmamıştır. Araştırmacılar bu sonucu, yüksek düşmanca atıfların, istismara uğrayan grupta uyum sağlayıcı bir strateji olabileceği biçiminde açıklamaktadırlar. Gerçekten düşman bir çevrede, düşmanca atıf eğilimi kişiyi kendini suçlamakla sonuçlanabilecek olan içselleştirilmiş davranışlardan koruyacaktır. Yazarlar bu durumu, şiddete patolojik uyum kavramı ile benzerlik kurarak açıklamaktadırlar. Şiddete patolojik uyumda da toplumsal şiddete maruz kalanlar duygusal küntlüklerini arttırarak içselleştirilmiş davranışlarını azaltabilmektedirler (Lansford ve ark., 2006).

11-17 yaş arasında çocuk istismarı ve ihmaline maruz kalmış ergenlerde istismar için bilişsel boyutta kendini suçlama, duygusal boyutta kendini suçlama, kendini affetme, faili suçlama ve faili affetme boyutlarında değerlendirilen atıfların, kişisel özbildirim yoluyla elde edilen ruhsal belirtileri öngördükleri belirtilmektedir. Kendini suçlama özellikle kadın ergenlerde, ruhsal belirtileri açıklamada en etkili bulunan atıf biçimidir. Atıflar, kişisel bildirim yoluyla elde edilen ruhsal belirtiler için aracı değişken rolü üstlenmekte iken ebeveynlerin rapor ettiği ruhsal belirtiler için koruyucu değişken rolü üstlenmemektedirler (McGee, Wolfe ve Olson, 2001).

Çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmalar yetişkinlerle yapılan çalışmalara paralel biçimde, ruh sağlığının faili suçlama ile pozitif, kendini suçlama ile negatif ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak içsel denetimli olmanın da ruh sağlığını olumlu etkilediğine ilişkin sonuçlar bulunmaktadır. Birbiri ile çelişen bu sonuçlar, farklı istismar türlerinin farklı etkileri olmasından ve örneklemlerin yaş farklılıklardan kaynaklanıyor olabilir.

İstismar yaşantısının ardından sergilenen dayanıklılık sürecinde etkisi incelenen bir diğer bireysel özellik ise başaçıkma mekanizmalarıdır. Cinsel istismara maruz kalan ergenlerde başa çıkmayı inceleyen bir çalışmada cinsel olarak istismar edilenlerin daha çok kaçınma başaçıkma mekanizması kullandıkları belirtilmektedir (Bal, Oost, De Bourdeaudhuij ve Crombez, 2003). Spaccaelli ve Kim, (1995) Cinsel istismar nedeniyle terapi için kliniğe yönlendirilmiş ergenlerle yaptıkları çalışmada**,** ruhsal belirtiler için dayanıklı olan ve olmayanların başaçıkma için farklılaştığını

belirtmektedirler. Ancak ruh sağlığı belirtileri için yapılan lojistik regresyon analizinde sadece ebeveyn desteği ve istismar şiddetinin etkili olduğu ve başaçıkmanın etkisinin kaybolduğu belirtilmiştir. Son altı ay içinde cinsel istismara uğrayanlarla çalışan bir başka araştırmada kaçınma başaçıkma mekanizması kullananların daha çok saldırganlık ve suç içeren davranışları sergiledikleri belirtilmektedir. Ancak çalışmada, kaçınma mekanizmasının istismarın etkisi için herhangi bir aracılık etkisine sahip olmadığı saptanmıştır (Tremblay, Hebert ve Piche, 1999). Yukarıdaki çalışmanın aksine **c**insel istismara uğrayan çocuklarla (7-12 yaş) yapılan bir çalışmada ise bu dönemde kullanılan kaçınma başaçıkma mekanizmasının yüksek anksiyete ve düşük davranışsal problemlerle ilişkili olduğu bulunmuştur. Öfkeli başaçıkma davranışsal ve duygusal problemlerle ilişkili iken aktif/sosyal başaçıkmanın belirtilerle ilişkisiz olduğu bulunmuştur. Yazarlar yetişkinlerde yüksek belirtilerle ilişkili olan kaçınma başaçıkma mekanizmasının çocuklarda düşük semptomlarla ilişkisi bulunmasını farklı perspektifler çerçevesinde tartışmaktadırlar (Chaffin, Wherry ve Dykman, 1997).

Çocuk ve ergenlerde istismarın ardından sergilenen dayanıklılık sürecinde etkisi incelenen aile dışı özellik akranlarla kurulan ilişkilerdir. Akran ilişkileri konusundaki literatür gözden geçirildiğinde olumlu akran ilişkilerinin dayanıklılıkla ilişkili olduğunu belirten çalışmalar olduğu görülmektedir. Akran ilişkilerinin davranış problemleri için istismarın ve anneyle ilişkinin etkisine başka bazı değişkenlerle birlikte aracılık ettiği ortaya konmuştur (Kim ve Cicchetti, 2004, Shonk ve Ciccetti, 2001). Bu bulguların aksine istismar edilenlerde depresyon için akran ilişkilerinin bir farklılık yaratmadığını söyleyen çalışmalar da mevcuttur (Toth ve Cicchetti, 1996, Tremblay, Hebert ve Piche, 1999). Yetişkinlerde hem arkadaş hem de aileden alınan desteğin dayanıklılıkla pozitif ilişki gösterdiğine ilişkin tutarlı sonuçlar bulunmasına rağmen çocuk ve ergenlerde, aileden alınan destek ve dayanıklılık ilişkisine ilişkin tutarlı sonuçlar bulunmakta iken arkadaş ilişkileri konusunda çelişkili sonuçlar bulunmaktadır.

Çocuk ve ergenlerde dayanıklılıkla negatif ilişkili olduğu belirtilen istismar özellikleri, faille yakınlık derecesi (Tremblay, Hebert, Piche, 1999), uzun süreli istismar ve ağır fiziksel istismarın varlığı (Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994) ve istismarın şiddeti (Spaccaelli ve Kim, 1995) olarak belirtilmektedir.

Çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmalarda aileden algılan destek, ebeveynlerle iletişim, bağlanma ve ebeveyn figürü ile kurulan ilişkinin sürekliliği, benlik saygısı, benlik dayanıklılığı, denetim odağı, başaçıkma mekanizmaları, akran ilişkilerinin koruyucu faktör olarak etkili olduğu belirtilmektedir. Aynı grupla yapılan çalışmalarda, faille yakınlık derecesi, uzun süreli istismar ve ağır fiziksel istismarın varlığı ve istismarın şiddetinin risk faktör olduğu belirtilmektedir.

Bu çalışmanın fiziksel istismarın ardından sergilenen dayanıklılık sürecinde etkili olan risk ve koruyucu faktörlerin incelenmesini amaçlanmaktadır. Sonraki bölümde çalışmanın amaçları, yöntemi ve kullanılan veri toplama araçları tanıtılacaktır.

II. YÖNTEM

II. 1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, fiziksel istismar yaşantısının ardından dayanıklılık sergileyen bireylerin özelliklerinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu araştırmanın modeli ilişkisel tarama modelidir (Karasar, 1986). Kesitsel bir desen kullanılmaktadır. Kumpfer'in (1999) dayanıklılık çalışmalarını grupladığı liste dikkate alındığında bu çalışmanın ikinci maddede tanımlanan geriye dönük, kesitsel, çok değişkenli bir çalışma olduğu söylenebilmektedir.

Dayanıklılık çalışmalarında güçlük yaşantısının ardından gelişimsel alanlarda sergilenen yeterlilik üzerinde etkili olan koruyucu ve risk faktörleri belirlenmektedir. Bu araştırmada güçlük yaşantısı olarak fiziksel istismar seçilmiştir. Bunun ilk nedeni, fiziksel istismarın ülkemizde yaygın biçimde görüldüğüne ilişkin araştırma bulgularıdır (Aksel ve Yılmaz Irmak, 2005, Bilir, Arı, Dönmez ve Güneysu, 1991, Bilir, Arı, Dönmez, Atik, San, 1991). İkinci nedeni literatürde fiziksel istismarın gelişim üzerindeki önemli ve yaygın etkilerinin tanımlanmasıdır (Aksel, Yılmaz Irmak, 2005, Bilir, Arı, Dönmez, Atik, San, 1991, Farber ve Egeland, 1987, Herrenkohl Roy, Herrenkhl ve Egolf, 1994, İzmirli ve Polat, 2001). Ülkemizde, fiziksel istismarın gelişim üzerindeki etkisini tanımlamak ve gelişim üzerinde etkili olabilecek risk ve koruyucu faktörleri belirlenmek amacıyla bu çalışma planlanmıştır.

Çalışmada fiziksel istismarın ardından dayanıklılığı incelemek için seçilen gelişimsel alanlar, ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarıdır. Literatürde bir gelişim alanında dayanıklı olan bireylerin başka bir alanda dayanıklılığının garanti edilmeyeceği belirtilmektedir. Ayrıca farklı gelişim alanlarında farklı koruyucu ve risk faktörlerinin etkili olabileceği de vurgulanmaktadır. Bu çalışmada bu iki farklı gelişimsel alanda etkisi incelenecek koruyucu değişkenler; bağlanma, benlik saygısı,

denetim odağı, algılanan arkadaş desteği; Risk faktörleri ise istismar dışındaki yaşam güçlüklerinin sayısı ve istismarın süresi, şiddeti ve istismar eden kişi sayısıdır.

Özetle, araştırmada fiziksel istismarın gelişimsel sonuçları üzerinde etkili olan koruyucu ve risk faktörlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ancak araştırma çerçevesinde incelenen gelişimsel sonuçlar diğer yaşam güçlüklerinden ve cinsel istismar yaşantısından da etkilenebilmektedir. Bu nedenle cinsel istismara uğradığını bildirenler analizlere katılmayacaktır.

Araştırmada ilk olarak fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan ergen grupları belirlenecektir. Araştırmada dayanıklılığın incelenmesi amacıyla veri analizinde hem kişi odaklı hem de değişken odaklı yaklaşım temel alınmaktadır.

Kişi odaklı model temel alınarak yapılacak analizlerde; birinci basamakta; istismar edilen ergenler arasında Kısa Semptom Envanteri ile belirlenen düşük ruhsal belirti sergileyen ergenler *dayanıklı* grup olarak tanımlanacaktır**.** Yüksek ruhsal belirti sergileyen ergenler ise *yetersiz* grup olarak tanımlanacaktır. İkinci basamakta, bu iki grup araştırma kapsamında incelenen bağlanma, benlik saygısı, akran ilişkileri ve denetim odağı, sosyo-demografik özellikler, yaşam olaylaı ve istismarla ilişkili özellikler açısından karşılaştırılacaktır. Dayanıklı ve yetersiz gruplar arasındaki farklılıkların incelenmesi ile dayanıklılık sürecinde etkili olan koruyucu ve risk faktörlerinin belirlenebilmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir.

Yukarıda tanımlanan birinci ve ikinci basamaklar risk alma davranışları için tekrarlanacaktır. Bunun için birinci basamakta, yüksek risk alma davranışı sergileyen ergenler *yetersiz,* düşük risk alma davranışı sergileyen ergenler *dayanıklı* grup olarak tanımlanacaktır. İkinci basamakta dayanıklı ve yetersiz gruplar her gelişim alanı için koruyucu ve risk faktörler açısından karşılaştırılacaktır.

Son olarak hem ruh sağlığı belirtileri hem de risk alma davranışları dikkate alınarak *dayanıklı* ve *yetersiz* grup tanımlanacaktır. Bu amaçla hem ruh sağlığı belirtileri hem risk alma davranışları için dayanıklılığı belirlemek için birinci ve ikinci basamaklar tekrarlanacaktır. Birinci basamakta, her iki alanda dayanıklı grupta yer almış olanlar *dayanıklı* gruba ikisinde de yetersiz grupta olanlar y*etersiz* gruba atanacaklardır. İkinci

basamakta, oluşturulan dayanıklı ve yetersiz gruplar her gelişim alanı için koruyucu ve risk faktörler açısından karşılaştırılacaktır.

Araştırma verilerinin değişken odaklı modele ilişkin incelemeleri iki yöntemle yapılacaktır. *İlkinde,* fiziksel istismara uğrayan grupta, bireysel gelişim düzeyinde koruyucu olduğu düşünülen faktörlerin ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları için fiziksel istismarın etkisine aracılık edip etmedikleri incelenecektir. Bu amaçla yapısal eşitlik Modelleme (YEM) analizi yapılacaktır.

Değişken odaklı modeli temel alarak yapılacak incelemelerin ikincisinde, literatürde düşük güçlük koşulları dikkate alınmadan koruyucu etkiler konusunda yapılan değerlendirmelerin yetersiz olacağına ilişkin tartışmalar dikkate alınarak planlanmıştır (Masten, 1999). Değişken odaklı yöntemle yapılacak ikinci grup analizlerde fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplar, koruyucu faktörler açısından hem ruh sağlığı belirtileri hem de risk alma davranışları konusunda sergiledikleri yeterlilikleri için karşılaştırılacaklardır.

II. 2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, bireyin gelişimini önemli derecede etkileyen çocuk istismar ve ihmali sürecini anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda istismarın ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları üzerindeki etkisi incelenecektir. Fiziksel istismar yaşantısının ardından ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları alanlarında yeterliliğin gelişiminde etkili olan koruyucu ve risk faktörlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Eksosisteme ilişkin olup yeterlilikteki etkisi incelenen özellikler; anne eğitimi, baba eğitimi, annenin çalışması, babanın çalışması ve ekonomik durumdur. Mikrosisteme ilişkin yeterlilikteki etkisi incelenen özellik parçalanmış aile olup olmamadır. Ayrıca eksosistem ve mikrosistem ilişkin güçlükleri içeren yaşam olaylarının toplamının yeterlilik gelişimindeki etkisi de değerlendirilecektir. Bireysel gelişim düzeyine ilişkin olup yeterlilikteki etkisi incelenen değişkenler bağlanma,

benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş ilişkileridir. Fiziksel istismarın süresi, şiddeti ve istismar eden kişi sayısı gibi istismarla ilişkili risk faktörlerinin yeterlilikteki etkisi de incelenecektir.

Özetle bu araştırmada fiziksel istismar yaşantısının ardından gözlenen ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları alanında dayanıklılık sergileyen bireylerde koruyucu ve risk faktörlerinin etkisi incelenecektir. Bu amaçlarla aşağıdaki, sorulara yanıt aranacaktır.

1. Fiziksel istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin ruhsal belirtileri arasında farklılık var mıdır?
2. Fiziksel istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin risk alma davranışları arasında farklılık var mıdır?
3. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında bağlanma açısından farklılık var mıdır?
4. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında benlik saygısı açısından farklılık var mıdır?
5. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında denetim odağı açısından farklılık var mıdır?
6. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında algılanan arkadaş desteği açısından farklılık var mıdır?
7. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında istismarla ilgili özellikler açısından farklılık var mıdır?
8. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında yaşam güçlükleri açısından farklılık var mıdır?

9. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında bağlanma açısından farklılık var mıdır?

10. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında benlik saygısı açısından farklılık var mıdır?

11. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında denetim odağı açısından farklılık var mıdır?

12. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında algılanan arkadaş desteği açısından farklılık var mıdır?

13. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında istismarla ilgili özellikler açısından farklılık var mıdır?

14. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında yaşam güçlükleri açısından farklılık var mıdır?

15. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti ve risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında bağlanma açısından farklılık var mıdır?

16. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti ve risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında benlik saygısı açısından farklılık var mıdır?

17. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti ve risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında denetim odağı açısından farklılık var mıdır?

18. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti ve risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında algılanan arkadaş desteği açısından farklılık var mıdır?

19. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti ve risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında istismarla ilgili özellikler açısından farklılık var mıdır?

20. Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruhsal belirti ve risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve incinebilir olarak tanımlananlar arasında yaşam güçlükleri açısından farklılık var mıdır?

21. Bağlanma istismarın ruh sağlığı üzerindeki etkisi için aracılık yapmakta mıdır?

22. Benlik saygısı istismarın ruh sağlığı üzerindeki etkisi için aracılık yapmakta mıdır?

23. Denetim odağı istismarın ruh sağlığı üzerindeki etkisi için aracılık yapmakta mıdır?

24. Arkadaş ilişkileri istismarın ruh sağlığı üzerindeki etkisi için aracılık yapmakta mıdır?

25. Bağlama istismarın risk alma davranışları üzerindeki etkisi için aracılık yapmakta mıdır?

26. Benlik saygısı istismarın risk alma davranışları üzerindeki etkisi için aracılık yapmakta mıdır?

27. Denetim Odağı istismarın risk alma davranışları üzerindeki etkisi için aracılık yapmakta mıdır?

28. Arkadaş ilişkileri istismarın risk alma davranışları üzerindeki etkisi için aracılık yapmakta mıdır?

29. Fiziksel istismara uğrama ve benlik saygısına göre ruh sağlığı belirtileri farklılaşmakta mıdır?

30. Fiziksel istismara uğrama ve denetim odağına göre ruh sağlığı belirtileri farklılaşmakta mıdır?

31. Fiziksel istismara uğrama ve arkadaş desteğine göre ruh sağlığı belirtileri farklılaşmakta mıdır?

32. Fiziksel istismara uğrama ve bağlanmaya göre risk alma davranışları farklılaşmakta mıdır?

33. Fiziksel istismara uğrama ve benlik saygısına göre risk alma davranışları farklılaşmakta mıdır?

34. Fiziksel istismara uğrama ve denetim odağına göre risk alma davranışları farklılaşmakta mıdır?

35. Fiziksel istismara uğrama ve arkadaş desteğine göre risk alma davranışları farklılaşmakta mıdır?

II. 3. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemini İzmir'de okula devam eden 12-17 yaş arası 1606 ergen oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesi için alt ve orta sosyo-ekonomik düzey semtlerdeki okullar belirlenerek bu sosyo ekonomik düzeylerde hedeflenen yaş grubunun temsili bir grubu seçilmiştir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyin seçilmesinin nedeni alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerde istismarın daha sıklıkla görülmesine ilişkin literatür bilgileridir. Araştırmada ergenlik döneminin seçilmesinin nedeni, bu yaş döneminde istismarın hala görülebilmesi ve daha önceki yıllarda maruz kalınan istismarın gelişimsel etkilerinin izlenebilmesi ve bu yaş grubunun yaşadıklarını aktarabilecek bir grup olmaları yanı sıra müdahale çalışmalarında da geç kalınmadan hedeflenebilecek ve başarıya ulaşılabilecek bir grup olmalarıdır. Araştırma örneklemi için okula devam eden ergenlerin seçilecek olmasının nedeni; bu yaş grubunda, yetişkin ve okulöncesi döneme göre daha geniş bir örnekleme ulaşılabilme; aynı zamanda ülkemizde bu yaş grubu için dayanıklılık ve gelişimsel sonuçların değerlendirilmesi konusunda veri toplama araçlarının bulunması ve yapılacak müdahale çalışmalarında da ulaşılabilecek bir grup olmalarıdır. 18 yaş üstü grupla çalışıldığında çalışmada geriye dönük bilgiler edinmek mümkün olmakta ve müdahaleler oldukça geç kalınmış olmaktadır. 12-17 gibi geniş bir yaş aralığının seçilmiş olması, tüm ergenlik dönemi konusunda bilgi edinmemizi sağlayacağı gibi bu dönem boyunca dayanıklılık konusunda gözlenen benzer ve farklı özellikleri anlamamıza da katkı sağlayacaktır.

Yukarıda tanımlanan konular göz önünde bulundurularak Konak ve Bornova ilçelerinin orta ve alt sosyo ekonomik düzeyde bulunan semtlerinden ilköğretim okulları ve lise ve lise dengi okullar belirlenmiştir. İlköğretim okullarında 7. ve 8. sınıflardaki

öğrencilerden, lise ve lise dengi okullardan 1-2. sınıflardaki öğrencilerden bilgi toplanmıştır. İki sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim ve lise ve lise dengi okullarında toplam 1607 kişi ile çalışılmıştır. Araştırmada cinsel istismara uğradığını belirtenler araştırmanın örnekleminden çıkarılmıştır. Kalan 1483 ergenin %58'i kız öğrenci %42'si erkek öğrencidir. Bu kişiler arasından fiziksel istismara uğradığı belirlenen 216 kişi araştırmanın fiziksel istismar grubunu oluşturmuştur. Araştırmada istismar ve ihmale uğramadığını ve aile içi şiddete tanık olmadığını ifade eden 302 kişi araştırmanın karşılaştırma grubunu oluşturmuştur. Yanıtları geçersiz olan ve araştırma kapsamına alınmayan uygulama sayısı 147'dir. Toplam 15 kişi araştırmaya katılmayı kabul etmediği için formu almamışlardır. Fiziksel istismara uğrama oranları açısından araştırma kapsamında ulaşılan okulların listesinin bulunduğu Tablo Ek 1'de sunulmaktadır.

II. 4. Araştırmanın Önemi

Çocuk istismarı ve ihmali, hem çocukluk hem de yetişkinlik dönemlerinde gelişimin pek çok alanında önemli olumsuz etkileri olan bir yaşantıdır. Bu yaşantının gelişim üzerindeki etkilerinin belirlenmesi, çocuklarla çalışan uzmanların, çocukların, ailelerin, eğitimcilerin, politikacıların ve sivil toplum kuruluşlarının, konunun boyutu ve önemi konusunda bilgilerini ve duyarlılıklarını arttırmaya katkıda bulunacaktır. Bu bilgi ve duyarlılık artışının, çocuk istismarı ve ihmalinin bu kişilerce uygulanmasının azalmasına; bildirim ve yardım taleplerinin artmasına; önleme ve tedavi yönündeki taleplere paralel olarak bu yöndeki çabaların artışına yol açacağı düşünülmektedir. Ergenlik döneminde çocuk istismarı ve ihmali yaşantısına karşı etkili olan koruyucu faktörlerin belirlenmesinin yapılacak önleme ve müdahale çalışmalarının zenginleştirilmesine dolayısıyla da bu çalışmaların etkililiğini arttırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

II. 5. İşlem

Araştırmaların ilköğretim ve lise ve lise dengi okullarında yapılabilmesi için gereken izinler İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınmıştır. İznin bir kopyası Ek 2'de sunulmaktadır. Araştırma kapsamındaki veri toplama araçları ile ergenlere okullarda ders saatleri tek oturumda dağıtılarak uygulamalar yapılmıştır. Araştırma kapsamında ad ve soyadı gibi kimlik bilgileri istenmemiştir. Toplanan bilgilerin sadece araştırmacı tarafından görüleceğine ve ebeveynler ve okullar gibi kurum ya da kişilerle paylaşılmayacağına ilişkin güvence verilmiştir. Formların ilk bölümünde yönergenin altında katılmayı kabul edip etmedikleri sorulmuştur araştırmaya katılmak istemeyen ergenlerin formlarını iade ederek ders saatini derslikte geçirmeleri sağlanmıştır. Formlar bir zarf içinde dağıtılarak zarf içinde geri alınmıştır. İsterlerse zarfı yapıştırabilecekleri söylenmiştir. Uygulamalar sırasında konu ile ilgili sorulara yanıt verilmiştir. Ders saatinde katılımcıların formu doldurmaları yaklaşık 30 ile 60 dakika arasında sürmüştür.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çocuk istismarı ve ihmali yaşantısı nedeniyle yardıma ihtiyaç duyabilecekleri düşünülerek her okulda araştırmanın tamamlanmasından sonra okul yönetimlerine ya da rehberlik bölümlerinde görevli öğretmenlere araştırmacının ad, adres ve telefon bilgileri bırakılarak gerektiğinde arayabilecekleri ifade edilmiştir.

II.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın İzmir sınırları içinde yapılması planlanmıştır. Bulguların genellenebilirliği İzmir ili ile sınırlı olacaktır. Ayrıca bilgiler kişisel bildirime dayalı olarak toplanacaktır ve çalışmada bireylerin bildirimlerinin doğru olduğu kabul edilmektedir. Araştırmanın örneklemini okula devam eden ergenler oluşturmaktadır

dolayısıyla bu bilgilerin çalışan veya boşta olan ergenler için genellenebilirliliği sınırlıdır. Ayrıca bu çalışmada üst sosyo-ekonomik düzey grubu örnekleme dahil edilmediğinden bulgular sadece orta ve alt sosyo-ekonomik düzey için genellenebilirlilik özelliği taşımaktadır.

II.7. Veri Toplama Araçları

Araştırmada fiziksel istismarın değerlendirilmesinde bilgi formunda bulunan fiziksel istismar konusundaki 9 sorudan, duygusal istismar, cinsel istismar, ihmal ve aile içi şiddete tanıklığın değerlendirilmesinde bilgi formundaki 12 sorudan, yaşam olaylarının değerlendirilmesinde bilgi formundaki 9 sorudan, risk alma davranışlarına ilişkin değerlendirmesinde bilgi formunda bulunan 8 sorudan, ruh sağlığı belirtilerinin değerlendirilmesinde Kısa Semptom Envanterinden, bağlanmanın değerlendirmesinde Ebeveynlere Bağlanma Envanterinden, benlik saygının değerlendirmesinde Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinden, denetim odağının değerlendirmesinde Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeğinden ve akran desteğinin değerlendirmesinde Algılanan Arkadaş Desteği Ölçeğinden yararlanılmıştır. Aşağıdaki bölümde kullanılan bu araçlar kısaca tanıtılmaktadır.

II. 7. 1. Bilgi Formu

Bilgi formu, bireyin demografik özelliklerini ve yaşadıkları istismar deneyimlerine ilişkin soruları içermektedir. Bu sorularla ergenlerin yaşadıkları çocuk istismarı ve ihmalinin sıklığı ve şiddetine ilişkin bilgi toplanmaktadır. Araştırmada çocuk istismarı ve ihmali, risk alma davranışları, yaşam olayları ve sosyo-demografik özellikler hakkında bilgi toplanan soruları içeren bilgi formunun bir kopyası Ek 3'de sunulmaktadır.

Bilgi formunda ergenin yaşı ve cinsiyeti gibi kişisel özellikleri yanı sıra anne babanın eğitim ve iş durumu gibi ebeveynlerinin özelliklerine ilişkin sorular bulunmaktadır. Ayrıca bu form aracılığıyla ergenin ailenin ekonomik durumuna ilişkin görüşleri akademik hayatına ilişkin özelikleri konusunda da bilgi edinilmiştir.

Çocuk istismarı ve ihmali

Bilgi formunda ergenlerin istismar yaşantısına ilişkin yirmi soru bulunmaktadır. Bu yirmi soru son bir yıl (SBY) için ve yaşamın son bir yıldan daha önceki (SYÖD) dönemleri için iki kez yanıtlanmaktadır.Yirmi sorunun 8'i fiziksel istismara 12'si duygusal ve cinsel istismar ve ihmale ilişkindir.

Bu sorular literatürde yer alan istismarla ilgili pek çok çalışmanın gözden geçirilmesi sonucu oluşturulmuştur. İncelenmiş ve soruların geliştirilmesinde yararlanılmış olan araçlar: Uluslararası Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği Çocuk İstismarı Tarama Aracı- Çocuklar için Ev Versiyonu (ISPCAN Child abuse Screening Yool-Children's Home Version (ICAST-CH)) (ISPCAN, 2006), Çocuk İstismarı Tarama Anketi-Tarama Formu (ÇİTA-T) (Akdaş, 2005), Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (Aslan ve Alpaslan, 1999) ve Romanya'da ulusal çapta yaygınlığı inceleyen bir çalışmada kullanılan ve çocuklara uygulanan ankettir (Browne ve ark., 2002).

Fiziksel istismara ilişkin 8 sorudan yaşamlarının son bir yılında yaşadıkları olaylar için verilen yanıtların güvenirlilik analizleri 1570 kişi için yapılmıştır. Soruların madde toplam korelasyonları .32 ile .67 arasında değişmektedir ve elde edilen Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı .80'dir. Yapılan faktör analizleri de bu maddelerin tek bir faktör altında toplandığını göstermiştir. Tek faktörlü bu yapı varyansın %43'ünü açıklamaktadır.

Yaşamlarının son bir yılından daha önceki dönemlerde yaşadıkları olaylar için yanıtladıkları fiziksel istismara ilişkin soruların güvenirlilik analizleri 1539 kişi için yapılmıştır. Yaşamın SYB ve SBÖD yaşadıkları olaylar için verilen yanıtların madde toplam korelasyonları .26 ve .63 arasındandır. Cronbach alfa katsayısının .78 olduğu

bulunmuştur. Yapılan faktör analizleri de bu maddelerin tek bir faktör altında toplandığını göstermiştir. Tek faktörlü bu yapı varyansın %40'ını açıklamaktadır.

Ergenlerin duygusal istismar, ihmal, aile içi şiddete tanıklık ve cinsel istismara ilişkin yaşantılarını değerlendirmek amacı ile 12 soru hazırlanmıştır. Bu bölümdeki sorular da fiziksel istismar soruları için olduğu gibi SBY ve SBYÖD için olmak üzere iki kez yanıtlanmaktadır. Cinsel istismarı değerlendiren 2, aile içi şiddete tanıklığı değerlendiren 2, duygusal istismarı değerlendiren 4 ve ihmali değerlendiren 4 soru bulunmaktadır.

Risk Alma Davranışları

Bilgi formunda ergenlerin tartışma, kavgaya karışma, sigara ve alkol kullanma gibi risk alma davranışlarına ilişkin 8 soru bulunmaktadır. Bu soruların oluşturulması için literatür okumalarından yararlanılmıştır. Sorular oluşturulurken Kuraldışı Davranış Ölçeği (Kaner, 2002), Perkins ve Jones'un (2004) çalışmalarındaki ve literatürde risk alma davranışları konusundaki çalışmalarda risk alma davranışları konusundaki sorulardan yararlanılmıştır. Risk alma davranışları ile ilgili sorular 5'li likert biçiminde düzenlenmiştir. Güvenirlilik için yapılan analizlerde 1. maddenin işlemediği görülmüş ve toplam puan kullanılan analizlere katılmamıştır. Risk alma davranışlarına ilişkin 7 soru için yapılan güvenirlilik analizlerinde maddelerin, madde toplam korelasyon katsayılarının .41 ile .56 arasında değiştiği bulunmuştur. 1570 kişi için elde edilen Cronbach Alfa güvenirliliğinin .77 olduğu bulunmuştur. Yapılan faktör analizleri de bu maddelerin tek bir faktör altında toplandığını göstermiştir. Tek faktörlü bu yapı varyansın %43'ünü açıklamaktadır.

Yaşam Olayları

Bilgi formunda ayrıca bireyin gelişimini etkileyebilecek yaşam olaylarının bir listesi de bulunmaktadır. Yaşam olayları listesi, ergenlerin istismar dışında yaşamış olabilecekleri güçlük yaşantılarını içeren bir listedir. Literatür okumaları sonucunda ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarını etkileyebilecek çocuk ve ergen için güçlük yaşantısı niteliği taşıyan deneyimler belirlenmiştir. Anne babanın boşanması, ev taşıma, okul değiştirme v.b. gibi deneyimler yaşam olayları listesini oluşturmuştur. Listedeki

maddelere evet ya da hayır biçiminde yanıt verilmektedir. Toplam 9 madde bulunmaktadır.

II. 7. 2. Kısa Semptom Envanteri

Kısa Semptom Envanteri 1992 yılında Derogatis tarafından geliştirilmiş 53 maddelik bir kişisel bildirim ölçeğidir. Normal örneklem ve psikiyatrik ve tıbbi hastalardaki ruhsal belirtileri taramak amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 90 madde olan SCL-90'nın kısaltılmış versiyonudur. 9 alt ölçek ve 3 global indeksten oluşmaktadır. Ölçek 0 ve 4 arasında likert tipi bir ölçektir. Dokuz alt ölçek bulunmaktadır; Somatizasyon, obsesif-kompulsif bozukluk, kişilerarası duyarlılık, depresyon, anksiyete, hostilite, fobik anksiyete, paranoid düşünceler ve psikotizm. Ölçekteki üç Global index ise rahatsızlık ciddiyeti indexi, belirti toplamı ve semptom rahatsızlık indexi'dir. Kısa semptom envanterinin Türkiye uyarlaması Şahin ve Durak (1994) tarafından geliştirilmiştir. Türkiye uyarlamasında anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite olmak üzere 5 alt ölçek bulunmuştur. Bu çalışmada yaş grubu 21.02'dir. Şahin, Durak Batıgün ve Uğurtaş (2002) daha yaş ortalaması 15.21 olan 13-17 yaş grubundakilerle yaptıkları çalışmada da bu ölçeğin bu yaş grubunda kullanılabileceğini belirtmektedirler. Faktör yapısının Şahin ve Durak (1994) tarafından belirtilen çalışmadakine benzer olduğu ve aynı biçimde çalışılmasının uygun olduğu belirtilmektedir. Kısa Semptom Envanterinin bu çalışmada elde edilen Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı .96'dır. Kısa Semptom Envanterinin bir örneği Ek 4'de sunulmaktadır.

II.7.3. Ebeveyn ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri (EABE)

Armsden ve Greenberg (1987) tarafından geliştirilen Ebeveyn ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri (EABE) ebeveyn ve arkadaşlara bağlanmayı değerlendiren iki ayrı formdan oluşmaktadır. Bu çalışmada anneye bağlanma incelenceğinden EABE'nin Ebeveynlere Bağlanma Envanteri (EBE) bölümü incelenmektedir. EBE, güven (trust- 10 madde), iletişim (communication- 10 madde) ve yabancılaşma (Alination- 8) olmak üzere üç ölçek ve toplamda 28 maddeden oluşmaktadır. Armsden ve Greenberg'in (1987) çalışmasında bu üç ölçek için belirtilen cronbach alfa değerleri güven ve iletişim alt boyutu için .91, ve yabancılaşma için .86'dır. Bu araçla ölçülen güvenli bağlanma ölçümünün benlik saygısı ve yaşam doyumu ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu sonuçlarla aracın geçerli ve güvenilir olduğu belirtilmektedir. Araç üniversite öğrencileri ile geliştirilmiş ise de daha sonra 10 yaş üstü ergen grubu ile de çalışılmıştır. Aracı geliştiren yazarlar da ergen grubu ile çalışmışlardır (Armsden, McCouley, Greenberg, Burke ve Mitchell, 1990). Raja McGee ve Stantan (1992) EBE'nin kısa formunu 1992 yılında oluşturmuşlardır. Bu form 12 maddeden oluşmaktadır. Bu çalışmada Raja, McGee ve Stanton tarafından geliştirilen Ebeveynlere Bağlanma Envanterinin kısa formu (KEBE) kullanılacaktır. KEBE'nin Türkçe için geçerlilik ve güvenirlilik çalışması Günaydın, Selçuk, Sümer ve Uysal (2005) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin güven, iletişim ve yabancılaşma olmak üzere üç alt ölçeği bulunmaktadır. Ancak Günaydın ve arkadaşları tarafından yapılan geçerlilik ve güvenirlilik çalışmasına ölçeğin tek faktörlü bir yapısının olduğu belirtilmektedir. Yaş ortalaması 20.86 olan 256 üniversite öğrencisi ile yapılan çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı anne formu için .88 baba formu için .90 olarak belirtilmektedir. Ölçekten Türk Kültüründe işlemeyen bir madde çıkarılmıştır ve 11 maddelik bir form elde edilmiştir. Anne ve babaya bağlanma ile özsaygı arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Babaya bağlanma ile onaylanmama kaygısı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Bir başka deyişle babaya bağlanma arttıkça onaylanmama kaygısı azalmaktadır. Ölçeğin altı hafta sonra yapılan test tekrar test güvenirliliğinin anneye bağlanma puanları için .87 babaya bağlanma puanları için .88 düzeyinde olduğu belirtilmektedir. KEBE ölçeğinin bir örneği Ek 5'de sunulmaktadır.

KEBE, Kumru, Carlo ve Edwards (2004) tarafından 11-21.5 yaşları arasında yaş ortalaması 15.07 olan 550 ergenle çalışılan bir çalışmada da kullanılmıştır. 5'li likert formu kullanılan bu çalışmada anne ve baba formu için iç tutarlılık katsayısının .82 olduğu belirtilmektedir.

Löker yaşları 12-28 arasında değişen 383 ergenle yaptığı yüksek lisans tez çalışmasında bağlanmanın yalnızlık üzerinde etkisini incelemiştir. Bu çalışmada Ebeveynlere Bağlanma Envanterinin tam formu (EBE) 5'li likert biçiminde kullanılmıştır. Bu çalışmada orijinal ölçekteki üç faktörlü yapıya ulaşılamamış tek boyutta toplam puan üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Ölçek için belirtilen iç tutarlılık katsayısı .92'dir (Löker, 1999).

Hortaçsu, Oral ve Gültekin (1991) 60 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada ölçeğin tam formunu (EBE) çevirmiş ve kullanmıştır. Bu çalışmada üç alt ölçeğe ulaşılmıştır bunlar güven, iletişim ve yabancılaşma. Anne ve baba için elde edilen Cronbach alfa katsayıları sırasıyla güven alt ölçeğinde .77, .85, iletişim için,.79, .83, yabancılaşma için .72, .75'tir.

KEBE'nin Günaydın Selçuk, Sümer ve Uysal (2005) tarafından yapılan geçerlilik ve güvenirlilik çalışması üniversite öğrencileri için yapılmıştır. Ancak Kumru Carlo ve Edwards (2004) ve Löker'in (1999) incelediği gruplar 11-18 yaş arasındaki ergenleri kapsamaktadır ve bu çalışmalarda da anne ve baba formu için iyi bir tutarlılık katsayısına ulaşılmıştır. Bu nedenle aracın ön ve orta ergenlik dönemi boyunca kullanılabileceği düşünüldüğünden bu çalışmada da kullanılması planlanmıştır. Bu çalışmada EBE'nin 5'li likert yöntemi ile düzenlenen formu kullanılmıştır. Ölçek formunda maddeler "Hiçbir zaman", "nadiren", "bazen", "sık sık" ve "her zaman" biçiminde yanıtlanmaktadır. Ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan 55 iken en düşük puan 11'dir. Anne için yanıtlanan EBE formu için bu çalışmada elde edilen Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı .86'dır. Bu ölçeğin tek boyutlu bir yapıyı ölçtüğü ve varyansın %43'ünü açıkladığı görülmüştür. Ölçeğin alt ölçeklerinin de Günaydın ve arkadaşları tarafından önerilen formla benzer olup olmadığını görmek için faktör analizine sokulduğunda faktörlerin varyansın %61'ini açıkladığı görülmüştür. Alt

ölçeklerde bazı maddeler yer değiştirmektedir. Ancak değişiklikler çok büyük olmadığı için daha önce kullanılan maddelerin kullanılmasının uygun olacağına karar verilmiştir.

II.7.4 Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, kişinin kendini değerlendirmesindeki genel tutumunu belirlemeyi hedeflemektedir. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği 12 alt ölçekten oluşan çoktan seçmeli 63 maddelik bir ölçektir. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin ilk alt testi benlik saygısını ölçmek amacıyla diğer alt testler ise benlik saygısı ile ilişkili durumları ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmada ilk alttest olan ve 10 maddeden oluşan Benlik Saygısı Alt Ölçeği kullanılacaktır (Çuhadaroğlu, 1985).

Benlik Saygısı Alt Ölçeğinde 5'i olumlu 5'i olumsuz olmak üzere toplam 10 madde yer almaktadır. Ölçeğin puanlaması Guttman Ölçekleme Tekniği yapısına uygun bir şekilde dikotomik olarak yapılmaktadır ve denekler 0 ile 6 puan arasında toplam puan almaktadırlar. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması benlik saygısı düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu puanlama tekniğine göre; 0-1 puan yüksek düzeydeki benlik saygısı, 2-4 arasındaki puanlar orta düzeydeki benlik saygısı, 5-6 puanları düşük düzeydeki benlik saygısı olarak değerlendirilmektedir. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin Türkiye'deki güvenirlilik ve geçerlilik çalışmaları 1986 yılında Çuhadaroğlu tarafından 205 kişilik lise öğrencisiyle yapılmıştır. Ölçeğin bir ay arayla yapılan test-tekrar test güvenirlilik katsayıları şöyledir; Benlik Saygısı .75; Ölçeğin geçerlilik ve çalışmalarında ise benlik saygısı için psikiyatrik görüşmeler kullanılmış ve geçerlilik katsayısı .71 olarak bulunmuştur (Çuhadaroğlu, 1985).

Literatürde Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin likert uygulamaları da oldukça yaygındır (Lam ve Grosmann, 1997, Moron, ve Eckenrode, 1992**)**. Schilling ve Savin-Williams (1986, akt, Moron, ve Eckenrode, 1992) 4'lü yanıtlama için güvenirliliğin .89 olduğunu belirtmektedirler. Bu çalışmada Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği 4'lü likert tipi yanıtlama biçimi ile kullanılacaktır. Alınabilecek en yüksek puan

40 iken en düşük puan 10'dur. Ölçekten alınacak yüksek puan yüksek benlik saygısını, düşük puan ise düşük benlik saygısını göstermektedir. Rosenberg benlik saygısı ölçeği için bu çalışmada elde edilen Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı .82'dir. Ölçeğin tek faktörlü bir yapıyı ölçtüğü ve varyansın %40'ını açıkladığı görülmüştür. Rosenberg benlik saygısı ölçeğinin bir örneği Ek 6'te sunulmaktadır.

II.7.5. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği

Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği, Nowicki-Strickland (1973) tarafından yılında geliştirilmiş 40 maddeden oluşan ve evet hayır biçiminde yanıtlanan sorulardan oluşmaktadır. Orijinal ölçeğin testi yarılama (split half) güvenirlik korelasyonları .63 ile .81 arasındadır. 6 hafta ile yapılan uygulamalardan elde edilen Tekrar test güvenirliliği 3. sınıflar için .63 ve 10. sınıflar için .71'dir. Ölçeğin Rotter Denetim Odağı Ölçeği ile korelasyonu .61'dir ($p<.01$).

Bu ölçek Yeşilyaprak (1988) tarafından Türkçe'ye çevrilerek uygulanmıştır. 130 kişi ile 2 hafta ara ile yapılan test tekrar test çalışmasında elde edilen güvenirlilik katsayısı .87'dir. Kuder Richardson güvenirlilik katsayısı ise .71 olarak bulunmuştur. Testin geçerliliğini incelemek için Kuzgun tarafından geliştirilen kişisel yönelim envanterinin benlik saygısı ve desteği içten alma alt ölçekleri ile ilişkisi incelenmiş 109 kişi ile yapılan çalışmada benlik saygısı ile .58 desteği içten alma ile .40 olmak üzere negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Denetim odağı puanları arttıkça (dışsal denetim arttıkça) benlik saygısı ve desteği içten alma puanları düşmektedir.

Bu çalışmada ölçeğin 21 soruluk Nowicki ve Strickland (1973) tarafından 7-12. sınıflar arasında kullanılabilir olduğu belirtilen kısa formu kullanılacaktır. Ölçekten alınacak yüksek puanlar, dışsal denetimli olmaya yani bireyin olayları kendi davranışlarından bağımsız ve değiştirmesinin mümkün olmadığı biçiminde algıladığına, düşük puanlar ise içsel denetimli olmaya yani bireyin olayları kendi davranışları ile ilişkili dolayısıyla bu olayları değiştirebilecek onlara müdahale edebilecek olduğuna

inandığına işaret etmektedir. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği için bu çalışmada elde edilen Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı .73'dür. Ancak 4 maddenin (84, 13, 20, 9) madde toplam korelasyonları .20'nin altında olduğundan ölçekten çıkarılarak analizlere katılmıştır. Bu durumda ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlilik katsayısı .77'dir. Faktör analizinde de ölçeğin tek faktörlü bir yapıyı ölçtüğü ve varyansın %22'sini açıkladığı bulunmuştur. Araştırma kapsamında kullanılan Nowicki-Strickland ölçeğinin bir örneği Ek 7'de sunulmaktadır.

II.7. 6. Algılanan Arkadaş Desteği Ölçeği

Procidona ve Heller tarafından (1983) geliştirilen Algılanan Arkadaş Desteği Ölçeği 20 Maddeden oluşmaktadır ve evet ve hayır biçim yanıtlanmaktadır. Yaş ortalaması 19 olan üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada araştırmacılar bu ölçeğin iç tutarlılığının .88 olduğunu belirtmişlerdir. Bir ay ara ile yapılan test tekrar test korelasyonun .83 olduğu belirtilmektedir. Ölçek puanlarının psikopatoloji ve stresle negatif yönde ilişkili olduğu belirtilmektedir. Sosyal destek arttıkça stres ve psikopatoloji azalmaktadır.

Eskin (1993) tarafından aracın Türkçe için geçerlilik ve güvenirliliğinin incelendiği çalışmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısının .76 ve test tekrar test yöntemi ile bulunan güvenirlilik katsayısının .80 olduğu bildirilmektedir. Algılanan Arkadaş Desteği Ölçeği puanının, Algılanan Aile Desteği Ölçeği ile korelasyonu .63'tür. Ölçeğin geçerliliği amacıyla ilişkisi incelenen Kişilerarası Davranışlar Ölçeği (scale for interpersonal behavior) ile istatistiksel açıdan anlamlı olmayan düşük bir ilişki gösterdiği belirtilmektedir (.23). Algılanan Arkadaş Desteği Ölçeğinin İntihar (suicide probablity scale) ve umutsuzluk alt ölçeği ile -.54, ($p<.01$), intihar düşünceleri alt ölçeği (suicide ideation) ile .-51, $p<.01$, olumsuz benlik değerlendirmeleri alt ölçeği (negative self-evaluation) ile -.67, $p<.01$, düşmanlık alt ölçeği (hostility) ile -.51, $p<.01$ korelasyonu olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar ölçeğin Türkçe geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir.

Ölçek, Türkçe'ye Sorias tarafından 1987 yılında çevrilerek kullanılmıştır. Sorias'ın çalışmasında, algılanan desteği global olarak değerlendiren bu ölçeğin her eğitim düzeyinden kişinin anlayacağı biçimde olduğu belirtilmektedir. Geçerlilik çalışmalarında algılanan arkadaş desteği ile distres ve psikopatoloji arasında ters bir ilişki saptanmıştır. Bir başka deyişle sosyal destek azaldıkça kişilerin ruh sağlığı problemleri artmaktadır. Yazar tarafından bu sonuçların ölçeğin geçerli olduğunu gösterdiğini belirtilmektedir (Sorias, 1988, 1989a, 1989b).

Algılanan Arkadaş Desteği Ölçeğinde 2, 6, 7, 15, 18 ve 20. maddelerde "evet" yanıtı 0, "kısmen" yanıtı 1, "hayır" yanıtı ise 2 puan almaktadır. Diğer maddelerde ise "evet" yanıtı 2, "kısmen" yanıtı 1, "hayır" yanıtı 0 puan almaktadır. Yüksek puanlar algılanan desteğin yüksek oluşuna düşük puanlar ise algılanan desteğin düşük oluşuna işaret etmektedir. Algılanan arkadaş desteği için bu çalışmada elde edilen Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı .86'dır. Ancak 2 itemin (6 ve 2) madde toplam korelasyonları düşük olduğu için ölçekten çıkarılarak toplam puanlar hesaplanmıştır. Bu durumda elde edilen cronbach alfa güvenirlilik katsayısı .87 olmaktadır. Yapılan faktör analizi ölçeğin tek faktörlü bir yapıyı ölçtüğünü göstermiştir. Bu ölçüm varyansın %34'ünü açıklamaktadır. Algılanan Arkadaş Desteği Ölçeğinin bir örneği Ek 8'de sunulmaktadır.

II.8. Araştırmadaki Güçlük ve Yeterliliğin Ölçütleri

Kuramsal bölümde de anlatıldığı gibi dayanıklılık çalışmalarında araştırmaların güçlük koşullarının ve yeterlilik koşullarının belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmada fiziksel istismar yaşantısının ve gelişimdeki yeterliliğin tanımlanması konusunda yapılan değerlendirmeler aşağıdaki bölümde açıklanacaktır.

II.8. 1.Araştırmada Fiziksel İstismar Koşulunun Belirlenmesi

Araştırmaya katılan 1607 kişinin istismara uğrama oranlarını değerlendirmek amacıyla fiziksel, cinsel ve diğer alanlardaki istismara ilişkin sorulara verilen yanıtlar değerlendirilerek bu alanlarda istismara uğrama oranları belirlenmiştir. Bir alanda en az bir evet yanıtı olan kişiler bu alanda istismara uğrayan gruba, o alanda istismar davranışlarına hiç maruz kalmadığını ifade eden kişiler ise o alanda istismara uğramayan gruba dahil edilmiştir. Sonuçlar Tablo 3'de sunulmaktadır.

Tablo 3: Tüm Grupta Fiziksel, Cinsel Ve Duygusal İstismara Maruz Kalma Oranları

	Uğramayan		Uğrayan		Boş		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Fiziksel istismar	837	52	770	48	-	-	1607	100
Cinsel istismar	1483	92	121	8	3	1	1607	100
Duygusal istismar	597	37	969	60	41	3	1607	100
İhmal	1213	76	299	17	95	7	1607	100
Aile içi şiddete tanıklık	682	42	877	55	48	3	1607	100

Tablo 3'de de görüldüğü gibi tüm grupta fiziksel istismara uğrama oranı %48, cinsel istismara uğrama oranı % 8, duygusal istismara uğrama oranı %60, ihmale uğrama oranı %17 ve aile içi şiddete tanıklık oranı %55 olarak bulunmuştur. Bundan sonraki bölümde analizlerin yapıldığı araştırmanın örneklemine cinsel istismara uğradığını belirten kişilerin (n=124) araştırmanın örnekleminden çıkarılmasıyla ulaşılmıştır. Sonraki bölümlerdeki analizlerde cinsel istismar grubunun olmadığı 1483 kişi değerlendirmeye alınmıştır. 1483 kişinin %58'ini kadınlar %42'sini ise erkeler oluşturmaktadır.

Fiziksel istismara uğrayan grubu belirlemek için bilgi formunda sorulan fiziksel istismar sorularına SBY ve SYÖD için verilen yanıtlar dikkate alınmıştır. Bu bölümlerden herhangi birinde ya da her ikisinde de 9 maddeden en az üçünde davranışlara maruz kaldığını ifade edenler (n=180) ve bu bölümlerde en az bir işaret

yanısıra formda bulunan "yukarıdaki davranışlar nedeniyle yaralandınız mı? (yara, yanık, sıyrık, morarma, ezilme v.b. gibi) sorusuna evet yanıtı verenler (n=36) araştırmanın *fiziksel istismar grubunu* oluşturmuşlardır (n=216).

Bu çalışmada bir grup ergen fiziksel istismar davranışlarına maruz kalmış ancak maruz kaldıkları davranışların sıklık ve şiddeti fiziksel istismara uğrayan gruba göre daha düşük olduğu için bu gruba dahil edilmemiş ve araştırmada *hafif fiziksel istismar grubu* olarak adlandırılmışlardır (n=564). *Araştırmanın fiziksel istismara uğramayan grubu* hiçbir fiziksel istismar davranışına maruz kalmadığını belirten ergenlerden oluşmaktadır (n=792). Fiziksel istismara uğramayan gruptan bir bölümü aynı zamanda duygusal istismar, ihmal ve aile içi şiddete tanık olma alanındaki maddelerinin tümünde bu davranışlara maruz kalmadıklarını belirlenmiştir ve bu grup araştırmanın *istismara uğramayan grubu*nu oluşturmaktadır (n=302). Araştırmada duygusal istismar, ihmal veya aileiçi şiddete tanıklık sorularından tümünde veya en az birinde bu davranışlara maruz kaldığını belirtenler (n=490) çalışmanın *duygusal istismar veya ihmale maruz kalan grubunu* oluşturmaktadır.

Literatürde yüksek güçlük koşulundaki bireylerin düşük güçlük grubundakilerden daha düşük yeterlilik puanına sahip olmalarının güçlüğün doğru bir biçimde değerlendirildiğine işaret ettiğini ifade etmektedirler (Masten, Morison, Pellegrini ve Tellegen, 1990, Luthar ve Cushing, 1999). Bu ilke bu çalışmaya uygulandığında *fiziksel istismar grubunun*, *istismara uğramayan gruptan* daha yüksek ruh sağlığı belirtileri ve yüksek risk alma davranışlarına (düşük yeterlilik) sahip olması beklenmektedir. Bu ilkeyi incelemek için *fiziksel istismar, hafif fiziksel istismar,*, *duygusal istismar veya ihmale maruz kalan* ve *istismara uğramayan grup* tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4'de sunulmaktadır.

Tablo 4**:** Fiziksel İstismar Grubu, Hafif Fiziksel İstismar Grubu, Duygusal İstismar ve İhmale Maruz Kalan Grup ve İstismara Uğramayan Grupların Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışları Açısından Karşılaştırılmaları

	n	$\overline{X}$	**SS**	**s.d**	**Kareler Toplamı**	**Ortalama kareler**	**F**
Kısa Semptom belirti toplamı							
Fiziksel istismar grubu	216	56.88	42.41	3	228034.7	76011.553	85.581***
Hafif fiziksel istismar grubu	469	34.84	28.38				
Duygusal istismar veya ihmale uğrayan grup	490	35.33	30.80				
İstismara uğramayan grup	302	14.59	16.40				
Hostilite							
Fiziksel istismar grubu	216	9.00	6.26	3	5191.408	1730.469	77.205***
Hafif fiziksel istismar grubu	468	5.91	4.70				
Duygusal istismar veya ihmale uğrayan grup	490	5.80	4.73				
İstismara uğramayan grup	302	2.64	3.32				
Somatizasyon							
Fiziksel istismar grubu	216	7.51	7.12	3	4022.61	13440.870	54.094***
Hafif fiziksel istismar grubu	469	4.52	4.67				
Duygusal istismar veya ihmale uğrayan grup	490	5.80	4.73				
İstismara uğramayan grup	302	1.87	2.82				
Anksiyete							
Fiziksel istismar grubu	216	12.31	10.77	3	10821.498	36.07	62.628***
Hafif fiziksel istismar grubu	468	7.40	7.12				
Duygusal istismar veya ihmale uğrayan grup	490	7.66	7.91				
İstismara uğramayan grup	301	3.09	4.26				
Depresyon							
Fiziksel istismar grubu	216	16.54	12.06	3	19597.51	6532.503	74.093***
Hafif fiziksel istismar grubu	469	10.54	9.25				
Duygusal istismar veya ihmale uğrayan grup	490	10.81	10.06				
İstismara uğramayan grup	301	4.25	5.47				
Olumsuz Benlik							
Fiziksel istismar grubu	216	11.52	10.15	3	10144.773	3381.591	68.520***
Hafif fiziksel istismar grubu	469	6.49	6.81				
Duygusal istismar veya ihmale maruz kalan grup	490	6.62	7.18				
İstismara uğramayan grup	302	2.56	3.47				
Risk Alma Davranışları							
Fiziksel istismar grubu	215	5.95	6.67	3	2699.996	899.999	35.456***
Hafif fiziksel istismar grubu	458	3.81	5.46				
Duygusal istismar veya ihmale uğrayan grup	476	2.73	4.53				
İstismara uğramayan grup	295	1.5400	3.53				

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Tek yönlü varyans analizleri sonuçları, istismar gruplarının Kısa Semptom Envanterinin toplam puanı (F= 85.581, sd=3, p<.001) ve alt ölçekleri olan Hostilite (F=77.205, sd=3, p<.001), Somatizasyon (F=54.094, sd=3, p<.001), Anksiyete (F=62.628, sd=3, p<.001), Depresyon (F=74.093, sd=3, p<.001), Olumsuz benlik (F=68.520, sd=3, p<.001) puanları için birbirlerinden istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaştığını göstermiştir. En yüksek puanlara araştırmanın *fiziksel istismar grubu* ardından *hafif istismar grubu* daha *sonra duygusal istismar ve ihmale maruz kalan* ve en düşük puanlara ise *istismara uğramayan grup* sahiptir. Bu sonuç araştırmanın *fiziksel istismar grubu* ayrımının geçerliliğini desteklemektedir. Gruplar arasındaki farklılıkları değerlendirebilmek amacıyla Çoklu Karşılaştırmalar için Scheffe Testi yapılmıştır. Kısa Semptom Envanteri toplam puanı ve alt ölçek puanlarında, *hafif fiziksel istismar grubu* ve *duygusal istismar ve ihmale maruz kalan grup* birbirlerinden istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmazken bu grupların diğer gruplardan ve diğer grupların da kendi aralarında istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaştıkları bulunmuştur.

Risk alma davranış puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi istismar gruplarının istatistiksel açıdan anlamlı biçimde faklılaştığını göstermektedir (F=35.456, sd=3, p<.001). Yapılan çoklu karşılaştırmalar için Scheffe testi sonuçları risk alma davranışları için dört grubun birbirinden istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaştığını göstermiştir.

Sonuçlar *fiziksel istismar grubu* olarak belirlenen grubun diğer gruplardan farklılaştığını göstermektedir. Ayrıca ruh sağlığı belirtileri alanında *hafif fiziksel istismar grubunun*, *fiziksel istismar grubundan* farklılaşırken *duygusal istismar ve ihmale maruz kalan gruptan* farklılaşmaması bu çalışmada, *fiziksel istismar grubunu* belirlemek için kullanılan ölçütlerin uygun olduğu ve kullanılan tanımlamanın geçerli olduğunu düşündürmektedir.

II.8. 2. Araştırmada Dayanıklılık Koşullarının Belirlenmesi

Araştırmada dayanıklılığın belirlenmesi için yeterli gelişim gösteren ve göstermeyenler belirlenmekte ve yeterli gelişim gösteren grup dayanıklılık sergileyen grup olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada iki alanda yeterlilik belirlenmektedir; ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları. Aşağıdaki bölümde fiziksel istismara uğrayan grupta öncelikle ruh sağlığı belirtileri alanında ardından risk alma davranışları alanında son olarak iki alanın birlikte dikkate alınarak dayanıklı ve yetersiz grupların nasıl tanımlandığı açıklanacaktır.

II.8.2.1. Ruh Sağlığı Belirtileri Alanında Dayanıklılık Sergileyen Grubun Belirlenmesi

Literatürde yeterliliğin belirlenmesinde kullanılan farklı yöntemler mevcuttur. Dayanıklılık tanımı için bireylerin güçlük yaşantısının ardından normlara uygun yeterlilik göstermeleri gerekmektedir. Dayanıklılık için süper kahraman ya da olağanüstü başarılara gereksinim duyulmamaktadır. Dayanıklılar normal bireylerdir. Dayanıklılık çalışmalarının amacı güçlüğe rağmen bireylerin normal yeterlilik becerilerini nasıl sürdürdüklerini anlamayı hedeflemektedir (Masten ve Reed, 2005). Bu çalışmada yeterlilik sergileyen ve sergilemeyenlerin belirlenebilmesinde ortalama, standart sapma ve medyan değerlerinden yararlanılmıştır. Fiziksel istismara uğrayan grupta, ruh sağlığı belirtileri için dayanıklılık sergileyen bireyleri belirlemek için Kısa Semptom Envanterinin toplam puanından yararlanılmıştır. Bu amaçla aracın ortalama, standart sapma ve medyan ($\overline{X}$ = 56.88, SS=42.41, medyan=46) değerleri göz önünde bulundurulmuştur. Dayanıklılık sergileyen grubu, medyan değerinin altında kalan 109 kişi oluşturmuştur, ortalamanın üstünde puan alan 86 kişi ise yetersiz grubu oluşturmak üzere seçilmişlerdir. Luthar ve Cushing (1999), dayanıklılık sergileyen bireylerin yetersiz gelişim gösterenlerin en iyileri olabileceğini, dolayısıyla dayanıklı olarak

belirlenen grupların karşılaştırma grupları ya da en azından genel popülasyondan seçilmiş gruplarla karşılaştırılmasını önermektedirler. Bu nedenle bu çalışmadaki tüm örneklemin ($\overline{X}$=34.61, SS=28.37), fiziksel istismara uğramayan grubun ($\overline{X}$=27.40, SS=28.15) ve dayanıklı grubun ($\overline{X}$=25.23, SS= 12.62) dağılımlarına bakıldığında dayanıklı grubun ortalamasının, fiziksel istismara uğramayan grubun ortalamasına oldukça yakın olduğu görülmektedir. Ayrıca dayanıklı grubun üst sınırı olan 46 da tüm grubun ortalamasının ½ standart sapma üstündedir.

Dayanıklı grubun ortalamasının tüm örneklemin ortalamasından daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca *dayanıklı grup* ve *fiziksel istismara uğramayan grubun* Kısa Semptom Envanteri toplam puanları karşılaştırıldığından da bu iki grubun puanlarının farklılaşmadığı görülmüştür (t=-1.383, sd=288.373, p>.05). Sonuç olarak dayanıklı olarak tanımlanan grubun, fiziksel istismara uğramayan grupla benzer olduğu dolayısıyla dayanıklı grup tanımlamanın geçerli olduğu düşünülmektedir.

Yetersiz grubun Kısa Semptom Envanteri ortalaması ($\overline{X}$=98.21, SS=36.39) incelendiğinde, bu grubun en yüksek ortalamaya sahip olan grup olduğu görülmektedir. Bu grubun ortalaması istismara uğramayan grubun iki standart sapma üstü değerine yakındır. Bu araştırmanın ruh sağlığı belirtileri açısından yetersiz grubunu ortalamanın üzerinde puan alan 86 kişi oluşturmaktadır.

Bu çalışmada dayanıklı gruptaki ergenlerin sayısı, yetersiz gruptakilerden daha fazladır. Literatürde tersinin görülme nedeni, kurumlara başvuran daha şiddetli ve tekrarlayan istismar mağdurları ile çalışılmış olmasıdır. Bu çalışmada ise popülasyonda ve eğitimine devam eden grupla çalışıldığından bu oranın normal olduğu düşünülmektedir.

II.8.2.2. Risk Alma Davranışları Alanında Dayanıklılık Sergileyen Grubun Belirlenmesi

Risk alma davranışları için dayanıklı ve yetersiz grupların belirlenmesi için bilgi formunda risk alma davranışları konusunda sorulan 8 sorudan yararlanılmıştır. Ergenlik döneminde risk alma davranışlarının sıklıkla görüldüğü belirtilmektedir. Ergenlik döneminin, kimlik arayışı, akran etkilerine açıklık, heyecan arama ve dürtüsellik gibi özellikleri dikkate alındığında ergenlikte bir miktar risk alma davranışı sergilenmesinin normal olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada risk alma davranışları ile ilgili 8 sorudan en fazla ikisinde bu davranışları gerçekleştirdiği yönünde işaretleme yapan ve toplamda 5 puanı geçmeyenler, araştırmanın dayanıklı grubunu oluşturmuştur (n= 117). İki kategorideki davranışı en az 10 kez yaptığını 3 ve 4 adet kategoride belirtilen davranışları en az 6 kez yaptığını veya daha fazla sayıdaki kategorilerdeki davranışları yaptığını belirten ergenlerin bu davranışları sıklıkla yaptığı ya da çeşitli davranışları sıkça denediği düşünülerek bu grup yetersiz grup olarak tanımlanmıştır (n= 66).

Risk alma konusunda dayanıklı olarak tanımlanan grubun ($\overline{X}$=1.0, SS= .74) ve fiziksel istismara uğramayan grubun ($\overline{X}$=1.0, SS=1.36) risk alma davranışlarında işaretledikleri kategori sayılarının ortalama değerlerini karşılaştırdığımızda iki grubun benzer olduğu ve istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmadığı görülmektedir (t=0.046, sd=255.164, p>.05). Yetersiz grubun ortalaması ile ($\overline{X}$=4.46, SS=1.25) incinebilir (istismara uğramayan yüksek risk alma davranışları sergileyen) grubun ($\overline{X}$=4.00, SS=1.28) değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Sonuç olarak risk alma davranışları konusundaki tanımlamanın geçerli olduğu düşünülmektedir.

II.8.2.3. Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışlarına Göre Dayanıklılık Sergileyen Grubun Belirlenmesi

Araştırmada, hem ruh sağlığı belirtileri hem de risk alma davranışları açısından dayanıklı ergen sayısı 64 (%39); ikisinde de yetersiz olan ergen sayısı 39 (%24); risk alma açısından dayanıklı iken ruhsal belirtiler açısından yetersiz grupta yer alanların sayısı 38 (%23); ruhsal belirtiler açısından dayanıklı grupta yer alırken risk alma davranışları açısından yetersiz grupta yer alanların sayısı 24 (%15)'tür. Bu çalışmada hem ruh sağlığı belirtileri hem de risk alma davranışları açısından dayanıklı olan 64 ergen iki alan için dayanıklı grubu, her iki alanda da yetersiz olan 39 ergen iki alan için yetersiz grubu oluşturmaktadır.

III. BULGULAR

Fiziksel istismar yaşantısının ardından dayanıklılık sürecinde etkili olan koruyucu ve risk faktörlerini incelemeyi amaçlayan çalışmanın bu bölümünde, araştırmada elde edilen verilerin analizlerine ilişkin sonuçlar sunulacaktır. İlk olarak fiziksel istismara uğrayan ve uğramayan gruplar sosyo-demografik özellikler açısından karşılaştırılacaktır. Sonraki bölümde dayanıklılık çalışmalarında kişi odaklı yaklaşımı temel alarak yapılan fiziksel istismara uğrayan dayanıklı ve yetersiz grupların, sosyo-demografik özellikler, koruyucu faktörler ve istismarla ilgili özellikler açısından karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar sunulacaktır. Son bölümde dayanıklılık için değişken odaklı yaklaşım temel alınarak fiziksel istismara uğrayan grupta ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları için aracı olan değişkenlere ilişkin sonuçlar ve fiziksel istismara uğrayan ve uğramayan grupların incelendiği ANOVA modeli sonuçları sunulacaktır. Araştırmada incelenen değişkenler arasındaki ilişkiler Ek 9'da sunulmaktadır.

III.1. Sosyo-Demografik Özelliklere göre Fiziksel İstismar

Fiziksel istismarın etiyolojini anlamak için fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplar karşılaştırılmıştır. Öncelikle bu karşılaştırılmalar sunulacaktır. Daha sonra fiziksel istismara uğrayan grup içinde bazı sosyo-demografik özelliklerin farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar sunulacaktır.

III.1.1. Fiziksel İstismara Uğrayan ve İstismara Uğramayan Grupların Karşılaştırılması

Fiziksel istismara uğrama oranlarının ekonomik duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek araştırmada fiziksel istismara uğradığı belirtilen 216 kişi ve

bu araştırma kapsamında hiçbir istismara ve ihmale maruz kalmadığı belirlenen 302 kişi karşılaştırılmıştır. Ekonomik durum konusunda ergenlerin kişisel algılarını öğrenmek için sorulan 'Ailenin ekonomik durumu sence nasıldı?' sorusuna verilen yanıtlara göre ergenlerin ekonomik durumu kötü, orta ve iyi olarak üç grupta tanımlanmıştır. Fiziksel istismar uğrayan ve istismara uğramayan gruplar ekonomik durum, anne eğitimi, baba eğitimi, annenin çalışma durumu, babanın çalışma durumu ve aile yapısı değişkenleri açısından Ki-Kare analizi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 5'de sunulmaktadır.

Tablo 5: Fiziksel İstismara Uğrayan ve İstismara Uğramayan Grubun Ebeveyn ve Aile Özellikleri Açısından Karşılaştırılması

	Fiziksel İstismara Uğrayan		İstismara uğramayan			
	n	%	n	%	χ^2	sd
Ekonomik durum						
Kötü	26	*63*	15	*37*	51.983***	
Orta	118	*57*	89	*43*		
İyi	70	*27*	192	*73*		
Anne Eğitimi						
Okuryazar olmayan ve okuryazar	44	*59*	31	*41*	10.973**	*2*
İlkokul ve Ortaokul mezunu	118	*38*	195	*62*		
Lise ve üniversite	50	*41*	72	*59*		
Baba Eğitimi						
Okuryazar olmayan ve okuryazar	20	*71*	8	*29*	11.083**	*2*
İlkokul ve Ortaokul mezunu	118	*41*	168	*59*		
Lise ve üniversite	72	*38*	116	*62*		
Annenin Çalışma Durumu						
Emekli ve çalışan	39	*31*	85	*69*	6.668**	*1*
Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan	166	*45*	537	*55*		
Babaların Çalışma Durumu						
Emekli veya çalışan	149	*38*	239	*62*	11.906**	*1*
Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan	52	*58*	37	*42*		
Aile Yapısı						
Çekirdek ve geniş aile	200	*42*	279	*58*	.113	*1*
Parçalanmış ya da ayrı yaşama	14	*39*	22	*61*		

**p<.01

Ergenlerin ekonomik durumları için fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplar arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur (χ^2=51.983, sd=2, p<.001). Fiziksel istismar uğrayan gruptakilerin %63'ü ekonomik durumlarının kötü, %57'si orta olduğunu ifade ederlerken sadece %27'si iyi olduğunu belirtmiştir. İstismara uğramayan grupta %73'ü ekonomik durumlarının iyi, %43'ü orta olduğunu ifade ederken sadece %37'si ekonomik durumlarının kötü olduğunu belirtmiştir. Fiziksel istismara uğrayan grupta ekonomik durumlarının kötü olduğunu istismara uğramayan grupta ise ekonomik durumlarının iyi olduğunu ifade etme oranı yüksektir.

Tablo 5'de de izlenebildiği gibi fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplar anne eğitimine göre istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadır (χ^2=10.973, SD=2, p<.01). Okuryazar olan ve olmayan gruptaki annelerin %59'unun çocuğu fiziksel istismar grubunda yer alırken ilkokul ve ortaokul mezunu anneler için bu oran %38, lise ve üniversite mezunlarında ise %41'dir. Düşük eğitim düzeyindeki annelerin çocuklarının istismara uğrama oranları daha yüksektir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplar arasında baba eğitim düzeyleri için istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur (χ^2=11.083, sd=2, p<.01). Okuryazar olmayan ve okuryazar olan babaların çocuklarının istismara uğrayan grupta olma oranı %71, ilkokul ve ortaokul mezunu babaların çocukları için aynı oran %41 ve lise ve üniversitede mezunu babaların çocukları için ise %38'dir. Düşük eğitim düzeyindeki babaların çocuklarınının fiziksel istismara uğrama oranlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Ki-Kare analizi sonuçları, anne çalışma durumunun fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaştığını göstermektedir (χ^2=6.768, sd=1, p<.01). Çalışan ve emekli olmuş olan annelerin çocuklarının %32'si istismara uğrayan grupta yer alırken çalışmayan ya da geçici işlerde çalışanlar için bu oran %45'tir. Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan annelerin çocuklarının istismar grubunda yer alma olasılıkları çalışan ve ya emekli olmuş olan annelerin çocuklarına göre daha yüksektir.

Baba çalışma durumu değişkeni açısından fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplar istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadır (χ^2=11.906, sd=1, p<.01). Çalışan veya emekli olmuş olan babaların çocuklarının istismara uğrayan grupta yer alma oranları %38 iken çalışmayan veya geçici işlerde çalışan babalar için aynı oran %58'dir. Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan babaların çocuklarının istismar grubunda yer alma olasılıkları çalışan ve ya emekli olmuş olan babaların çocuklarına göre daha yüksektir.

Aile yapısı değişkenine göre fiziksel istismara uğrayan ve uğramayan gruplar istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır (χ^2=.113, sd=1, p>.05). Çekirdek ve geniş aileye sahip ergenlerin %42'si istismar grubunda yer alırken parçalanmış ya da ayrı yaşayan aileye sahip ergenlerin %39'u istismar grubunda yer almaktadır.

Fiziksel istismara uğrayan ve uğramayan gruplar yaşam olayları sayısı açısından t-testi ile karşılaştırılmışlardır. Analiz sonuçları Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6: Fiziksel İstismar ve Karşılaştırma Grubunun Yaşam Olayları Açısından Karşılaştırılması

Grup	n	$\overline{X}$	SS	sd	*t*
Fiziksel istismara uğrayan	208	2.01	1.35	365.507	*10.923***
İstismara uğramayan	*290*	*.80*	*1.02*		

***p<.001

Fiziksel istismara uğrayan grup ve istismara uğramayan grup yaşam olayları sayısı açısından istatistiksel bakıdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadır (t=10.923,sd=365.507, p<.001). Fiziksel istismara uğrayan grubun yaşam olayları sayısı daha yüksektir.

Fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplar cinsiyet ve yaş grupları açısından Ki-Kare analizi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 7'de sunulmaktadır

Tablo 7: Cinsiyet ve Yaş Değişkenlerine Göre Fiziksel İstismara Uğrama Oranları

	Fiziksel İstismar Grubu		İstismara Uğramayan Grup		Toplam	
	n	%	n	%	χ^2	sd
Cinsiyet						
Kız öğrenci	121	44	157	57	.818	1
Erkek öğrenci	93	40	142	60		
Yaş						
12	9	*32*	19	*68*	18.766**	*5*
13	37	*29*	91	*71*		
14	52	*42*	71	*58*		
15	43	*47*	49	*53*		
16	49	*47*	56	*53*		
17	26	*62*	16	*38*		

**p<.01

Yapılan Ki-Kare sonuçları incelendiğinde cinsiyet ve fiziksel istismara uğrama değişkenleri için istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşma bulunmamıştır (χ^2=.818, sd=1, p>.05). Kız öğrencilerin %44'ü fiziksel istismar grubunda yer alırken erkek öğrencilerin %40'ı fiziksel istismar grubunda yer almışlardır.

Yaş değişkenine göre istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplar arasından istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur (χ^2=18.766, sd=5,

p<.01). 12 yaş ve 13 yaş gruplarında istismar uğrama oranı (sırasıyla %16 ve %17) düşükken 17 yaş grubunda bu oranın (%38) yüksek olduğu görülmektedir.

III. 1. 2. Fiziksel İstismar Grubunun Yaş, Cinsiyet ve Fiziksel İstismarla İlişkili Özellikler Açısından İncelenmesi

Fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan grup yaş açısından farklılık göstermektedir. Yaş gruplarının istismara ilişkin bazı özellikler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenecektir. Fiziksel istismara uğrayan grubu fiziksel istismarın başlama yaşı, bitiş yaşı ve toplam fiziksel istismara uğrama yılı değişkenleri açısından yaşa göre karşılaştırabilmek amacı ile ergenler 12-14 ve 15-17 yaşlarındakiler olmak üzere iki yaş grubuna ayrılmışlardır. Grubun 12-14 ve 15-17 yaş grupları fiziksel istismarın başlama yaşı, bitiş yaşı ve fiziksel istismara uğrama yılı değişkenleri açısından t-testi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 8'de sunulmaktadır.

Tablo 8: Fiziksel İstismara Uğrayan Grubun Yaş Gruplarının Fiziksel İstismarın Başlama Yaşı, Bitiş Yaşı ve Fiziksel İstismara Uğrama Yılı Değişkenleri Açısından Karşılaştırılması

	12-14 Yaş			**15-17 Yaş**				
	n	$\overline{X}$	SS	n	$\overline{X}$	SS	t	sd
Başlama yaşı	88	8.26	2.49	112	8.16	3.49	.238	196.383
Bitiş yaşı	96	13.16	.96	116	14.91	2.04	-8.214***	169.641
Fiziksel istismara uğrama yılı	88	4.88	2.50	112	6.72	3.57	-4.295***	195.634

*p<.001

Tabloda 8'de, 12-14 ve 15-17 yaş gruplarının t-testi ile fiziksel istismarın başlama yaşı açısından karşılaştırıldığında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir (t=.238, sd=196.383, p>.05). İki grupta da ifade edilen ortalama başlangıç yaşı 8'dir.

12-14 yaş grupları ve 15-17 yaş grupları t-testi ile fiziksel istismarın bitiş yaşı açısından karşılaştırıldığında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur (t=-8.2145, sd=169.6,41, p<.001). 15-17 yaş grubunun ortalaması ($\overline{X}$ =14.91, SS=2.04), 12-14 yaş grubunun ortalamasından ($\overline{X}$ =13.16, SS=.96) daha yüksektir.

12-14 yaş grupları ve 15-17 yaş grupları t-testi ile toplam fiziksel istismara uğrama yılı açısından karşılaştırıldığında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur (t=4.295, sd=195.634, p<.001). 15-17 yaş grubunun ortalaması ($\overline{X}$ =6.72, SS=3.57), 12-14 yaş grubunun ortalamasından ($\overline{X}$ =4.88, SS=2.50) daha yüksektir. 15-17 yaş grubu, daha uzun süre istismara maruz kaldığını belirtmiştir.

Yaş açısından gözlenen değişikleri anlamak için 12-14 ve 15-17 yaş grupları SBY ve SYÖD için istismara uğrama açısından Ki-Kare analizi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 9'da sunulmaktadır.

Tablo 9: Yaş Gruplarının İstismara Uğrama Dönemleri Açısından Karşılaştırılmaları

	SBY		SBÖD		SBY VE SBÖD		TOPLAM	
	n	%	n	%	n	%	n	%
12-14	24	25	28	29	46	47	98	45
15-18	17	14	49	42	52	44	118	55
Toplam	41	19	77	36	98	45	216	100

Yapılan Ki-Kare analizinde yaş grupları ve fiziksel istismara maruz kalınan dönem açısından istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (χ^2=5.485, sd=2, p=.064). Ancak yüzdeliklere bakıldığında SBY içinde istismara uğrama oranının 12-14 yaş grubundan, 15-17 yaş grubuna göre (sırasıyla, %25, %14) daha yüksek, daha önce istismara uğramış olma oranın (sırasıyla %29, %42) daha düşük olduğu göz önünde bulundurulduğunda 15 -17 yaşa grubunda istismarın artan yaşla azaldığı düşünülebilir.

Cinsiyete göre fiziksel istismarın başlama yaşı, bitiş yaşı ve toplam fiziksel istismara uğrama yılının farklılaşıp farklılaşmadığı t-testi ile incelenmiştir. Bu değişkenler açısından cinsiyetler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Cinsiyete göre İstismara uğrama dönemlerinin farklılaşıp farklılaşmadığı Ki-Kare analizi ile incelenmiştir. Cinsiyet ve istismara uğrama dönemleri açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. İki cinsiyet için de oranlar birbirine yakındır.

Fiziksel açıdan istismar edilen grupta istismar davranışlarının kim tarafından gerçekleştirildiği sorusuna verilen yanıtların katılımcıların cinsiyeti açısından farklılaşıp farklılaşmadığı Ki-Kare analizi aracılığıyla incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 10'da sunulmaktadır.

Tablo 10: Fiziksel İstismar Davranışlarını Gerçekleştiren Kişilerin Yakınlık Derecesi Açısından Kız ve Erkek Öğrencilerin Karşılaştırılması

	Kız Öğrenci				Erkek Öğrenci					
	Evet		Hayır		Evet		Hayır			
	n	%	n	%	n	%	n	%	χ^2	sd
Anne	85	71	34	29	50	55	41	45	6.103	1
Baba	62	52	57	48	44	48	47	52	.290	1
Kardeş	20	17	99	83	12	13	79	87	.523	1
Erkek Akraba	9	8	110	92	8	9	83	91	.105	1
Kadın Akraba	6	5	113	95	3	3	88	97	-	
Öğretmen	8	7	111	93	14	15	77	85	4.125*	1
Tanımadığı kimse	1	1	118	99	7	8	84	92	-	
Diğer	1	1	118	99	3	3	88	97	-	
Komşu	0	0	119	100	1	1	90	99	-	

*p<.05

Ki-Kare analizi sonuçları fiziksel istismara uğrayan grupta anne tarafından istismar edilip edilmeme değişkeni açısından cinsiyete göre istatistiksel bakımdan anlamlı biçimde farklılık olduğu görülmektedir (χ^2=6.103, sd=1, p<.05). Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre anneleri tarafından daha çok istismara uğradıklarını ifade etmişlerdir. Fiziksel istismara uğrayan kız ve erkek öğrenciler, baba, kardeş ve erkek akraba tarafından istismar edilme açısından istatistiksel bakımdan anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır. İki grup kadın akraba, tanımadıkları kimse komşu ve diğer kişiler tarafından istismar edilme açısından hücrelere düşen gözlemlerin sayıca yetersizliği nedeni ile karşılaştırılamamıştır. Tanımadıkları kimse ve diğer kişiler tarafından istismar edilme frekansı 12'dir. Bu da istismarın önemli bir oranda tanıdıklar arasıda özellikle de aile içinde olduğunu göstermektedir. Aile dışında ergenleri fiziksel açıdan

istismar eden bir başka grup öğretmendir. Öğretmen tarafından istismar edilmenin cinsiyetler arasında farklılaşıp farklılaşmadığını inleyen Ki-kare analizi istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulmuştur (χ^2=4.125, sd=2, p<.05). Erkek öğrenciler (%15) kız öğrenciler (%7) öğretmenler tarafından fiziksel istismara maruz bırakıldıklarını daha çok ifade etmişlerdir.

Araştırmanın sosyo-demografik değişkenleri için yapılan analizlerde istismara uğrayan ve uğramayan gruplar arasında ve istismara uğrayan grupta bazı istismar özellikleri açısından istatistiksel bakımdan anlamlı bazı farklılıklar bulunmuştur. Bu bölümde elde edilen sonuçlar, hatırlamayı kolaylaştırmak amacıyla aşağıda maddeler halinde kısaca özetlenmiştir.

1. Ekonomik durum iyileştikçe fiziksel istismara uğrama oranları düşmektedir.
2. Düşük eğitimli annelerin çocuklarının fiziksel istismara uğrama oranı, yüksek eğitimli annelerin çocuklarına göre daha yüksektir.
3. Düşük eğitimli babaların çocuklarının fiziksel istismara uğrama oranları yüksek eğitimli babaların çocuklarına göre daha yüksektir.
4. Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan annelerin çocuklarının fiziksel istismar grubunda yer alma olasılıkları düzenli bir işte çalışan annelerin çocuklarına göre daha yüksektir.
5. Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan babaların çocuklarının istismar grubunda yer alma olasılıkları düzenli bir işte çalışan babaların çocuklarına göre daha yüksektir.
6. Fiziksel istismara uğrama ailenin yapısına göre farklılaşmamaktadır.
7. Fiziksel istismara uğrama cinsiyete göre farklılaşmamaktadır.
8. Fiziksel istismara uğrama oranı küçük yaş gruplarında düşükken büyük yaş grubunda yüksektir.
9. Yaş grupları fiziksel istismarın başlama yaşı açısından farklılaşmamaktadır.
10. Yaş grupları fiziksel istismarın bitiş yaşı açısından farklılaşmamaktadır.
11. Yaş grupları fiziksel istismara uğrama dönemleri açısından farklılaşmamaktadır.

12. Büyük yaş grubu, küçük yaş grubuna göre daha uzun süre fiziksel istismara maruz kaldığını belirtmiştir.

13. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre anneleri tarafından daha çok fiziksel istismara uğradıklarını ifade etmişlerdir.

14. Erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre öğretmenleri tarafından fiziksel istismara daha çok maruz bırakıldıklarını ifade etmişlerdir.

15. Baba, kardeş, erkek akraba tarafından fiziksel olarak istismar edilme konusunda cinsiyete göre farklılaşma bulunmamıştır.

III. 2. Fiziksel İstismara Uğrayan Ergenlere İlişkin Verilerin Kişi Odaklı Model Açısından İncelenmesi

Bu bölümde, kişi odaklı modele uygun biçimde ruh sağlığı risk alma davranışları ve bu iki alandaki özellikleri birlikte dikkate alınarak belirlenen dayanıklı ve yetersiz gruplara ilişkin karşılaştırmalar t-testi ve Ki-Kare testi ile yapılmıştır. Ergenlerin dayanıklı ve yetersiz gruplara atanma ölçütleri yöntem bölümünde sunulmuştur. İlk olarak ruh sağlığı belirtileri ardından risk alma davranışları ve son olarak iki alan için oluşturulan dayanıklı ve yetersiz gruplara ilişkin karşılaştırmalar sunulacaktır.

III. 2. 1. Ruh Sağlığı Belirtileri Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Karşılaştırılması

Bu başlık altında fiziksel istismara uğrayan grupta ruh sağlığı belirti puanları açısından dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar karşılaştırılacaktır. İlk olarak sosyo-demografik özelliklere ilişkin sonuçlar ardından bu iki grubun koruyucu ve risk faktörler açısından karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar sunulacaktır.

Fiziksel istismara uğrayan grupta ruh sağlığı belirtileri açısından dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar ilköğretim ya da liseye devam etme ve ekonomik durum değişkenleri açısından farklılık göstermemişledir. Fiziksel istismara uğrayan grupta ruh sağlığı belirtileri açısından dayanıklı olan ve olmayanların cinsiyet açısından Ki-Kare analizi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 11'de sunulmaktadır.

Tablo 11: Ruh Sağlığı Belirtileri Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

	Dayanıklı		Yetersiz		Toplam			
Cinsiyet	n	*%*	n	*%*			sd	χ^2
Kız Öğrenci	41	*38*	66	*77*	107	*55*	1	28.498***
Erkek Öğrenci	66	*62*	20	*23*	86	*45*		

Bu iki grup cinsiyet açısından karşılaştırıldığında kız öğrenci ve erkek öğrenciler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur (χ^2= 28.498, sd=1, p<.001). Kız öğrenciler daha çok yetersiz grupta (n=66, %62) yer alırken erkek öğrenciler daha çok dayanıklı grupta (n=66, %77) yer almaktadırlar.

Dayanıklı ve yetersiz gruplar anne eğitimi, baba eğitimi, annenin çalışması, babanın çalışması ve aile yapısı açısından Ki-Kare analizi ile karşılaştırılmışlardır. Sonuçlar Tablo 12'de sunulmaktadır.

Tablo 12: Dayanıklı Ve Yetersiz Grupların Anne Eğitimi, Baba Eğitimi, Annenin ve Babanın Çalışması Ve Aile Yapısı Açısından Karşılaştırılmaları

	Dayanıklı		Yetersiz			
	n	%	n	%	χ^2	sd
Anne Eğitimi						
Okuryazar olmayan ve okuryazar	20	50	20	50	2.505	*2*
İlkokul ve Ortaokul mezunu	67	*62*	42	*39*		
Lise ve üniversite	21	*50*	21	*50*		
Baba Eğitimi						
Okuryazar olmayan ve okur yazar	7	*39*	11	*62*	3.765	*2*
İlkokul ve Ortaokul mezunu	67	*62*	41	*38*		
Lise ve üniversite	34	*54*	29	*46*		
Annenin Çalışma Durumu						
Emekli ve çalışan	22	*60*	15	*40*	.065	*1*
Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan	84	*57*	63	*43*		
Babaların Çalışma Durumu						
Emekli veya çalışan	76	*58*	56	*42*	.008	*1*
Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan	28	*58*	20	*42*		
Aile Yapısı						
Çekirdek ve geniş aile	100	*56*	79	*44*	.009	*1*
Parçalanmış ya da ayrı yaşama	8	*57*	6	*43*		

Dayanıklı ve yetersiz gruplar anne eğitimi, baba eğitimi, annenin ve babanın çalışması ve aile yapısı açısından istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır. Anne eğitimi açısından örneklemim yüzdeleri incelendiğinde okuryazar olmayan ve sadece okuryazar olan anneler ve babalar için dayanıklı çocuk sahibi olma oranının (sırasıyla %50, %39), lise ve üniversite mezunu anne ve babaların dayanıklı çocuk sahibi olma oranları (sırasıyla %50, %54) ile benzer olduğu görülmektedir. Bu iki gruptakilerin dayanıklı çocuk sahibi olma oranının, ilkokul ve ortaokul mezunu olan anne ve babaların oranlarına (%62, %62) göre istatistiksel olarak analmalı olmamakla birlikte daha düşük olduğu görülebilmektedir.

Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruh sağlığı belirti bildirimlerine göre dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlananlar arasında güvenli bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş desteği açısından farklılık olup olmadığını değerlendirmek için bu gruplar t-testi ile karşılaştırılmışlardır. Sonuçlar Tablo 13'de sunulmaktadır.

Tablo 13: Ruh Sağlığı Belirti Puanları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Bağlanma, Benlik Saygısı Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenleri Açısından Karşılaştırılmaları

	Grup	n	$\overline{X}$	SS	sd	t
Anneye Bağlanma	Dayanıklı	109	41.60	7.04	136.740	6.411***
	Yetersiz	84	33.01	10.61		
Güven	Dayanıklı	109	15.74	3.19	136.954	5.651***
	Yetersiz	84	12.32	4.80		
İletişim	Dayanıklı	109	10.65	3.28	191	3.675***
	Yetersiz	84	8.79	3.74		
Yabancılaşma	Dayanıklı	109	15.20	2.51	133.244	6.729***
	Yetersiz	84	11.90	3.93		
Benlik saygısı	Dayanıklı	109	30.01	4.60	193	4.100***
	Yetersiz	86	27.15	5.12		
Denetim odağı	Dayanıklı	108	7.29	3.71	186	-2.428**
	Yetersiz	80	8.56	3.37		
Arkadaş desteği	Dayanıklı	109	23.96	7.14	191	1.133
	Yetersiz	84	22.74	7.74		

***p<.001, **p<.01, *p<.05

Tablo 13'deki sonuçlar incelendiğinde dayanıklı ve yetersiz grubun, anneye bağlanma (t=6.411, sd=136.740, p<.001), ve anneye bağlanmanın alt boyutları olan güven (t=5.651, sd=136.954, p<.001), iletişim (t=3.675, p<.001) ve yabancılaşma (t=6.729, sd=133.244, p<.001) alt boyutları için istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaştığı görülebilmektedir. Dayanıklı grubun, yetersiz gruba göre daha güvenli bağlanan bir gruptur. Dayanıklı ve yetersiz grup, benlik saygısı (t=4.100, sd=193, p<.001) ve denetim odağı (t=-1.277, sd=186, p<.01) açısından istatistiksel bakımdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Dayanıklı grubun benlik saygısı daha yüksektir. Dayanıklı grubun yetersiz gruba göre daha çok içsel denetim eğilimli olduğu görünmektedir. İki grup algılanan arkadaş desteği açısından farklılaşmamaktadır.

Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruh sağlığı belirtilerine göre dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlananlar gruplar, istismarla ilgili özellikler açısından karşılaştırılmışlardır. Fiziksel istismarın başlama ve bitiş yaşı, toplam fiziksel istismara uğrama yılı, fiziksel bakımdan istismar eden kişi sayısı ve fiziksel istismarın şiddeti (fiziksel istismar sorularına verilen yanıtların toplamından elde edilen puanın, işaretlenen kategori sayısına bölünmesi ile elde edilen puan) değişkenleri açısından iki grup bir dizi t-testi ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 14'de sunulmuştur.

Tablo 14: Ruh Sağlığı Belirti Puanları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismarla İlgili Özellikler Açısından Karşılaştırılmaları

	Grup	n	$\overline{X}$	SS	sd	t
İstismar eden kişi sayısı	Dayanıklı	107	1.64	.80	180	-1.646
	Yetersiz	84	2.43	.72		
Toplam fiziksel istismara uğrama yılı	Dayanıklı	102	5.55	3.06	179	-1.823
	Yetersiz	79	6.44	3.53		
Başlama yaşı	Dayanıklı	102	8.11	2.96	179	-.013
	Yetersiz	79	8.11	3.24		
Bitiş yaşı	Dayanıklı	108	13.67	2.00	189	-3.396**
	Yetersiz	83	14.57	1.54		
İstismarın kendilerini etkileme derecesi	Dayanıklı	99	2.42	1.33	180	-6.841**
	Yetersiz	83	3.7	1.27		
Fiziksel istismarın şiddeti	Dayanıklı	82	1.30	.47	114	-4.772***
	Yetersiz	68	1.77	.69		

***p<.001, **p<.01

Dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar, istismarın bitiş yaşı (t=3.396, sd=189, p<.01), istismarın kendilerini etkileme derecesi (t=-6.841, sd=180, p<.01) ve fiziksel istismarın şiddeti (t=-4.772, sd=114, p<.001) ortalamaları açısından farklılaşmaktadırlar. Yetersiz grup, dayanıklı gruba göre istismarın daha ileri yaşlara dek sürdüğünü, fiziksel istismarın şiddetinin daha yüksek olduğunu ve fiziksel istismardan daha çok etkilediğini belirtmektedir. Yetersiz grubun fiziksel istismara uğrama yılı, dayanıklı gruba göre daha yüksek olup aradaki farklılık istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa oldukça yakındır (t=-1.823, sd=179, p=.07). Yetersiz grup, dayanıklı gruba göre daha uzun süre istismara maruz kaldığını belirtmektedir. İki grup kendilerini fiziksel açıdan istismar eden kişilerin sayısına ve istismarın başlama yaşına göre farklılaşmamaktadırlar.

Dayanıklı ve yetersiz gruplar istismar sonucu herhangi bir yaralanma ifade edip etmeme, anne tarafından, baba tarafından istismar edilme ve istismarın kendilerini etkilemeleri açısından Ki-Kare analizleri ile karşılaştırılmışlardır. Sonuçlar Tablo 15'de sunulmaktadır.

Tablo 15: Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismar Sonucu Yaralanma İfade Etme, Anne Tarafından, Baba Tarafından İstismar Edilme ve İstismarın Kendilerini Etkileme Özellikleri Açısından Karşılaştırılmaları

	Dayanıklı		Yetersiz		Toplam			
	n	*%*	n	*%*			sd	χ^2
Yaralanma								
Evet	41	*39*	41	*51*	82	*44*	1	2.740
Hayır	64	*61*	39	*49*	103	*56*		
Anne								
Hayır	45	*42*	23	*27*	68	*36*	1	4.420**
Evet	62	*58*	61	*73*	123	*64*		.
Baba								
Hayır	57	*53*	35	*42*	92	*48*	1	2.538
Evet	50	*47*	39	*58*	99	*52*		
Nasıl etkiledi								
Etkilemedi	48	*46*	14	*17*	62	*33*	2	21.502***
Olumlu etkiledi	19	*18*	13	*16*	32	*17*		
Olumsuz etkiledi	38	*36*	57	*68*	95	*50*		

***p<.001, *p<.05

Dayanıklı ve yetersiz gruplar yaralanma açısından istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmamaktadırlar. Ancak anlamlılığa yakın biçimde dayanıklı grup yetersiz gruba göre fiziksel istismarın sonucu olarak daha az yaralandığını ifade etmektedir (χ^2=2.740, sd=1,p=.098). Dayanıklı ve yetersiz gruplar anne tarafından fiziksel açıdan istismar edilme konusunda istatistiksel bakımdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadır (χ^2=4.420, sd=1, p<.05). Yetersiz grubun önemli bölümü anneleri tarafından istismar edildiğini belirtmektedir. İki grup baba tarafından istismar uğrama konusunda farklılaşmamaktadırlar. İstismarın üzerlerindeki etkisini tanımlama açısından da bu iki grup istatistiksel açıdan farklılaşmaktadır (χ^2=21.502, sd=2, p<.001). Dayanıklı grupta etkilemedi diyenler daha çok iken yetersiz grubun önemli bir bölümü istismarın kendilerini olumsuz etkilediğini belirtmektedirler.

Dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlananlar arasında yaşam olayları açısından farklılık olup olmadığını değerlendirmek için t-testi yapılmıştır. Dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlananlar arasında yaşam olayları açısından farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan t-testi dayanıklı grubun ortalaması ($\overline{X}$ = 1.9, SS= 1.32, n=107) ve yetersiz grubun ortalamasının ($\overline{X}$ =2.10, SS=1.90, n=80) istatistiksel açıdan anlamlı bir biçimde farklılaşmadığını göstermiştir (t=-.975, sd=159.323, p>.05).

Ruh sağlığı belirtileri konusunda dayanıklı ve yetersiz grupların karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar aşağıda kısaca özetlenmektedir.

1. Dayanıklı ve yetersiz gruplar ilköğretim ya da liseye devam etme ve ekonomik durum açısından farklılaşmamaktadır.
2. Kız öğrenciler daha çok yetersiz grupta yer alırken erkek öğrenciler daha çok dayanıklı grupta yer almışlardır.
3. Dayanıklı ve yetersiz gruplar anne ve baba eğitimi açısından farklılaşmamaktadır.
4. Dayanıklı ve yetersiz gruplar anne veya babanın istihdamı açısından farklılaşmamaktadırlar.
5. Dayanıklı ve yetersiz gruplar aile yapısı açısından farklılaşmamaktadırlar.
6. Dayanıklı grup yetersiz gruba göre daha güvenli bağlanmaktadır.

7. Dayanıklı grup yetersiz gruba göre daha yüksek benlik saygısına sahiptir.

8. Dayanıklı grup yetersiz gruba göre daha içsel denetimlidir.

9. Dayanıklı ve yetersiz gruplar arkadaş desteği açısından farklılaşmamaktadır.

10. Dayanıklı ve yetersiz gruplar istismar eden kişi sayısı açısından farklılaşmamaktadır.

11. Dayanıklı ve yetersiz gruplar toplam istismara uğrama yılı açısından açısından farklılaşmamaktadır. Ancak aradaki fark anlamlılığa oldukça yakındır (p=.07). Yetersiz grup daha uzun süre fiziksel istismara maruz kaldığını ifade etmiştir.

12. Dayanıklı ve yetersiz gruplar fiziksel istismarın başlama yaşı açısından farklılaşmamaktadır.

13. Yetersiz grup, dayanıklı gruba göre fiziksel istismarın daha ileri yaşlarda bittiğini belirtmiştir.

14. Yetersiz grup fiziksel istismarın şiddetinin daha yüksek olduğunu ifade etmiştir.

15. Yetersiz grup fiziksel istismardan daha çok etkilediğini belirtmiştir.

16. Dayanıklı ve yetersiz gruplar yaralanma ifade dip etmeme açısından istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmamaktadırlar. Ancak dayanıklı grup daha az yaralanma bildirmiştir.

17. Yetersiz grubun önemli bölümü anneleri tarafından istismar edildiğini belirtmektedir.

18. Dayanıklı ve yetersiz gruplar baba tarafından istismar edilme açısından farklılaşmamaktadırlar.

19. Dayanıklı grupta etkilemedi diyenler daha çok iken yetersiz grubun önemli bir bölümü istismarın kendilerini olumsuz etkilediğini belirtmektedirler.

20. Yetersiz grubun yaşam olayları ortalaması daha yüksektir.

III.2. 2. Risk Alma Davranışlarına Göre Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Karşılaştırılması

Bu başlık altında fiziksel istismara uğrayan grupta risk alma davranışlarını sergileme açısından dayanıklı ve yetersiz gruplar karşılaştırılacaktır. İlk olarak sosyo-demografik özelliklere ilişkin sonuçlar ardından bu iki grubun koruyucu ve risk faktörler açısından karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar sunulacaktır.

Fiziksel istismara uğrayan grupta risk alma davranışlarını sergileme açısından dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar, yaş, devam ettikleri okul düzeyleri ve ekonomik durum değişkenleri açısından farklılaşmamaktadırlar. Bu iki grubun cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadıkları Ki-Kare analizi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 16'da sunulmaktadır.

Tablo 16: Fiziksel İstismara Uğrayan Grupta Risk Alma Davranışlarını Sergileme Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Cinsiyet Bakımından Karşılaştırılmaları

	Dayanıklı		Yetersiz		Toplam			
	n	*%*	n	*%*	n		df	χ^2
Kız öğrenci	74	*64*	33	*50*	107	*59*	1	3.303
Erkek öğrenci	42	*36*	33	*50*	75	*41*		.069

Dayanıklı ve yetersiz gruplar arasında cinsiyet için istatistiksel açıdan anlamlılığa yakın bir farklılık bulunmuştur (χ^2= 3.303, sd=1, p=.069). Dayanıklı grupta kız öğrencilerin oranı (n=74, %64) erkek öğrencilere (n=42, %36) göre daha fazla iken, yetersiz grupta kız öğrencilerin oranının (n=33, %50) erkek öğrencilerin oranına (n=33, %50) benzer olduğu görülmüştür.

Risk alma davranışları açısından dayanıklı ve yetersiz gruplar anne, baba eğitimi anne, baba çalışması ve aile yapısı açısından Ki-Kare analizi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 17'de sunulmaktadır.

Tablo 17: Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Anne, Baba Eğitimi, Anne, Baba Çalışması ve Aile Yapısı Açısından Karşılaştırılması

	Dayanıklı		Yetersiz			
	n	%	n	%	χ^2	sd
Anne Eğitimi						
Okuryazar olmayan ve okuryazar	30	81	7	19	8.279*	*2*
İlkokul ve Ortaokul mezunu	64	*64*	36	*36*		
Lise ve üniversite	21	*50*	21	*50*		
Baba Eğitimi						
Okuryazar olmayan ve okuryazar	14	*93*	1	*7*	8.052*	*2*
İlkokul ve Ortaokul mezunu	68	*67*	34	*33*		
Lise ve üniversite	33	*65*	27	*35*		
Annenin Çalışma Durumu						
Emekli ve çalışan	18	*51*	17	*49*	2.990	*1*
Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan	92	*67*	45	*33*		
Babaların Çalışma Durumu						
Emekli veya çalışan	76	*61*	48	*39*	2.679	*1*
Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan	33	*75*	11	*25*		
Aile Yapısı						
Çekirdek ve geniş aile	110	*66*	58	*34*	2.861	
Parçalanmış ya da ayrı yaşama	6	*43*	8	*57*		

*p<.05

Risk alma davranışları açısından dayanıklı ve yetersiz gruplar arasında anne eğitimi açısından istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur (χ^2=8.279, sd=2, p<.05). Düşük eğitim düzeyindeki annelerin %81'inin ve ortaokul ve lise mezunu annelerin %64'ünün, üniversite mezunu annelerin %50'sinin çocukları dayanıklı grupta yer almaktadır. Dolayısıyla annelerin eğitim düzeyi arttıkça çocukların dayanıklı grupta yer alma olasılığı azalmakta yetersiz grupta yer alma olasılıkları artmaktadır. Anne eğitimi, ruh sağlığı alanında sergilenen dayanıklılık için incinebilirlilik faktörü gibi görünmektedir.

İki grup, baba eğitimi açısından karşılaştırıldığında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür (χ^2=8.052, sd=2, p<.05). Düşük eğitim düzeyindeki babaların %93'inin, ortaokul ve lise mezunu babaların %67'sinin ve üniversite mezunu babaların ise %65'sinin çocukların dayanıklı grupta yer almaktadır. Dolayısıyla babaların eğitim düzeyi düştükçe çocukların dayanıklı grupta yer alma olasılığı artmaktadır. Baba eğitiminin incinebilirlilik faktörü olabileceği düşünülmektedir. Annenin çalışması, babanın çalışması ve aile yapısı değişkenleri açısından bu iki grup arasından istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlananlar arasında güvenli bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş desteği açısından farklılık olup olmadığını incelemek için bir dizi t-testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 18'de sunulmaktadır.

Tablo 18: Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların, Bağlanma, Benlik Saygısı Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenleri Açısından Karşılaştırılmaları

	Grup	n	$\overline{X}$	SS	sd	t
Bağlanma	Dayanıklı	116	38.90	8.73	113.699	3.189**
	Yetersiz	65	34.00	10.50		
Güven	Dayanıklı	116	14.79	3.74	109.661	2.990**
	Yetersiz	65	12.76	4.70		
İletişim	Dayanıklı	116	10.14	3.54	179	2.902**
	Yetersiz	65	8.55	3.53		
	Dayanıklı	116	13.97	3.30	179	2.354*
Yabancılaşma	Yetersiz	65	12.69	3.83		
Benlik saygısı	Dayanıklı	117	28.62	4.68	110.166	.129
	Yetersiz	66	28.51	5.98		
Denetim odağı	Dayanıklı	114	7.50	3.62	175	-1.333
	Yetersiz	63	8.22	3.18		
Arkadaş desteği	Dayanıklı	116	26.68	7.72	179	-.902
	Yetersiz	65	24.25	7.71		

*p<.05, **p<.01

Dayanıklı ve yetersiz gruplar, anneye bağlanma (t=3.189, sd=113.699, p<.01) ve bağlanmanın alt ölçekleri olan güven (t=2.99, sd=109.661, p<.01), iletişim (t=2.902, sd=179, p<01) ve yabancılaşma (t=2.354, sd=179, p<.05) ölçümleri açısından istatistiksel bakımdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadırlar. Dayanıklı grubun toplam bağlanma, güven, iletişim ve yabancılaşma puan ortalamaları daha yüksektir. İki grup benlik saygısı, denetim odağı ve algılanan arkadaş desteği açısından farklılaşmamaktadır.

Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlananlar arasında istismarla ilgili özellikler açısından farklılık olup olmadığını incelemek için bir dizi t-testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 19'da sunulmaktadır.

Tablo 19: Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismarla İlgili Özellikler Açısından Karşılaştırılmaları

	Grup	n	$\overline{X}$	SS	sd	t
Kişi sayısı	Dayanıklı	116	1.52	.67	178	-.943
	Yetersiz	64	1.63	.85		
Fiz istismara uğrama yılı	Dayanıklı	107	5.71	3.24	166	-1.240
	Yetersiz	61	6.36	3.33		
Başlama yaşı	Dayanıklı	107	8.24	3.08	166	.400
	Yetersiz	61	8.05	2.91		
Bitiş yaşı	Dayanıklı	116	13.97	1.93	177	-1.504
	Yetersiz	63	14.41	1.84		
Ne kadar etkiledi	Dayanıklı	108	2.93	1.41	166	-1.471
	Yetersiz	60	3.23	1.45		
Fiz istismarın şiddeti	Dayanıklı	91	1.45	.56	83.782	-2.359*
	Yetersiz	49	1.72	.68		

*p<.05

Risk alma davranışları açısından dayanıklı ve yetersiz gruplar sadece fiziksel istismarın şiddeti konusunda istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadırlar (t=-2.359, sd=83.782, p<.05). Yetersiz grubun ifade ettiği fiziksel istismar şiddetinin ortalaması daha yüksektir. İki grup istismar eden kişilerin sayısı, fiziksel istismara

uğrama yılı, fiziksel istismarın başlama ve bitiş yılı ve istismarın kendilerini etkileme derecesi konusunda farklılaşmamaktadırlar.

Risk alma davranışları açısından dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar istismar sonucu herhangi bir yaralanma ifade edip etmeme, anne tarafından, baba tarafından istismar edilme ve istismarın kendilerini etkilemeleri açısından Ki-Kare analizleri ile karşılaştırılmışlardır. Sonuçlar Tablo 20'de sunulmaktadır.

Tablo 20: Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismar Sonucu Yaralanma İfade Etme, Anne Tarafından, Baba Tarafından İstismar Edilme ve İstismarın Kendilerini Etkileme Özellikleri Açısından Karşılaştırılmaları

	Dayanıklı		Yetersiz		Toplam			
	n	*%*	n	*%*	n	*%*	sd	χ^2
Yaralanma								
Evet	47	*42*	33	*47*	80	*47*	1	3.204
Hayır	66	*58*	26	*44*	92	*54*		
Anne								
Hayır	38	*33*	26	*41*	64	*36*	1	1.114
Evet	78	*67*	38	*59*	116	*64*		
Baba								
Hayır	61	*53*	30	*47*	91	*51*	1	.538
Evet	55	*47*	34	*53*	89	*49*		
Nasıl etkiledi								
Etkilemedi	36	*31*	23	*37*	59	*33*	2	2.787
Olumlu etkiledi	22	*19*	6	*10*	28	*16*		
Olumsuz etkiledi	57	*50*	33	*53*	90	*51*		

Risk alma davranışları açısından dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar, anne tarafından, baba tarafından istismar edilme açısından ve istismarın kendilerini nasıl etkilediği konusundaki düşünceleri bakımından farklılaşmamaktadırlar. İki grubun fiziksel istismar sonucu yaralandıklarını ifade etme açısından farklılıkları istatistiksel açıdan anlamlılığa oldukça yakındır (χ^2=3.204, sd=1,p=.073). Dayanıklı grup fiziksel istismar nedeniyle yaralanma yaşamadığını daha çok ifade etmiştir

Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde risk alma davranışları bildirimlerine göre dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlananlar arasında yaşam olayları açısından farklılık olup olmadığı t-testi ile incelenmiştir. İki grup yaşam olayları ortalamaları açısından istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadırlar (t=-2.092, sd=174, p<.05). Dayanıklı grubun yaşam olayları ortalaması ($\overline{X}$=1.84, SS=1.34, n=111), yetersiz grubun ortalamasından ($\overline{X}$=2.29, SS=1.48, =65) daha düşüktür.

Risk alma davranışları için dayanıklı ve yetersiz grubun karşılaştırılmasından elde edilen sonuçlar aşağıda kısaca özetlenmektedir.

1. Fiziksel istismara uğrayan grupta risk alma davranışları için dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar, yaş, devam edilen okul düzeyi ve ekonomik durum açısından farklılaşmamaktadırlar.
2. Cinsiyet açısından risk alma davranışları konusunda dayanıklı ve yetersiz grup arasındaki fark istatistiksel anlamlılığa oldukça yakındır (p=.069). Dayanıklı grupta kızların oranı daha yüksektir.
3. Annelerin eğitim düzeyinin düşük olduğu durumda çocukların dayanıklı grupta yer alma olasılığı artmaktadır.
4. Babaların eğitim düzeyinin düşük olduğu durumda çocukların dayanıklı grupta yer alma olasılığı artmaktadır.
5. Dayanıklı ve yetersiz gruplar anne ve babanın çalışması açısından farklılaşmamaktadırlar.
6. Dayanıklı ve yetersiz gruplar aile yapısı açısından farklılaşmamaktadır.
7. Dayanıklı grup yetersiz gruba göre annelerine daha güvenli bağlanmıştır.
8. Dayanıklı ve yetersiz grup benlik saygısı açısından farklılaşmamaktadır.
9. Dayanıklı ve yetersiz grup denetim odağı açısından farklılaşmamaktadır.

10. Dayanıklı ve yetersiz grup arkadaş desteği açısından farklılaşmamaktadır.

11. Dayanıklı ve yetersiz grup istismar eden kişi sayısı açısından farklılaşmamaktadır.

12. Dayanıklı ve yetersiz grup istismarın süresi açısından farklılaşmamaktadır.

13. Dayanıklı ve yetersiz grup istismarın başlama yaşı açısından farklılaşmamaktadır.

14. Dayanıklı ve yetersiz grup istismarın bitiş yaşı açısından farklılaşmamaktadır.

15. Dayanıklı ve yetersiz grup istismarın kendilerini ne kadar etkilediği konusunda farklılaşmamaktadır.

16. Yetersiz grup, dayanıklı gruba göre maruz kaldığı fiziksel istismarın şiddetinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

17. Dayanıklı grup yetersiz gruba göre istatistiksel açıdan anlamlılığa yakın biçimde daha az yaralanma yaşadığını ifade etmiştir.

18. Dayanıklı ve yetersiz gruplar anne tarafından istismar edilme açısından farklılaşmamaktadırlar.

19. Dayanıklı ve yetersiz gruplar baba tarafından istismar edilme açısından farklılaşmamaktadırlar.

20. Dayanıklı ve yetersiz gruplar istismarın kendilerini etkileyip etkilemediğini düşünme açısından farklılaşmamaktadırlar.

21. Dayanıklı grubun yaşam olayları yetersiz gruptan daha düşüktür.

III. 2. 3. Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışlarına Göre Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Karşılaştırılması

Bu bölümde ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları sergileme değişkenlerinin her ikisinde de dayanıklı ve her ikisinde yetersiz olarak tanımlanan gruplar sosyo-demografik özellikleri, koruyucu ve risk faktörleri açısından karşılaştırılacaklardır.

Ruh sağlığı belirtileri puanları ve risk alma davranışları sergileme değişkenlerinin her ikisinde de dayanıklı ve yetersiz gruplar yaş, cinsiyet ve ekonomik durum değişkenleri açısından Ki-Kare analizi ile karşılaştırılmıştır. Analizler sonucunda iki grubun, bu özellikler bakımından istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmadığı bulunmuştur.

Ruh sağlığı belirtileri puanları ve risk alma davranışları sergileme değişkenlerinin her ikisinde de dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar anne eğitimi, baba eğitimi, annenin çalışması, babanın çalışması ve aile yapısı açısından Ki-Kare analizi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 21'de sunulmaktadır.

Tablo 21: Ruh Sağlığı Belirtileri Puanları ve Risk Alma Davranışları Sergileme Değişkenlerinin Her İkisinde de Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Anne ve Baba Eğitimi, Annenin ve Babanın Çalışması ve Aile Yapısı Açısından Karşılaştırılmaları

	Dayanıklı		Yetersiz			
	n	%	n	%	χ^2	sd
Anne Eğitimi						
Okuryazar olmayan ve okuryazar	14	74	5	26	6.178*	*2*
İlkokul ve Ortaokul mezunu	40	*68*	19	*32*		
Lise ve üniversite	10	*42*	14	*58*		
Baba Eğitimi						
Okuryazar olmayan ve okuryazar	5	*83*	1	*3*		
İlkokul ve Ortaokul mezunu	41	*68*	19	*32*		
Lise ve üniversite	18	*53*	16	*47*		
Annenin Çalışma Durumu						
Emekli ve çalışan	11	*55*	9	*45*	.796	*1*
Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan	50	*66*	26	*34*		
Babanın Çalışma Durumu						
Emekli veya çalışan	42	*60*	28	*40*	2.522	*1*
Çalışmayan veya geçici işlerde çalışan	18	*78*	5	*22*		
Aile Yapısı						
Çekirdek ve geniş aile	60	*63*	35	*37*		
Parçalanmış ya da ayrı yaşama	4	*50*	4	*50*		

*p<.05

Tabloda da görüldüğü gibi ruh sağlığı belirtileri puanları ve risk alma davranışları sergileme değişkenlerinin her ikisinde de dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar anne eğitimi açısından istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadır (χ^2=6.178, sd=2, p<.05). Okuryazar olmayan veya sadece okuryazar

olan annelerin çocuklarının %74'ü dayanıklı grupta yer alırken bu oran ortaokul ve lise mezunu grupta %64, ve üniversite mezunu grupta ise %42'dir. Annelerin eğitimi arttıkça çocukların dayanıklı olma grupta oranı azalmakta buna karşın yetersiz grupta olma oranları artmaktadır. Anne eğitimi incinebilirlilik faktörü olmaktadır.

İki grup baba eğitimi açısından karşılaştırıldığında okuryazar olmayan veya sadece okuryazar olan babaların çocuklarının %83'ü dayanıklı grupta yer alırken bu oran ortaokul ve lise mezunu grupta %68, ve üniversite mezunu grupta ise %53'tür. Babaların eğitimi arttıkça çocukların dayanıklı olma grupta oranı azalmakta buna karşın yetersiz grupta olma oranları artmaktadır. Ancak hücrelere düşen kişi sayılarının yetersiz olması nedeniyle bu farklara ilişkin istatistiksel bir sonuç vermek mümkün olmamaktadır.

İki grup annenin çalışması açısından karşılaştırıldığında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (χ^2=.796, sd=1, p>.05). İki grup babanın çalışması açısından karşılaştırıldığında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (χ^2=2.522, sd=1, p>.05). Dayanıklı ve yetersiz gruplar aile yapısı açısından karşılaştırıldığında hücrelere düşen kişi sayılarının yetersiz olması nedeniyle istatistiksel bir farklılık vermek mümkün olmamaktadır. Bütün ailelerde dayanıklı ergen oranı %63 iken parçalanmış ailelerin çocuklarının %50'si dayanıklıdır.

Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları sergileme açısından dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar bağlanma, benlik saygısı, arkadaş desteği ve denetim odağı açısından bir dizi t-testi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 22'de sunulmaktadır.

Tablo 22: Ruh Sağlığı Belirti Puanları ve Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Arkadaş İlişkileri Değişkenleri Açısından Karşılaştırılmaları

	Grup	n	$\overline{X}$	SS	sd	t
Bağlanma	Dayanıklı	64	42.31	6.82	53.615	5.625***
	Yetersiz	38	31.04	11.18		
Güven	Dayanıklı	64	16.11	2.72	49.978	4.851***
	Yetersiz	38	11.81	5.05		
İletişim	Dayanıklı	64	10.98	3.22	100	4.262***
	Yetersiz	38	8.00	3.73		
Yabancılaşma	Dayanıklı	64	15.22	2.56	56.126	5.608***
	Yetersiz	38	11.24	3.91		
Benlik saygısı	Dayanıklı	64	30.25	4.16	62.042	2.576*
	Yetersiz	39	27.51	5.79		
Denetim odağı	Dayanıklı	64	6.77	3.52	98	-2.297**
	Yetersiz	36	8.37	3.04		
Arkadaş desteği	Dayanıklı	64	24.42	6.87	66.885	.348
	Yetersiz	38	23.86	8.28		

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Tablodaki sonuçlar incelendiğinde dayanıklı ve yetersiz grup arasında bağlanma (t=5.625, sd=53.615, p<.001) ve bağlanmanın altölçekleri olan güven (t=4.851, sd=49.978, p<.001), iletişim (t=4.262, sd=100, p<.001) ve yabancılaşma (t=5.608, sd=56.126, p<.001) ölçümlerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Dayanıklı grubun, yetersiz gruptan daha yüksek bağlanma

puanlarına sahip olduğu görülmektedir. Dayanıklı grup ile yetersiz grup benlik saygısı (t=2.576, sd=62.042, p<.05) ve denetim odağı (t=2.297, sd=98, p<.05) açısından istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Dayanıklı grubun benlik saygısı daha yüksektir. Dayanıklı grup yetersiz gruba göre daha içsel denetimli görünmektedir. İki grup algılanan arkadaş desteği açısından farklılaşmamaktadırlar.

Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruh sağlığı belirti puanı ve risk alma davranışı açısından dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlananlar arasında istismarla ilgili özellikler açısından farklılık olup olmadığını incelemek için bir dizi t-testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 23'de sunulmaktadır.

Tablo 23: Ruh Sağlığı belirtileri ve Risk Alma Davranışları Açısından Dayaıklı ve Yetersiz Grupların İstismarla İlgili Özellikler Açısından Karşılaştırılmaları

	Grup	n	$\overline{X}$	SS	sd	t
Kişi sayısı	Dayanıklı	63	1.49	.72	98	-1.743*
	Yetersiz	37	1.78	.95		
Fiz istismara uğrama yılı	Dayanıklı	60	5.28	3.00	94	-1.700* .093
	Yetersiz	36	6.44	3.61		
Başlama yaşı	Dayanıklı	60	8.03	2.99	94	-.078
	Yetersiz	36	8.08	3.18		
Bitiş yaşı	Dayanıklı	64	13.36	2.05	99	-3.008**
	Yetersiz	37	14.54	1.61		
Ne kadar etkiledi	Dayanıklı	58	2.31	1.25	93	-4.837***
	Yetersiz	37	3.65	1.42		
Fiziksel istismarın şiddeti	Dayanıklı	45	1.26	.45	42.676	-4.495***
	Yetersiz	29	1.92	.70		

**p<.01, ***p<.001

Dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan grupların, istismarın bitiş yaşı (t=3.008, sd=99, p<.01), istismarın kendilerini ne kadar etkilediği (t=--4.837, sd=93, p<.001) ve fiziksel istismarın şiddeti (t=-4.495, sd=42.676, p<.001) açısından istatistiksel bakımdan

anlamlı biçimde farklılaştıkları bulunmuştur. Yetersiz grup dayanıklı gruba göre istismara daha uzun süre maruz kaldığını, fiziksel istismarın şiddetinin daha yüksek olduğunu ve istismarın kendisini daha çok etkilediğini belirtmektedir. Yetersiz grubun fiziksel istismara uğrama yılı (t=1.823, sd=179, p=.07) ve kendilerini istismar eden kişi sayısı (t=-1.743, sd=98, p=.085) ortalamaları dayanıklı gruba göre daha yüksek olup aradaki farklılık istatistiksel açıdan anlamlılığa yakındır. Dayanıklı grup daha kısa süre istismara maruz kaldığını ve daha az kişi tarafından istismar edildiğini belirtmektedir. İki grup istismarın başlama yaşına göre farklılaşmamaktadırlar

Dayanıklı ve yetersiz gruplar herhangi bir yaralanma ifade edip etmeme, anne ve baba tarafından istismar edilme ve istismarın kendilerini etkilemeleri açısından Ki-Kare analizleri ile karşılaştırılmışlardır. Sonuçlar Tablo 24'de sunulmaktadır.

Tablo 24: Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışları Açısından Dayanıklı ve Yetersiz Grupların İstismarla İlgili Özellikler Açısından Karşılaştırılmaları

	Dayanıklı		Yetersiz		Toplam			
	n	*%*	n	*%*	n	*%*	sd	χ^2
Yaralanma								
Evet	23	*38*	20	*59*	43	*45*	1	3.930*
Hayır	38	*62*	14	*41*	52	*55*		
Anne								
Hayır	23	*37*	10	*27*	33	*33*	1	.948
Evet	40	*64*	27	*73*	67	*67*		
Baba								
Hayır	37	*59*	17	*46*	54	*54*	1	1.534
Evet	26	*41*	20	*54*	46	*46*		
Nasıl etkiledi								
Etkilemedi	*29*	46	10	*27*	39	*39*	2	7.885*
Olumlu etkiledi	13	*21*	4	*11*	17	*17*		
Olumsuz etkiledi	21	*33*	23	*62*	44	*44*		

*p<.05

Dayanıklı ve yetersiz gruplar fiziksel istismarın sonucu olarak yaralandığını ifade etme (χ^2=3.930, sd=1, p<.05) ve istismarın üzerlerindeki etkisini tanımlama (χ^2=7.885, sd=2, p<.05) konularında istatistiksel bakımdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Dayanıklı grup istismar sonucu daha az yaralanma yaşadığını ve istismarın kendilerini etkilemediğini belirtmektedir. İki grup, anne tarafından ve baba tarafından istismar uğrama konusunda farklılaşmamaktadırlar.

Fiziksel istismara maruz kalan ergenlerde ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışı değişkenlerine göre dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlananlar arasında yaşam olayları sayısı açısından farklılık olup olmadığı t testi ile incelenmiştir. Dayanıklı grup ve yetersiz grup, yaşam olayları açısından istatistiksel bakımdan anlamlı biçimde farklılaşmaktadırlar (t=-.041, sd=98, p<.05). Dayanıklı grubun yaşam olayları ortalaması ($\overline{X}$=1.77, SS=1.36, n=62) yetersiz grubun ortalamasından ($\overline{X}$=2.37, SS=1.53, n=38) daha düşüktür.

Hem ruh sağlığı belirtileri hem de risk alma davranışları açısından dayanıklı ve yetersiz olan grupların karşılaştırılmalarını sonucu elde edilmiş olan bulgular aşağıdaki bölümde özetlenmektedir.

1. Dayanıklı ve yetersiz gruplar yaş, cinsiyet, devam edilen okul düzeyi ve ekonomik durum açısından farklılaşmamaktadırlar.
2. Annelerin eğitimi arttıkça çocukların dayanıklı grupta olma oranı azalmakta buna karşın yetersiz grupta olma oranları artmaktadır.
3. Baba eğitimi için hücrelere düşen kişi sayılarının yetersiz olması nedeniyle istatistiksel bir anlamlı bir sonuç sunulmamaktadır.
4. Dayanıklı ve yetersiz grup anne ve babanın çalışmasına göre farklılaşmamaktadır.
5. Dayanıklı ve yetersiz gruplar aile yapısı değişkeni açısından hücrelere düşen sayıların yetersizliği nedeniyle karşılaştırılamamıştır. ne göre farklılaşmamaktadır.
6. Dayanıklı grubun, bağlanma puanları daha yüksektir.

7. Dayanıklı grubun benlik saygısı daha yüksektir.

8. Dayanıklı grup yetersiz gruba göre daha içsel denetimlidir.

9. İki grup arkadaş desteği açısından farklılaşmamaktadır

10. Yetersiz grup kendisini daha çok kişinin istismar ettiğini belirtmiştir.

11. Yetersiz grup dayanıklı gruba göre istismara daha uzun süre maruz kaldığını belirtmiştir.

12. Dayanıklı ve yetersiz grup istismarın başlama yaşı açısından farklılaşmamaktadır.

13. Yetersiz grup dayanıklı gruba göre fiziksel istismarın şiddetinin daha yüksek olduğunu belirtmektedir.

14. Yetersiz grup dayanıklı gruba göre yaşadığı fiziksel istismarın daha ileri yaşlarda bittiğini ifade etmiştir

15. Yetersiz grup dayanıklı gruba göre istismarın kendisini daha çok etkilediğini ifade etmektedir.

16. Yetersiz grup daha çok yaralanma yaşadığını ifade etmiştir.

17. İki grup anne ve baba tarafından istismar edilme açısından farklılaşmamaktadır.

18. Dayanıklı grupta istismarın kendilerini etkilemediğini belirtenlerin sayısı daha çok iken yetersiz grupta olumsuz etkilediğini belirtenlerin sayısı daha yüksektir.

19. Dayanıklı grubun yaşam olayları ortalaması yetersiz grubun ortalamasından daha düşüktür.

III.3. Verilerin Değişken Odaklı Model Açısından İncelenmesi

Verilerin değişken odaklı açısından incelenmesi iki biçimde yapılmaktadır. Bunlardan *ilkinde* sadece fiziksel istismara uğrayan grupla çalışılmıştır. Bu bölümde yapısal eşitlik modellemesi analizleri yapılarak fiziksel istismara uğrayan grupta, ruh sağlığı ve risk alma davranışları üzerinde fiziksel istismarın etkisi için aracılık yapan değişkenlerin belirlenmesi hedeflenmiştir. *İkincisinde* fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplarla çalışılmıştır. İkinci bölümde öncelikle fiziksel istismara

uğrayan ve uğramayan gruplar ve koruyucu faktör olarak etkisi incelenen bireysel özelliklerde düşük ve yüksek puan alan grupların ruh sağlığı belirtileri alanındaki yeterlilikleri incelenmiştir. Daha sonra fiziksel istismara uğrayan ve uğramayan gruplar ve koruyucu faktör olarak etkisi incelenen bireysel özelliklerde düşük ve yüksek puan alan grupların risk alma davranışları alanındaki yeterlilikleri incelenmiştir. Bu incelemeler 2 X 2 ANOVA Modeli ile incelenmiştir. Aşağıdaki bölümde ilk olarak fiziksel istismara uğrayan grup daha sonra fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan gruplar için yapılan analizler sunulacaktır.

III.3.1. Fiziksel İstismara Uğrayan Ergenlere İlişkin Verilerin Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) Aracılığıyla İncelenmesi

Fiziksel istismara uğrayan grupta ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları için istismarın etkisine aracılık eden faktörlerin belirlenmesi için veriler değişken odaklı model açısından incelenmiştir. Bu amaçla yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kullanılarak analiz yapılmıştır. Hatırlanacağı üzere; istismara uğrayan grupta kişi odaklı modele ilişkin sonuçlar, ruh sağlığı alanında dayanıklılık sergileyen grubun bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağı açısından, risk alma davranışları alanında dayanıklılık sergileyen grubun ise bağlanma açısından yetersiz gruptan farklılaştığını göstermiştir. Araştırma kapsamında tanımlanan dayanıklı ve yetersiz gruplar her iki alanda da arkadaş ilişkileri açısından farklılaşmamaktadır. Ayrıca Ek 9'daki tablo incelendiğinde ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarının arkadaş ilişkileri ile korelasyon ilişkisinin de oldukça düşük olduğu görüldüğünden yapılacak olan YEM analizlerine algılanan arkadaş ilişkileri değişkeni katılmamıştır. İstismar grubunda ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları için aracılık ilişkilerinin değerlendirilmesi amacı ile yapılan YEM analizlerine bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağı dahil edilmiştir. Yapılan YEM analizlerinde modelin iyim uyum değerleri için NCH (2-3 arası) RMSEA (5'in altı iyi 5-8 arası orta derecede uyum), CFI (.90'ın üstü), AIC (model karşılaştırılmalarında daha düşük değere sahip olan model tercih edilir) rapor edilmiştir. Modelin uyumuyla ilgili olarak Ki-kare testi örneklem büyüklüğüne duyarlı

olduğu için Ki-Kare/sd ölçütü (Normed Chi-square) dikkate alınmıştır. Modelin iyi uyum değerlerine sahip olması, önerilen model ile verinin uyum gösterdiğini ifade etmektedir (Kline, 2005, Şimşek, 2007).

YEM çalışmalarında model, değişkenler arasındaki ilişki ağlarını tanımlamaktadır. Bu çalışmalarda, altında kuramsal bir yapının olduğu modellerin veri tarafından doğrulanıp doğrulanmadığı incelenmektedir. Bu modellerde iki tür değişken tanımlanabilmektedir. İlki doğrudan ölçülen gözlenen (observed) değişkenlerdir. Diğeri, doğrudan ölçülmüş olan değişkenler aracılığıyla ölçtüğümüz yapıları içeren örtük (latent) değişkenlerdir. Gözlenen değişkenler tek tek ölçeğin maddeleri olabileceği gibi madde kümelerinin oluşturduğu alt ölçek ya da madde grupları olabilir. Örtük değişkenlerse bir ya da daha fazla gözlenen değişkenle ölçtüğümüzü düşündüğümüz faktör ya da yapılar olarak tanımlanabilir. Bu çalışmadaki örtük değişkenler: fiziksel istismar, ruh sağlığı belirtileri, risk alma davranışları, bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağıdır. Fiziksel istismar örtük değişkeni, SBY ve SBÖD içinde uğranan fiziksel istismar, fiziksel açıdan istismar eden toplam kişi sayısı ve toplam fiziksel istismara uğrama yılı gözlenen değişkenleri ile tanımlanmıştır. Ruh sağlığı belirtileri, Kısa Semptom Envanterinin alt ölçekleri olan anksiyete, depresyon, somatizasyon, hostilite ve olumsuz benlik gözlenen değişkenleri ile tanımlanmıştır. Risk alma davranışları örtük değişkeni risk alma davranışlarına ilişkin birer soru olmak üzere toplam 7 gözlenen değişken ile tanımlanmıştır. Bağlanma örtük değişkeni KEBE ölçeğinin alt ölçekleri olan güven, iletişim ve yabancılaşma gözlenen değişkenleri ile betimlenmiştir. Benlik saygısı örtük değişkeni Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin birer maddesinden oluşan 10 gözlenen değişken ile tanımlanmıştır. Denetim odağı Nowicki Strickland Denetim Odağı Ölçeğinin toplam puanından oluşan bir gözlenen değişken ile tanımlanmıştır. Yapısal eşitlik modeli analizlerine alınan değişkenlerin korelasyon ortalama ve standart sapma değerleri EK 10'da sunulmaktadır.

YEM çalışmalarında ölçme modelleri olarak da adlandırılan doğrulayıcı faktör analizi (confirmatory factor analysis) değişkenler arası neden sonuç ilişkilerinin incelendiği yol analizleri (path analizi) yapılmaktadır. Ya da bu iki tür ilişkinin aynı anda incelendiği yapısal regresyon (structural regresion) modelleri de kullanılabilmektedir. Literatürde örtük değişkenlerin olduğu durumlarda bazı

çalışmalarda hem ölçme hem de yol analizleri aynı anda test edilebilirse de YEM analizlerinde öncelikle değişkenlerin ölçme modellerinin test edilmesi önerilmektedir. Ölçme modeli test edilerek ölçülmeye çalışılan örtük değişkenle gözlenen değişkenlerin ve örtük değişkenler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Kuramsal olarak tanımlanan değişkenlerin gerçek veri setindeki ilişkileri ve düzeltme indisleri (modification indices) görülebilmektedir. Düzeltme indisleri, gözlenen değişkenler arasındaki hata varyansı ilişkilendirmelerine işaret etmektedirler. Hata varyansları ilişkilendirilen ölçümler ortak bir hata kaynağına sahiplerdir. Dolayısıyla birbirleri ile ilişkilidirler. Hata ilişkilendirmeleri yapılarak model ile verinin daha iyi uyum göstermesi dolayısıyla daha sağlıklı bir ölçme modelinin kullanılması mümkün olmaktadır (Şimşek, 2007).

YEM analizi ile fiziksel istismarın hangi özellikler aracılığıyla ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarını etkilediğini ortaya koymak hedeflenmiştir. YEM analizlerinde aracılık ilişkilerinin incelenmesinde birkaç yol izlenmektedir. En sıklıkla kullanılan yollardan biri Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen yöntemdir. Yapısal eşitlik modellemesi analizlerinde yordayan değişkenden yordanan değişkene giden yol anlamlı ise aracı değişkenin aracılığını değerlendirmek amacıyla yordanan değişkenden aracı olduğu düşünülen ve bu değişkenden yordanan değişkenen giden yolların bulunduğu analiz yapılır. Eğer bu son iki yolun anlamlı olduğu durumda daha önce anlamlı olan yordayan değişkenden yordanan değişkene giden yol anlamlılığını yitiriyorsa ya da etkisi anlamlı biçimde düşüyorsa bu durumda aracılık ilişkisinin varoluğu ifade edilir. Yordayandan yordanana giden yol anlamsız oluyorsa tam aracılık katsayısı düşüyorsa kısmı aracılık ilişkisinden sözedilmektedir (Şimşek, 2007).

YEM aracılığı incelemek için kullanılan bir başka yöntem Anderson ve Gerbing (1988) tarafından önerilmiştir. Buna göre; temel modelin, aracılık etkilerini değerlendirmek için iç içe geçmiş daha alt düzeydeki modeller (nested modeller) test edilmektedir. Bu yöntem Ki-Kare farkı analizlerine dayanmaktadır. Böylece daha karmaşık modellerde aracılık ilişkilerinin incelenmesi mümkün olmaktadır. Modelde önerilen her yol bir hipotez olarak düşünülmekte ve bu yollardan biri kaldırılarak modelin iyiliğinde bir farklılık olup olmadığı incelenmektedir. Eğer yol modelden çıkarıldığında bir kötüleşme oluyorsa bu yol modelde bırakılmakta, yol modelden

çıkarıldığında modelin uyum değerlerinde bir farklılık olmuyorsa bu durumda bu yol modelden çıkarılmaktadır. YEM analizlerinde mümkün olduğunca az sayıda doğrusal ilişki tanımlanması istenmektedir. Mümkün olan bütün yolların modele eklendiği durumda model iyi uyum değerleri üretmektedir ancak modelde ne kadar çok doğrudan ilişki varsa o kadar basit bir model kurulmuş olmaktadır. Bu nedenle modelin uyumuna katkıda bulunmayan yolların modelden çıkarılması daha doğru olmaktadır (Şimşek, 2007).

Araştırma verileri ile istismarın ruh sağlığı ve risk alma davranışları için etkisine aracılık eden değişkenleri incelerken ve veri ile en iyi uyum gösteren modele ulaşılırken farklı modeller test edilmiştir. Bu modeller anlaşılmayı kolaylaştırmak için alt başlıklar altında sunulacaktır.

III.3. 1. 1. **Model 1 ve Model 2**

Model 1**:** İstismardan ruh sağlığı belirtilerine ve risk alma davranışlarına giden yolların olduğu model

Model 2**:** Model 1'de hata ilişkilendirmeleri yapılmıştır.

Fiziksel istismarın hangi özellikler aracılığıyla ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarına katkıda bulunduğunu ortaya koymadan önce istismarın ruh sağlığı ve risk alma davranışlarını etkileyip etkilemediğini görmek için ilk olarak sadece bu üç örtük değişkenin bulunduğu **Model 1** kurulmuştur. İstismardan ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarına iki yolun bulunduğu Model 1 Grafik 1'de sunulmaktadır.

Grafik 1: İstismarın Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışlarını Yordama İlişkisini Tanımlayan **Model 1**

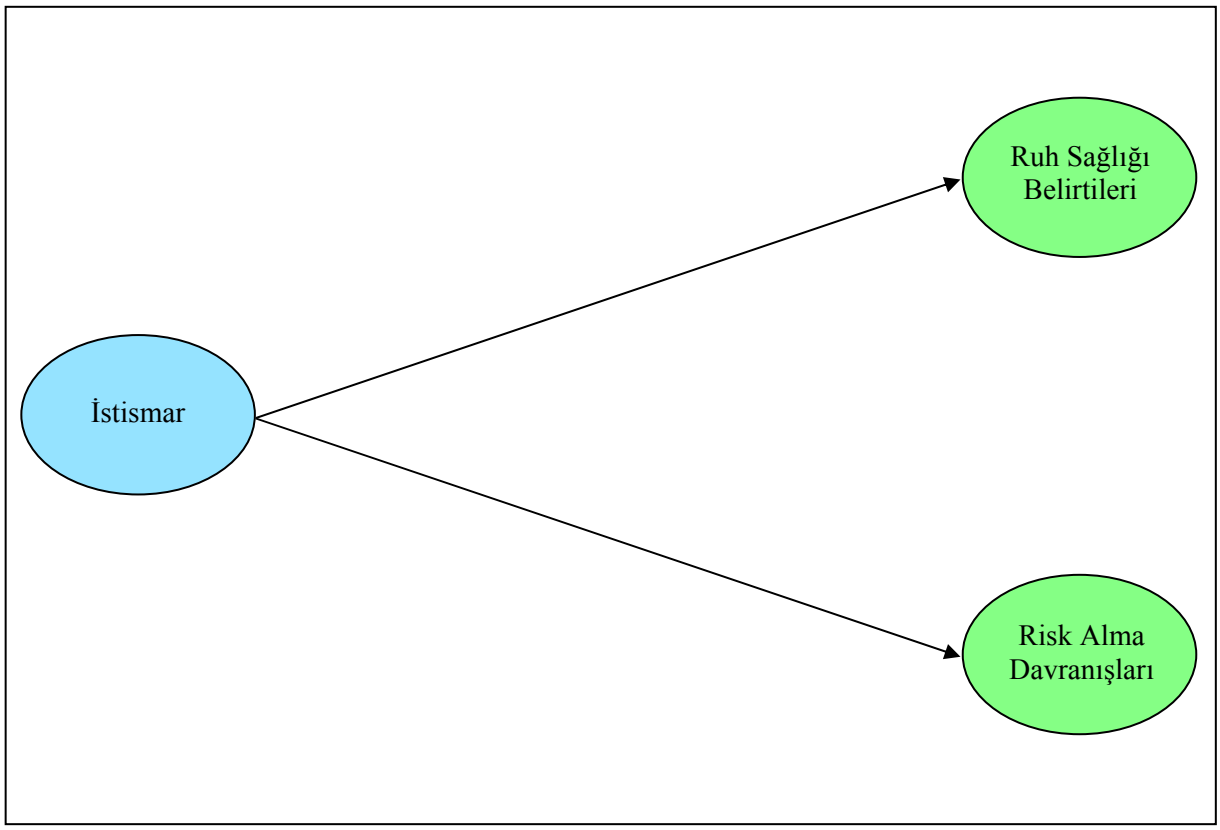

Model 1'deki değişkenler literatürde önerilen biçimde, öncelikle ölçme modelinde incelenmiştir. Bu değişkenleri içeren **Ölçme Modeli 1** test edilmiştir. Ölçme Modeli 1 sonucunda elde edilen sonuçlar veri ile modelin iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir (χ^2=260.30, sd=101, p<.00, NCH=2.58, RMSEA= .086 (%90 güven aralığı: .042-.058), AIC=330.30, CFI=.93). Ancak düzeltme indisleri (modifikasyon indices) incelendiğinde önerildiği görülen ve teorik olarak da uygun olan, gözlenen değişkenler için hata varyansları ilişkilendirilmeleri yapılarak **Ölçme Modeli 2** test edilmiştir.

Ölçme Modeli 2'nin veri ile daha iyi uyum gösterdiği ortaya konmuştur (χ^2=186.27, sd=97, p<.00, NCH=1.92, RMSEA=.065 (%90 güven aralığı=.051-.080), AIC=264.27, CFI=.96). Bu modelde hata varyansları ilişkilendirilen gözlenen değişkenler şunlardır: risk alma maddelerinden 5-6, 7-8, ruh sağlığı belirti ölçümlerinden ankiyete-somatizasyon ve anksiyete-depresyon ölçümleridir. Faktör yükleri istismar için .34 ile .87; ruh sağlığı belirtileri için .80 ile .94 ve risk alma davranışları için .35 ile .73 arasında değişmektedir. Faktör yükleri için elde edilen t değerlerinin bütün gözlenen değişkenler için istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Örtük değişkenler arasındaki ilişkilerin de istatistiksel bakımdan anlamlı olduğu saptanmıştır.

Ölçme modeli 2'de incelenen değişkenlerle kurulan Model 1 için elde edilen iyi uyum değerleri modelin veri ile uyum gösterdiğine işaret etmektedir (χ^2=193.07, sd=98, p<.00, NCH= 1.97, RMSEA= .067 (%90 güven aralığı= .053-.081), AIC=269.07, CFI=.95). Ancak düzeltme indisleri incelendiğinde önerildiği görülen ve teorik olarak da uygun olan, fiziksel istismara uğrama yılı ve yaşamın son bir yılından daha önceki dönemlerinde istismara uğrama değişkenleri için hata varyansı ilişkilendirmesi yapılarak oluşturulan **Model 2** test edildiğinde elde edilen uyum değerleri model ile verinin uyum daha iyi uyum gösterdiğini ortaya koymuştur (χ^2=185.56, sd=97, p<.00, NCH= 1.91, RMSEA=.065 (%90 güven aralığı= .051.-079), AIC=263.56, CFI=.96). Model 2'nin analizi ile elde edilen sonuçlar Grafik 2'de sunulmaktadır.

Grafik 2: İstismarın Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışlarını Yordama İlişkisini Tanımlayan **Model 2** ve Yol Katsayıları

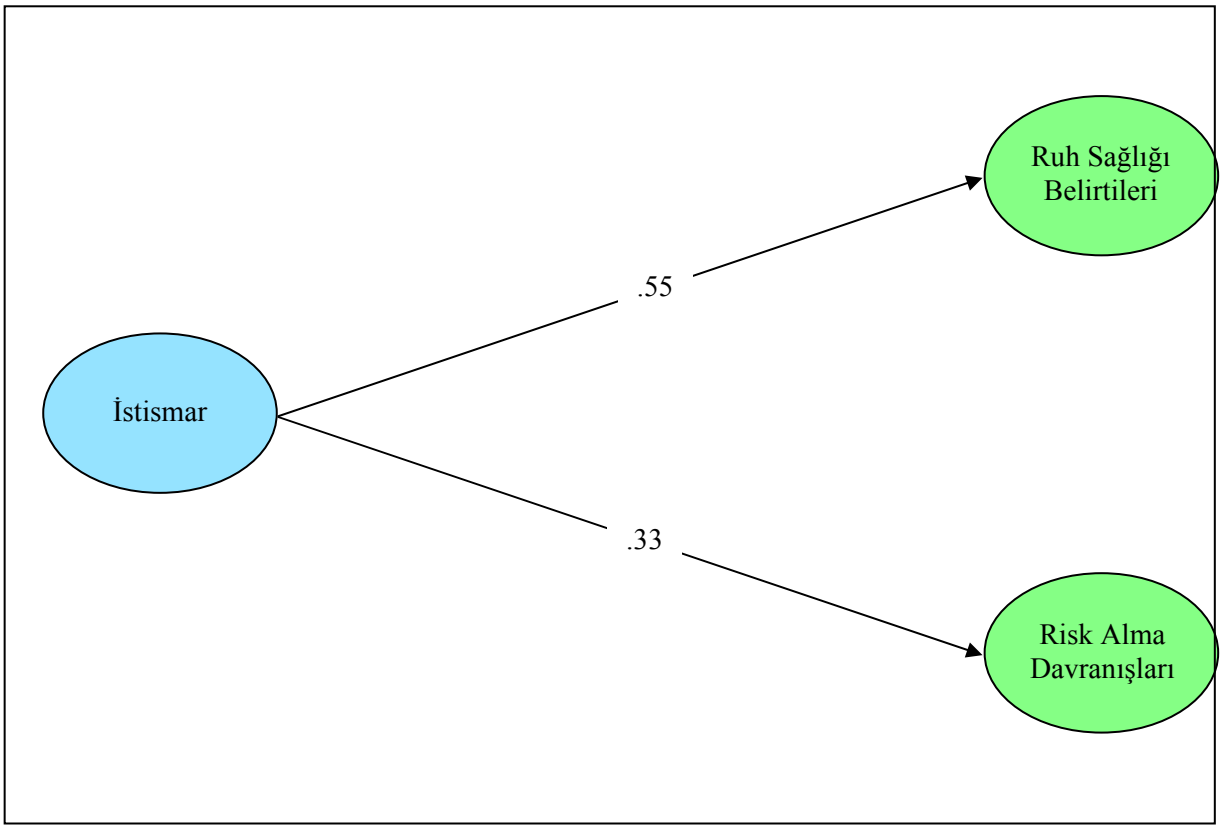

Bu modelde hem ruh sağlığı belirtilerine giden yolun (.55, $p<.05$) hem risk alma davranışlarına (.33, $p<.05$) giden yolun istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. İstismar ruh sağlığı belirtilerinin .30'unu risk alma davranışlarının .11'ini açıklamaktadır. Dolayısıyla aracı değişkenler modelde olmadan tek başına iken fiziksel istismarın ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarını arttırdığı görülebilmektedir.

III.3. 1. 2. Model 3

Model 3: İstismarın kısmi aracılık modeli (3 aracı değişken ile)

Fiziksel istismarın ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları üzerindeki etkisini bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağı değişkenlerinin aracılığıyla tanımlayan kısmi aracılık modeli olan **Model 3** Grafik 3'de izlenebilmektedir. Yukarıdaki bölümlerde de anlatıldığı gibi bu modelde ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları (yordanan değişken) üzerinde, hem fiziksel istismar (yordayan) hem de bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağının (aracı değişkenleri) etkisi bir arada incelenmektedir ve bu nedenle de kısmi aracılık modeli olarak adlandırılmaktadır.

Grafik 3: Model 3 İstismarın Üç Aracı Değişken İle Kurulan Kısmi Aracılık Modeli

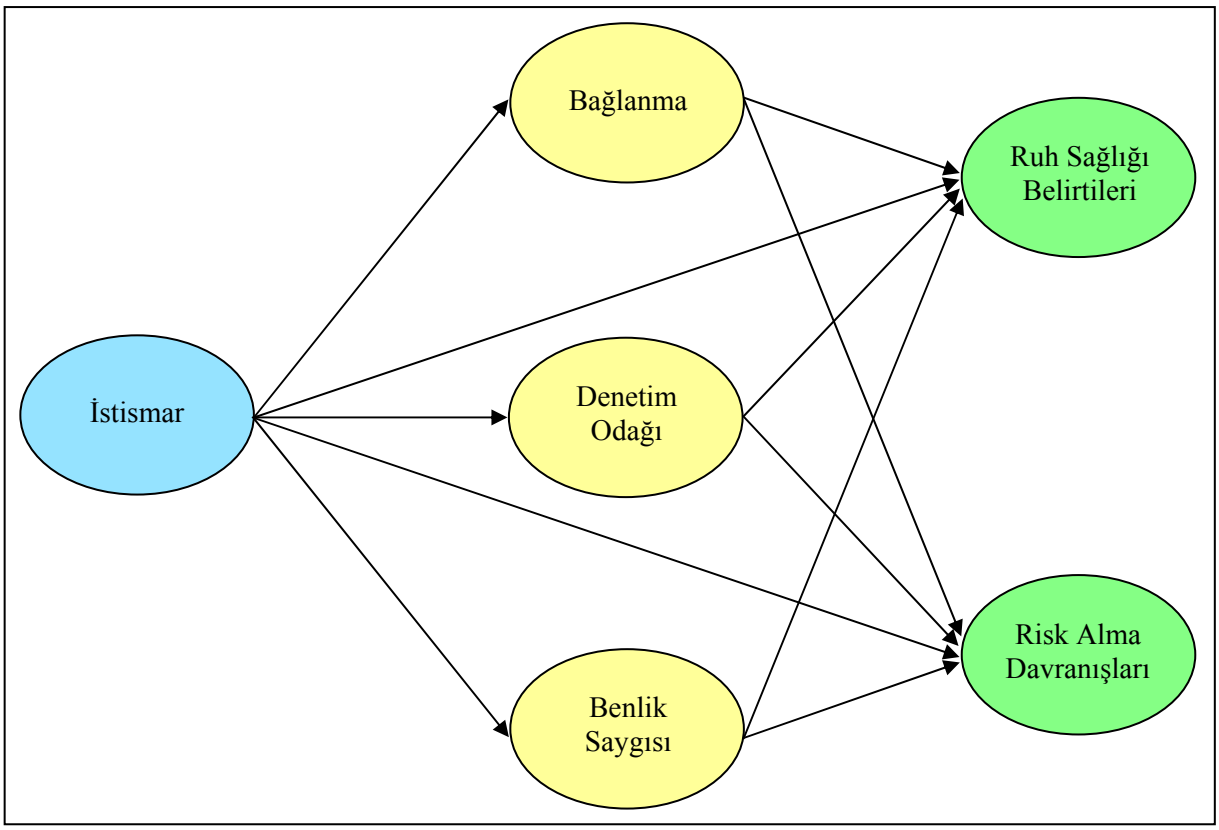

Fiziksel istismarın ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları üzerindeki etkisini bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağı değişkenlerinin aracılığıyla tanımlayan Model 3'deki değişkenler literatürde önerildiği gibi öncelikle ölçme modelinde test edilmiştir. **Ölçme modeli 3'**de altı örtük değişken bulunmaktadır: ruh sağlığı belirtileri, risk alma davranışları, istismar, bağlanma, benlik saygısı denetim odağı. Ölçme modeli 3'ün analizi sonucunda elde edilen sonuçlar, veri ile modelin iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir. (χ^2=825.54, sd= 391, p<.00, NCH=2.11, RMSEA=.072 (%95 güven aralığı= .065-.079), AIC= 973.54, CFI=.92). Ancak düzeltme indisleri incelendiğinde önerildiği görülen ve teorik olarak da uygun olan gözlenen değişkenler için hata varyansları ilişkilendirilmeleri yapılarak Ö**lçme Modeli 4** test edilmiştir. Ölçme Modeli 4'ün veri ile daha iyi uyum gösterdiği bulunmuştur (χ^2=582.64, sd=378, p<.00, NCH=1.54, RMSEA=.05 (güven aralığı= .042-.058), AIC=756,64, CFI=.96). Bu modelde hata varyansları ilişkilendirilen gözlenen değişkenler şunlardır: risk alma maddelerinden 5-6, 7-8 maddeler, benlik saygısı ölçümünde 1-2, 1-5, 2-4, 2-6, 2-10, 4-10, 6-7, 9-10 maddeler, bağlanma ölçümünde, iletişim ve güven altölçekleri, ruh sağlığı belirtileri ölçümünde somatizasyon ve anksiyete ile olumsuz benlik ve anksiyete ölçümleridir. Faktör yükleri benlik saygısı için .31 ile .70 arasında, istismar için .34 ile .89 arasında, bağlanma için .54 ile .75 arasında, ruh sağlığı belirtileri için .82 ile .94 arasında, .34 ile .74 arasında ve denetim odağı için .98'dir. Faktör yükleri için elde edilen t değerlerinin bütün gözlenen değişkenler için istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, ölçümlerin yapı geçerliliğine de işaret etmektedir. Örtük değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında denetim odağının, risk alma davranışları, ruh sağlığı belirtileri ve bağlanma ile ve risk alma davranışlarının, benlik saygısı ile korelasyonlarının düşük ve istatistiksel açıdan anlamsız olduğu görülmüştür (p>.05).

Fiziksel istismarın ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları üzerindeki etkisini bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağı değişkenlerinin aracılığıyla tanımlayan kısmi aracılık modelini tanımlayan Model 3, Ölçme Modeli 4 temel alınarak test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar model 3 ile verinin iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir (χ^2= 594,99 df=381, p<.05, NCH=1.56, RMSEA= .051(%90 güven aralığı= .043-.059), AIC=930, CFI= .95). Ancak denetim odağından ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarına giden ve benlik saygısından risk alma davranışlarına giden yol

katsayılarının istatistiksel açıdan anlamsız olduğu görülmüştür (p>.05). Bu yolların ölçme modelindeki korelasyon ilişkilerinin de anlamsız olduğu göz önünde bulundurularak denetim odağı değişkenin ve benlik saygısından risk alma davranışlarına giden yolun modelden çıkarılmasında karar verilmiştir.

III.3. 1. 3. Model 4

Model 4: İstismarın kısmi aracılık modeli (2 aracı değişken ile)

İstismarın ruh sağlığı ve risk alma davranışları üzerindeki etkisini tanımlayan Model 4 bir kısmi aracılık modelidir. İstismarın kısmi aracılık modeli olan Model 4 Grafik 4'de sunulmuştur.

Grafik 4: Model 4 İstismarın İki Aracı Değişken İle Kurulan Kısmi Aracılık Modeli

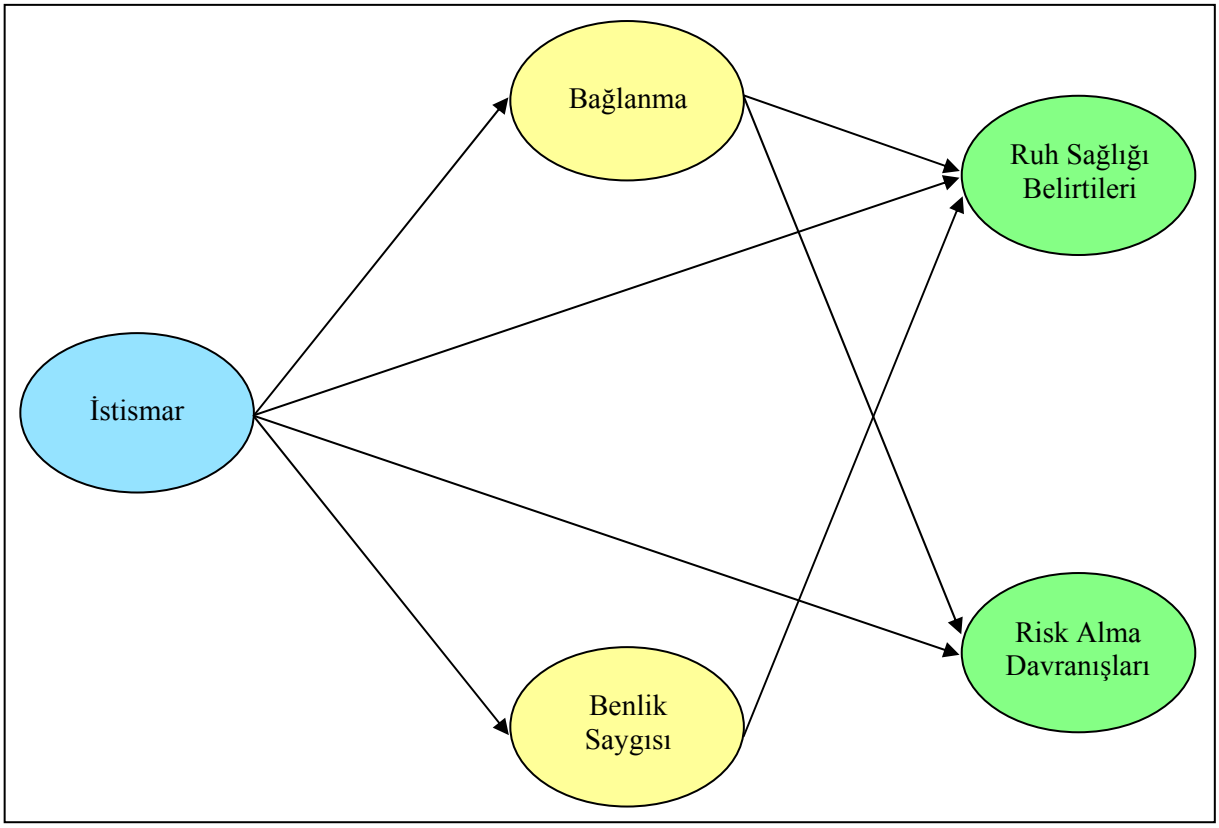

Denetim odağının çıkarılmasının ardından denetim odağı dışında Ölçme Modeli 4'de bulunan değişkenlerin tümünü içeren Ö**lçme Modeli 5** test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar veri ile modelin iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir (χ^2=792.74, sd=367, p<.00, NCH=2.16, RMSEA=.073 (%90 güven aralığı=.066-.080), AIC=928.74, CFI=.92). Ancak düzeltme indisleri incelendiğinde önerildiği görülen ve teorik olarak uygun olan gözlenen değişkenler için hata varyansları ilişkilendirilmeleri yapılarak **Ölçme Modeli 6** test edilmiştir. Ölçme Modeli 6 için elde edilen iyi uyum değerlerinin veri ile model 6'nın daha iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir (χ^2=552.43, sd=354, p<.00, NC=1.56, RMSEA=.051 (%90 güven aralığı=.043-.059), AIC=714.43, CFI=.96). Bu modelde hata varyansları ilişkilendirilen gözlenen değişkenler şunlardır: risk alma maddelerinden 5-6, 7-8 maddeler, benlik saygısı ölçümünde 1-2, 1-5, 2-4, 2-6, 2-10, 4-10, 6-7, 9-10 maddeler, bağlanma ölçümünde, iletişim ve güven altölçekleri, ruh sağlığı belirtileri ölçümünde somatizasyon ve anksiyete ile olumsuz benlik ve anksiyete ölçümleridir. Ölçme Modeli 6 için standart hata varyansı, standart hata ve standart faktör yükleri, örtük değişkenler arası korelasyonlar ve ölçme modeli grafiği EK 11'de sunulmaktadır.

Ölçümün geçerliliği için faktör yükleri incelendiğinde istismar için .35 ile .88, bağlanma için .54 ile .77, benlik saygısı için .31 ile .69 ruh sağlığı belirtileri için .80 ile .94, risk alma davranışları için .34 ile .73 olduğu görülmüştür. Faktör yükleri için elde edilen t değerlerinin bütün gözlenen değişkenler için istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Örtük değişkenler arası korelasyonların benlik saygısı ve risk arasındaki ölçümü dışında istatistiksel açıdan anlamlı ve yüksek olduğu görülmektedir.

Ölçme modeli 6'yı temel alarak oluşturulmuş olan Model 4 test edildiğinde elde edilen iyi uyum değerleri model ile verinin uyum gösterdiğine işaret etmektedir (χ^2= 557.07, df=356, p<.00, NCH= 1.67, RMSEA=.051(%90 güven aralığı=.043-.059), AIC=715.07, CFI=.96). Ancak istismardan ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarına giden yol katsayılarının istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu yolların modelden çıkarılmasına karar verilmiştir.

III.3. 1. 4. Model 5

Model 5**:** İstismarın tam aracılık modeli

Model 4'teki istismardan ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarına giden yolların modelden çıkarılmasıyla kurulan Model 5 Grafik 5'de sunulmaktadır. **Model 5** analiz edildiğinde elde edilen sonuçlar model ile verinin iyi uyum gösterdiğine işaret etmiştir (χ^2=558.91, sd=358, p<.00, NCH=1.56, RMSEA=.051 (%90 güven aralığı=.042-.059), AIC=717.91, CFI=.96). İki modelden (Model 4 ve Model 5) hangisinin veri ile daha iyi uyum gösterdiğine karar verebilmek amacıyla Ki-Kare fark testi incelendiğinde iki modelin Ki-kare fark testinin (χ^2=.1.84, sd=2, p>.05) istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla iki modelin uyum değerlerinin veri ile uyumu birbirlerinden istatistiksel bakımdan farklılık göstermektedir. Bu nedenle bu iki yol modelden çıkarılmasına karar verilmiştir. Çünkü YEM analizlerinde daha az yolun bulunduğu model tercih edilmektedir. İstismardan ruh sağlığı belirtilerine ve risk alma davranışlarına giden yolların anlamsız bulunarak modelden çıkarılması ile istismarın ruh sağlığı ve risk alma davranışları üzerindeki etkisi için bağlanma ve benlik saygısının tam aracılık yaptığı görülmüştür.

Grafik 5'de sunulan Model 5'de bulunan yolların anlamlılığını test etmek için Anderson ve Gerbing (1988) tarafından önreilen yol kullanılmaktadır. Bu amaçla Model 5ada bağlanmadan ruh sağlığına giden yol model, 5b'de bağlanmadan risk alma davranışlarına model 5c de benlik saygısından belirtiye giden yol model kaldırılarak bu yolların anlamlılığı Ki-kare farkı anlamlılık testi ile incelenmiştir.

Grafik 5: İstismarın Tam Aracılık Modeli Olan Model 5

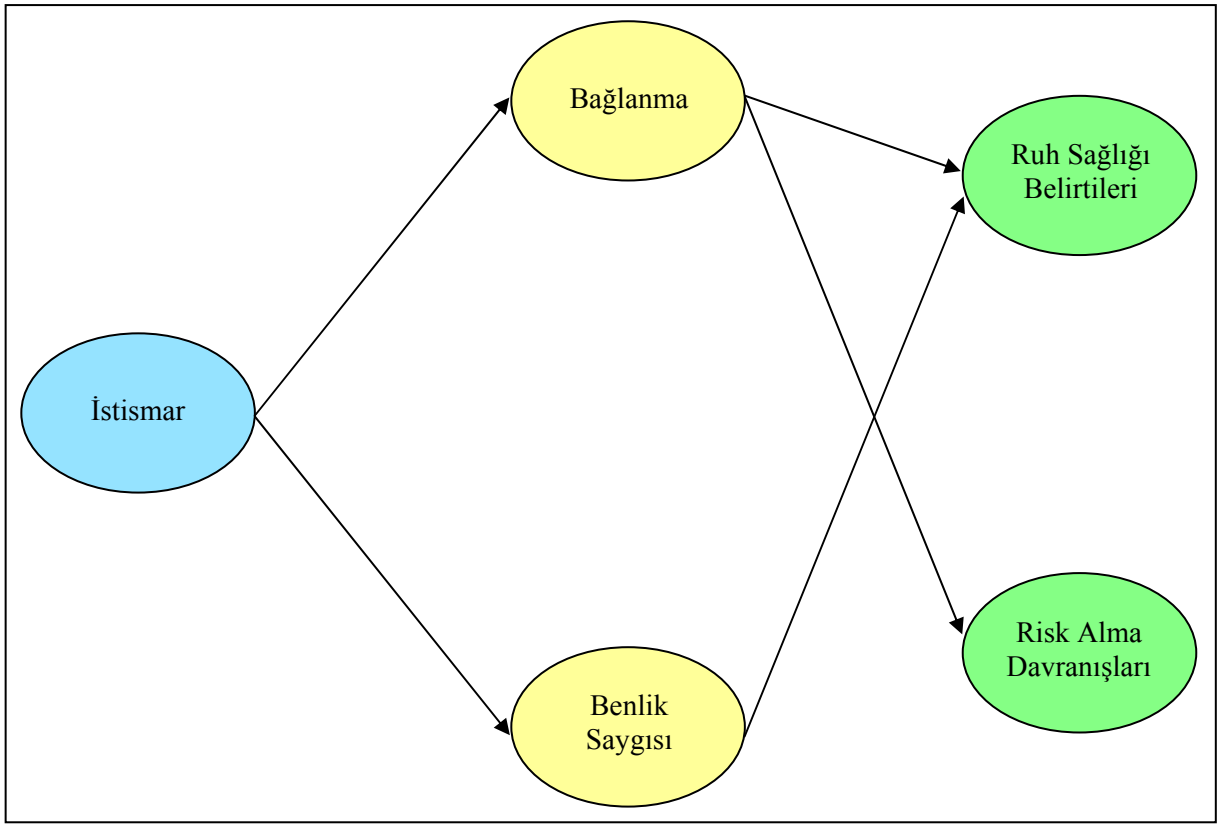

Model 5a'da bağlanmadan ruh sağlığı belirtilerine giden yol test edildiğinde elde edilen iyi uyum değerleri veri ile modelin uyum gösterdiğine işaret etmektedir (χ^2=620.91, sd=359, p<.00, NCH=1.73, RMSEA=.058 (%90 güven aralığı=.050-.066), AIC= 772.91, CFI= .94). Model 5 ile model 5a'nın uyum değerleri için yapılan Ki-kare farkı analizi sonucu dikkate alındığında iki modelin değerlerinin anlamlı biçimde farklılaştığı görülmüştür (Ki-kare =62.00, sd=1, p<.0). Bu yolun modelden çıkarılmasının istatistiksel açıdan anlamlı bir kötüleşmeye yol açığı görülerek bu yolun modelde bırakılmasına karar verilmiştir. Sonuç olarak istismarın ruh sağlığı belirtileri üzerindeki etkisi için bağlanmanın aracı değişken olduğu görülmüştür.

Model 5b (bağlanmadan risk alma davranışlarına) test edildiğinde elde edilen iyi uyum değerleri model ile verinin uyum gösterdiğine işaret etmektedir (χ^2= 579.50,

sd=359,p<.00, NCH=1.61, RMSEA= .053 (%90 güven aralığı= .045-.061), AIC=731.50, CFI=.95, GFI=.84). Model 5 ve Model 5b'nin uyum değerleri için yapılan Ki-kare farkı analizi incelendiğinde iki modelin birbirlerinden istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaştığı görülmüştür (χ^2=20.59, sd=1, p<.0). Bu yolun modelden çıkarılmasının istatistiksel açıdan anlamlı bir kötüleşmeye yol açığı görülerek bu yolun modelde bırakılmasına karar verilmiştir. Sonuç olarak istismarın risk alma davranışları üzerindeki etkisi için bağlanmanın aracı bir değişken olduğu görülmüştür.

Model 5c (benlik saygısından ruhsal belirtilere) test edildiğinde elde edilen iyi uyum değerleri veri ile modelin uyum gösterdiğine işaret etmektedir (χ^2=563.05, sd=359, p<.00, NCH=1.57, RMSEA=.051 (%90 güven aralığı=.043-.059), AIC= 715.05, CFI= .95). Model 5 ve Model 5c'nin uyum değerleri için yapılan Ki-kare farkı analizi iki modelin birbirinden istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaştığını göstermektedir (χ^2= 4.114, sd=1, p<.05). Bu yolun modelden kaldırılmasının istatistiksel bakımdan anlamlı bir kötüleşmeye yol açtığı görülerek bu yolun modelde kalmasına karar verilmiştir. Sonuç olarak istismarın risk alma davranışları üzerindeki etkisi için benlik saygısının aracı bir değişken olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak istismarın bağlanma ve benlik saygısı aracılığıyla ruh sağlığı ve risk alma davranışları yordama etkisini tanımlayan Model 5 oldukça yüksek iyi uyum değerlerine sahiptir. Grafik 6'da Model 5 için elde edilen katsayılar ve standart hatalar sunulmaktadır.

Grafik 6: Model 5 İçin Elde Edilen Standardize Katsayıları Grafiği

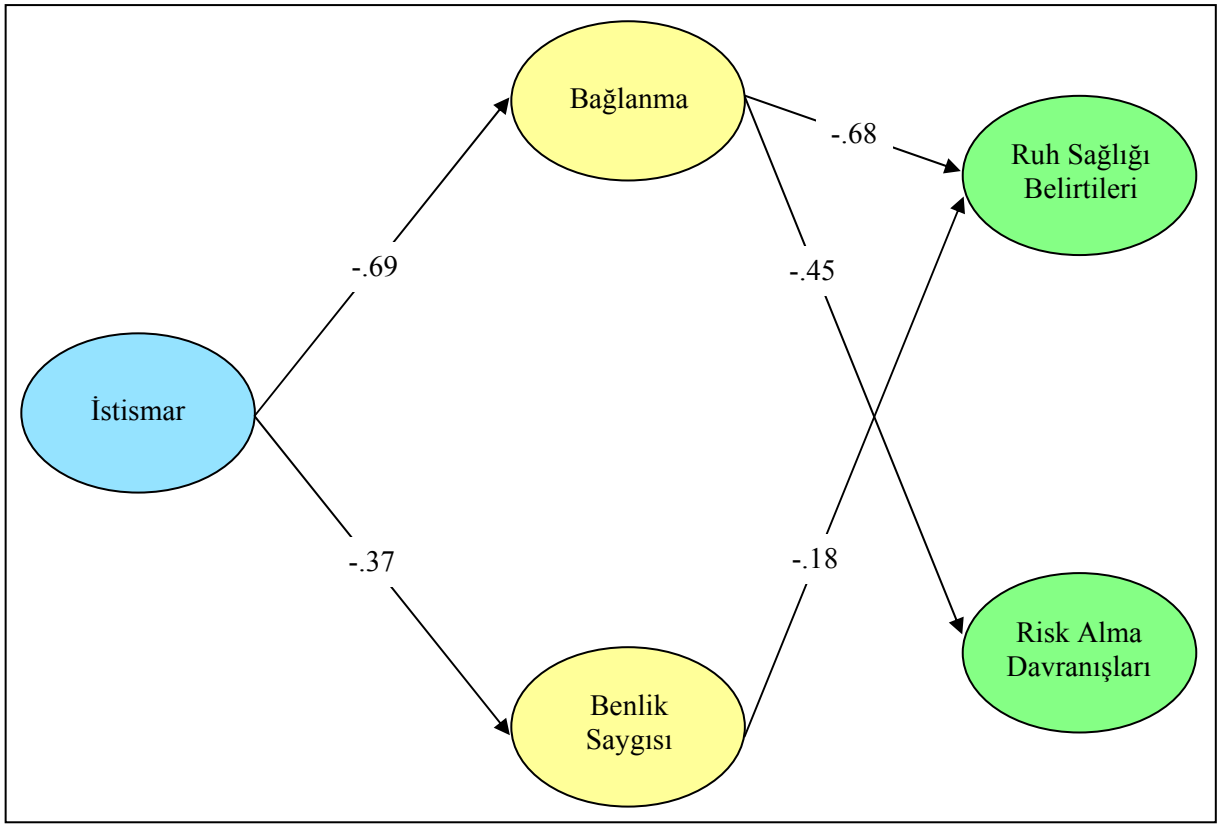

Grafik 6'da izlenebildiği gibi Modelde fiziksel istismarın, bağlanma (-.69, p<.05) ve benlik saygısını (-.37, p<.05) negatif biçimde yordandığı görülmektedir. Modelde ruh sağlığının, bağlanma (-.68, p<.05) ve benlik saygısı (-.18, p<.05) tarafından negatif yönde yordandığı izlenmektedir. Modelde risk alma davranışlarının bağlanma(-.45, p<.05) tarafından negatif biçimde yordandığı görülmektedir.

Fiziksel istismarda 1 standart sapmalık artış, bağlanmada .69'luk standart sapma azalmaya yol açıyor. Fiziksel istismarda bir standart sapma artış benlik saygısında .37 standart sapma azalmaya yol açıyor. Benlik saygısının etkisi kontrol edildiğinde bağlanma puanında bir standart sapmalık artış ruh sağlığı belirtileri puanında .68'lik azalmaya yol açıyor. Bağlanmanın etkisi kontrol edildiğinde benlik saygısında bir standart sapmalık artış, ruh sağlığı belirtilerinde .18 standart sapmalık

azalmaya yol açıyor. Fiziksel istismarın bağlanma üzerinden ruh sağlığı belirtiler üzerindeki dolaylı etkisi -.69X-.68=.45.12. Fiziksel istismarın benlik saygısı üzerinden ruh sağlığı belirtileri üzerindeki dolaylı etkisi=-.37X-.18=.07. Fiziksel istismarda bir standart sapma artış olduğunda bağlanma üzerinden ruh sağlığı belirtileri .45 standart sapma artış oluyor. Fiziksel istismarda bir standart sapma artış olduğunda benlik saygısı üzerinden ruh sağlığı belirtileri .07 standart sapma artış oluyor.

Önerilen model ile istismar, bağlanma ve benlik saygısı ile birlikte ruh sağlığı belirtilerinin .56'sını açıklanmaktadır. Modelde istismar, bağlanma değişkeninin .44'ini, benlik saygısının .14'ünü açıklamaktadır. İstismar tek başına ruh sağlığı belirtilerinin .29'unu açıklamaktadır.

Bu sonuçlar, bağlanma ve benlik saygısı değişkenlerinin, fiziksel istismarın ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları için gözlenen etkisine tam aracılık yaptıklarını göstermektedir. Model 4 ve Model 5 için elde edilen sonuçlar, istismardan ruh sağlığı belirtilerine ve risk alma davranışlarına giden yolların istatistiksel açıdan anlamsız oldukları ve çıkarılmalarıyla modelde anlamlı bir kötüleşme olmadığı görülmüştür. Bu sonuç, modelde bağlanmanın ve benlik saygısının etkisi kontrol edildiğinde istismarın ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları için istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi bulunmadığına işaret etmektedir. Bu sonuçlardan hareketle bağlanma ve benlik saygısının birlikte istismarın etkisine tam aracılık yaptığını söylemek mümkün olmaktadır.

Sonuçlar

1. Bağlanma istismarın ruh sağlığı belirtileri üzerindeki etkisi için aracılık yapmaktadır.
2. Bağlanma istismarın risk alma davranışları üzerindeki etkisi için aracılık yapmaktadır.
3. Benlik saygısı istismarın ruh sağlığı belirtileri üzerindeki etkisi için aracılık yapmaktadır.
4. Benlik saygısı istismarın risk alma davranışları üzerindeki etkisi için aracılık yapmamaktadır.

5. Denetim odağı istismarın ruh sağlığı belirtileri üzerindeki etkisi için aracılık yapmamaktadır.

6. Denetim odağı, istismarın risk alma davranışları üzerindeki etkisi için aracılık yapmamaktadır.

III.3. 2. Fiziksel İstismara Uğrayan ve İstismara Uğramayan Ergenlere İlişkin Verilerin Değişken Odaklı Model Açısından İncelenmesi

Koruyucu faktörleri doğru biçimde tanımlamak için karşılaştırma gruplarının analizlere katılması yönündeki görüşler (Masten, 1999) dikkate alınarak fiziksel istismara uğrayan ve uğramayan gruplar incelenmişlerdir. Ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları için koruyucu ve incinebilirlilik faktörlerini belirlemek amacı ile fiziksel istismara uğrayan ve uğramayan gruplar bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş desteği açısından karşılaştırılmışlardır. Bu amaçla, bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağı ve algılanan arkadaş desteği ölçümlerinde 1 standart sapma üstte ve altta olanlar ayrılarak iki grup oluşturulmuştur. İstismar grupları ve bu faktörlerden düşük ve yüksek puan alanlardan elde edilen gruplar önce ruh sağlığı belirtileri daha sonra risk alma davranışları açısından çift yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmışlardır.

Çift yönlü varyans analizinde bireysel özelliklerin sadece ana etkisi varsa ve istismar ile etkileşime girmiyorsa özellik koruyucu olarak adlandırılmıştır. Bu koşulda, koruyucu faktör, hem istismara uğrayan hem de uğramayan grupta koruyucu etkiye sahip olmaktadır. Eğer analizlerde etkileşim varsa bu durumda değişken düzenleyici (moderator) olarak adlandırılmaktadır. Düzenleyici olan özelliğin yüksek derecesine sahip olanların yeterliliği daha yüksekse özellik koruyucu, yeterlilikleri daha düşükse incinebilirlilik faktörü olarak adlandırılmıştır. Son olarak koruyucu veya incinebilirlilik faktörü olduğu bulunan özelliğin yüksek derecesine sahip olan istismara uğrayan ve

uğramayan gruplar yeterlilikleri açısından karşılaştırılmıştır. Eğer fark yoksa bu, özelliğin istikrarlı koruyucu ya da istikrarlı incinebilir kılıcı; eğer istismara uğrama durumunda yeterlilikleri düşüyorsa koruyucu ancak fiziksel istismardan etkilenen ya da incinebilir kılıcı ancak fiziksel istismardan etkilenen özellikler olarak adlandırılmışlardır. Bir özelliğin istismar ile nasıl etkileşime girdiğinin belirlenmesi hangi gruplarda yapılacak müdahale çalışmalarında öncellikle tercih edileceği konularında bilgi sağlayıcı olacaktır.

III.3.2.1. Ruh Sağlığı Belirtileri İçin Fiziksel İstismara Uğrayan Ve Uğranmayan Grupların, Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı Ve Arkadaş Desteği Açısından Karşılaştırılması

Bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş ilişkileri ölçümlerinden bir standart sapma altta ve üstte olanlar ayrılarak her özellik için düşük ve yüksek puan alan 2 grup oluşturulmuştur. Fiziksel istismara uğrayan ve uğramayan gruplarda, düşük ve yüksek özelliğe sahip olmanın ruh sağlığı belirtileri üzerindeki etkisini incelemek için bir dizi 2 (istismar: fiziksel istismara uğrayan grup ve istismara uğramayan grup) X 2 (özellik: düşük ve yüksek) çift yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Gruplara göre ruh sağlığı belirti puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 25'de ve çift yönlü varyans analizine ilişkin sonuçlar ise Tablo 26'da sunulmaktadır.

Tablo 25: Fiziksel İstismara Uğrayan ve İstsmara Uğramayan Gruplarda Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenlerine Göre Ruh Sağlığı Belirtilerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Fiziksel İstismara Uğrayan			İstismara Uğramayan		
	$\overline{X}$	SS	n	$\overline{X}$	SS	n
Bağlanma						
Düşük anneye bağlanma	80.98	47.10	76	24.25	26.16	5
Yüksek anneye bağlanma	28.08	22.38	15	12.23	15.79	136
Toplam	72.26	48.13	91	12.66	16.28	141
Benlik Saygısı						
Düşük benlik saygısı	73.86	50.26	63	18.00	18.19	37
Yüksek benlik saygısı85	40.93	37.68	30	12.83	15.92	93
Toplam	73.24	48.89	93	14.30	16.69	130
Denetim Odağı						
İçsel denetim odaklı grup	36.81	28.18	36	10.06	10.92	139
Dışsal denetim odaklı grup.	64.42	49.00	57	12.98	12.07	33
Toplam	53.73	44.12	93	10.62	11.18	172
Arkadaş desteği						
Düşük arkadaş desteği	58.36	42.68	58	15.44	20.02	69
Yüksek arkadaş desteği	61.37	49.10	25	18.30	16.01	39
Toplam	59.27	44.43	83	16.47	18.64	108

Tablo 26: Fiziksel İstismara Uğrama ve Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenlerine Göre Ruh Sağlığı Belirtilerinin Karşılaştırılması

	Kareler toplamı	sd	Ortalama kareler	F	η^2
Bağlanma					
İstismar	18.342.224	1	18.342.224	19.930***	.08
Bağlanma	14673.517	1	14673.517	15.944***	.065
İstismar X Bağlanma	5822.451	1	5822.451	6.326*	.027
Benlik saygısı					
İstismar	81033.236	1	81033.236	76.144***	.26
Benlik saygısı	16693.449	1	16693.449	15.686***	.067
İstismar X Benlik saygısı	8866.158	1	8866.158	8.331**	.037
Denetim Odağı					
İstismar	73807.653	1	73807.653	105.026***	.287
Denetim Odağı	11245.695	1	11245.695	16.002***	.058
İstismar X Denetim Odağı	7363.926	1	7363.926	10.479**	.039
Arkadaş Desteği					
İstismar	93877.914	1	93877.914	86.622***	.310
Arkadaş desteği	245.599	1	245.599	.227	.002
İstismar X Arkadaş desteği	.602.874	1	.602.874	.556	.00

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Fiziksel istismara uğrama ve bağlanma değişkenlerine göre ruh sağlığı belirti puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek için yapılan 2 (istismar: fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan grup) X 2 (bağlanma: güvensiz bağlanan grup ve güvenli bağlanan grup) çift yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucu incelendiğinde istismar değişkeninin ana etkisinin istatistiksel bakımdan anlamlı olduğu görülmektedir ($F(1, 219)=19.930$, $p<.001$, $\eta^2=.08$). Fiziksel istismara uğrayan grubun ruh sağlığı belirti puanı ortalamaları, istismara uğramayanların ortalamalarından daha yüksektir. Bağlanma değişkeninin ana etkisi de anlamlıdır ($F(1, 228)=15.944$, $p<.001$,

η^2=.065). Güvenli bağlanan grubun ruh sağlığı belirti puanı ortalamaları güvensiz bağlanan gruba göre daha düşüktür. İstismar ve bağlanma değişkenlerinin etkileşim ilişkisinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu bulunmuştur (F(1, 228)= 6.326, p<.05, η^2=.027). Bu etkileşim Grafik 7'de görülebilmektedir. Fiziksel istismara uğramayan grupta güvensiz bağlanan ve güvenli bağlanan grup arasında bir farklılık bulunmazken (t=1.630, sd=139, p>.05) fiziksel istismara uğrayan grupta güvensiz bağlanan grubun ruh sağlığı belirtileri güvenli bağlanan gruba göre daha yüksektir (t=4.242, sd=89, p<.001). Dolayısıyla bağlanma istismara uğramayan grup için koruyucu değilken istismara uğrayan grupta koruyucu bir faktör olmaktadır. Ayrıca hem güvensiz bağlanan grupta (t=2.656, sd=79, p<.05) hem de güvenli bağlanan grupta (t=3.524, sd=149, p<.01) istismara uğramayanların istismara uğrayanlara göre daha düşük ruh sağlığı belirti puanı ortalamalarına sahip oldukları bulunmuştur. Dolayısıyla bağlanma, fiziksel istismar yaşantısı için için *fiziksel istismardan etkilenen koruyucu bir* faktör olmaktadır.

Grafik 7: Fiziksel İstismara Uğrama ve Bağlanma Değişkenlerine Göre Ruh Sağlığı Belirtileri

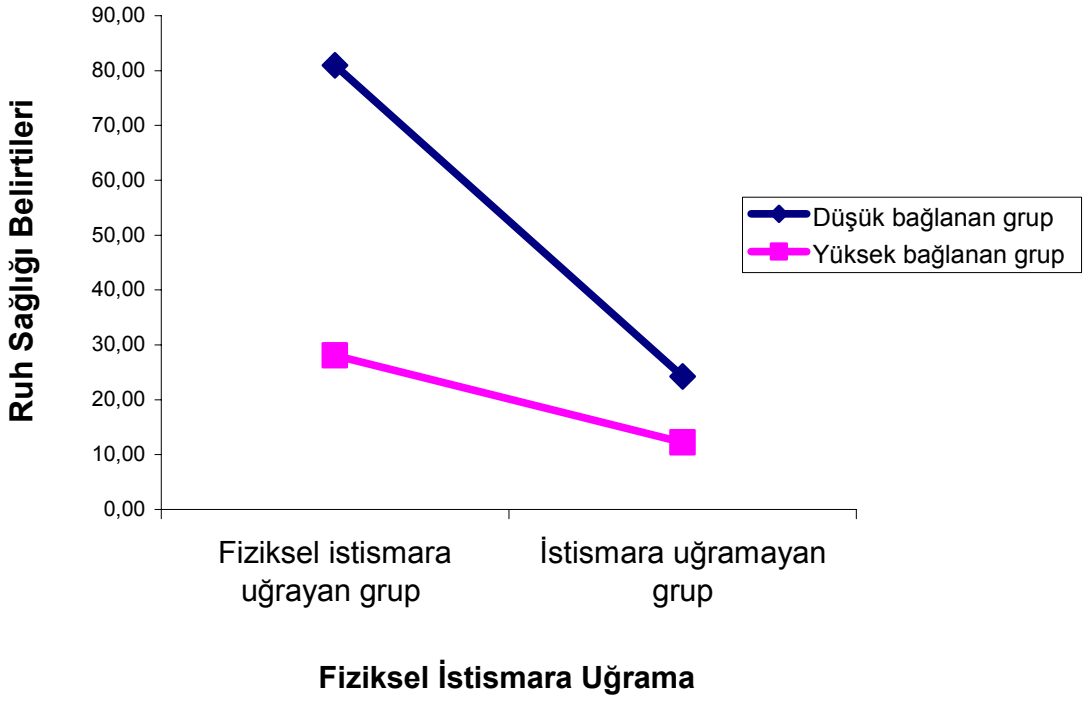

Fiziksel istismara uğrama ve benlik saygısı değişkenlerine göre ruh sağlığı belirti puanı için yapılan 2 (istismar: fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan) X 2 (benlik saygısı: düşük benlik sayısı grubu ve yüksek benlik saygısı grubu) çift yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları incelendiğinde istismar değişkeninin ana etkisinin istatistiksel bakımdan anlamlı olduğu görülmektedir ($F(1, 228)=76.144$, $p<.001$, $\eta^2=.26$). Fiziksel istismara uğrayan grubun ruh sağlığı belirti puanı ortalamaları, uğramayanların ortalamalarından daha yüksektir. Benlik saygısı değişkeninin ana etkisi de anlamlıdır ($F(1, 219)=15.686$, $p<.001$, $\eta^2=.067$). Yüksek benlik saygısı puanına sahip olan grubun ruh sağlığı belirti puanı ortalamaları, düşük benlik saygısına sahip olan gruba göre daha düşüktür. İstismar ve benlik saygısı değişkenlerinin etkileşim ilişkisinin de istatistiksel açıdan anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(1, 228)=8.331$, $p<.01$, $\eta^2=.037$). Bu etkileşim ilişkisi Grafik 8'de görsel olarak sunulmaktadır. Etkileşim incelendiğinde istismara uğramayan grupta düşük ve yüksek bağlananlar arasında farklılık bulunmazken ($t=1.513$, $sd=128$, $p>.05$) istismara uğrayan grupta bu iki grup için istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($t=3.523$, $sd=74.086$, $p<.01$). Benlik saygısı istismara uğramayan grup için koruyucu değilken istismara uğrayan grupta koruyucu faktör olmaktadır. Ayrıca hem düşük benlik saygısı olan grupta ($t=7.977$, $sd=85.425$, $p<.001$) hem de yüksek benlik saygısı olan grupta ($t=3.971$, $sd=32.403$, $p<.001$) istismara uğramayanların istismara uğrayanlara göre daha düşük ruh sağlığı belirti puanı ortalamalarına sahip oldukları bulunmuştur. Benlik saygısı *fiziksel istismardan etkilenen koruyucu bir* faktör olmaktadır.

Grafik 8: Fiziksel İstismara Uğrama ve Benlik Saygısı Değişkenlerine Göre Ruh Sağlığı Belirtileri

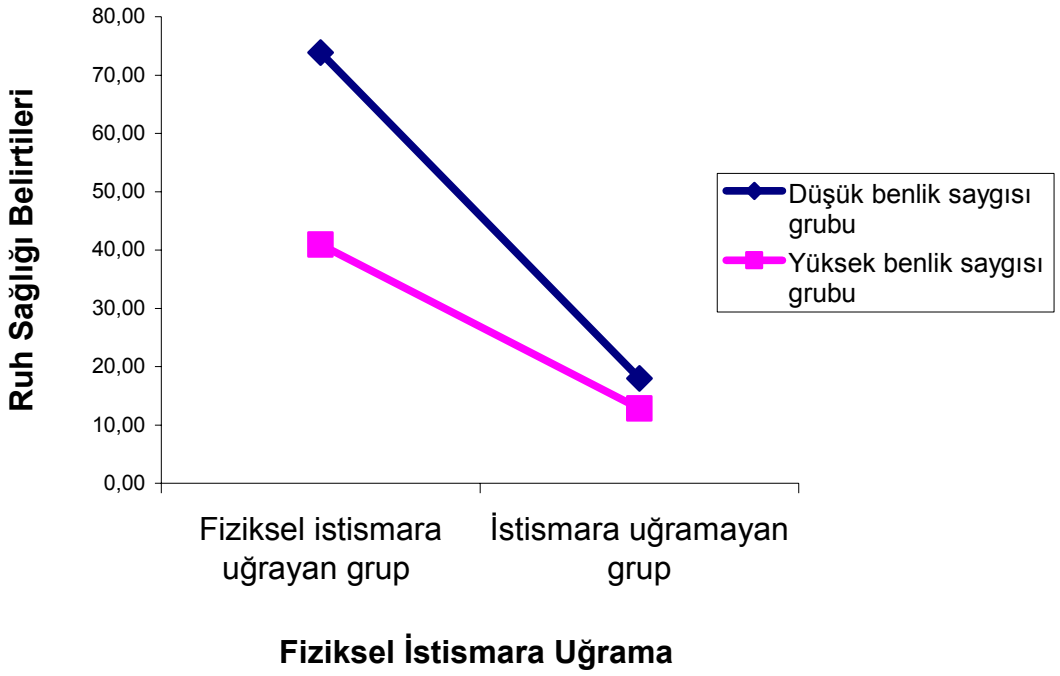

Fiziksel istismara uğrama ve denetim odağı değişkenlerine göre ruh sağlığı belirti puanının farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için yapılan 2 (istismar: fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan) X 2 (denetim odağı: iç denetim odaklı grup ve dış denetim odaklı grup) çift yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucu incelendiğinde istismar değişkeninin ana etkisinin istatistiksel bakımdan anlamlı olduğu görülmektedir ($F(1, 261)=105.026$, $p<.001$, $\eta^2=.287$). Fiziksel istismara uğrayan grubun ruh sağlığı belirti puanı ortalamaları, uğramayan grubun ortalamasından daha yüksektir. Denetim odağı değişkeninin ana etkisi de anlamlıdır ($F(1, 261)= 16.002$, $p<.001$, $\eta^2=.058$). İç denetim odaklı olan grubun ruh sağlığı belirti puanı ortalamaları, dış denetim odaklı olan gruba göre daha düşüktür. İstismar ve denetim odağı değişkenlerinin etkileşim ilişkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır ($F(1, 261)= 10.479$, $p<.01$, $\eta^2=.039$). Bu ortak etki Grafik 9'da sunulmaktadır. Bu etkileşime incelendiğinde istismar uğramayan grupta, iç ve dış denetimli gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmazken (t=-

1.348, sd=170, p>.05) istismara uğrayan grupta, dış denetim odaklı grup daha yüksek ruh sağlığı belirti puanı ortalamalarına sahip (t=-3.446, sd=90.358, p<.01) olduğu görülmüşütr. Bu sonuca göre denetim odağı istismara uğramayan grup için koruyucu faktör değilken istismara uğrayan grupta koruyucu faktör olmaktadır. Hem iç denetim odaklı grupta (t=5.587,sd=37.763, p<.01) hem de dış denetim odaklı grupta (t=7.593, sd=88, p<.001) istismara uğrayanlar, uğramayanlardan daha yüksek ruh sağlığı belirti puanı ortalamalarına sahiplerdir. Bu sonuçlar, denetim odağının *fiziksel istismardan etkilenen koruyucu* bir faktör olduğunu göstermektedir.

Grafik 9: Fiziksel İstismar Uğrama ve Denetim Odağına Göre Ruh Sağlığı Belirtileri

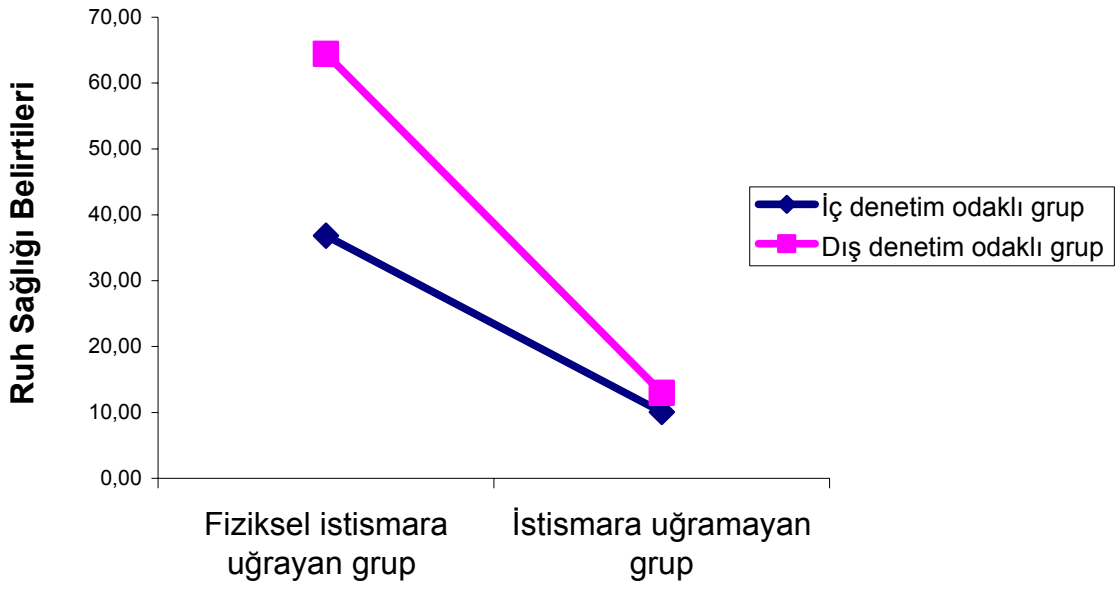

Fiziksel istismara uğrama ve algılanan arkadaş desteği için yapılan 2 (istismar: fiziksel istismara uğrayan ve istismara uğramayan) X 2 (arkadaş desteği: düşük arkadaş desteği ve yüksek arkadaş desteği) çift yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucu incelendiğinde istismar değişkeninin ana etkisinin istatistiksel bakımdan anlamlı olduğu görülmüştür ($F(1, 187)=71.469$, $p<.001$, $\eta^2=.277$). Fiziksel istismara uğrayan grubun ruh sağlığı belirti puanı ortalamaları, uğramayanların ortalamalarından daha yüksektir. Algılanan arkadaş desteği değişkeninin ana etkisi anlamlı bulunmamıştır ($F(1, 187)=.334$, $p>.05$, $\eta^2=.002$). İstismar ve algılanan arkadaş desteği değişkenlerinin etkileşim ilişkisi de istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($F(1, 187)=.000$, $p>.05$, $\eta^2=.00$).

III.3.2.2. Risk Alma Davranışları İçin Fiziksel İstismara Uğrayan Ve Uğranmayan Grupların, Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı Ve Arkadaş Desteği Açısından Karşılaştırılması

Fiziksel istismara uğrayan ve uğramayan gruplarda bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş ilişkileri ölçümlerinden bir standart sapma altta ve üstte olanlardan oluşturulan grupların risk alma davranış puanı ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 27'de sunulmaktadır. Risk alma davranışları için fiziksel istismara uğrama ve bireysel faktörlerin etkisini incelmek için bir dizi 2 (İstismar: Fiziksel istismara uğrayan grup ve istismara uğramayan grup) X 2 (özellik: düşük puan grup ve yüksek puan alan grup) çift yönlü varyans (ANOVA) analizi yapılmıştır. Bu gruplar için yapılan çift yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 28'de sunulmaktadır.

Tablo 27: Fiziksel İstismara Uğrayan ve Uğramayan Gruplarda Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenlerine Göre Risk Alma Davranışları Puanının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Fiziksel istismara uğrayan			İstismara uğramayan		
	$\overline{X}$	SS	n	$\overline{X}$	SS	n
Bağlanma						
Güvensiz bağlanan grup	8.19	7.61	75	1.6	3.05	5
Güvenli bağlanan grup	2.6	3.18	15	.93	2.20	134
Toplam	7.26	7.35	90	.95	2.24	139
Benlik Saygısı						
Düşük benlik saygısı	6.68	6.75	63	1.89	3.24	36
Yüksek benlik saygısı	5.63	6.61	30	1.40	3.94	92
Toplam	6.34	6.69	93	1.54	3.75	128
Denetim Odağı						
İç denetim odaklı grup	4.75	5.96	36	.83	1.95	137
Dış denetim odaklı grup.	7.28	6.76	57	1.33	2.06	33
Toplam	6.30	6.55	93	.92	1.98	170
Arkadaş desteği						
Düşük arkadaş desteği	4.66	3.91	58	1.31	2.88	67
Yüksek arkadaş desteği	9.24	9.40	25	2.76	5.15	38
Toplam	6.04	6.40	83	1.84	3.90	105

Tablo 28: Fiziksel İstismara Uğrama ve Bağlanma, Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Arkadaş Desteği Değişkenlerine Göre Risk Alma Davranışlarının Karşılaştırılması

	Kareler toplamı	sd	Ortalama kareler	F	η^2
Bağlanma					
İstismar	237.419	1	237.419	10.459**	.044
Bağlanma	136.379	1	136.379	6.008*	.026
İstismar X Bağlanma	83.935	1	83.935	3.968	.016
Benlik saygısı					
İstismar	927.078	1	927.078	34.224***	.136
Benlik saygısı	26.852	1	26.852	.991	.005
İstismar X benlik saygısı	3.601	1	3.601	.133	.001
Denetim Odağı					
İstismar	1175.381	1	1175.381	68.27***	.209
Denetim Odağı	111.389	1	111.389	6.475*	.024
İstismar X Denetim Odağı	49.313	1	49.313	2.867=.092	.011
Arkadaş Desteği					
İstismar	978.900	1	978.900	39.823***	.178
Arkadaş desteği	369.769	1	369.769	15.043***	.076
İstismar X Arkadaş desteği	99.803	1	99.803	4.060=.045	.022

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Fiziksel istismara uğrama ve bağlanma değişkenleri için yapılan 2 (istismar: fiziksel istismara uğrayan grup ve istismara uğramayan grup) X 2 (bağlanma: güvensiz bağlanan grup ve güvenli bağlanan grup) çift yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları incelendiğinde risk alma davranışları için istismar değişkeninin ana etkisinin istatistiksel bakımdan anlamlı olduğu görülmektedir ($F(1, 225)= 10.459$, $p<.01$, $\eta^2=.044$). Fiziksel istismara uğrayan grup, uğramayanlara göre daha yüksek risk alma davranışı puan

ortalamalarına sahiptir. Risk alma davranışları için bağlanma değişkeninin ana etkisi de anlamlıdır ($F(1, 225)= 6.008$, $p<.05$, $\eta^2=.026$). Güvenli bağlanan grubun risk alma davranışı ortalamaları, güvensiz bağlanan grubun risk alma davranışı ortalamalarına göre daha düşüktür. İstismar ve bağlanma değişkenleri etkileşime girmektedirler. Bu etkileşim ilişkisi istatistiksel açıdan anlamlılığa oldukça yakındır ($F(1, 225)= 3.968$, $p=.056$, $\eta^2=.016$). Etkileşim ilişkisi Grafik 10'da sunulmaktadır. Buna göre istismara uğramayan grupta düşük ve yüksek bağlananlar arsında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmazken ($t=.662$, $sd=137$, $p>.05$) istismara uğrayan grupta güvenli bağlanan grubun risk alma davranışları güvensiz bağlanan göre daha düşük olduğu görülmüştür ($t=2.787$, $sd=88$, $p<.01$). Bağlanma risk alma davranışları için koruyucu bir faktör olmaktadır. Güvenli bağlananlarda, istismara uğrayan ve uğramayan gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmazken ($t=1.986$,$sd=15.549$, $p>05$) güvensiz bağlananlarda, istismara uğrayan grubun, uğramayan gruba göre daha yüksek risk alma davranış puanı ortalamalarına sahip ($t=4.061$, $sd=7.930$, $p<.01$) olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar risk alma davranışları için bağlanmanın *istikrarlı koruyucu* bir düzenleyici faktör olduğunu göstermektedir.

Grafik 10: Fiziksel İstismara Uğrama ve Bağlanma Değişkenlerine Göre Risk Alma Davranışları

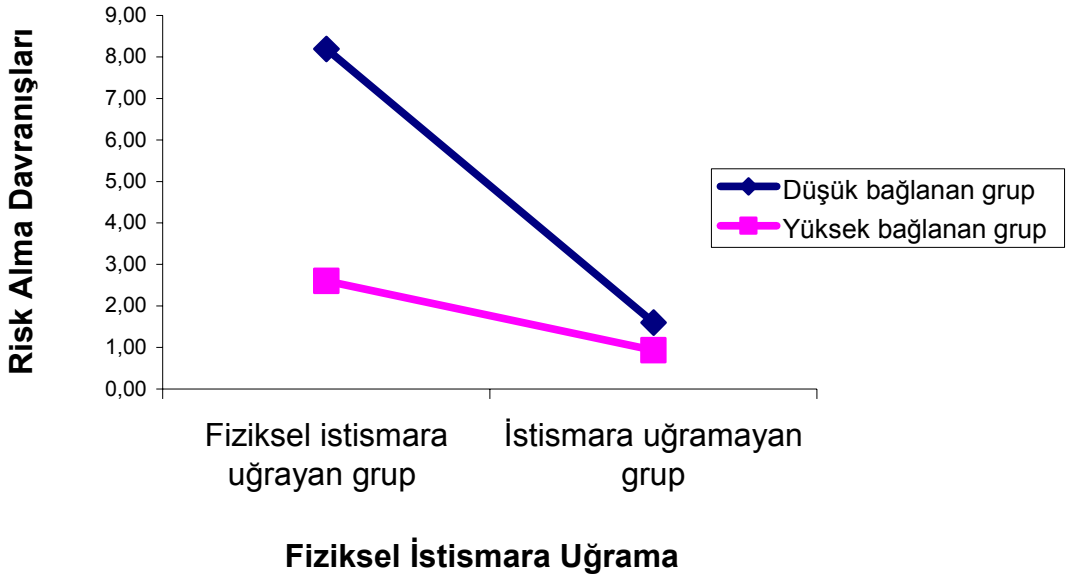

Risk alma davranışları üzerinde benlik saygısı ve fiziksel istismarın etkisini birlikte incelemek için yapılan 2 (istismar: fiziksel istismara uğrayan grup ve istismara uğramayan grup) X 2 (benlik saygısı: düşük benlik saygısına sahip olan grup ve yüksek benlik saygısına sahip olan grup) çift yönlü varyans analizi (ANOVA) incelendiğinde istismarın ana etkisinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(1, 217)= 34.224$, $p<.001$, $\eta^2=.136$). İstismara uğrayan grubun risk alma davranışı ortalamaları, uğramayan gruba göre daha yüksektir. Benlik saygısının ana etkisi istatistiksel bakımdan anlamlı bulunmamıştır ($F(1, 217)= .991$, $p>.05$, $\eta^2=.005$). İstismar ve benlik saygısının etkileşimi de istatistiksel açıdan anlamlı değildir ($F(1, 217)= .133$, $p>.05$, $\eta^2=.001$).

Risk alma davranışları için fiziksel istismara uğrama ve denetim odağının etkisini birlikte incelemek için yapılan 2 (istismar: fiziksel istismara uğrayan grup ve istismara uğramayan grup) X 2 (denetim odağı: iç denetim odaklı grup ve dış denetim odaklı grup) çift yönlü varyans analizinde (ANOVA) istismar değişkeninin ana etkisinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(1, 259)= 68.27$, $p<.001$, $\eta^2=.209$). Fiziksel istismara uğrayan grubun risk alma davranışları ortalamaları daha yüksektir. Denetim odağı değişkeninin ana etkisi de istatistiksel açıdan anlamlıdır ($F(1, 259)= 6.475$, $p>.05$, $\eta^2=.024$). Dış denetim odaklı grubun risk alma davranışı ortalamaları daha yüksektir. İstismar ve denetim odağı değişkenleri için istatistiksel bakımdan anlamlı bir etkileşim ilişkisi bulunmamıştır ($F(1, 259)=. 2.867$, $p>.05$, $\eta^2=.011$). Denetim odağının hem istismara uğrayan hem de uğramayan gruplar için risk alma davranışları konusunda koruyucu bir faktör olduğu söylenebilmektedir.

Risk alma davranışları üzerinde algılanan arkadaş desteği ve fiziksel istismara uğrama değişkeninin etkisini birlikte incelemek için yapılan 2 (istismar: fiziksel istismara uğrayan grup ve istismara uğramayan grup) X 2 (arkadaş desteği: düşük arkadaş desteği algılayan grup ve yüksek arkadaş desteği algılayan grup) çift yönlü varyans analizi (ANOVA) incelendiğinde istismarın ana etkisinin istatistiksel bakımdan anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(1, 184)= 39.823$, $p<.001$, $\eta^2=.178$). İstismara uğrayan grubun risk alma davranışları ortalamaları daha yüksektir. Arkadaş desteğinin ana etkisinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür ($F(1, 184)= 15.043$, $p<.001$, $\eta^2=.076$). Yüksek arkadaş desteği algılayanların risk alma davranışları ortalamaları daha

yüksektir. İstismar ve arkadaş desteğinin etkileşim ilişkisi de istatistiksel açıdan anlamlıdır ($F(1, 184)= 4.060$, $p<.05$, $\eta^2=.022$). Bu etkileşim Grafik 11'de sunulmaktadır. İstismara uğramayan grupta düşük ve yüksek destek algılayanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmazken ($t=-1.597$, $sd=50.376$, $p>.05$) istismara uğrayan grupta, yüksek arkadaş desteği algılayanların risk alma davranış ortalamaları, düşük arkadaş desteği algılayanların ortalamalarına göre daha yüksektir ($t=-2.353$, $sd=27.639$, $p<.05$). Bu sonuç arkadaş desteğinin risk alma davranışları için incinebilir kılıcı olduğunu göstermiştir. Hem düşük arkadaş desteği algılayanlarda ($t=5.372$, $sd=103.561$, $p<.001$) hem de yüksek arkadaş desteği algılayanlarda ($t=3.147$, $sd=33.6$, $p<.01$) istismara uğrama durumunda risk alma davranışları artmaktadır. Bu sonuç, algılanan arkadaş desteğinin *istismardan etkilenen incinebilirlilik* faktörü olduğunu göstermektedir.

Grafik 11: Fiziksel istismara Uğrama ve Algılanan Arkadaş Desteği Değişkenlerine Göre Risk Alma Davranışları

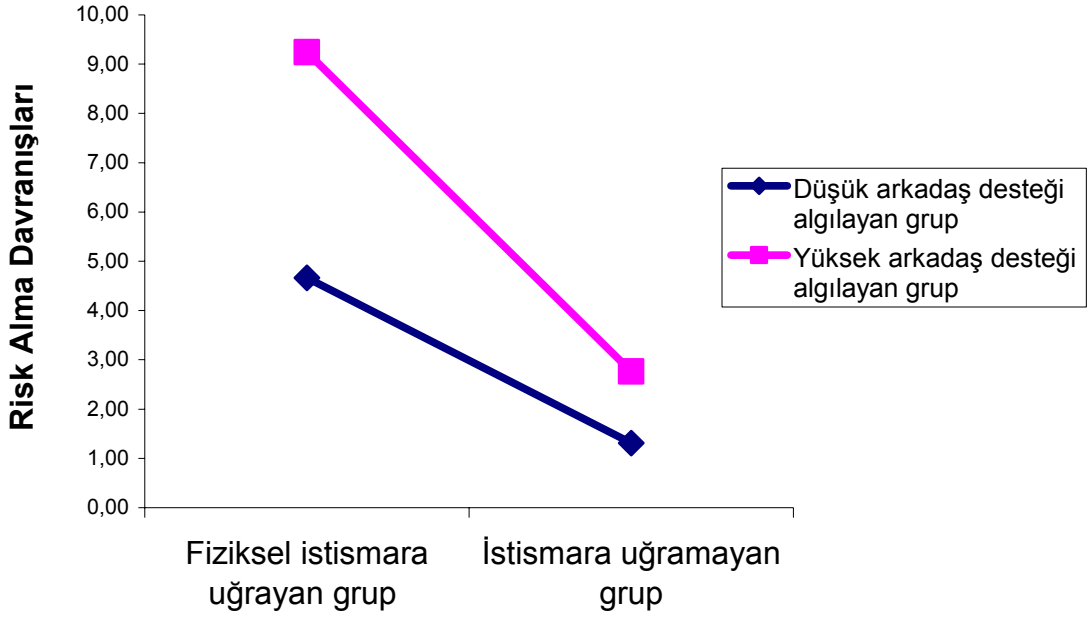

Sonuçlar

1. Fiziksel istismara uğrayan grubun ruh sağlığı belirtileri uğramayanlardan daha yüksektir.

2. Güvenli bağlanan grubun ruh sağlığı belirtileri güvensiz bağlanan gruba göre daha düşüktür.

3. Yüksek benlik saygısı puanına sahip olan grubun ruh sağlığı belirtileri düşük benlik saygısına sahip olan gruba göre daha düşüktür.

4. Dış denetim odaklı grup ruh sağlığı belirtileri, iç denetim odaklı gruba göre daha yüksektir.

5. Arkadaş desteğinin ruh sağlığı belirtileri üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

6. Bağlanma istismara uğramayan grup için koruyucu bir değişken değilken istismara uğrayan grup için koruyucu bir faktör olmaktadır. Bağlanma fiziksel istismardan etkilenen koruyucu bir değişkendir.

7. Benlik saygısı istismara uğramayan grup için koruyucu değilken istismara uğrayan grup için koruyucu bir faktör olmaktadır. Benlik saygısı fiziksel istismardan etkilenen koruyucu bir değişken olmaktadır.

8. Denetim odağı istismara uğramayan grup için koruyucu değilken istismara uğrayan grup için koruyucu bir faktör olmaktadır. Denetim odağı fiziksel istismarda etkilenen koruyucu bir değişken olmaktadır.

9. Fiziksel istismara uğrayan grup, uğramayanlara göre daha yüksek risk alma davranışı sergilemektedir.

10. Güvenli bağlanan grup, güvensiz bağlananlara göre daha az risk alma davranışı sergilemektedir.

11. Benlik saygısı risk alma davranışlarını etkilememektedir.

12. Dış denetim odaklı grup daha çok risk alma davranışı sergilemektedir.

13. Yüksek arkadaş desteği algılayanların risk alma davranışları daha yüksektir.

14. Yüksek bağlananlarda, istismara uğrayan ve uğramayan grup arasında bir fark bulunmazken düşük bağlananlarda, istismara uğrayan grubun uğramayan gruba göre daha yüksek risk alma davranış puanı ortalamalarına sahip olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar risk alma davranışları için bağlanmanın istikrarlı koruyucu bir değişken olduğunu göstermektedir.

15. İstismara uğramayan grupta düşük ve yüksek destek algılayanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmazken istismara uğrayan grupta yüksek destek algılayanların risk alma davranış ortalamalarının, düşük destek algılayanların ortalamalarına göre daha yüksektir olduğu bulunmuştur. Sonuçlar*, algılanan arkadaş desteğinin fiziksel istismardan etkilenen incinebilirlilik değişkeni olduğunu göstermektedir.*

IV. TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Çocukların fiziksel istismar yaşantısının ardından sergilediği dayanıklılığı incelemeyi amaçlayan bu araştırmada, okula devam eden 12–17 yaş arasındaki ergenlerle çalışılmıştır. Araştırmaya katılan ergenler, yaşamları boyunca en az bir kez olmak üzere en sıklıkla duygusal istismar (%60), aile içi şiddete tanıklık (%55), fiziksel istismar (%48), ihmal (%17) ve son olarak cinsel istismar (%8) davranışlarına maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Cinsel istismara maruz kaldığını ifade eden ergenler araştırmanın amacı doğrultusunda örneklemden çıkarılmış fiziksel istismara maruz kaldığını ifade eden grupta dayanıklılık incelenmiştir. Literatürde ülkemiz için ifade edilen fiziksel istismara maruz kalma oranı ile bu çalışmada bulunan oran benzerdir. Bu nedenle çalışmada fiziksel istismarın yaygınlığına ilişkin elde edilen sonuçların güvenilir olduğu düşünülmektedir.

Öncelikle istismara uğrayan grubun sosyo-demografik özelliklerine ilişkin sonuçlar gözden geçirilerek istismarın etiyolojisinde etkili olan risk ve koruyucu faktörler tartışılacaktır. Ekolojik etkileşimsel modelde, eksosistem içinde tanımlanan ekonomik durum, ebeveynlerin eğitimi ve çalışması; mikrosistem içinde tanımlanan aile yapısı; hem eksosistem hem de mikrosistem özelliklerini birarada içeren yaşam olaylar sayısı açısından fiziksel istismara uğrayan (n=216) ve istismara uğramayan gruplar (n=302) karşılaştırılmıştır.

İstismarın alt sosyoekonomik düzeyde daha sıklıkla görüldüğüne ilişkin sonuçlar bulunmakta ve alt sosyo-ekonomik düzey istismar yaşantıları için risk faktörü olarak tanımlanmaktadır (Aber ve Allen, 1987, Cicchetti ve Lynch, 1993, Kaufman ve Cicchetti 1989, Tricket, Aber, Carlson ve Cicchetti, 1991, Vondra Barret ve Cicchetti, 1990). Bu çalışmada da literatüre paralel olarak fiziksel istismara uğrayanların önemli bölümünün ekonomik durumlarının kötü olduğu istismara uğramayanların ekonomik durumlarının ise iyi olduğu görülmüştür. Analizler, ebeveyn eğitiminin düşük olduğu ve ebeveynlerin düzenli bir işlerinin olmadığı durumda, ergenlerin istismara uğrama oranının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu özelliklere ve ailenin ekonomik durumuna ilişkin sonuçlar birlikte düşünüldüğünde sonuçların birbirlerini

destekledikleri görülmektedir; yüksek eğitim ve düzenli istihdam, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde gözlenen özelliklerdir. Ekolojik/etkileşimsel modelde eksosistem kapsamında incelenen bu özelliklere ilişkin sonuçlar ülkemizde yapılan çalışmaların sonuçları ile de paralellik göstermektedir (Bilir, Arı, Dönmez, Atik ve San 1991, Yalın, Avcı, Kerimoğlu ve Aslan, 1995). Ekolojik/etkileşimsel modele göre, alt sosyo-ekonomik düzeyde olmak, düşük ebeveyn eğitimi ve işsizlik ailenin kaynaklarını azaltarak ve ebeveyn üzerindeki stresi arttırarak istismarın artışına katkıda bulunmaktadır (Belsky, 1980, Brown, Cohen, Johnson ve Salzinger, 1998, Cichetti ve Lynch, 1993, Garbaino ve Crouter, 1978).

Eksosistem ve mikrosisteme ilişkin özellikleri içeren yaşam olayları sayısının, fiziksel istismara uğrayan grupta daha yüksek olduğu bulunmuştur. Gerçek yaşamda bireyler için varolan güçlüklerin birbirlerinden soyutlanmış olmayıp bir arada varolduğu düşünüldüğünde elde edilen bu bulgu, araştırma sonuçlarının gerçek yaşamdaki geçerliliğine ilişkin bilgi sağlamış olmaktadır. Liem James, O'Toole ve Boudeweyn, (1997) da benzer bir sonuca işaret etmişlerdir. Sonuç olarak, istismara uğrayan grubun farklı alanlarda da güçlük yaşayan bir grup olduğu görülmektedir. Bu tür yaşam olayları istismarı başlatan ya da şiddetini arttıran zorlayıcı ve incinebilirlilik faktörü olabilmektedir (Brown, Cohen, Johnson ve Salzinger, 1998, Cicchett ve Lynch 1993, Cichetti ve Rizley, 1981).

Araştırmamızda mikrosistem özelliğine işaret eden aile yapısı değişkeni açısından iki grup farklılaşmamaktadır. Bu bulgu, literatürde parçalanmış ailelerde istismarın daha çok görüldüğüne ilişkin sonuçlarla çelişmektedir. Bu sonucu ülkemizde boşanmanın batıdaki oranlardan daha düşük olması ve evliliklerin sorunlara rağmen sürdürülmesi yönündeki eğilimle açıklayabiliriz.

Eksosistemde alt sosyo-ekonomik düzeyde olmanın ve istismar dışında farklı alanlarda da güçlükler yaşamanın, fiziksel istismarın etiyolojisinde birer risk faktörü olduğu görülmektedir. Aşağıdaki bölümde yaş ve cinsiyet gibi bireysel düzeydeki demografik özelliklere ilişkin sonuçlar tartışılmaktadır.

Fiziksel istismara uğrayıp uğramama konusunda yaş açısından bir farklılık olduğu bulunmuştur. 12-14 yaşındakilerin fiziksel istismara uğrama oranının düşükken

15-17 yaşındakilerin oranının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu çalışmada böyle bir farklılık bulunmasının, yaşam boyu maruz kalınan istismar davranışlarının değerlendirilmesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. 15-17 yaşındakiler daha uzun süre fiziksel istismara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmanın yapıldığı zaman diliminde 12-14 yaş grubunun yaşadığı istismar büyük oranda devam etmekte iken 15-17 yaş grubunun yaşadığı istismar bitmiş durumdadır. Diğer bir deyişle istismar olaylarını yaşarken ifade etmek olaylar bittikten sonra ifade etmekten daha zor olabilir; "Küçükken bunları yaşadım" demek daha kolay olduğu için büyük yaş grubundakiler daha çok istismar bildiriminde bulunmuş olabilirler.

Kız ve erkek öğrenciler arasında fiziksel istisamra uğrama oranları açısından bir farklılık bulunmamıştır. Cinsiyete göre istismarın başlama ve bitiş yılı, istismara uğrama süresi ve SBY ve SBÖD istismara uğrama açısından farklılaşma gözlenmemiştir. Kız öğrencilerin anneleri, erkek öğrencilerin ise öğretmenleri tarafından daha çok istismar edildikleri bulunmuştur. Bu çalışmada kız öğrencilerin daha çok anneleri tarafından istismar edilmelerinin nedeni kültürümüzde kadınların evde, dolayısıyla da anneleriyle daha çok vakit geçiriyor olmaları olabilir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada da kız öğrencilerin evde daha fazla, erkek öğrencilerin ise okulda daha fazla şiddete maruz kaldığı ifade edilmektedir (Yavuz, Kablamacı Atan, Atamer ve Gölge, 2003). Erkek öğrencilerin öğretmenleri tarafından istismar edilmeleri erkek öğrencilerin daha çok dışsallaştırılmış davranış sorunları yaşayan grup olmalarından kaynaklanıyor olabilir (Grant ve ark., 2006).

Ekolojik/etkileşimsel modele göre istismarın görülme olasılığını etkileyen arttırıcı ve ödünleyici faktörler açısından araştırma sonuçlarını gözden geçirdiğimizde aşağıdaki yargılara ulaşılmaktadır. İncinebilirlilik faktörleri; alt sosyo-ekonomik durumda olmak, düşük anne ve baba eğitimi, anne ve babanın düzenli bir işinin olmaması, koruyucu faktörler ise üst sosyo-ekonomik durumda olmak, yüksek anne ve baba eğitimi, anne ve babanın düzenli bir işinin olmasıdır. Mikrosistem ve eksosisteme ilişkin özellikleri içeren yaşam olayları sayısı eksositem ve mikrosistemdeki zorlayıcı ve incinebilirlilik faktörlerine işaret etmektedir. Bu çalışmada bu faktörler bir arada değerlendirilmiştir ancak faktörlerin tek tek ele alınarak incelenmesi mümkündür.

Fiziksel istismara uğrayan grubun özelliklerinin incelenmesinden sonra araştırmanın temel amacı olan istismarın ardından sergilenen dayanıklılık sürecinde etkili olan koruyucu ve risk faktörlerine ilişkin sonuçlar bu kısımda tartışılacaktır. Bu çalışmada, dayanıklılığın incelendiği alanlar ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarıdır. Bu alanlarda yeterliliği incelemek için hem kişi odaklı hem de değişken odaklı yaklaşımdan yararlanılmıştır. Bundan sonraki bölümde, analiz sonuçları birlikte ele alınarak her yeterlilik alanına ilişkin bulgular tartışılacaktır. Ayrıca çalışmanın sınırlılıkları ve sonraki çalışmalar ve müdahale çalışmaları için öneriler sunulacaktır.

IV. 1. Ruh Sağlığı Belirtileri Konusunda Yeterlilik

Dayanıklı ve yetersiz grupların karşılaştırıldığı analizlere baktığımızda erkek öğrencilerin daha çok dayanıklı grupta yer aldıkları görülmüştür. Bu sonuç, kız öğrencilerin daha çok içselleştirilmiş problemler yaşadıkları konusundaki görüşlerle tutarlıdır (Nolen-Hoeksema ve Girgus, 1994, Grant ve ark., 2006). Dayanıklı ve yetersiz gruplar yaş, devam edilen okul düzeyi, ekonomik durum, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, annenin ve babanın çalışması ve aile yapısı açısından karşılaştırıldığında iki grup arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Bunlara ek olarak ruh sağlığı belirtileri açısından dayanıklı grubun yetersiz gruptan yaşam olayları açısından da farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu sonuç istismar için koruyucu olan özelliklerin diğer yaşam olaylarının etkileri için de koruyucu olduğunu göstermektedir. Ruh sağlığı alanında, bireysel özelliklerden kadın olma bu düzeylerde incinebilirlilik faktörü olabileceği düşünülmektedir.

Dayanıklı ve yetersiz grupları istismarla ilişkili özellikler açısından karşılaştıran analizler, dayanıklı grubun, istismara uğrama süresinin istatistiksel bakımdan anlamlılığa yakın biçimde daha kısa ve istismarın şiddetinin daha düşük olduğunu göstermektedir. Yetersiz grup anneleri tarafından daha çok istismar edildiklerini ve daha çok yaralandıklarını belirtmiştir. Bu sonuçlar, çocuk ve ergenlerde ruh sağlığı alanında dayanıklılık için istismarın şiddetinin ve faille yakınlık derecesinin

risk faktörü olduğunu belirten sonuçlarla paralellik göstermektedir (Liem, James, O'Toole ve Boudeweyn, 1997, Spaccaelli ve Kim, 1995, Tremblay, Hebert ve Piche, 1999). Fiziksel istismarın süresi, şiddeti, anne tarafından istismar edilmenin ruh sağlığı alanındaki dayanıklılık için incinebilirlilik faktörleri olacağı düşünülebilir.

Bağlanma değişkeni için kişi odaklı analizler ve ANOVA analizleri, bağlanmanın fiziksel istismardan etkilenen koruyucu bir özellik olduğunu YEM analizleri ise istismarın etkisi için aracılık yaptığını göstermiştir. Dolayısıyla ruh sağlığı belirtileri alanı için yapılan tüm analizlerde bağlanmanın koruyucu ve aracı etkilerine işaret edilmektedir. Literatürde bağlanmanın diğer güçlük yaşantıları için olduğu gibi istismar yaşantısının ardından sergilenen dayanıklılık için önemli bir aracı ve düzenleyici faktör olduğu belirtilmektedir (Lam ve Grosmann, 1997, Masten, 2001, Masten ve Coatsworth, 1998, Shapiro, ve Levendosky, 1999, Stalker, Gebotys ve Harper, 2005, Toth ve Cicchetti, 1996, Tremblay, Hebert ve Piche, 1999). Bu sonuçlara paralel biçimde, ülkemizde sokak çocukları için dayanıklılığın incelendiği çalışmada bebeklik döneminde anneden ayrı kalmanın yetersizliğe katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Eminhanağaoğlu, 2006).

Bağlanmada olduğu gibi benlik saygısı değişkeni için de kişi odaklı analizler ve ANOVA analizleri, benlik saygısının fiziksel istismardan etkilenen koruyucu bir özellik olduğunu göstermiştir. YEM analizleri istismarın ruh sağlığı üzerindeki etkisi için benlik saygısının aracılık yaptığını göstermiştir. Dolayısıyla ruh sağlığı belirtileri alanı için yapılan tüm analizlerde benlik saygısının koruyucu ve aracı etkilerine işaret edilmiş olmaktadır. Bu araştırmada yapılan analizler, benlik saygısının ruh sağlığı belirtileri üzerinde koruyucu ve aracı etkilerinin olduğu konusunda tutarlı sonuçlar ortaya koymuştur. Bu sonuçlar literatür tarafından da desteklenmektedir (Kim ve Cichetti, 2006, Lam ve Grosmann, 1997, Moran ve Eckenrode, 1992, Muller ve Leminex, 2000, Muller, Lemineux ve Sicoli, 2001, Muller, Sicoli ve Lemineux, 2000)

Denetim odağının etkis, kişi odaklı modelde ve ANOVA modelinde tek başına incelenmektedir ve bu analizlerde ruh sağlığı için koruyucu ve fiziksel istismardan etkilenen bir düzenleyici faktör olduğu görülmektedir. Oysa YEM analizinde bağlanma ve benlik saygısı ile birlikte incelenmektedir ve anlamlı bir etkisi bulunmaması, denetim

odağının bağlanma ve benlik saygısından bağımsız bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Literatürde içsel denetimli olmanın benlik saygısı ile birlikte istismarın ruh sağlığı (depresyon) üzerindeki etkisi için istikrarlı koruyucu bir değişken olduğu belirtilmiştir (Lam ve Grosmann, 1997, Liem, James, O'Toole ve Boudeweyn, 1997, Moran and Eckenrode, 1992). Denetim odağının etkisini daha iyi değerlendirmek için farklı gruplarla yapılacak çalışmalara gereksinim duyulmaktadır.

Arkadaş desteğinin ruh sağlığı üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür. Literatürde de bu konuda çelişkili sonuçlar bulunmaktadır (Kim ve Cicchetti, 2004, Shonk ve Ciccetti, 2001, Toth ve Cicchetti, 1996, Tremblay, Hebert ve Piche, 1999). Tremblay, Hebert ve Piche (1999) içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri için ebeveynlerden algılanan desteğin aracı olduğunu arkadaşlardan alınan desteğin aracı olmadığını belirtmişlerdir.

IV.2. Risk Alma Davranışlarında Yeterlilik

Kişi odaklı yaklaşımı temel alan analizlerde fiziksel istismara uğrayan ve risk alma davranışları açısından dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanmış olan gruplar sosyo-demografik, bireysel özellikler ve istismara ilişkin özellikler bakımından karşılaştırılmıştır. Erkek öğrenciler istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte daha çok yetersiz grupta yer almaktadırlar. Literatürde erkeklerin daha çok dışsallaştırılmış davranış problemleri gösterdiğini belirten çalışmalar mevcuttur (Grant ve ark., 2006). Dayanıklı ve yetersiz gruplar karşılaştırıldığında yaş, devam edilen okul düzeyi ve ekonomik durum açısından farklılaşma bulunmamıştır. Risk alma davranışları açısından dayanıklı ve yetersiz gruplar, annenin ve babanın eğitim düzeyi açısından farklılaşırken annenin ve babanın çalışması ve aile yapısı açısından farklılaşmamaktadırlar. Anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça çocukların yetersiz grupta olma oranları artmıştır. Dolayısıyla bu iki değişken risk alma davranışları açısından eksositemdeki incinebilirlilik faktörü olabilirler. Literatürde anne babanın eğitim düzeyi yükseldikçe risk alma davranışlarının arttığını gösteren araştırmalar mevcuttur. Ülkemizde Yılmaz

(2000) tarafından ergenlerde risk alma davranışlarının incelendiği bir çalışmada da sosyo-ekonomik düzey arttıkça, anne babanın eğitim düzeyi yükseldikçe ve ayrıca annenin çalışması durumlarında risk alma davranışlarının arttığı bulunmuştur. Sözkonusu çalışmada risk alma davranışlarının artması, bu ebeveynlerin çocuklarına karşı farklı tutumları olması ve bu tutumların risk alma davranışlarının artışına yol açabileceği biçimde açıklanmıştır. Ebeveynler artan sosyo-ekonomik düzey ve eğitimle birlikte çocuklarından bağımlılık ve itaatkarlık yerine bağımsızlılık ve özgüven beklemektedirler (Kağıtçıbaşı, 1993). Ancak bu çalışmada tüm ergenler değil fiziksel istismara uğrayan ergenlerle çalışıldığı, dolayısıyla bu ergenlerin, çok özgür bırakılmayan ve cezalandırılan bir grup olduğu düşünüldüğünde bu açıklama ile ilgili kuşkular ortaya çıkmaktadır. Ancak çocukların ergenliğe girmesiyle yüksek eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin, istismar davranışlarını azaltarak daha izinverici tutumlar sergilemiş olmaları mümkündür. Bu çalışmada ebeveynlik tarzları ve çocuklara ilişkin tutumlar konusunda bir ölçüm alınmamıştır. Bu konuda ileride yapılacak çalışmalarla fiziksel istismara uğrayan gruplarda, ebeveynlik özelliklerinin incelenmesi konuya daha iyi açıklık getirecektir.

Risk alma davranışları konusundaki dayanıklılık ile ilgili sonuçlar incelendiğinde dayanıklı olarak tanımlanan grubun daha az yaşam olayı rapor ettiği görülmüştür. Literatürdeki sonuçlarla paralel biçimde bu çalışmada da yaşam olaylarının sayısı arttığında risk alma davranışları da artmaktadır. (Dumont, Widom ve Czaja, 2007). Dolayısıyla eksosistem ve mikrosistem özelliklerinin incelendiği yaşam olaylarının risk alma davranışları için incinebilirlik faktörü olacağı düşünülmüştür.

Bu çalışmanın dayanıklılık sürecinde risk faktörü olarak tanımlanan istismar özelliklerini incelediğimizde, dayanıklı olan grubun fiziksel istismar şiddetinin düşük derecelerini rapor eden ve daha az yaralanma ifade eden grup olduğu görülmüştür. Bu sonuç literatürle de tutarlıdır (Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994, Spaccaelli ve Kim, 1995, Tremblay, Hebert ve Piche, 1999). Dayanıklı ve yetersiz grup, istismarın şiddeti ve yaralanma için farklılaşırken istismarın süresi için farklılaşmamaktadır. Dolayısıyla risk alma davranışlarındaki yeterlikte fiziksel istismarın şiddetinin önemli bir incinebilirlilik faktörü olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Dayanıklı ve yetersiz grupların karşılaştırıldığı analizler ve ANOVA modelleri, bağlanmanın fiziksel istismara uğrayan grupta istikrarlı koruyucu faktör, YEM analizi ise aracı değişken olduğunu göstermiştir. Risk alma davranışları konusunda yapılan bir çalışmada ebeveyn desteğinin koruyucu faktör olduğu belirtilmektedir (Perkins ve Jones, 2004). Ayrıca davranışsal yeterliliği inceleyen çalışmalarda da ebeveynliğin koruyucu ve aracı etkilerine işaret edilmektedir (Spaccarelli ve Kim, 1995, Toth ve Cicchetti, 1996).

Bu çalışmada benlik saygısının risk alma davranışları üzerinde bir etkisi bulunmamasına rağmen literatürde benlik saygısının koruyucu ve aracı faktör olduğu ifade edilmektedir (Kim ve Cicchetti, 2004, Muller ve Leminex, 2000, Muller, Lemineux ve Sicoli, 2001, Muller, Sicoli ve Lemineux, 2000). Risk alma ve benlik saygısı arasındaki ilişki için literatürde çeşitli tartışmalar mevcuttur. Risk alma davranışlarının düşük benlik saygısının ile ilişkili olduğunu belirten çalışmalar olduğu gibi yüksek benlik saygısı ile ilişkili olduğunu belirtenler de bulunmaktadır (Wild, Flisher, Bhana, Lombard, 2004, Wills, Resko, Ainette, Medoza, 2004 akt, Grant ve ark, 2006).

Denetim odağı ANOVA modelinde risk alma davranışları üzerinde anlamlı bir ana etkiye sahiptir. Denetim odağı ve istismarın etkileşim ilişkisinin bulunmaması, bu özelliğin risk alma davranışları üzerindeki etkisinin istismara uğrayan ve uğramayan gruplar için değişmediğini göstermektedir. Dolayısıyla denetim odağı, iki grupta da risk alma davranışları için koruyucu bir faktör olmaktadır. İç denetim odaklıların risk alma davranışları daha düşüktür. Literatürde ruh sağlığı için denetim odağının koruyucu olduğu belirtilmektedir. Ancak risk alma konusunda yapılan çalışmalarda denetim odağının etkisi incelenmemiştir (Kim ve Cicchetti, 2004, Lam ve Grosmann, 1997, Moron ve Eckenrode 1992). Bu çalışmada risl alma davranışları için denetim odağı ve istismarın etkileşim ilişkisi anlamlılığa yakındır. Dolayısıyla ileride yapılacak başka çalışmalarda denetim odağının etkisinin istismara uğrayan ve uğramayan gruplar için farklılaştığının bulunması da mümkün olabilir. Bu özelliğin yeni çalışmalarla incelenmesi yararlı olacaktır.

Arkadaş desteği için dayanıklı ve yetersiz gruplar arasında bir farklılaşma bulunmamıştır. ANOVA modelinde ise arkadaş desteğinin fiziksel istismardan etkilenen bir incinebilirlilik faktörü olduğu bulunmuştur. İstismara uğrayan grupta, yüksek arkadaş desteği algılayanlar tarafından daha çok risk alma davranışları sergilenmesinin aşağıdaki özelliklerle açıklanabileceği düşünülmektedir. Literatürde fiziksel istismara uğrayan ergenlerin zayıf dürtü kontrolü, hiperaktvite, dikkatsizlik, saldırganlık, hısızlık gibi davranışları daha sıklıkla sergilediği belirtilmektedir (Howe, 2005). İstismarın akranlarına karşı saldırganlık davranışını arttırdığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994, Mueller ve Silverman, 1989). Dolayısıyla istismar, akran ilişkilerine zarar vermekte ve aynı zamanda saldırgan davranışlara eğilimli kılmaktadır. Eğer ergenler kendilerine benzer arkadaşlar ediniyorlarsa bu durumda bu tür davranışları da daha çok sergileyeceklerdir. Literatürde arkadaşları daha çok risk alma davranışı sergileyen ergenlerin bu davranışları sergileme oranlarının arttığını belirten çalışmalar bulunmaktadır (Perkins ve Jones, 2004, Yılmaz, 2000). Eğer ergen, risk alma davranışlarını gerçekleştirebileceği akranlarla yakınlık kurarsa bu tür davranışları daha çok gösterecektir. Ayrıca ergen eğer arkadaşları ile iyi ilişkilere sahip ve yetişkinler yerine akranlarıyla daha çok vakit geçiyor ise bu tür davranışları sergileme oranı artacaktır. Çünkü risk alma davranışları daha çok akranlarla beraberken yapılan davranışlardır. Literatürde de benzer tartışmalar bulunmaktadır (Grant ve ark., 2006). Fiziksel istismara maruz kalan grupta risk alma davranışları ve arkadaş ilişkilerinin daha ayrıntılı biçimde incelenmesi yararlı olacaktır. Bu çalışmalarda arkadaş ilişkileri ile ilgili diğer özelliklerin; arkadaşların risk alma davranışı, arkadaşlarla geçirilen zaman, paylaşılan etkinlikler gibi özelliklerin incelenmesi de çalışmalara katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak, risk alma davranışları için bireysel gelişim düzeyinde bağlanma istikrarlı koruyucu ve aracı, istismarın şiddeti ve arkadaş ilişkileri incinebilir kılıcı faktörlerdir. Bundan sonraki bölümde ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları birlikte değerlendirilerek sonuçlar eksositem, mkrosistem ve bireysel özellikler açısından değerlendirilecektir.

IV.3. Ruh Sağlığı Belirtileri ve Risk Alma Davranışlarında Yeterlilik

Ruh sağlığı ve risk alma davranışları açısından dayanıklı ve yetersiz gruplar arasında cinsiyet farkı bulunmamıştır. Dayanıklılık konusundaki çalışmalarda genellikle cinsiyete ilişkin bir fark bildirilmemektedir. (Flores, Ciccheti ve Rogosch, 2005, Kim ve Cicchetti, 2006). İstismara maruz kalan ergen ve yetişkinlerle yapılan ve kadınların daha dayanıklı olduğunun belirtildiği çalışmalarda dayanıklılığı belirlemek için kullanılan ölçütlerin büyük oranda davranışsal alanlardan olduğu görülmektedir (DuMont, Widom ve Czaja, 2007, McGloin ve Widom, 2001). Bizim çalışmamızda kız öğrencilerin davranışsal alanda anlamlılığa yakın biçimde daha dayanıklı oysa ruh sağlığı alanında daha çok yetersiz grupta oldukları bulunmuştur. Dolayısıyla cinsiyetler arasındaki farklılık, yeterliliğin değerlendirildiği alandan kaynaklanıyor olabilir.

Dayanıklı ve yetersiz gruplar karşılaştırıldığında devam edilen okul düzeyi ve ekonomik durum açısından farklılaşma bulunmamıştır. Yeterlilikte, okula devamın ya da liseden mezuniyetin dayanıklılık ölçütü olarak ele alındığı çalışmalar (Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994) olduğu düşünüldüğünde okula devam eden grupta yapılan bu çalışmada, okula devam edilen yıllar arttıkça dayanıklılığın artması beklenilebilirdi. Çünkü ülkemizde lise eğitimi zorunlu değildir dolayısıyla da lise grubu akademik açıdan daha dayanıklı ve bu alanda yeterliliği destekleyen kaynaklara sahip bir grup olabilir. Akademik alanda dayanıklı ise diğer alanlarda da daha dayanıklı olacakları düşünülebilir ancak çalışmada bu beklentiyi destekleyen bir sonuç elde edilmemiştir. Çalışmada okula devam etmeyen bir grubun olması durumunda bu konu daha iyi değerlendirilebilirdi. Böyle bir grubun örnekleme dahil edilememiş olması bu çalışmanın sınırlılıklarından biridir.

Ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları sergileme değişkenlerinin her ikisinde de dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar, baba eğitimi, annenin ve babanın çalışması ve aile yapısı açısından farklılaşmamaktadır. Ancak anne eğitimi arttıkça çocukların yetersiz grupta olma oranlarının arttığı görülmüştür. Bu sonuç, anne eğitiminin incinebilirlilik faktörü olabileceğine işaret etmektedir.

Yaşam olayları açısından dayanıklılık ile ilgili sonuçlar incelendiğinde her iki alanda dayanıklı olarak tanımlanan grubun daha az yaşam olayı rapor ettikleri görülmüştür. Yaşam olaylarının sayısı, incinebilirlilik faktörü olmaktadır. Diğer yaşam olaylarının varlığının çocuk ve ergen için başka güçlük kaynağı olması ve yeterliliği düşürmesi ekolojik/etkileşimsel modele göre beklenen bir sonuçtur (Brown, Cohen, Johnson ve Salzinger, 1998, Cicchett ve Lynch 1993, Cicchetti ve Rizley, 1981, Dumont, Widom ve Czaja, 2007).

Her iki alanda dayanıklı olan grup, yetersiz gruba göre daha uzun süre fiziksel istismara maruz kaldığını, fiziksel istismarın şiddetinin daha düşük olduğunu ve daha az sayıda kişi tarafından istismar edildiklerini belirtmişlerdir. Bu çalışmanın dayanıklılık sürecinde risk faktör olarak tanımlanan istismar özelliklerine baktığımızda her iki alanda sergilenen dayanıklılık için istismarın hem süresinin hem de şiddetinin ve istismar eden kişilerin sayısının önemli olduğunu ve incinebilir kılıcı faktörler olduklarını söylemek mümkündür. Literatürde de benzer özellikler vurgulanmaktadır (Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994, Spaccaelli ve Kim, 1995, Tremblay, Hebert, Piche, 1999).

Her iki gelişimsel alanda istismarın etkisi için koruyucu olan faktörlere bakıldığında kişi odaklı yaklaşımı temel alan analizlerde, bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağının istismarın etkisi için koruyucu faktör olduğu bulunmuştur. YEM analizlerinde de bağlanma her iki alandaki gelişim için aracılık yapmaktadır.

Yukarıdaki bölümde gelişimsel alanlarda yeterliliği etkileyen özelliklere ilişkin sonuçlar özetlenmiştir. Aşağıdaki bölümde, eksosistem ve mikrosistemde incelenen özellikler, istismarla ilişkili risk faktörü olarak tanımlanan özellikler ve koruyucu olduğu düşünülen bireysel özelliklere ilişkin sonuçlar, gelişimsel alanlar ve analiz yöntemleri açısından gözlenen farklılıklar ve benzerlikler açısından değerlendirilecektir.

İlk olarak, fiziksel istismarın etiyolojisi ile ilgili ve dayanıklılıkla ilgili eksosistem ve mikrosistem özellikleri konusunda gözlenen sonuçları birlikte gözden geçirdiğimizde, öncelikle ekonomik durumun istismarın gerçekleşmesi için bir risk faktörü ancak dayanıklı ya da yetersiz grupta olmayı etkilemeyen bir faktör olduğu

söylenebilmektedir. Anne eğitimi ile ilgili sonuçları gözden geçirdiğimizde yüksek anne eğitiminin, fiziksel istismara uğrama oranlarını düşürdüğü dolayısıyla fiziksel istismara uğrama için koruyucu faktör olduğu görülmüştür. Oysa her iki alanda dayanıklılığın değerlendirildiği durumda, yetersiz gruptakilerin anne eğitiminin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak eğitimin annelerin çocuklarının istismar edilme oranlarını düşürdüğü göz önünde bulundurulduğunda yüksek eğitimli olmasına rağmen çocuklarının istismarını önleyemeyen annelerin, kişilik ve psikolojik özelliklerinin, yaşam koşullarının ve aile içi etkileşimlerinin incelenmesi, anne eğitimi ile ilgili bu sonucun aydınlatılmasına katkıda bulunacaktır. Yaşam olaylarının sayısı ile ilgili sonuçları incelediğimizde bu olayların istismara uğrayan grupta daha yüksek olduğu bulunmuştur. Risk alma ve her iki alanda dayanıklılığın değerlendirildiği durumda yetersiz grupların daha çok yaşam olayı yaşadıkları görülürken ruh sağlığı belirtileri için dayanıklı ve yetersiz grupların bu konuda farklılaşmadığı saptanmıştır. Dolayısıyla ergenlerin ruh sağlığı konusunda dayanıklılığına katkıda bulunan özelliklerin yaşam güçlüklerinin etkisi açısından da koruyucu olduğu düşünülebilmektedir. Ancak risk alma davranışları için koruyucu olan özellikler, yaşam olaylarının etkisi için koruyucu olmayabilmektedirler.

İkinci olarak istismarla ilişkili risk faktörlerine bu iki yeterlilik alanı ve her iki alanını birlikte dikkate alan sonuçlar için topluca baktığımızda, istismarın şiddetinin tutarlı biçimde hem ruh sağlığı hem risk almada etkili olduğu görülmüştür. İstismarın süresi, ruh sağlığı için dayanıklılıkta anlamlıya yakın, her iki alandaki dayanıklılıkta anlamlı bir etkiye sahiptir. Beklenen biçimde diğer araştırma bulguları ile paralel bir şekilde, ergenin istismarcı ile yakınlığı ruh sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir.

Üçüncü olarak bireysel özelliklere ilişkin sonuçlara birarada bakıldığında gözlenen sonuçlar aşağıda özetlenmektedir. Bu çalışmada, bağlanmanın hem ruh sağlığı hem de risk alma için koruyucu veya aracı faktör olarak etkisi tutarlı biçimde tüm analizlerde saptanmıştır. Ancak koruyucu olduğu düşünülen benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş desteği farklı analizlerde farklı sonuçlar vermiştir. Sonuçlar, *benlik saygısının* ruh sağlığı alanında tutarlı biçimde koruyucu ve aracı değişken olduğunu, risk alma davranışları için ise hiçbir etkisinin olmadığını göstermektedir. Denetim odağının, ruh sağlığı için fiziksel istismardan etkilenen koruyucu bir değişken olduğu

bulunurken YEM analizinde etkisi bulunmamıştır. Bunun nedeni denetim odağının, istismar grubunda, ruh sağlığı üzerinde bağlanma ve benlik saygısından bağımsız bir etkisinin bulunmaması olabilir. Denetim odağının, risk alma davranışları için hem istismar edilen hem de edilmeyen gruplarda koruyucu etkisi olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar denetim odağının istismar grubuna özgü bir fark yaratmadığını göstermektedir. Arkadaş desteğinin ruh sağlığıyla ilişkili olmadığına tüm analizler tutarlı biçimde işaret ederken sadece ANOVA modelinde risk alma davranışları için düzenleyici bir değişken olduğu görülmüştür.

Denetim odağının ruh sağlığı üzerindeki etkisi ve arkadaş ilişkilerinin risk alma davranışları üzerindeki etkisi için dayanıklı ve yetersiz grupların karşılaştırılmasını içeren kişi odaklı ve değişken odaklı analizler farklı sonuçlar üretmişlerdir. ANOVA analizlerinde düşük ve yüksek arkadaş desteği algılayan gruplar bulunmaktadır. Ancak düşük destek algılayanların tümü dayanıklılık, yüksek destek algılayanların tümü de yetersizlik ölçütlerini karşılamıyor olabilirler. Değişken odaklı modelde dayanıklılığa ilişkin bir ölçüt kullanılmamaktadır. İki modele ilişkin analizlerde gözlenen farklılığın bundan kaynaklanacağı düşünülmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda denetim odağının, ruh sağlığı ve arkadaş ilişkilerinin, risk alma davranışları üzerindeki etkilerinin daha ayrıntılı incelenmesi, bu özelliklerin etkilerinin daha net aydınlatılmasına katkıda bulunacaktır.

Bu çalışmada eksosistem, mikrosistem ve bireysel gelişim düzeyinde, yeterliliği etkileyen bazı faktörler incelenmiş ancak makrosisteme ilişkin özellikler değerlendirilmemiştir. Çocuk istismarı ve ihmalini tanımlarken makrosisteme ilişkin kültürel pratik, norm ve değerlerin incelenmesi de oldukça önemlidir. Bir davranış bir kültürde istismar olarak kabul edilebilirken bir başka kültürde kabul edilmeyebilir. Olson (1981) Türkiye'de ayıplama, korkutma ve dayağın sıklıkla kullanılmasına rağmen bu davranışların sıcak bir atmosfer içinde yapıldığını belirtmektedir. Dolayısıyla çocukların bu davranışları reddedilme olarak değil yaramazlıklarının bedeli olarak gördüklerini ya da anne babalarının tutarsız tarzlarını bildiklerinden onların ruh hallerine atfedebildiklerini ifade etmektedir. Yazar tarafından, batıda istismar olarak kabul edilebilecek sünnet yaşantısının Türkiye'de eğer çocuklar doğru hazırlanırlarsa büyümenin gururu ile karşılanabileceği dolayısıyla incitici olmayabileceği

belirtilmektedir. Ancak ülkemizde çocuk istismarı ve ihmalini etkileyecek makrosistem özelliklerini gözden geçirdiğimizde fiziksel şiddet kullanımının olağan karşılanan hatta bazen istenen bir davranış olduğu da görülmektedir. Bu özellik "Dayak cennetten çıkmadır" gibi atasözlerinde de görülebilmektedir. Ayrıca gazete ve televizyon haberlerinde izlenen dayak, cinayet, bombalama, çatışma ve savaş görüntüleri, toplumumuzda, karakolda, evde ve sokakta şiddetin oldukça yaygın ve ağır biçimde uygulandığını göstermektedir. Bunlara ek olarak çocuğun, ebeveynin mülkü olarak algılandığı ve dayağın bir disiplin yöntemi olarak kabul edildiği de bilinmektedir. Gündelik yaşantımızda tanık olduğumuz olaylar (öğretmen dayağı, sokakta, alışveriş merkezinde v.b. ortamlarda tokatlanan çocuklar) çocuk istismarı ve ihmalinin ülkemiz makrositeminde onaylandığını göstermektedir. Dolayısıyla makrosistem özelliklerinin diğer ekolojik etkileşimsel düzeylerle birlikte incelenmesini konu alan araştırmalar çocuk istismarı ve ihmali bağlamının daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

İstismar konusundaki araştırmalarda geriye dönük olarak toplanan bilgilerin istismarın travmatik bir deneyim olması nedeniyle bellek hatalarından etkilenebileceği literatürde tartışılmaktadır. Bu konudaki tartışmalarda ergen bildirimlerinin güvenilir olduğunu belirten çalışmalar bulunmaktadır. Kişisel bildirim yolu ile bilgi toplanan bu çalışmada ergenlerin deneyimleri konusunda açık olmalarını sağlamak için kimlik bilgileri alınmamıştır. Bu nedenle de ebeveyn, öğretmen ya da resmi kayıtlar gibi başka bilgi kaynaklardan faydalanılmamıştır.

Çalışmada kişi odaklı ve değişken odaklı yaklaşım temel alınmış ve hem düzenleyici hem de aracı değişkenler konusunda bilgi edinilmiştir. Buna göre bağlanma ve benlik saygısının aracı değişkenler olduğu görülmüştür. İstismarın bu özelliklerin gelişimini olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur. Ayrıca bağlanmanın ergenlerin ruh sağlığı ve risk alma davranışları, benlik saygısının ise ruh sağlığı belirtileri ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Bu çalışma sonucunda ruh sağlığı belirtileri için bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağının, risk alma davranışları için bağlanma ve arkadaş ilişkilerinin düzenleyici değişken olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla istismar grubunda ruh sağlığı belirtileri konusunda yapılacak müdahale çalışmalarında bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağının geliştirilmesine yönelik uygulamalar müdahalelerin etkililiğine katkıda bulunacaktır. Risk alma konusundaki müdahalelerde ise

bağlanmanın geliştirilmesine yönelik uygulamalar önem taşımaktadır. Risk alma davranışları için arkadaş desteğinin incinebilirlilik faktörü olduğu bulunmuştur. Bu özellikle ilgili yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. İstismara uğrayan grup daha çok risk alan arkadaşlara sahip olduğu için ya da bu arkadaşlara istismara uğramayanlara göre daha çok uyum gösterdiği için bu davranışları sergiliyor olabilir. Akran ilişkileri ile ilgili özelliklerin belirlenmesi, akran özelliklerinin müdahalelerde nasıl ele alınması gerektiği konusunda da bilgi sağlayacaktır. Ancak bu çalışmada elde edilen nedensel ilişkilerin ileride boylamsal çalışmalarda da incelenmesi daha sağlıklı bilgiler edinilmesine katkıda bulunacaktır.

Bu araştırmanın sonuçları göz önünde bulundurularak ileride istismar gruplarında dayanıklılığı inceleyecek çalışmalarda, çeşitli yaş gruplarının ele alınması, bir işte çalışan ya da okula devam etmeyen gruplarların örnekleme dahil edilmesi, farklı yeterlilik alanlarının incelenmesi, istismar, yeterlilik, koruyucu ve risk faktörlerine ilişkin bilgilerin farklı kaynaklardan edinilmesi, nedensel etkileri daha iyi anlamak amacıyla boylamsal çalışmaların planlanması ve makrosistem özelliklerinin de çalışmalar kapsamında incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aber, J. L. & Allen, J. P. (1987). Effects of maltreatment on young children's socio-emotional development: An attachment theory perspective. *Developmental Psychology*, 23, 406-414.
2. Aksel, Ş., & Yılmaz Irmak, T. (2005). *Review of child abuse and neglect literature in Turkey*. Xth ISPCAN European Regional Conference on Child Abuse and Neglect, 11-14 September, Berlin, Germany.
3. Aktaş, A. (2005). Çocuk istismarı tarama anketi: Geliştire geçerlik ve güvenirlik çalışması. Yayınlanmamış İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
4. Ammerman, R. T. & Hersen, M. (1990). Research in child abuse and neglect: current status and an agenda fort he future. In R. T. Ammerman ve M. Hersen (Ed) *Children at risk an Evaluation of factors contributing to child abuse and neglect* (3-22). New York: Plenum.
5. Ammerman, R. T., Cassisi, J. E., Hersen, M. & Hasselt, V. B. V. (1986). Consequences of physical abuse and neglect in children, *Clinical Psychology Review*, 6, 291-310.
6. Ammerman, R. T., Cassisi, J. E., Hersen, M. & Hasselt, V. B. V. (1986). Consequences of physical abuse and neglect in children. *Clinical Psychology Review*, 6, 291-310.
7. Anderson, J. C. & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two step approach. *Psychological Bulletin*, 103, 411-423.
8. Anthony, E. J. (1974). A risk-vulnerability intervention model for children of psychotic parent. In E. J. Anthony & C. Koupernick (Ed), *The child his family children at psychiatric risk*. John Wiley & Sons Inc, Canada.
9. Armsden, G. C., & Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to

psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 427-454.

10. Armsden, G. C., McCouley, E., Greenberg, M. T., Burke, P. M. & Mitchell, J. R. (1990). Parent and peer attachment in early adolescent depression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18, 683-697.
11. Aslan, S. H. & Alpaslan, Z. N. (1999). Çocukluk örselenme yaşantıları ölçeğinin bir üniversite öğrencisi örnekleminde geçerlilik güvenirlilik ve faktör yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 10, 275-285.
12. Ayvaz, M & Aksoy, M. C. (2004). Çocuk istismarı ve ihmalinin ortopedik yönleri. *Hacetttepe Tıp Dergisi*, 35, 27-33.
13. Bal, S., Oost, P. V., De Bourdeaudhuij, I. D. & Crombez, G. (2003). Avoidant coping as a mediator between self-reported sexual abuse and stress-related symptoms in adolescents. *Child Abuse and Neglect*, 27, 883-897.
14. Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, Strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
15. Baskın, D., Yalbaz, İ., Evciler, H., Serim, S., Çevik, M. & Gaffarizonoz, E. (2000). Çocuk istismarı iddialarının değerlendirilmesinde çocuk cerrahının rolü. *Pediatrik Cerrahi Dergisi*, 14, 126-129.
16. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1991). *Aile yazıları 3 birey kişilik ve toplum*. Derleyenler: Dikeçgil, B.; Çiğdem, A. MN Ofset Ankara.
17. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1997). *Türk ailesinde adolesan sorunları.* Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
18. Belsky, J. (1980). Child maltreatment: An ecological integration. *American Psychologist*, 35, 320-335.
19. Bilgin, G., Toros, F., Çamdeviren, H., Şaşmaz, T. & Mert, E. (2004). Evde fiziksel ve sözel olarak cezalandırılan çocukların sosyo-

demografik özellikleri: Prevalans çalışması. *Yeni Symposium*, 42, 131-139.

20. Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N. B & Güneysu, S. (1991). 4-12 yaşları arasında 16100 çocukta örselenme durumları ile ilgili bir inceleme. E. Konanç., İ. Gürkaynak&A. Egemen. (Ed.), Çocuk istismarı ve İhmali (kitabında), (s.9-18). Gözde Repro Ofset, Ankara.
21. Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N. B Atik, B. & San, P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarınn incelenmesi. *Aile ve Toplum*, 1, 53-66.
22. Bogar, C. B. & Hulse-Killacky, D. (2006). Resiliency determinants and resiliency processes among female adult survivors of childhood sexual abuse. *Journal of Counseling and Development*, 84, 318-327.
23. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard. University Press, Cambridge.
24. Brown, J. B., Cohen, P., Johnson, J. G. & Salzinger, S. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: Findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse and Neglect*, 22, 1065-1078.
25. Browne, K., Cartana, C., Momeu, L., Paunescu, G., Petre, N. & Tokay, R. (2002). *Child abuse and neglect in Romanian families: a national prevalence study 2000.* Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2002.
26. Buchanan. A. (1996). *Cycles of child maltreatment facts, fallacies and interventions*. John Wiley &Sons Ltd., West Sussex, England.
27. Calson, V., Cicchetti, D., Barnett, D., ve Braunwald, K.G. (1989). Finding order in disorganization: lessons from research on maltreated infants' attachments to their caregivers. D. Cicchetti ve V. Carlson (Ed) *Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*. (38-75). Cambridge University Pres Cambridge.

28. Chaffin, M., Wherry, J. N. & Dykman, R. (1997). School age children's coping with sexual abuse: abuse stresses and symptoms associates with four coping strategies. *Child Abuse and Neglect*, 21, 227-240.

29. Cicchetti, D. & Lynch, M (1993). Toward an ecological/transactional model of community violence and child maltreatment for children's development. *Psychiatry*, 56, 96-118.

30. Cicchetti, D. & Rizley, R. (1981). Developmental perspectives on the etiology intergenerational transmission, and sequelae of child maltreatment. *Developmental Perspectives on Child Maltreatment New Directions for Child Development*, 11, 31-56.

31. Cicchetti, D. (1989). How research on child maltreatment has informed the study of child development: perspectives from developmental psychopathology. In D. Cicchetti & V. Carlson (Ed), *Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*. Cambridge University Pres, Cambridge.

32. Cicchetti, D. (1991). Fractures in the crystal: Developmental psychopathology and the emergence of self. *Developmental Review*, 11, 271-287.

33. Cicchetti, D. & Toth, S. L. (1995). A Developmental psychopathology perspective on child abuse and neglect. *Journal of American Academy Child and Adolescent Psychiatry,* 34, 541-565.

34. Coffey, P., Leitenberg, H., Henning, K., Turner, T. & Bennett, R. T., (1996). The relation between methods of coping during adulthood with a history of childhood sexual abuse and current psychological adjustment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 1090-1093.

35. Collishaw, S., Pickles, A., Messer, J., Rutter, M., Shearer, C. & Maugan, B. (2007). Resilience to adult psychopathology following childhood maltreatment: Evidence from a community sample. *Child Abuse and Neglect*, 31, 211-229.

36. Coulton, C. J., Korbin, J. E., Su, M. & Chow, J. (1995). Community level factors and child maltreatment. *Child Development*, 66, 1262-1276.

37. Crittenden, P. M (1985). Maltreatment infants: vulnerability and resilience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 26, 85-96.

38. Çeltikçi, E., Oktay, A. & Çetin, M. (1999). Okullarda disipline yönelik öğrenci-öğretmen görüşleri araştırması: Bakırköy örneği. *1. İstanbul çocuk kurultayı araştırmalar kitabı* (s. 273-298). İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, İstanbul.

39. Çuhadaroğlu, F. Ç. (1985). Gençlerde benlik saygısı ile ilgili bir araştırma. *XXI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongre Kitabı* (s.107-108). 7-13 Ekim 1985.

40. DuMont, K. A., Widom, C. S. & Czaja, S. J. (2007). Predictors of resilience in abused and neglected children grown-up: The role of individual and neighborhood characteristics. *Child Abuse and Neglec*t, 31, 255-274.

41. Egeland, B., Sroufe, A. & Erickson, M. (1983). The developmental consequences of different patterns of maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 7, 459-469.

42. Eminağaoğlu, N. (2006). *Güç koşullarda yaşayan sokak çocuklarında dayanıklılık (sağlamlık)*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora tezi, İzmir.

43. Eröcal, M., Alyanak, B. & Motavallı Mukadddes, N. (1995). 1994 yılında İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Ana Bilim Dalına cinsel taciz öyküsü ile başvuran kişilerin sosyo-demografik özellikleri ve psikiyatrik semptomlarının incelenmesi. *5. Ulusal Çocuk Ve Ergen Psikiyatrisi Kongresi.* 30 Nisan-3 Mayıs, Ankara.

44. Eskin, M. (1993). Reliability of the Turkish version of the perceived social support from friends and family scales, scale for interpersonal

behavior, and suicide probability scale. *Journal of Clinical Psychology*, 49, 515-522.

45. Farber, E. A. & Egeland, B. (1987). Invulnerability among abused and neglected children. In Anthony, J. & Cohler, B.J. (Ed.) The Invulnerable Child. The Guilford Psychiatry Series New York.253-288.

46. Feinauer, L. L., Callahan, E. H. & Hilton, H. G. (1996). Positive intimate relationships decrease depression in sexually abused women. *The American Journal of Family Therapy*, 24, 99-106.

47. Feinauer, L. L., Stuart, D. A. (1996). Blame and resilience in women sexually abused as children. *The American Journal of Family Therapy*, 24, 31-40.

48. Flores, E, Cicchetti, D. & Rogosh, F. A. (2005). Predictors of Resilience in maltreated and nonmaltreated Latino Children. *Developmental Psychology*, 41, 338-351.

49. Futa, K. T., Nash, C. L., Hansen, D. J. & Garbin, C. P. (2003). Adult survivors of childhood abuse: An Analysis of coping mechanisms used for stressful childhood memories and current stressors. *Journal of Family Violence,*18, 227-239.

50. Garbaino, J., & Crouter, A. (1978). Defining the community context for parent-child relations: the correlates of child maltreatment. *Child Development*, 49, 604-616.

51. Garbarino, J. (1977). The human ecology of child maltreatment: A conceptual model for research. *Journal of Marriage and the Family*, 39, 721-736.

52. Garbarino, J. (2001). An ecological perspective on the effects of violence on children. *Journal of Community Psychology*, 29, 361-378.

53. Garbarino, J. & Gilliam, G. (1980). *Understanding abusive families*. Lexington, MA: Lexington Press.

54. Garmezy, N. (1974). The study of competence n chidren at risk for severe psychopathology. In E. J. Anthony & C. Koupernick (Ed), *The*

child his family children at psychiatric risk. John Wiley & Sons Inc, Canada.

55. Gelles, R. J. (1987). What to learn from cross-cultural and historical research on overview. In R. J. Gelles & J. B. Lancaster (Ed) *Child abuse and neglect: Biosocial dimensions,* Aldine De Gruyter, New York.

56. Giovannoni, J. (1989). Definitional issues in child maltreatment. D. Cicchetti & V. Carlson (Ed). *Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect.* Cambridge University Press Cambridge.

57. Gizir, C. A. (2004). A*kademik sağlamlık yoksulluk içinde sekizinci sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına katkıda bulunan koruyucu faktörlerin incelenmesi*. Ortadoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

58. Goldman, J. D. G. & Padayachi, U. K. (2000). Some methodological problems in estimatting incidance and prevalence in child sexual abuse research. *The Journal of Sex Research.* 37, 305-314.

59. Görak, G., Bahçecik, N., Yıdız, S. & Gülçiçek, S. (1999). Üniversite öğrencilerinin çocukluk dönemlerinde karşılaştıkları çeşitli cinsel istismarlar (Experiences of child sexual abuse of university students). *1. İstanbul çocuk kurultayı araştırmalar kitabı* (s. 411-424). İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, İstanbul.

60. Göregenli, M. (2004). *Şiddet, kötü muameleye ve işkenceye ilişkin değerlendirmeler tutumlar ve deneyimler.* İzmir Barosu Yayınları, İzmir.

61. Grant, K. E., Compas, B. E., Thurn**,** A. E., McMahon, S. D., Gipson, P. Y., Campell, A. J., Krochock, K. & Weterholm, R. I. (2006). Stressors and child and adolescent psychopathology: Evidence of moderating and mediating effects. *Clinical Psychology Review*, 26, 257-283.

62. Grant, K. E., Compas, B. E., Thurn, A. E., McMahon, S. D., Gipson, P. Y., Campbell, A. J., Krockhock, K. & Westerholm, R. I. (2006). Stressors and child and adolescent psychopathology: Evidence of moderating and mediating effects. *Clinical Psychology Review*, 26, 257-283.

63. Günaydın, G., Selçuk, E., Sümer, N. & Uysal, A. (2005). Ebeveyn ve arkadaşlara bağlanma envanteri kısa formunun psikometrik açıdan değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8, 13-24.

64. Hart, S. N., Brassard, M. R., Bingelli, N. J. & Davidson, H. A. (2002). Psychological maltreatment. In J. E. B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C. T. Hendrix, C. Jenny, T. A. Reid (Ed.), *The APSAC handbook on child maltreatment*, 2nd edition. (s.79-104). Sage Publications, Thousand Oaks, California.

65. Harter, S. (1999). The construction of the self: A developmental perspective. The Guilford Press, New York.

66. Helie, S., Clement, M. & Larrivee, M. (2003). Epidemiological considerations in the conceptualization and utilization of "prevalence" and "incidence rate" in family violence research: a reply to Brownridge and Halli (1999). *Journal of Family Violence*. 18, 219-225.

67. Heller, S. S., Larrieu, J. A., D'Imperio, R. & Boris, N. W. (1999). Research on resilience to child maltreatment: empirical considerations. *Child Abuse and Neglect*, 23, 321-338.

68. Herrenkohl, E. C., Egof, B. P. & Herrenkohl, C. (1997). Preschool antecedents of adolescent assaultive behavior: A longitudinal study. *American Journal of Orthopsychiatry,* 67, 422-432.

69. Herrenkohl, E. C., Roy, D., Herrenkohl, C. & Egolf, B. (1994). Resilient early school-age children from maltreating homes: Outcomes in late adolescence. *American. Journal of Ortopsychiatry*, 64, 301-309.

70. Herrenkohl, R. C. & Herrenkohl, E. C. (1981). Some antecedents and developmental consequences of chid maltreatment. *New*

Directions for Child Development: Developmental Perspectives on Child Maltreatment, 11, 57-76.

71. Hill, J., Pickles, A., Burnside, E., Byatt, M., Rollinson, L., Davis, R. & Harvey, K. (2001). Child sexual abuse, poor parental care and adult depression: evidence for different mechanisms. *British Journal of Psychiatry*, 179, 104-109.

72. Himelein, M. J. & McElrath, J. A. (1996). Resilient child sexual abuse survivors: Cognitive coping and illusion. *Child Abuse and Neglect*, 20, 747-758.

73. Hortaçsu, N., Oral, A. & Yasak-Gültekin,, Y. (1991). Factors affecting relationships of turkish adolescents with parents and same-sex friends. *The Journal of Social Psychology*, 13, 413-426.

74. Howe, D. (2005). *Child abuse neglect attachment, development and intervention*. Palgrave Macmillan Ltd, United States.

75. Hutchison, E. D. (1990). Child Maltreatment: Can it be defined? *Social Service Review*, 60-78.

76. Hyman, B. & Williams L. (2001). Resilience among survivors of child sexual abuse. *Affilia,* 16, 198-219.

77. ISPCAN (Uluslararası Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği), (2006). ISPCAN Child Abuse Screening Tool- Children's Home Version (ICAST- CH). www. ispcan.org.

78. İzmirli, M. & Polat, N. (2001). Fiziksel cezaya kalmanın ergen üzerindeki etkileri. *Çocuk Forumu Dergisi,* 4, 42-49.

79. Kağıtçıbaşı, Ç. (1993). İnsan_aile kültür. İstanbul. 2. Basım. Remzi Kitabevi.

80. Kaner, S. (2002). Suç davranışı ölçeği geliştirilmesi çalışması. *I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 29-30 Mart 2001,Tisimat basım Sanayi, Ankara, 79-90.

81. Kaptanoğlu, C., Aksaray, G. & Seber, G., (1993). Cinsel Travma öyküsü veren psikiyatrik hastalarda ruhsal belirti dağılımı. *Nöropsikiyatri Arşivi,* 30, 297-301.

82. Kaptanoğlu, C.; Seber, G. & Tekin, D. (1987). Irza tecavüz olgusunun psikososyal yönden araştırılması. *XXIII. Ulusal Psikiyatri ve*

Nörolojik Bilimler Kongresi (Bilimsel çalışmalar) 14-18 Eylül; Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul.

83. Karasar, N. (1986). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler.* Bilim Kitap Kırtasiye Ltd. Şti., Ankara.

84. Kaufman, J. & Cicchetti, D. (1989). Effects of maltreatment on School-Age children socio-emotional development: assessments in day camp setting. *Developmental Psychology*, 25, 516-524.

85. Kaufman, J. & Zigler, E. (1989). The inter generational transmission of child abuse. In D. Cicchetti ve V. Carlson (Ed). Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect. Cambridge University Pres, Cambridge. s: 129-152

86. Kaufman, J., Zigler, E. (1987). Do abused children become abusive parents? *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 186-192.

87. Kendall-Tackett, K. (2002). The health effects of childhood abuse: Four pathways by which abuse can influence health. *Child Abuse and Neglect*, 26, 715-729.

88. Kendall-Tackett, K. A., Williams, L. M. & Finkelhor, D. (1993). Impact of sexual abuse on children: A review and synthesis of recent empirical studies. *Psychological Bulletin*, 113, 164-180.

89. Kim J. & Cicchetti, D. (2003). Social self-efficacy and behavior problems in maltreated and nonmaltreated children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32, 106-117.

90. Kim J. & Cicchetti, D. (2004). A longitudinal study of child maltreatment, mother-child relationship quality and maladjustment: The role of self-esteem and social competence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 341-354.

91. Kim, J. & Cicchetti, D. (2006). Longitudinal trajectories of self-system processes and depressive symptoms among maltreated and nonmaltreated children. *Child Development*, 77, 624-639.

92. Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (2nd Edition). New York: The Guilford pres.

93. Kolko. D. J. (2002). Child physical abuse. In J. E. B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C. T. Hendrix, C. Jenny, T. A. Reid (Ed.) *The APSAC handbook on child maltreatment*, 2nd edition (s. 21-54). Sage Publications, Thousand Oaks, California.

94. Konanç, E., Zeytinoğlu, S. & Kozcu, Ş. (1988). Ankara İstanbul ve İzmir ceza mahkemelerinin çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili kararlarının incelenmesi. *İzmir Barosu Dergisi*, 53, 5-21.

95. Kozcu, Ş. (1989). Çocuk istismarı ve ihmali. *Ege Üniversitesi. Psikoloji Seminer*, 6/7, 63-76.

96. Kumpfer, K.L. (1999). Factors and processes contributing to resilience: the resilience framework. In M. D. Glantz ve J. L. Johson (Ed). *Resilience and development positive life adaptations* (s.179-224). Kluwer Academic/Plenium Publishers New York.

97. Kumru, A., Carlo, G., Edwards, C.P. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19, 109-125.

98. Lam, J.,& Grosmann, F. K. (1997). Resiliency and adult adaptation in women with and witout self-reported histories of child sexual abuse. *Journal of Traumatic Stress*, 10, 175-196.

99. Lansford, J. E., Malone, P. S., Stevens, K. I., Dodge, K. A., Bates, J. E., Pettit & G. S. (2006). Developmental trajectories of externalizing behaviors: Factors underlying resilience in physically abused children. *Development and Psychopathology*, 18, 35-55.

100. Liem, J. H., James, J. B., O'Toole, J. G., Boudeweyn, A. C. (1997). Assessing resilience in adults with histories of childhood sexual abuse. *American Journal of Orthopsychiatry*, 67, 594-606.

101. Löker, Ö (1999). *Differential effects of parent and peer attachment on social and emotional loneliness among adolescents*. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

102. Luthans,. F., Vogelgesang, G. R. & Lester, P. B. (2006). Developing the psychological capital of resiliency. *Human Resource Development Review*, 5, 25-44.

103. Luthar, S. S. & Cushing, G. (1999). Measurement issues in the empirical study of resilience An Overview. In Glantz, Meyer D. (Ed) *Resilience and development: positive life adaptations*. Hingham, MA, USA: Kluwer Academic Publishers.

104. Luthar, S. S., Cicchetti, D. & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development, 71*, 543-562.

105. Luthar, S.L. (1991). Vulnerability and resilience: a study of high-risk adolescents. *Child Development*, 62, 600-616.

106. Lynch, M. & Cicchetti, D. (1991). Patterns of relatedness in maltreated and nonmaltreated children: Connections among multiple representational models. *Development and Psychopathology*, 13, 233-254.

107. Masten, A. S. & Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from successful children. *American Psychologist,* 53, 205-220.

108. Masten, A. S. (1999). Resilience comes of age reflections an the pasr and Outlook for the next generation of research. Meyer D Glantz (Ed), *Resilience and Development: Positive Life Adaptations*. Hingham, MA, USA: Kluwer Academic Publishers.

109. Masten, A. S. (2001). Ordinary Magic: Resilience Process in Development. *American Psychologis*t. 56, 227-238.

110. Masten, A. S.& Reed, M. G. J. (2005). Resilience in Development. In C.R. Synder (Ed), *Handbook of positive psychology.* Cary, NC, USA: Oxford University Press,

111. Masten, A. S., Hubbard, J. J., Gest, S. D., Tellegen, A., Garmezy, N. & Ramirez, M. (1999). Competence in the contex of adversity: Patways to resilience and maladaptation from childhood to late adolescence. *Development and Psychopathology*, 11, 143-169.

112. Masten, A. S., Morison, P., Pellegrini, D. & Tellegen, A. (1990). Competence under stres: risk and protective factors. In Jon Rolf, Ann S. Masten, Dante Cicchetti, Keith N. Nuechterlein, Sheldon

Weintraub (Ed), *Risk and Protective Factors in the Development of Psychopathology*. Cambridge University Press.

113. McGee, R., Wolfe, D. & Olson, J. (2001). Multiple maltreatment, attribution of blame, and adjustment among adolescents. *Development and Psychopathology*, 13, 827-846.

114. McGloin, J. M., Widom, C. S. (2001). Resilience among abused and neglected children grown up. *Development and Psychopathology*, 13, 1021-1038.

115. Merrill, L. L., Guimond, J. M., Thomsen, C. J & Milner, J. S. (2003). Child sexual abuse and number of sexual partners in young women: the role of abuse severity, coping style, and sexual functioning. *Journal of Consulting Clinical Psychology*, 71, 987-996.

116. Moran, P. B. & Eckenrode, J. (1992). Protective personality characteristics among adolescent victims of maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 16, 743-754.

117. Mueller, E. & Silverman, N. (1989). Peer relationship in maltreated children. In D. Cicchetti & V. Carlson (Ed), *Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*. Cambridge University Pres, Cambridge.

118. Muller, R. T. & Lemieux, K. E. (2000). Social support, attachment, and psychopathology in high risk formerly maltreated adults. *Child Abuse and Neglect*, 24, 883-900.

119. Muller, R. T., Lemieux, K. E. & Sicoli, L. A. (2001). Attachment and psychopathology among formerly maltreated adults. *Journal of Family Violence*, 16, 151-168.

120. Muller, R. T., Sicoli, L. A. & Lemieux, K. E. (2000). Relationship between attachment style and posttraumatic stress symptomatology among adults who report the experience of childhood abuse. *Journal of Traumatic Stress*, 13, 321- 332.

121. Murphy, H. B. M. (1974). Long-term foster care and its influence on adjustment to adult life. In E. J. Anthony ve C. Koupernick (Ed)

The child his family children at psychiatric risk. John Wiley&Sons Inc, Canada.

122. Nolen-Hoeksema, S. & Girgus, J. S. (1994). The emergence of gender differences in depression during adolescence. *Psychological Bulletin*, 115, 424-443.

123. Nowicki, S. & Strickland, A. R. (1973). A locus of control scale for children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 40, 148-154.

124. Nurcombe, B. (2000). Child sexual abuse I: psychopathology. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry,*, 34; 85-91.

125. Olson, E. A. (1981). Socioeconomic and psycho-cultural contexts of child abuse and neglect in Turkey. In Jill E. Korbin (Ed) *Child abuse and neglect,* University of California Pres.

126. Perkins, D. F. & Jones, K. R. (2004). Risk behaviors and resiliency within physically abused adolescents. *Child Abuse and Neglect,* 28, 547-563.

127. Procidano, M. E. & Heller, K. (1983). Measures of perceived social support from friends and from family: Three validation studies. *American Journal of Community Psychology*, 11, 1-24.

128. Raja, S. N., McGree, R. & Stanton, W. R. (1992). Perceived attachment to parents and peers and psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 21, 471-485.

129. Runtz, M. G. & Schallow, J. R. (1997). Social support and coping strategies as mediators of adult adjustment following childhood maltreatment. *Child Abuse and Neglect*. 21, 211-226.

130. Runyan, D., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F. & Ramiro, L. (2002). Child abuse and neglect by parents and other caregivers. In E.G. Krug, L. L. Dahlberg, J. A. Mercy, A. B., Zwi, & R. Lozano, (Ed), *World report on violence and health.* WHO, Geneva, 2002.

131. Scannapieco, M. & Connell_Carrick, K. (2005). *Understanding Child Maltreatment: An ecological and developmental perspective*. Oxford University Pres. USA, http://site.ebrary.com.

132. Shapiro, D. L. & Levendosky, A. A. (1999). Adolescent survivors of childhood sexual abuse: The mediating role of attachment style and coping in psychological and interpersonal functioning. *Child Abuse and Neglect*, 23, 1175-1191.

133. Shonk, S. M. & Cicchetti, D. (2001). Maltreatment, competency deficits, and risk for academic and behavioral maladjustment. *Developmental Psychology*, 37, 3-17.

134. Sorias, O. (1988). Sosyal desteğin ruhsal sağlığı üzerindeki koruyucu etkisinin bir grup depresif hasta ve sağlıklı kontrol grubu üzerinde incelenmesi. XXIII. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresinde sunulmuş serbest bildiri. İstanbul, 1987.

135. Sorias, O. (1989a). Sosyal desteğin değerlendirilmesi I: Kullanılan ölçüm araçlarının değerlendirilmesi. *Ege Üniversitesi Psikoloji, Seminer Dergisi*, İzmir 6/7, 19-26.

136. Sorias, O. (1989b). Sosyal desteğin değerlendirilmesi II: Toplumdan seçilmiş bir örneklemde, sosyal ağın yapısal özellikleri ile algılanan destek. *Ege Üniversitesi Psikoloji Seminer Dergis*i, İzmir, 6/7, 27-39.

137. Spaccarelli, S. & Kim, S. (1995). Resilience criteria and factors associated with resilience in sexually abused girls. *Child Abuse and Neglect*, 19, 1171-1182.

138. Springer, K. W., Sheridan, J., Kuo, D. & Carnes, M (2003) The long-term health outcomes of childhood abuse. *J. Gen. İntern Med*, 18, 864-870.

139. Stalker, C. A., Gebotys, R. & Harper, K. (2005). Insecure attachment as a predictor of outcome following inpatient trauma treatment for women survivors of childhood abuse. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 69, 137-156.

140. Şahin, N, Durak-Batıgün, A. & Uğurtaş, S. (2002). Kısa semptom envanteri (KSE): Ergenler için kullanımının geçerlilik, güvenirlilik ve faktör yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13, 125-135.

141. Şahin, N. H. & Durak, A (1994). Kısa Semptom Envanteri (Brief Symtom Inventory-BSI): Türk gençleri için uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9, 44-56.

142. Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş.* Ekinoks Eğitim Danışmanlık Hiz. ve Bas. Yay, Dağ. San ve Tic. Ltd. Şti., Ankara.

143. Tajima, E. A., Herrenkohl, T. I., Huang, B. & Whitney, S. D. (2004). Measuring child development: A Comparison of prospective parent reports and retrospective adolescent reports. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74, 4, 424-435.

144. Tanner, K. & Turney, D. (2003). What about child neglect? A critical review of the literature and its application to social work practice. *Child and Family Social Work*, 8, 25-34.

145. Toth, S. L. & Cicchetti, D. (1996). Patterns of relatedness, depressive symptomathology, and perceived competence in maltreated children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 32-41.

146. Tremblay, C., Hebert, M. & Piche, C. (1999). Coping Strategies and social support as mediators of consequences in child sexual abuse victims. *Child Abuse and Neglect*, 23, 929-945.

147. Tricket, P. K., Aber, J. L. Carlson, V. & Cicchetti, D. (1991). Relationship of socio economic status to the etiology and developmental sequelae of physical child abuse. *Developmental Psychology*, 27, 148-158.

148. Valentine, L. & Feinauer, L.L. (1993). Resilience factors associated with female survivors at childhood sexual abuse. *The American Journal of Family Therapy*, 21, 216-224.

149. Vondra, J. I., Barnett, D. & Cicchetti, D. (1990). Self-concept, motivation, and competence among preschoolers from maltreating and comparison families. *Child Abuse and Neglect*,14, 525-540.

150. Weber, L.J. & Cummings, A.L. (2003). Relationships among spirituality, social support, and childhood maltreatment in university students. *Counseling and Values*, 47, 82- 92.

151. Werner, E. E. & Smith, R. S. (2001). *Journeys from childhood to midlife*. Cornell University Press.

152. Whaytt, G.E. & Newcomb, M. (1990). Internal and external mediators of women's sexual abuse in childhood. *Journal Consulting and Clinical Psychology*, 58, 758-767.

153. Wild, L. G., Flisher, A. J., Bhana, A. & Lombard, C. (2004). Associations among adolescent risk behaviors and sef-esteem in six domains. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1454-1467.

154. Wyatt, G. E. & Newcomb, M. (1990). Internal and external mediators of women's sexual abuse in childhood. *Journal of Consulting and Clinical Psychology,* 58, 758-767.

155. Yalın, A., Avcı, A., Kerimoğlu, E. & Aslan, H. (1995). Çocuklarda fiziksel örselenmenin Ankara ve Adana illerinde görülme sıklığının taranması. *3P Dergisi* 3, 39-43.

156. Yavuz, M. F., Kablamacı Atan, Y., Atamer, T. A. & Gölge, Z. B. (2003). Lise öğrencilerinde fiziksel şiddetin değerlendirilmesi: okulda ve ailede karşılaşılan şiddet ve öğrencilerin kendi uyguladığı şiddet. *Adli Bilimler Dergisi*, 2, 39-47.

157. Yeşilyaprak, B. (1988). Lise öğrencilerinin içsel ya da dışsal denetimli oluşlarını etkileyen etmenler. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi, Ankara

158. Yıldırım, A. (1998). *Sıradan şiddet kadına ve çocuğa yönelik şiddetin toplumsal kökenleri.* Boyut Yayıncılık. Bağcılar, İstanbul.

159. Yılmaz, T. (2000). *Ergenlerde risk alma davranışlarının incelenmesi*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

160. Youngblade, L. M. & Belsky, J. (1990). Social and Emotional Consequences of Child Maltreatment. In T. Ammerman & M. Hersen (Ed), *Children at risk an evaluation of factors contributing to child abuse and neglect* (3-22). New York: Plenum.

161. Yüksel, Ş., Ender, M., Baral, I. & Öktem, Ö. (1994). Cinsel istismar öyküsü olan bir grup ergende tedavi deneyimi. *Psikiyatri, Psikoloji ve Psikofarmokoloji Dergisi,* 2, 361-365.

162. Zeytinoğlu, S. & Kozcu, Ş. (1989). Fiziksel çocuk istismarı konusunda bir araştırma. Ege Üniversitesi *Psikoloji Seminer Dergisi,* 6/7, 77-84.

163. Zeytinoğlu, S. (2002). Çocuk istismarı ve ihmali sorununa geniş açıdan yaklaşmak . *Çoluk Çocuk*, 15, 29-30.

164. Zeytinoğlu, S. (2002). Çocuk istismarını ve ihmalini önleme derneği. *Çoluk Çocuk,* 15, 35.

165. Zigler, E. & Hall, N. W. (1991). Physical child abuse in America: Past, present, and future. In D. Cicchetti & V. Carlson (Ed) *Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*. (s.38-75). Cambridge University Pres Cambridge.

EK 1

Tablo: Örneklemin Alt Ve Orta Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Okullara Göre Fiziksel İstismara Uğrama Oranları

	Ağır fiziksel istismar		Hafif fiziksel istismar		Fiziksel istismara uğramayan		Toplam	
OKUL	n	*%*	n	*%*	n	%	n	*%*
İlköğretim								
Bornova Merkez ilköğretim Okulu	6	*6*	29	*30*	62	*64*	97	*100*
Yahya Kemal Beyatlı İlköğretim Okulu	13	*15*	22	*25*	52	*60*	87	*100*
Şehit Teğmen Murat Aslantürk İlk. Okulu	31	*24*	42	*33*	55	*43*	128	*100*
Halil Atilla İlköğretim Okulu	8	*12*	20	*30*	38	*57*	66	*100*
Mustafa Urcan İlköğretim Okulu	15	*10*	48	*33*	83	*57*	146	*100*
Mustafa Kemal İlköğretim Okulu	10	*16*	13	*21*	40	*64*	63	*100*
Barbaros İköğretim Okulu	9	*8*	29	*27*	71	*65*	109	*100*
İlköğretim Toplam	92	*13*	203	*29*	401	*57*	696	*100*
Bornova Kız Meslek Lisesi	16	*17*	35	*37*	44	*46*	95	*100*
Hayrettin Duran Lisesi	15	*14*	37	*35*	54	*51*	106	*100*
Altay Meslek Lisesi	15	*17*	28	*31*	48	*53*	91	*100*
Suphi Koyuncu Lisesi	16	*15*	34	*33*	54	*52*	104	*100*
Eşrefpaşa Lisesi	16	*15*	40	*36*	54	*49*	110	*100*
Cumhuriyet Ticaret Meslek Lisesi	9	*9*	40	*39*	53	*52*	102	*100*
ÖmerZeybek	12	*17*	18	*26*	40	*57*	70	*100*
Beştepeler	25	*24*	34	*33*	44	*43*	103	*100*
Lise Toplam	124	*16*	266	*34*	391	*50*	781	*100*
İlköğretim ve Lise Toplam	**216**	***15***	**469**	***32***	**792**	***54***	**1477**	*100*

EK 2

T.C.
İZMİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

37987

Sayı :B.08.4.MEM.4.35.00.03.1/
Konu :Türkan YILMAZ IRMAK
Araştırma İzni

08 Ekim 2007

EGE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü)

İlgi : a) 28/02/2007 tarihli ve B.08.4.EGD.0.33.03.311-311/1084 sayılı Makam Onayı.
b) Ege Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Bilimler Enstitüsünün 28/06/2007 tarihli ve 3654 sayılı yazısı.
c) 05/10/2007 tarihli ve 37728 sayılı Valilik Onayı.

Enstitünüz Psikoloji Anabilim Dalı Gelişim Psikolojisi doktora öğrencisi Türkan YILMAZ IRMAK'ın "**Çocuk İstismarı ve İhmalinin Yaygınlığı ve Dayanıklılıkla İlişkili Faktörler**" konulu tez çalışması için hazırlanan anketi, ekli listede belirtilen okullarda uygulaması ilgi (c) Valilik Onayı ile uygun görülmüştür.

Araştırmacı tarafından yapılan araştırmanın tamamlanmasından itibaren en geç iki hafta içinde, ilgi (a) Makam Onayı ile yürürlüğe giren Yönerge kapsamında "Araştırmanın Teslimine İlişkin Taahhütname Tutanağı" doldurularak araştırmanın iki örneğinin CD'ye kayıtlı olarak Müdürlüğümüze gönderilmesi gerekmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Zahide MUTLUKAN
Müdür a.
Şube Müdürü

EKLER:
1-Valilik Onayı (1 sayfa)
2-Araştırma Değerlendirme Formu (1 sayfa)
3-Uygulama Yapılacak Okullar Listesi (2 sayfa)
4-Araştırma Tamamlandıktan Sonra, Araştırmanın Teslimine İlişkin Taahhütname Tutanağı(1 sayfa)
5-Onaylı Anket (1 adet– 12 sayfa)

İZMİR AR-GE
Tel :(0232) 483 89 11
Fax :(0232) 489 30 69
http:izmir.meb.gov.tr
arge35@meb.gov.tr

DANIŞMA 444 0 632 HATTI
EĞİTİME %100 DESTEK
BİLGİSAYARLI EĞİTİME DESTEK
EĞİTİMDE REFORM Daha aydınlık gelecek!

T.C.
İZMİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı :B.08.4.MEM.4.35.00.03.1/ 37728
Konu :Türkan Yılmaz IRMAK'ın
Araştırma İzni

05 Ekim 2007

VALİLİK MAKAMINA
İZMİR

İlgi :a)28/02/2007 tarihli ve B.08.4.EGD.0.33.03.311-311/1084 sayılı Makam Onayı.
b)Ege Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Bilimler Enstitüsünün 28/06/2007 tarihli ve 3654 sayılı yazısı.

Ege Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Bilimler Enstitüsünün ilgi (b) yazısında; Psikoloji Anabilim Dalı Gelişim Psikolojisi doktora öğrencisi Türkan YILMAZ IRMAK'ın "**Çocuk İstismarı ve İhmalinin Yaygınlığı ve Dayanıklıkla İlişkili Faktörler**" konulu tez çalışması için hazırlanan anketi, ekli listede belirtilen okullarda uygulamak istediği belirtilmektedir.

Söz konusu anket uygulamasının, ekli listede belirtilen okullarda 2007–2008 öğretim yılında, eğitim öğretimi aksatmadan okul müdürünün gözetiminde yapılması, araştırma sonucunun bir örneğinin Müdürlüğümüze verilmesi kaydıyla uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Kâmil AYDOĞAN
Müdür

OLUR
.../10/2007

M.Fahri AYKIRI
Vali a.
Vali Yardımcısı

İZMİR AR-GE
Tel :(0232) 483 89 11
Fax :(0232) 489 30 69
http:izmir.meb.gov.tr
arge35@meb.gov.tr

DANIŞMA 444 0 632 HATTI
EĞİTİME %100 DESTEK
BİLGİSAYARLI EĞİTİME DESTEK
EĞİTİMDE REFORM Daha aydınlık gelecek!

EK-1

İlköğretim Okulları

Bornova

Batıçim İlköğretim Okulu
Bornova Merkez İlköğretim Okulu
Çamdibi İlköğretim Okulu
Çimentaş İlköğretim Okulu
Güzelcan Kardeşler ilköğretim Okulu
Işıkkent İlköğretim Okulu
Pınarbaşı İlköğretim Okulu
Suphi Koyuncuoğlu İlköğretim Okulu
Şehit Teğmen Murat Aslantürk İlköğretim Okulu
Yahya Kemal Beyatlı İlköğretim Okulu

Konak

Murat Reis İlköğretim Okulu
Şerif Remzi İlköğretim Okulu
Aydınoğlu Mehmetbey İlköğretim Okulu
Mithatpaşa İlköğretim Okulu
Mustafa Urcan İlköğretim Okulu
Ülkü İlköğretim Okulu
Turgut Reis İlköğretim Okulu
Mustafa Kemal İlköğretim Okulu
Emirsultan İlköğretim Okulu
Barbaros Hayrettin İlköğretim Okulu

Zahide MUTLUKAN
Şube Müdürü

Lise ve Dengi Okullar

Bornova

Altay Ticaret Meslek Lisesi
Atatürk kız Anadolu ve Meslek Lisesi
Çimentaş Lisesi
Hayrettin Duran lisesi
Kemalpaşa Lisesi
Mustafa Kemal Lisesi
Pınarbaşı Lisesi
Suphi Koyuncu Lisesi
Süleyman Demirel Lisesi
Seyit Şanlı Endüstri Meslek Lisesi
Bornova Kız Anadolu ve Ticaret Meslek Lisesi

Konak

Gültepe Nenehatun Anadolu Meslek Lisesi ve Kız Meslek Lisesi
Beştepeler Lisesi
Kenan Evren Lisesi
Ömer Zeybek Tic. Meslek Lisesi ve Anadolu Ticaret ve Meslek Lisesi
Hamdi Dalan Lisesi
Eşrefpaşa Lisesi
Vali Vecdi Gönül Lisesi
Şehit Erkan Özcan Lisesi
Cumhuriyet Ticaret Meslek ve Anadolu Ticaret ve Meslek Lisesi
Karabağlar Yeşilyurt IMKB TML ve Anadolu Ticaret ve Meslek Lisesi

Zahide MUTLUKAN
Şube Müdürü

EK 3

Sayın katılımcı,

Bu çalışma, Ege Üniversitesi Psikoloji bölümünde çocukluk ve gençlik döneminde kişilerin yaşadıklarını ve düşüncelerini öğrenmek için planlanmıştır. Bilimsel amaçlarla yapılan bu araştırmada isminiz istenmemektedir. Bilgiler grup halinde değerlendirilecek ve bireysel incelemeler yapılmayacaktır. Elde edilen kişisel bilgiler kesinlikle öğretmen, okul yönetimi ve ebeveynler gibi kimselerle paylaşılmayacaktır. Burada sorulan soruların doğru ya da yanlış cevapları bulunmamaktadır. Önemli olan sizin yaşadıklarınızı ve düşündüklerinizi ifade edebilmenizdir. Bu araştırmanın amacı çocukluk ve gençlik döneminde yaşanılan sorunları ve özellikleri anlayarak bu yaş grubundaki gençlere yardımcı olabilmektir. Bu çalışmaya katılarak siz de bu amacın gerçekleşmesine katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim

Türkan Yılmaz Irmak

Ege Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Araştırma Görevlisi

Çocukluk ve gençlik dönemindeki bireylerin yaşantılarını ve düşüncelerini öğrenmek amacıyla yapılan bu çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.

( ) Evet ( ) Hayır

Eveti işaretleyerek çalışmayı kabul ettiyseniz soruları yanıtlamaya başlayabilirsiniz. Eğer herhangi bir problem yaşarsanız soru formlarını size dağıtan kişiye başvurunuz.

BİLGİ FORMU

1. Cinsiyetiniz ( ) Kadın ( ) Erkek 2. Yaşınız: …….

3. Kaç kardeşin var (kendinizi de sayınız): ……

4. Şu anda kimlerle yaşıyorsun işaretleyiniz (birden fazla şık işaretleyebilirsiniz).

( ) Anne ( ) Baba ( ) Kardeş ( ) Abla/ağabey ( ) Dede ( ) Nine

( ) Diğer akraba (yazınız)…….

5. Annenin eğitim düzeyi:

( ) Okuryazar değil
( ) Okur yazar
( ) İlkokul mezunu
( ) Ortaokul mezunu
( ) Lise mezunu
( ) Üniversite mezunu

6. B

6. Babanın eğitim düzeyi

( ) Okuryazar değil
( ) Okur yazar
( ) İlkokul mezunu
( ) Ortaokul mezunu
( ) Lise mezunu
( ) Üniversite mezunu

7. Annenin yaşı: …….

8. Babanın yaşı: …….

9. Annem ( ) Emekli
( )Çalışmıyor
( ) Geçici işlerde çalışıyor belli bir işi yok
( ) Sürekli bir işi var

Annenin yaptığı işi yazar mısın? …….

10. Babam ( ) Emekli
( )Çalışmıyor
( ) Geçici işlerde çalışıyor belli bir işli yok
( ) Sürekli bir işi var

Babanın yaptığı işi yazar mısın? .....

11. Ailenin ekonomik durumu sence nasıldır?

( ) Çok kötü ( ) Kötü ( ) Orta ( ) İyi ( ) Çok iyi

14.Geçen seneki not ortalamanı yazar mısın? .....

15. Geçen yıl başarısız olduğun dersin var mıydı? ( ) Var ( ) Yok Varsa kaç taneydi yazar mısın? …..…….

15. Okul yaşantın boyunca hiç sınıfta kaldın mı? ( ) Evet ( ) Hayır

16.İlgilendiğin aktiviteler var mı? Varsa lütfen işaretleyiniz ( ) Var ( ) Yok

( ) Spor ( ) Futbol oynama ( ) basketbol oynama ( ) Maç izleme
( ) Müzik ( ) müzik aleti çalma ( ) Bir koroda söyleme
( ) Resim yapma ( ) Sinemaya gitme ( ) tiyatroya gitme
( ) Arkadaşlarla beraber dansa, konsere ya da bir eğlenceye girme
( ) Bir işte çalışma (sokakta evde ya da bir dükkanda)

( ) Diğer (varsa yazınız)…….
……
……
……..

Aşağıdaki Tabloda insanların başlarından geçebilecek bazı olaylar listelenmiştir. Her olayı okuyarak olayı yaşamadıysanız "Hayır" yaşadıysanız "Evet" yanıtını işaretleyiniz.

	Evet	**Hayır**
1. Anne ve babanın boşanması		
2. Annenizin ölümü		
3. Babanın ölümü		
4. Kardeşin ölümü		
5. Anneden ayrı kalma (bir hafta veya daha uzun süre)		
6. Göç etme		
7. Okul değiştirme		
8. Büyük bir deprem afet sel v.b. yaşama		
9. Hırsızlık, kavga, çatışma,cinayet, öldürme gibi olaylara tanık olma		

Aşağıdaki Tabloda insanların zaman zaman yapabildikleri bazı davranışlar bulunmaktadır. Son altı ay içinde aşağıdaki davranışları ne kadar yaptığınızı uygun sayının altına (X) koyarak işaretleyiniz.

	Hiç	1 kez	2 kez	3 kez	4 kez	5 ve daha fazla
1. Dükkandan bir şey çalma						
2. Eğlence olsun diye eşyalara zarar verme (pencere camı kırma, şişe kırma, duvar boyama, araba çizme)						
3. Öfkelendiği zaman eşyalarını kırmak						
4. Tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek dövmek.						
5. İstediği bir şeyi birinden almak için kavga başlatmak ya da kavgayla tehdit etmek						
6. Korkutmak amacıyla başkalarına vurma, çelme takma, yolunu kesme gibi davranışlar göstermek.						
7. Sigara içmek (son bir ayda günde içilen sigara adedi)						
8. Alkol içki kullanmak (son bir ay içinde kaç kez alkol kullandınız)						

Aşağıda çocukluğunda insanların başlarına gelebilecek bazı olaylar listelenmiştir. Senden bu olayları yaşayıp yaşamadığını düşünmeni istiyoruz.

*Olayları **son bir yıl içinde** yaşadıysanız* "**son bir yıl içinde**" bölümünün altında olayları **ne sıklıkla** yaşadığınızı belirten bölümü işaretleyin..

***Son bir yıldan önce** yaşadıysanız* "**son bir yıldan daha önce"** bölümün altında bu olayları **ne sıklıkla** yaşadığınızı belirten bölümü işaretleyin.

Eğer hem **son bir yıl içinde** hem de **son bir yıldan daha önce** bu tür olaylarla karşılaştı iseniz her iki bölümde de işaretleme yapın.

	Son Bir Yıl içinde					**Son Bir Yıldan Daha Önce**			
Sana karşı aşağıdaki davranışlar yapıldı mı?	**Hiç** olmadı	**1-2** kez	**3-5** kez	**6-9** kez	**10** ve daha fazla	**Hiç** olmadı	**1-2** kez	**3-5** kez	**6** ve daha fazla
1. Saçını çekme, kulağını çekme ya da çimdikleme gibi davranışlar									
2. Terlik fırlatma ya da eline geçen herhangi bir eşyayı sana fırlatma									
3. İtme çekiştirme, ısırma veya boğazını sıkma gibi davranışlar									
4. Bir yere bağlama ya da karanlık bir yere kapatma gibi davranışlar									
5. Tokat atma, yumruk vurma ya da ayakla vurma gibi davranışlar									
6. Kemer, sopa, cetvel gibi eşyalarla sana vurma									
7. Sigara, ütü, ateş ya da sıcak su v.b. ile yakma veya acı biber yedirme									
8. Bıçak veya başka şekillerde seni yaralamak isteme									
9. Yaralamakla ya da öldürmekle tehdit etme (bıçak ya da başka aletlerle)									

1. Yukarıdaki davranışlar nedeniyle yaralandın mı?(yara, yanık, sıyrık, morarma, ezilme v.b.gibi) ( ) Evet ( )Hayır

2. Yukarıdaki davranışlarla hangi yaşta başladığını ve bittiğini aşağıdaki yaş çizelgesinde yaşları daire içine alarak işaretleyiniz.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

3. Bu davranışları size karşı kim ya da kimler yapmıştır. (birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

( ) Anne ( ) Baba ( ) Kardeşler ( ) Diğer aile büyükleri (belirtiniz).....……. ( ) Diğer (belirtiniz)……

4. Bu davranışlar sizi nasıl etkiledi? ( ) Beni etkilemedi ( ) Olumlu etkiledi ( ) Olumsuz etkiledi

5. Sizce bu davranışlar sizi ne kadar etkiledi? ( ) Çok az ( ) Az ( ) Orta ( ) Çok ( ) Çok fazla

Aşağıda çocukluğunda insanların başlarına gelebilecek başka bazı olaylar listelenmiştir. Senden bu olayları yaşayıp yaşamadığını düşünmeni istiyoruz. Bu olayları

Son bir yıl içinde *yaşadıysanız* "**son bir yıl içinde**" bölümünün altında olayları ne sıklıkla yaşadığınızı belirtin bölümü işaretleyin.

Son bir yıldan önce *yaşadıysanız* "**son bir yıldan daha önce**" bölümün altında olayları ne sıklıkla yaşadığınızı belirten bölümü işaretleyiniz.

Eğer hem **son bir bir yıl içinde** hem de **son bir yıldan daha önce** bu tür olaylarla karşılaştı iseniz her iki bölümde de işaretleme yapınız.

	Son Bir Yıl içinde					**Son Bir Yıldan Daha Önce**			
Sana karşı aşağıdaki davranışlar gerçekleştirildi mi?	**Hiç** olmadı	**1-2** kez	**3-5** kez	**6-9** kez	**10** veya daha fazla	**Hiç** olmadı	**1-2** kez	**3-5** kez	**6** ve daha fazla
1. Senin hiç doğmamış olmanı dileme ya da seni terk etmekle tehdit etme v.b.									
2. Sana karşı küfür ya da hakaret etme,									
3. Seninle alay etme, aşağılama, ad takma									
4. Kendinin yeterince sevilmediğini düşündüğün oldu mu?									
5. Parası olduğu halde yiyecek ihtiyacını karşılamama									
6. Parası olduğu halde giysi, kitap gibi ihtiyaçlarını karşılamama									
7. Hastalandığında doktora götürmeme ya da ilaçlarını vermeme									
8. Sana yeteri kadar bakılmadığını düşündüğün oldu mu?									
9. Evinizde iki yetişkinin bağırarak kavga ettiğini gördün mü?									
10. Evinizde iki yetişkinin yumruk ya da başka biçimde kavga ettiğini gördün mü?									
11. İstemediğin halde sana yönelik cinsellik içeren (öpme, okşama, kendine dokundurtma ya da) davranışlar yapıldı mı?									
12. İstemediğin halde sana cinsellik içeren fotoğraflar gösterme ya da film seyrettirme gibi davranışlarla karşılaştın mı?									

Yukarıda size sunulan sorularla ilgili başka söylemek istediğiniz birşey varsa lütfen ekleyiniz

……

……

……

……

Katkılarınız için teşekkür ederim.

EK 4

KISA SEMPTOM ENVANTERİ

Açıklama: Aşağıda insanların bazen yaşadıkları belirtiler ve yakınmaların bir listesi verilmiştir. Listedeki her maddeyi lütfen dikkatle okuyun. Daha sonra o belirtinin sizi bugün dahil son bir haftadır ne kadar rahatsız ettiğini yandaki bölümde uygun olan yerde işaretleyin, her belirti için sadece bir yeri işaretlemeye ve hiçbir maddeyi atlamamaya özen gösterin.

	Hiç	Biraz	Orta derecede	Epey	Çok fazla
1. İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali					
2. Baygınlık, baş dönmesi					
3. Bir başka kişinin sizin düşüncelerinizi kontrol edeceği fikri					
4. Başınıza gelen sıkıntılardan olayı başkalarının suçlu olduğu duygusu					
5. Olayları hatırlamada güçlük					
6. Çok kolayca kızıp öfkelenme					
7. Göğüs (kalp) bölgesinde ağrılar					
8. Meydanlık (açık) yerlerden korkma duygusu					
9. Yaşamınıza son verme düşünceleri					
10. İnsanların çoğuna güvenilemeyeceği hisleri					
11. İştahta bozukluklar					
12. Hiçbir nedeni olmayan ani korkular					
13. Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları					
14. Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetme					
15. İşleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetme					
16. Yalnızlık hissetme					
17. Hüzünlü, kederli hissetme					
18. Hiçbirşeye ilgi duymama					
19. Ağlamaklı hissetme					
20. Kolayca incinebilme, kırılma					
21. İnsanların sizi sevmediğine, kötü davrandığına inanmak					
22. Kendini diğerlerinden daha aşağı görme					
23. Mide bozukluğu, bulantı					

24. Diğerlerinin sizi gözlediği ya da hakkınızda konuştuğu duygusu	Hiç	Biraz	Orta derecede	Epey	Çok fazla
25. Uykuya dalmada güçlük					
26. Yaptığınız şeyler, tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etme					
27. Karar vermede güçlükler					
28. Otobüs, tren, metro gibi umumi vasıtalarla seyahatlerden korkma					
29. Nefes darlığı, nefessiz kalma					
30. Sıcak soğuk basmaları					
31. Sizi korkuttuğu için bazı eşya, yer ya da etkinliklerden uzak kalmaya çalışma					
32. Kafanızın "bomboş" kalması					
33. Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar, karıncalanmalar					
34. Günahlarınız için cezalandırmanız gerektiği					
35. Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları içinde olmak					
36. Konsantrasyonda (dikkati bir şey üzerinde toplama) güçlük					
37. Bedeninin bazı bölgelerinde zayıflık güçsüzlük hissi					
38. Kendini gergin ve tedirgin hissetme					
39. Ölme ve ölüm üzerine düşünceler					
40. Birini dövme, ona zarar verme, yaralama isteği					
41. Bir şeyleri kırma/dökme isteği					
42. Diğerlerinin yanındayken kendinin çok fazla farkında olmak, yanlış bir şey yapmamaya çalışmak					
43. Kalabalıklarda rahatsızlık duymak					
44. Bir başka insana hiç yakınlık duymamak					
45. Dehşet ve panik nöbetleri					
46. Sık sık tartışmaya girme					
47. Yalnız bırakıldığında/ kaldığında sinirlilik hissetme					
48. Başarılarınız için diğerlerinden yerince takdir görmeme					
49. Yerinde duramayacak kadar tedirgin hissetme					

50. Kendini değersiz görme/değersizlik duyguları					
51. Eğer izin verirseniz ,insanların sizi sömüreceği duygusu					
52. Suçluluk duyguları					
53. Aklınızda bir bozukluk olduğu fikri					

EK 5

Ebeveynlere Bağlanma Envanteri Anne Formu

Aşağıda insanların anne ve babaları ile ilişkileri sırasında hissettikleri ya da düşündükleri konularda bazı ifadeler bulunmaktadır. Cümleleri okuyarak ifade edilen konuyu ne sıklıkla düşündüğünüzü belirtiniz. Bu konuyu hiç düşünmedi iseniz "hiçbir zaman", çok seyrek düşündü işseniz "nadiren", arasıra düşünüyorsanız "bazen", sıklıkla böyle düşünüyorsanız "sık sık" daima böyle düşünüyorsanız her zaman seçeneğini işaretleyiniz.

1. Annem duygularıma saygı gösterir

   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( )Sık sık ( ) Her zaman

2. Annem başka biri olsun isterdim.

   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Genellikle ( ) Her zaman

3. Annem beni olduğum gibi kabul eder.

   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Genellikle ( ) Her zaman

4. Sorunlarım hakkında annemle konuştuğumda kendimden utanırım ya da kendimi kötü hissederim.

   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Genellikle ( ) Her zaman

5. Evde kolayca keyfim kaçar.

   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Genellikle ( ) Her zaman

6. Kim olduğumu daha iyi anlamamda annem bana yol gösterir.

   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Genellikle ( ) Her zaman

7. Bir sorunum olduğunda ya da başım sıkıştığında bunu anneme anlatırım.

   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Genellikle ( ) Her zaman

8. Anneme kızgınlık duyarım.

   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Genellikle ( ) Her zaman

9. Annemden pek ilgi görmüyorum.

   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Genellikle ( ) Her zaman

10. Kızgın olduğumda annem anlayışlı olmaya çalışır.

    ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Genellikle ( ) Her zaman

11. Annem bir şeyin beni rahatsız ettiğini hissederse, bana nedenini sorar.

    ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Genellikle ( ) Her zaman

EK 6

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Aşağıda insanların kendileri ile ilgili bazı düşünceleri yer almaktadır. Cümleleri okuyarak bu açıdan kendinizi düşünmenizi ve Bu cümlelerde ifade edilen düşünceleriz sizin kendinizi değerlendirmeniz açısından ne kadar doğru olduğunuz belirtmeniz istenmektedir.

1- Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum

( )çok doğru ( )doğru ( )yanlış ( )çok yanlış

2- Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum

( )çok doğru ( )doğru ( )yanlış ( )çok yanlış

3- Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim

( )çok doğru ( )doğru ( )yanlış ( )çok yanlış

4- Ben de, diğer insanların bir çoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim

( )çok doğru ( )doğru ( )yanlış ( )çok yanlış

5- Kendimle gurur duyacak fazla şey bulamıyorum

( )çok doğru ( )doğru ( )yanlış ( )çok yanlış

6- Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim

( )çok doğru ( )doğru ( )yanlış ( )çok yanlış

7- Genel olarak kendimden memnunum

( )çok doğru ( )doğru ( )yanlış ( )çok yanlış

8- Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim

( )çok doğru ( )doğru ( )yanlış ( )çok yanlış

9- Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum

( )çok doğru ( )doğru ( )yanlış ( )çok yanlış

10- Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum

( )çok doğru ( )doğru ( )yanlış ( )çok yanlış

EK 7

DENETİM ODAĞI ÖLÇEĞİ

Novicki-Stcrickland

AÇIKLAMA

Aşağıda görüşleriniz ve düşüncelerinizle ilişkili bir dizi soru bulunmaktadır. Her sorunun cevabı sorunun altına "evet" ve "hayır" kelimeleri olarak verilmiştir. Sorunun cevabi size göre "evet" ise, sorunun altındaki "evet" in yanına (X) işareti koyunuz. " Hayır " ise "hayır" in yanma (X) işareti koyunuz. Samimi cevaplarınız için şimdiden teşekkürler.

1. Siz çaba harcamasınız da çoğu güçlüğün kendiliğinden çözüleceğine inanır misiniz?
   Evet( ) Hayır ( )
2. Kendi kusurunuz olmayan şeylerden dolayı sık sık suçlandığınız olur mu?
   Evet( ) Hayır ( )
3. Nasıl olsa hiçbirşeyin istenen biçimde sonuçlanmadığı düşüncesiyle, çok çalışmanın hiçbir işe yaramadığı kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır ( )
4. Ana-babaların çocukların söylediklerine genellikle gereken önemi verdikleri kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
5. Cezalandırıldığınız zaman, genellikle bunun uygun bir nedene dayanmadığı izleniminde mi olursunuz?
   Evet( ) Hayır( )
6. Bir arkadaşınızın düşüncesini değiştirmenin genellikle güç olduğu kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
7. Herhangi bir konuya ilişkin olarak ana-babanızın düşüncesini değiştirebilmenin hemen hemen olanaksız olduğu kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
8. Yanlış bir sey yaptığınızda, onu düzeltmek için yapabileceğiniz pek bir şey olmadığı kanısında mı olursunuz?
   Evet( ) Hayır( )

Abstract

Child abuse and neglect being an important study area of developmental psychology has a wide spread and important influence on individual development Literature shows that like other life stressors after child abuse and neglect some individuals develop competently. This fact was defined as resilience. The goal of this study was to investigate the protective and risk factors that influence resilience after physical abuse. In this study adversity was defined as physical abuse experience, on the other hand competence was defined as fewer mental health symptoms and risk taking behavior. On the other hand protective and risk factors which may have an influence on resilience were defined as attachment, self esteem, locus of control orientation, and peer support, characteristics of abuse and number of life stressors. Data was collected from 1607 students between the ages of 12-17 but the analysis was conducted on 216 abused and 302 non abused students. In order to investigate resilience data was analyzed through person focused and variable focused methods. Results showed that attachment and self esteem mediate relationship between physical abuse and mental health symptoms. Attachment mediated the relationship between physical abuse and risk taking behavior. Resilient and non competent groups were differentiated by the characteristics of abuse such as chronicity of abuse, amount of force and number of abusing people. There was negative correlation between these characteristics and resilience. Self esteem and locus of control orientation were not associated with risk taking behaviors. Results were discussed in the frame of ecological/transactional model.

9. Çocukların çoğunun sporda doğuştan yetenekli olduğuna inanıyor musunuz?
   Evet ( ) Hayır ( )
10. Sorunların çoğunu çözmenin en iyi yollarından birinin onlara boş vermek olduğu kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
11. Kendi yaşınızdaki bir kimse size vurmaya kalkışırsa onu durdurmak için yapabileceğiniz pek birşey olmadığı kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
12. Size kötü davrandıklarında, genellikle bunun sebepsiz yere olduğu duygusuna kapılır mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
13. Çoğunlukla bugün yaptıklarınızla gelecekte olabilecekleri değiştirebileceğiniz kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
14. Ne yaparsanız yapın, olabilecek kötü şeyleri durduramayacağınıza inanıyor musunuz?
   Evet( ) Hayır( )
15. Evinizde işlerin istediğiniz biçimde olması için çalışmanızın genellikle yararlı olmayacağı kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
16. Yaşıtlarınızdan birinin size düşmanca davranacağını hissettiğinizde bu durumu değiştirmek için yapabileceğiniz pek birşey olmadığını mı düşünüyorsunuz?
   Evet( ) Hayır( )
17. Genellikle, evde ne yemek istediğinize ilişkin size pek fazla söz düşmediği kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
18. Biri sizden hoşlanmadığında bu konuda yapabileceğiniz pek fazla birşey olmadığı kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
19. Diğer çocukların çoğunun sizden daha akıllı olması nedeniyle okulda çaba göstermenin pek yararlı olmadığı kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
20. Önceden planlamanın işleri daha iyi sonuçlandıracağına inanır mısınız?
   Evet( ) Hayır( )
21. Çoğunlukla aile kararlan üzerinde pek etkili olmadığınız kanısında mısınız?
   Evet( ) Hayır( )

EK 8

ALGILANAN ARKADAŞ DESTEGI ÖLÇEĞİ(PSS-Fr)

Aşağıda insanların arkadaşlarıyla ilişkileri sırasında yasadıkları ve hissettikleri duygulara ilişkin ifadeler vardır.Amacımız, her ifadenin size ne kadar uyduğunu öğrenmektir. Her cümle ile ilgili üç seçenek vardır: Evet, Kısmen ve Hayır. Lütfen her soruyu dikkatle okuyup size en çok uyan seçeneğine (X) işaretini koyunuz.

1. Arkadaşlarım gerektiğinde bana manen destek olurlar.
   ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
2. İnsanların çoğu arkadaşlarına, benim kendi arkadaşlarıma olduğumdan daha yakındır.
   ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
3. Arkadaşlarım düşüncelerimi duymaktan hoşlanırlar.
   ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
4. Bazı arkadaşlarım, sorunları olduğunda ya da öğüde ihtiyaç duyduklarında bana gelirler.
   ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
5. Arkadaşlarımın sevgi ve yakınlığına güvenirim.
   ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
6. Arkadaşlarımdan birinin bana kızdığını hissedersem, bunu ona belli etmem.
   ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
7. Arkadaşlarımın arasında kendimi dışarda hissederim.
   ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
8. Kendimi kötü hissettiğimde arayacağım ve daha sonra bundan pişmanlık duymayacağım bir arkadaşım var.
   ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
9. Arkadaşlarımla ben, düşündüklerimizi birbirimize açıkça söyleriz.
   ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
10. Arkadaşlarım kişisel isteklerimi anlayışla karşılarlar.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
11. Arkadaşlarım, sevgi ve yakınlığa ihtiyaç duyduklarında beni ararlar.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
12. Sorunlarımı çözümlemede, arkadaşlarım bana oldukça yardımcı olur.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
13. Pek çok şeyimi paylaştığım birkaç arkadaşım var.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
14. Arkadaşlarım, nasıl davranacakları ya da bazı şeyleri nasıl yapacakları konusunda benim fikirlerimden yararlanırlar.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
15. Arkadaşlarıma sırlarımı açtığımda kendimi huzursuz hissederim.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
16. Arkadaşlarım canları sıkıldığında beni ararlar.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
17. Arkadaşlarımın, sorunlarını çözmede kendilerine oldukça yardımcı olduğumu düşündüklerini hissediyorum.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
18. Başka insanların aksine, benim hiçbir arkadaşımla aramda fazla yakın bir ilişki yoktur.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
19. Geçenlerde bir arkadaşım bana bir konuda iyi bir fikir verdi.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır
20. Daha farklı arkadaşlarımın olmasını isterdim.
    ( ) Evet ( ) Kısmen ( ) Hayır

EK 9

Araştırmada İncelenen Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1. KSI	1													
2. Anksiyete	.94*** (1479)	1												
3. Depresyon	.94*** (1479)	.83*** (1480)	1											
4. Somatizasyon	.83*** (1479)	.76*** (1481)	.73*** (1482)	1										
5.Olumsuz benlik	.90*** (1479)	..83*** (1480)	.79*** (1482)	.70*** (1483)	1									
6. Hostilite	.83*** (1482)	.74*** (1480)	.74*** (1481)	.64***. (1482)	.67*** (1482)	1								
7. Bağlanma	-.48*** (1469)	-.40 (1471)	-.48*** (1472)	-.36*** (1473)	-.45*** (1473)	.44*** (1472)	1							
8. Güven	-.45*** (1469)	-.38*** (1471)	-.44*** (1472)	-.33*** (1473)	-.43*** (1473)	.41*** (1472)	.89*** (1473)	1						

9. İletişim	-.28*** (1469)	-.21*** (1471)	-.28*** (1472)	-.20*** (1473)	-.27*** (1473)	.28*** (1472)	.85*** (1473)	.69*** (1473)	1					
10. Yabancılaşma	-.50*** (1469)	-.44*** (1471)	-.49*** (1472)	-.38*** (1473)	-.45*** (1473)	.44*** (1472)	.81*** (1473)	.58*** (1473)	.48*** (1473)	1				
11. Benlik Saygısı	-.37*** (1471)	-.31*** (1473)	-.36*** (1474)	-.24*** (1475)	-.42*** (1475)	-.25*** (1474)	.40*** (1469)	.34*** (1469)	.31*** (1469)	.37*** (1469)	1			
12.Denetim Odağı	.27*** ((1430)	..23*** (1432)	.24*** (1433)	..20*** (1483)	.29*** (1434)	.23*** (1433)	-.38*** (1431)	-.30*** (1431)	-.29*** (1431)	-.36*** (1431)	-.43*** (1431)	1		
13.Arkadaş Desteği	-.06* (1458)	-.06* (1460)	-.00 (1461)	-.01 (1462)	16*** (1462)	-.02 (1461)	.20*** (1459)	.15*** (1459)	.20*** (1459)	.16*** (1459)	.38*** (1459)	-.28*** (1431)	1	
14. Risk Alma Davranışları	.42*** (1446)	.39*** (1448)	.35*** (1449)	.28*** (1450)	.33*** (1450)	.57*** (1449)	-.31*** (1440)	-.28*** (1440)	-.23*** (1440)	-.28*** (1440)	-11** (1442)	.20*** (1402)	.01 (1430)	1

EK 10

Tablo A: Yapısal Eşitlik Modeli Analizine Alınan Değişkenlerin korelasyon, ortalama ve standart sapma değerleri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
1. BS1	1																													
2. BS2	**.33**	1																												
3.BS3	**.26**	**.28**	1																											
4. BS4	**.28**	**.41**	**.33**	1																										
5. BS5	.07	**.28**	**.48**	**.33**	1																									
6. BS6	**.21**	**42**	**.40**	**.35**	**.36**	1																								
7. BS7	**.25**	**.24**	**.40**	**.26**	**.36**	**.58**	1																							
8. BS8	.04	-.01	**.16**	.04	**.25**	**.14**	**.19**	1																						
9. BS9	**.27**	**.17**	**.50**	**.23**	**.39**	**.38**	**.51**	**.19**	1																					
10.BS10	**.20**	.08	**.45**	**.15**	**.43**	**.35**	**.44**	**.31**	**.66**	1																				
11. RA2	.09	**.14**	.008	**.15**	.04	.-.07	-.07	-.08	-.02	-.04	1																			
12. RA3	.05	**.18**	-.06	.09	-.03	-.07	**-.20**	-.08	**-.13**	-.13	**.17**	1																		
13. RA4	.04	**.19**	.02	.07	-.01	.02	-.02	.06	.05	-.03	*11*	**.17**	1																	
14. RA5	.003	.11	.01	.10	-.09	.06	.03	-.01	.01	-.02	**.28**	**.35**	**.40**	1																
15. RA6	.05	.08	.05	.07	**-.14**	-.04	-.07	-.07	-.09	-.12	**.31**	**.39**	**.46**	**.57**	1															
16. RA7	-.03	.01	-.08	-.01	-.01	-.06	-.03	.03	.08	-.02	**.24**	**.30**	**31**	**.18**	**.29**	1														
17. RA8	.09	.13	.02	-.04	-.10	.06	-.01	.10	.09	.07	**.23**	**.22**	**.26**	13	**.25**	**.44**	1													
18. Guv	**.15**	-.03	.12	.08	**.16**	**.29**	**.33**	.08	**.25**	**.22**	-.12	**-.29**	**-.21**	.09	**-.16**	**-.21**	-.06	1												
19. İlet	.07	.06	.08	.06	.09	**.22**	**.29**	.13	**.21**	**.17**	-.07	**-.24**	**-.19**	-.04	-.12	**-.18**	-.04	**.68**	1											

20. Yab	.10	.004	.11	.01	**.15**	**.24**	**.37**	**.25**	**.31**	**.30**	**-.16**	**.26**	-.12	**-.14**	**-.17**	-.11	-.07	.57	.43	1										
21. Dep	-.07	.09	**-.26**	-.02	**-.21**	**-.22**	**-.35**	**-.23**	**-.32**	**-.31**	**.19**	**.39**	**.15**	.08	**.17**	.12	.04	**-.50**	**-.31**	**-.57**	1									
22. Ank	-.09	.08	**-.22**	-.05	**-.19**	**-.19**	**-.24**	**-.18**	**-.24**	**-.25**	**.20**	**.38**	**.22**	.06	.13	**.15**	.08	**-.44**	**-.19**	**-.48**	**.85**	1								
23. Som	-.10	.08	**-.20**	-.06	-.12	**-.17**	**-.22**	**-.15**	**-.19**	-.12	**.16**	**.28**	.09	-.01	.05	.11	.01	**-.36**	**-.14**	**-.42**	**.77**	**.82**	1							
24.Olb	**.20**	.02	**-.29**	-.09	**-.23**	**-.29**	**-.38**	**-.21**	**-.36**	**-.40**	.13	**.34**	**.14**	.07	**.15**	.10	.01	**-.50**	**-.26**	**-.48**	**.85**	**.86**	**.73**	1						
25.Hos	-.03	.12	**-.21**	.07	**-.18**	**-.15**	**-.29**	**-.18**	**-.25**	**-.29**	**.36**	**.58**	**.41**	**.26**	**.39**	**.23**	.13	**-.45**	**-.25**	**-.47**	**.77**	**.75**	**.64**	**.73**	1					
26SBY	-.13	-.13	**-.16**	**-.14**	-.10	**-.18**	**-.23**	-.02	**-.20**	-.10	.12	.17	.11	.04	.10	-.03	.03	**-.36**	**-.26**	**-.24**	**.36**	**.30**	**.35**	**.37**	**.29**	1				
27.SYÖD	**.14**	-.03	-.09	**-.14**	**-.15**	-.08	**-.16**	-.06	**-.14**	-.11	.09	**.18**	**.17**	.03	.11	.10	.09	**-.45**	**-.33**	**-.36**	**.37**	**.35**	**.30**	**.40**	**.32**	**.54**	1			
28. İKS	**-.18**	-.05	**-.19**	**-.16**	**-.15**	-.08	-.10	**-.19**	-.13	-.09	-.01	.03	-.01	.01	.13	.04	-.01	**-.23**	-.13	-.12	**.20**	**.15**	**.14**	**.22**	**.19**	**.26**	**.29**	1		
29. İYIL	-.06	-.01	-.05	-.03	-.10	-.04	-.06	-.04	-.07	-.09	.05	.08	.06	.05	**.14**	.03	.10	**-.23**	**-.15**	**-.14**	**.18**	**.18**	.04	**.18**	**.17**	**.23**	**.45**	**.14**	1	
30. DO	**-.16**	**-.19**	**-.22**	**-.17**	**-.20**	-.11	**-.13**	**.14**	**-.24**	**-.19**	-.05	-.01	.09	.10	.09	-.03	-.11	-.06	**-.16**	**-.17**	.08	.09	.09	**.14**	.09	.12	**.20**	.06	.01	
Ort	3.15	3.30	2.75	3.36	2.78	3.03	2.96	2.05	2.49	2.63	1.56	2.37	2.68	1.65	1.72	1.58	1.47	14.01	9.60	13.61	16.52	12.19	7.48	11.48	8.96	4.36	5.43	1.61	5.92	5.01
SS	.80	.63	.83	.63	.82	.74	.81	.88	1.06	1.01	1.23	1.70	1.85	1.38	1.48	1.51	1.16	4.23	3.61	3.58	12.06	10.72	7.11	10.11	6.26	4.46	4.25	.75	3.15	2.96

EK 11

Tablo 25: Ölçme Modeli 6 İçin Faktör Yükleri Ve Hata Covaryansının Standart Katsayıları

Ölçüm ve değişken	Standardize olmayan faktör yükü	Standart hata (SE)	t	Standardize Faktör yükü	Standardize Hata varyansı
Son bir yıl içindeki istismar	.74	.097	7.58	.62	.62
daha önceki fiziksel istismar	1.0			.88	.23
Kişi sayısı	.07	.015	4.55	.35	.88
Fiziksel istismara uğrama yılı	.40	.065	6.18	.48	.77
Güven	1			.77	.41
iletişim	.59	.066	9.06	.54	.71
YAbancılaşma	.82	.088	9.26	.75	.44
Depresyon	1			.94	.11
Anksiyete	.85	.038	22.62	.90	.19
Olumsuz benlik	.80	.035	22.57	.90	.19
Somatizasyon	.50	.030	16.61	.80	.37
Hostilite	.45	.025	18.08	.82	.32
Ra2	.77	.13	6.05	.55	.70
Ra3	1.42	.20	7.15	.73	.46
Ra4	1.38	.20	6.78	.65	.57
Ra5	.77	.11	7.16	.49	.76
Ra6	1			.59	.65
Ra7	.75	.15	5.08	.44	.81
Ra8	.46	.11	4.15	.34	.88
BS1	.40	.085	4.72	.37	.86
BS2	.29	.066	4.44	.35	.88
BS3	.77	.091	8.38	.68	.54
BS4	.38	.067	5.69	.44	.80
BS5	.70	.09	7.79	.63	.60
BS6	.58	.08	7.25	.58	.66
BS7	.71	.088	8.01	.65	.58
BS8	.36	.091	4.02	.31	.91
BS9	1			.69	.52
BS10	.93	.089	10.46	.68	.54
Error covaryans	Standardize Olmayan katsayı	SE	t	Standardize katsayısı	
BS 2-10	-.07	.028	-2.42	-.11	
1-2	.093	.029	3.18	.19	
2-4	.078	.023	3.44	.20	
1-5	-.11	.035	-3.19	-17	
2-6	.091	.023	3.95	.20	
6-7	.12	.03	3.91	.20	
2-10	-.07	.028	-2.42	.11	
4-10	-.08	.03	3.91	-.12	
9-10	.19	.055	3.39	.18	
Güven- iletişim	3.93	.89	4.42	.26	
Olumsuz benlik-Anksiyete	4.96	1.93	2.57	.05	
Soamtizasyon- Anksiyete	7.40	1.70	4.35	.10	
RA5-RA6	.57	.12	4.55	.28	
RA7-RA8	.50	.11	4.38	.29	

Tablo 26: Ölçme Modeli 6'te Elde Edilen İstismar, Ruh Sağlığı Belirtileri, Risk Alma Davranışları, Bağlanma, Benlik Saygısı Örtük Değişkenlerin Korelasyonları

	İstismar	Ruh sağlığı belirtileri	Risk alma davranışları	Bağlanma	Benlik saygısı
İstismar					
Ruh sağlığı belirtileri	.48				
Risk alma davranışları	.25	.42			
Bağlanma	-.61	.71	-.41		
Benlik saygısı	-.27	-.41	-.06ns	.43	

Şekil 5: Ölçme Modeli 6'te Değişkenler İçin Elde Edilen Standardize Faktör Yük Ve Hata Varyans Katsayıları Ve Örtük Değişkenler Arası İlişkilerin Grafiği

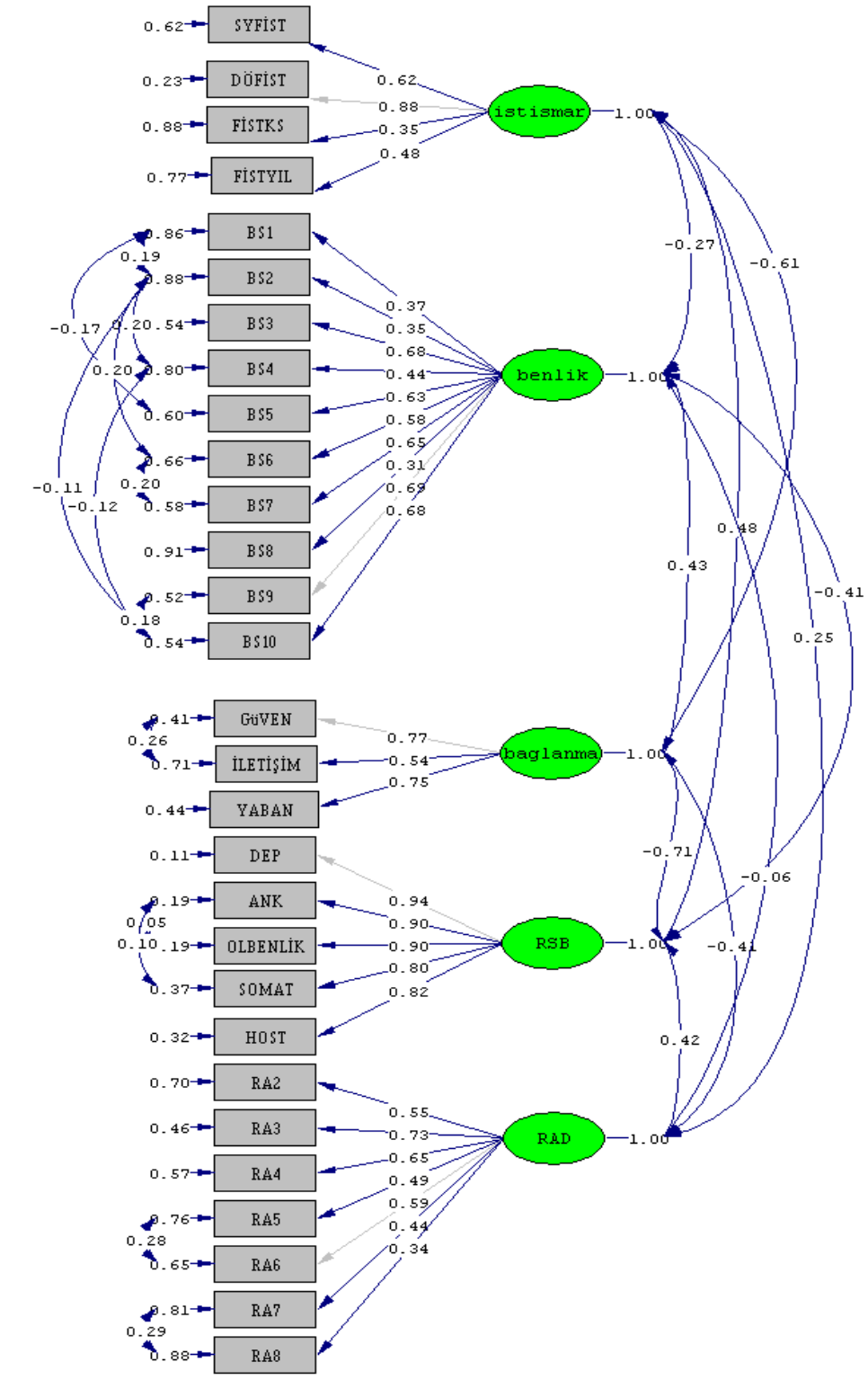

Chi-Square=552.43, df=354, P-value=0.00000, RMSEA=0.051

ÖZGEÇMİŞ

Aday Çalışanın Adı ve Soyadı: Türkan YILMAZ IRMAK
Doğum Tarihi :18.01.1973
Çalışmakta Olduğu Kurum: E. Ü. Edebiyat Fakültesi
Mesleği: Psikolog

Çalışma Geçmişi:
1998-2000 yılları arasında E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi
2000-Devam Ediyor: E. Ü. Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Araştırma Görevlisi

Temel Nitelikleri:
Gelişim Psikolojisi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Derecesi

Mesleki Kurum ve Kuruluşlara Üyelik durumu
Türk Psikologlar Derneği Üyesi

Bildiriler
Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiri

Tekinsav, S.; Yılmaz, T.; Sorias (2001). O. Eğitimsel Planlama için Otizm Tarama Ölçeği:Bir Ön Çalışma. Uluslar arası Özel Eğitim Konferansı. Antalya.

Yılmaz Irmak, T., Aksel, Ş. (2002) Family relationship and adolescent's delinquent behavior 16th Conference of the European Health Psychology Society, 2-5 Ekim. Lizbon, Portekiz.

Bildik, T., Yılmaz Irmak, T., Tamar, M., Aksel, Ş. (2003). Adolescent work: How risky is it?. !7. Conference of the European Health Psychology Society, 24-27 September, Kos, Greece.

Aksel, Ş., Yılmaz Irmak, T. (2005). Reviw of Child abuse and neglect literature in Turkey. Xth ISPCAN European Regional Conference an Child Abuse and Neglect, 11-14 September, Berlin, Germany.

Aksel, Ş., Yılmaz Irmak, T., Çengelci, B. , Gün, Z. (2005). Migration and psychological Status of Turkish Adolescents *Children and Youth in Emerging and Transforming Societies,* International Conference, June 29-July 3, Oslo, Norway.

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiriler

Meşe, G., Korkmaz, M. Yılmaz Irmak, T. (2003). Belediye Otobüs Şoförleri için İnsan İlişkileri ve Güvenli Sürücülük Eğitimi: İzmir İli Uygulaması ve Değerlendirmesi. Serbest Bildiri. Trafik ve Yol Güvenliği 2. Ulusal Kongre/Sergisi,Ankara.

Yılmaz Irmak, T., Aksel, Ş. (2007). Çocukların Fiziksel istismarı konusundaki Türkçe yayınların gözden geçirilmesi. 1. Psikoloji Lisansüstü Öğrencileri Kongresi, 21-24 Haziran, İzmir.

Yılmaz Irmak, T., Aksel, Ş. (2008). Fiziksel İstismar Yaşantısının Ardından Sergilenen Dayanıklılık Sürecinde Etkili Olan Koruyucu ve Risk Faktörleri. 15. Ulusal Psikoloji Kongresi. 3-5 Eylül, İstanbul.

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan Basılmış Bildiriler

Yılmaz Irmak, T. (2001). Ergenlerin Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi. I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, 29-30 Mart, (s. 119-146), Tisimat Basım, Ankara.

Yılmaz Irmak, T., Engin, A. (2003). İlkokul Kitaplarında Çocuk İmajları. 4. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Disiplinlerarası Bakışla Türkiye'de Çocuk 15-17 Ekim 2003, Ankara.

Yılmaz Irmak, T. (2007). Dayanıklılık konusunda bir gözden geçirme çalışması. 1. Psikoloji Lisansüstü Öğrencileri Kongre Kitabı, 21-24 Haziran, İzmir.

Yayınlar

Aksel, Ş., Gün, Z., Yılmaz Irmak, T., Çengelci, B. (2007). Migration and psychological status of adolescents in Turkey. Adolescence, 42, 589-602.

Yılmaz Imak, T., Tekinsav Sütçü, S., Aydın, A., Sorias, O. (2007)Otizm Davranış Kontrol Listesinin (ABC) Geçerlilik ve Güvenirliliğinin Saptanması. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 14, 13-23.

Araştırma Projeleri

2000 Proje No: 99 EDB 008 Otizm ve Gelişimsel Yetersizliklerde Erken Eğitim. Proje Koordinatörü: Sorias, O. Proje Görev: Ekip Üyeliği (Tamamlandı)

2001 Belediye Otobüs Şoförlerinin İnsan İlişkileri ve Güvenli Sürücülük Eğitimi. Proje Koordinatörü: Amado, S.; Leblebici, Ç. Görev: Proje Ekip Üyeliği (Tamamlandı)

2001 İç Göçün Çocuk Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkisi. Proje Koordinatörü: Aksel, Ş. Görev: Proje Ekip Üyeliği (Tamamlandı)

2002 "ESHOT Personel Gelişimi" Proje Yürütücüsü: Yard.Doç.Dr. Çiğdem Leblebici Görev: Proje ekip üyeliği.

2002 İzelman Personeli Geliştirme Projesi: İzelman Çalışanları için İnsan İlişkileri ve İletişim Eğitimi İzelman (izmir Büyükşehir Belediyesi Şirketi). Proje Koordinatörü: Aksel, Ş., Görev: Proje Ekip Üyeliği.(Tamamlandı).

2005 Huzurevinde ve evde kalan yaşlıların günlük yaşam aktiviteleri, yaşam doyumu ve kendilerine ilişkin algıları. Proje yürütücüsü: Banu Özekes Çengelci. Görev: Ekip Üyeliği. (Tamamlandı).

2005 Çocuk İstismarı ve İhmali: Yaygınlık Oranı, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler. Proje Yürütücüsü: Banu Çengelci, Görev: Proje Çalışanı (Tamamlandı).

Özet

Çocuk istismarı ve ihmalinin bireylerin gelişimi üzerinde yaygın ve önemli etkilere sahip olduğu bilinmektedir ve bu konu gelişim psikologları tarafından da incelenmektedir. Literatürde diğer yaşam güçlüklerinde olduğu gibi çocuk istismarı ve ihmali yaşantısının ardından da yeterli gelişim gösteren bireylerin olduğu belirtilmektedir. Bu olgu, dayanıklılık (resilience) olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, fiziksel istismar yaşantısının ardından dayanıklılığa katkıda bulunan risk ve koruyucu faktörlerin incelenmesidir. Bu çalışmada, güçlük yaşantısı, fiziksel istismar deneyimi; yeterlilik, düşük ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışlarının azlığı ile tanımlanmıştır. Araştırmada etkisi incelenen koruyucu ve risk faktörleri, bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş desteği, istismarla ilişkili özellikler ve yaşam olaylarının sayısıdır. Araştırmada okula devam eden 1607 ergene (12-17 yaş) ulaşılmış fiziksel istismara uğrayan 216 ve uğramayan 302 ergen örneklemi oluşturmuştur. Dayanıklılığın incelenmesi amacıyla veriler hem kişi odaklı hem de değişken odaklı yaklaşımla incelenmiştir. Sonuçlar, fiziksel istismarın ruh sağlığı üzerindeki etkisi için bağlanmanın ve benlik saygısının; risk alma davranışları üzerindeki etkisi için ise sadece bağlanmanın tam aracılık yaptığını göstermiştir. İstismarla ilişkili özelliklerden, istismarın süresi, istismarın şiddeti ve istismar eden kişi sayısının dayanıklı ve yetersiz olarak tanımlanan gruplar arasında farklılaştığı ve bu özelliklerin dayanıklılıkla olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Risk alma davranışları üzerinde benlik saygısı ve denetim odağının; ruh sağlığı üzerinde ise akran desteğinin bir etkisi olmadığı saptanmıştır. Sonuçlar ekolojik/etkileşimsel model çerçevesinde tartışılmıştır.